

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. Libbers

De Oldenborgske Kongers
Sygdomme og Død.

De oldenborgske Kongers

og deres nærmeste Families

Sygdomme og Død.

Af

A. Lübbers

✕Læge.

Særtryk af Ugeskrift for Læger.

København.

Fr. Bagges Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

1906.

Indledning.

Da nærværende Arbejde begyndtes, var det i den Tanke, at jeg vilde forefinde talrige Lægeberetninger om de forskellige Fyrsters Sygdomme, om ikke paa første, saa dog paa anden Haand. Jeg er i den Henseende bleven skuffet, Lægerne fra de forløbne Aarhundreder have — vistnok dog e necessitate — opfattet deres Tavshedspligt paa en Maade, vi nu kun kunne beklage.

Stoffet har jeg ofte Stykke for Stykke maattet samle hos Krønike- og Historieskrivere, fra Breve, Gesandtskabsberetninger og Ligprædikener. Skønt Materialet saaledes lader meget tilovers at ønske i Retning af Kvalitet, har jeg dog ment, at det kunde have sin Interesse at faa samlet, hvad der var at finde om den Kongeslægt, der i 4 Sekler har siddet paa Danmarks Trone; meget er sandsynligvis forsvunden ved Ildebrande og andre Ulykker, der har hærget vore Biblioteker.

Da Materialets Kvantitet har maattet bøde paa dets Mangel paa Kvalitet, har jeg ikke kunnet undgaa talrige lange Citater, som jeg, med Udeladelse af fuldstændig uvæsentlige Ting, har anført i det Sprog, jeg har forefundet dem i, da jeg ikke har turdet tiltro mig Evne til

at oversætte dem alle saaledes, at jeg ikke berøvede dem noget af deres ejendommelige Kolorit.

Med Fare for at trætte Læseren med disse lange Citater paa Latin, Gammel-Fransk, -Engelsk, -Hollandsk, -Tysk, og -Dansk faar jeg trøste mig med, at jeg herved har advaret, man ved nu, hvad man har at vente, naar man tager fat paa Læsningen.

Maaske ville enkelte Kolleger ikke være enige med mig i Tydningen af de forskellige Sygdomme; en eventuel Drøftelse kan kun være mig kær og gavne Sagen, selv om Patienterne forlængst ere døde og begravede.

Christiern I.

Om Christiern I vides i anamnestisk Henseende kun, at hans Fader Grev Diderik den lykkelige døde 1440 „eines gehlingen und plötzlichen tods“¹⁾, og at hans Moder Heilwig allerede døde 1436. Af hans Brødre døde Grev Moritz af „Pest“²⁾ 1464 og Grev Gerhardt 1499 paa en Rejse til Spanien.

Kongen blev Aaret efter sin Tronbestigelse gift med den 18-aarige Enkedronning Dorothea.

Med Hensyn til Børnene hersker der temmelig stor Forvirring, Hvidtfeldt opgiver „Oluff (f. 1450, dør i hans Barndom), Knud (f. 1451, døde Barn), Johannes (f. 1455), Diderich (f. 1456, dør i hans Barndom), Erich (f. 1458, dør i hans Barndom), Friderich (f. 1. Juni 1471) og Margaretha (f. 1457)“. Heldvader, Hamelmann og Lackmann omtale slet ikke Diderich og Erich; Cypræus og Joh. Petersen i sin holstenske Krønik end ikke Knud. Ogsaa angaaende Fødselsaarene hersker der Uenighed, især er dette mærkværdig nok Tilfældet med Friderich — den senere Kong Fr. I.; i Følge en Note hos Lachmann³⁾ opgiver Messenius paa et Sted 1456, paa et andet Sted ligesom Hvidtfeldt 1471, medens 1473 maa anses for det rette.

Chr. I. synes ogsaa at have haft uægte Børn, i

nogle Breve⁴⁾ til og fra Jacob IV af Skotland nævnes en Datter Elisabeth, som skal være født efter 1468.

Om Kongens Udseende skriver Hvidtfeldt⁵⁾ „Hand vaar vdaff Vext en sterck høy lang oc fuldkommen Herre mere end nogen hans Efterkommere haffue veret —“.

Hamelmann⁶⁾ siger ganske kort „Er ist ein langer und schöner Herr gewesen“.

Af et Par italienske Krønikeskrivere⁷⁾, der beskrive ham, saaledes som han saa ud paa sin Romerrejse 1474, da han var 48 Aar gl., siger den ene „Han var i en Alder af omtrent 35 Aar, smuk, med et fyldigt og vel-skabt Ansigt“, medens den anden giver en vistnok mere sanddru Skildring af „Friluftsmanden“, „Han var en munter Mand og af rødlig Hudfarve, omtrent et halvt Hundrede Aar“.

Lektor Ipsen undersøgte i 1847 Skelettet, og ved Hjælp af hans Beskrivelse⁸⁾ er man i Stand til at korrigere de ovenfor nævnte Skildringer lidt, det viser sig saaledes, at han næppe har været den Kæmpe, Hvidtfeldt gør ham til; thi beregner⁹⁾ man Højden efter Laarets og Overarmens Længde (resp. 50 C. og 35 C.), viser det sig, at den har været resp. 1,82 M. eller endog blot 1,75 M., en Højde, som hans Søn, Kong Hans, sandsynligvis ogsaa har haft. Det velskabte Ansigt turde ogsaa være et Spørgsmaal, da det i Følge Lektor Ipsen skal have været asymmetrisk med et stærkt fremtrædende Underansigt.

Det er bekendt nok, at han førte et alt andet end stillesiddende Liv, han deltog personlig i de mange Krige, han førte, og foretog flere lange Rejser, der paa den Tid vare forbundne med store Besværligheder; men der vides intet om, hvorvidt han ved disse mange Strabadser har paadragét sig Sygdomme. Den eneste Sygdom, vi faa noget at vide om, ere de Saar, han fik i Slaget ved Brunkebjerg 1471, Beretningerne herom ere meget forskellige.

Hos Svaning¹⁰⁾ findes følgende: „Quo tempore

Chr. cum per os immissa sagitta vulneratus esset pugna excessit“.

Hvidtfeldt's¹¹⁾ Beretning lyder „bleff Kong Chr. selft skut vdi Munden med it Lod saa hand miste nogle Tender oc strax gaff hand seg aff Marcken“.

Meursius¹²⁾ fortæller lidt udførligere „ac rex ipse cum gregarij militis instar, quam fortissime dimicaret, sagitta, ab hoste immisa, dentes anteriores duos ei excussit & hic fauces vsque penetrans, adeo inhæsit, vt deinde non minore cum periculo, quam dolore, extracta fuerit“. Gram tilføjer i sin Udgave af Meursius i en Note, at man ikke bliver meget klogere af de svenske Forf., idet Io. Magnus Gothus fortæller „Regem ictu muralis tormenti quod bombardam vocitant, impetutum, quatuor dentes una cum magno exercitu amisisse“, medens en anden taler om, at han kun mistede 3 Tænder.

I Fru Wibeke Podebuske's¹³⁾ Antegnelser siges, at Kongen fik „skot IIII tænder af hans Mundt“ og i M. Mathiæ¹⁴⁾ Reg. Dan., at han mistede 4 Fortænder.

Reimer Kock har i sin lybske Krønike under 1471 „Chr. wart mit ejnem Piele dorch eine backe vnde dorch ein been geschoten“.

Hos Grautoff¹⁵⁾ findes følgende Beskrivelse „de konynk ward geschoten myt eneme pyle dor de kennebaken unde ok in een been, dat me ene moste uth deme velde to schepe bryngen“.

Ved Lektor Ipsen's ovenfor omtalte Undersøgelse viste det sig, at der manglede to Skæretænder paa h. Side af Underkæben; men der tilføjes intet om Alveolerne og Kæbens Tilstand — i alt Fald ikke i Werlauff's Referat. Da Kongen endnu levede 10 Aar efter den Affære, maatte Alveolerne forlængst have lukket sig, og da dette ikke omtales, mangle vi egentlig Beviset for, at Kongen har mistet 2 Tænder ved den Lejlighed. Men forudsat, at Kongen virkelig er bleven saaret, er det rimeligst at antage, at det er sket ved en Pil, da en Kugle af de Dimensioner¹⁶⁾, som man den Gang brugte,

maatte have fremkaldt større Ødelæggelser end simpelt hen Tabet af to Fortænder. Skuddet er heller næppe gaaet gennem Kinderne, da det saa maatte være gaaet ud over de andre Tænder, saa at Meursius' Beskrivelse, der indeslutter Antagelsen af, at en Pil er kommen forfra og gaaet gennem Munden, vistnok er den, der kommer Sandheden nærmest.

Saaret i Benet er sandsynligvis ogsaa foraarsaget ved et Pileskud. Hvis Kongen er bleven ramt af en Kugle, har Saaret i alt Fald kun bestaaet i en Læsion af de bløde Dele, da der paa Skelettet ikke fandtes — i alt Fald ikke omtales — Mærke af en Fraktur. Kongen var paa den Tid, han blev saaret, 45 Aar, saa at Helingsprocessen næppe havde været saa fundstændig, at den ikke skulde have efterladt Spor af Deformitet.

Om Sygdommens videre Forløb mældes intet ligesaa lidt som om andre Sygdomme.

Hans Død sættes af nogle til Maj 1481, af andre til 1482, de fleste ere dog enige om at fortælle, at han c. $\frac{1}{2}$ Aars Tid, før Døden indtraf, mærkede, at Kræfterne toge af og derfor gjorde Testamente, skønt han kun var 55 Aar gl. Endnu c. 14 Dage før sin Død (c: Maj 1481) var han i Malmø¹⁷⁾, saa at der i alt Fald ikke har været noget længere Sygeleje lige før Døden, der maaske er indtraadt ligesaa pludselig som hos Faderen; der findes intet nærmere herom.

Dronningen døde i sit 65. Aar, ubekendt af hvad; Skibykrøniken siger kun, at hun nu var bleven en gammel Kone uden nærmere at omtale nogen bestemt Sygdom.

Knud skal være død, inden han var 1 Aar gl. ligesom Oluf¹⁸⁾, der døde af „Pest“¹⁹⁾, der netop herskede paa den Tid.

Angaaende Diderich's og Erich's Død er intet bekendt, lige saa lidt som om Margarethe, der blev gift med Jakob III af Skotland og døde i sit 38. Aar.

Henvisninger.

- 1) Hamelmann: Old. Cronik. S. 196.
- 2) Pestdiagnosen er hos de gamle Forfattere et Pulterkammer for forskellige Sygdomme — svære Former af Tyfus, Skørbug, Engelsk Sved og Syfilis.
- 3) Einl. z. Schl. Holst. Gesch. I. S. 105.
- 4) Hist. Tidsskr. 5. R. 5. B. S. 89.
- 5) Chr. I's Kr. (Kv. Udg.) S. 284.
- 6) Old. Chr. S. 198.
- 7) Hist. Tidsskr. 5. R. 2. B. S. 339.
- 8) Beskrivelsen findes i Uddrag refereret hos Werlauff: De hellige 3 Kongers Kapel. S. 59. Lektor Ipsen's Manuskript findes ikke paa noget af Bliotekerne.
- 9) Quaint: Elements of Anatomy Vol. II. Pt. I. S. 123.
- 10) Chr. II. Franc. 1658. S. 275.
- 11) Chr. I Kr. S. 218.
- 12) Hist. dan. S. 50.
- 13) Suhms Saml. 2. B. S. 19.
- 14) Rørdam's hist. Kildeskr. 2. R. II. S. 164.
- 15) Chr. II. S. 339.
- 16) I Følge Kapt. Blom: Bidrag til den danske Krigsmagts Hist. S. 51 vejede de Kugler, der brugtes til „hakabesserne“ $\frac{1}{8}$ \mathcal{H} . I Følge Gurlt: Gesch. d. Chir. I S. 691 havde Kuglerne en Diameter af 24 Mm.; en Blykugle med den Diameter vejer 82 Gram = $\frac{1}{6}$ \mathcal{H} .
- 17) Hist. Tidsskr. 1. R. 4. B. S. 552.
- 18) Lackmann: Einleitung etc. I S. 95 og Note 183.
- 19) Mansa: Folkesygdomme S. 111.

Kong Hans.

I sit 23de Aar blev han gift med den 17aarige Christina, en Datter af Kurfyrst Ernst af Sachsen og den bayerske Prinsesse Elisabeth. De fik 5 Børn, hvoraf kun de to, Christiern (II) og Elisabeth naaede den voksne Alder. Den første blev født 6 Uger efter Bedstefaderens Død i 1481 og Elisabeth¹⁾ 1485. Af andre Børn nævnes Johan og Ernst, der i øvrigt slet ikke omtales af danske Historieskrivere, deres Fødselsaar ere ubekendte,

formodentlig ere de døde lige efter Fødslen. Hamelmann²⁾ beretter om en Søn Jacob i Stedet for Ernst. Den yngste, Franciscus, blev født 1497.

Om Kong Hans siger Hvidtfeldt³⁾: Han var en passelig høy oc fireskut Mand med et brit oc tyck Liff oc Bryst trindlagt i Ansigtet oc vel beskikket Legeme“.

I Gram's⁴⁾ Udgave af Meursius forekommer følgende: „statura erat mediocri & quadrata, pectore lato & nonnihil prominente facie rotunda — corpore bene compacto & succulento“.

Om hans Sketet forekommer følgende i Prof. anat. Schmith's ovennævnte Undersøgelse: „Af Kong Hans' Skelet vidnede Kroppens og Ekstremiteternes Knogler om en sværlemmet og muskelstærk Mand af meget høj Vækst (Laarbenets Længde 50 C., Overarmens c. 34 C.)“. At dømme efter disse Maal har han haft samme Højde som Faderen Chr. I.

Han var tarvelig og konservativ i sin Levemaade, „aad gierne gammel⁵⁾ Mad effter Dansk Vis“; han var ikke forfalden til Drik; naar han drak noget, var det for det meste kun det tynde danske Øl. Paa det seksuelle Omraade fulgte han derimod godt med Tiden, og hengav sig i den Tid, Dronningen var i Sverrig (1501—1503), til seksuelle Udskejelser.

Om Sygdomme hører man ikke noget før henimod den klimakteriske Alder i 1494, da han var 39 Aar gl.; han fik da et Anfald af Sindssygdom, efter Datidens Mening forarsaget ved Dødsdommen over Anders Renteskriver. Svaning⁶⁾ beretter herom: „— Quo facto Joannes Rex non ita multo post phrenesi correptus, per dilirium multa designavit, complura etiam locutus est, multa quoque a quibus servabatur audivit, quæ pristinæ valetudini redditus, in memoria habuit. — Sed revera redundantia melancholiæ morbi causa erat. Id quod et in liberis ejus etiam hoc ævo nostro superstitibus, qui ejusdem humoris vicio quandoqve deliraverunt, observatum est“. I sin Bog om Chr. II siger Svaning paa S. 532: „attraxerat (c: Chr. II) enim ex parte Patris nimium

melancholiæ qua adeo superabundavit Pater ejus (o: Kong Hans) ut non raro deliravit, interdum etiam in maniam lapsus est“.

Hvidtfeldt's⁷⁾ Beretning om det oven for omtalte Anfald er enslydende med Svaning's; desuden siger han paa S. 306: „Vdi Gæstebud var han lystig oc glad oc haffde Lyst aff Sang oc Spil at mand kunde vel mercke at hand aff Naturen vaar Sanguineus endog hand aff Alder oc megen Krigs Bekymring bleff oc noget Melancholisch“,

I Reg. Dan.⁸⁾ Series fortælles ganske kort: „Rex paulo post in phrenesin incidit, a qua brevi rursus convaluit“.

I Ligurinus⁹⁾ defensio Fr. I. beskyldes Chr. II blandt meget andet for at have kaldt sin Fader „fatuus et delirus“.

Det synes heraf at fremgaa, at Kongen virkelig har været sindssyg; men hvilken Form det har været, er det vanskeligt at afgøre; kun saa meget ses, at Sygdommen hovedsagelig har været forbunden med en i de sidste 2 Decennier af hans Liv noget deprimeret Sindsstemning og i Ny og Næ et Eksaltationsstadium.

I Følge de historiske Fremstillinger af hans Forhold over for Anders Renteskriver, Povl Laxmand og flere Medlemmer af Rigsraadet, som han uden retslig Undersøgelse skal have ladet dræbe¹⁰⁾, har han været Bytte for en stærk Mistænksomhed, der tyder paa en psykisk Hyperæsthesi, der er almindelig hos Individier, der ere disponerede til Sindssygdom — de saakaldte degenererede; men Forfatterne ere ikke enige om, hvorvidt denne Mistænksomhed var tilstrækkelig motiveret eller ikke, saa at det er tvivlsomt, om Mistænksomheden maa opfattes som patologisk eller ej. Nogen Svækkelse af Intelligenser synes der i Aarenes Løb at være kommen; thi medens Sønnen Chr. (II) var i Norge, blev han i Danmark taget med paa Raad¹¹⁾ ved forskellige vigtige Lejligheder, og 1510 — 3 Aar før Kongens Død — blev han kaldt tilbage til Danmark, „fordi Kong Hans tog

til at gøres meget skrøbelig“, skønt han kun var 55 Aar gl. Hvidtfeldt fortæller intet om, hvori denne Skrøbelighed skal have bestaaet. Mansa¹²⁾ har gættet paa Lues, som Kongen skulde være inficeret¹³⁾ med i 1509. Nogen bestemt Støtte for denne Antagelse haves ikke ligesaa lidt som for, at Skrøbeligheden skulde have bestaaet i en begyndende Demens. Kun saa meget er vist, at Skrøbeligheden i legemlig Henseende ikke kan have været stor, da han endnu et Par Maaneder før sin Død kunde foretage den lange Rejse¹⁴⁾ til Aalborg i Begyndelsen af Januar 1513.

Paa denne Rejse havde han ved Overgangen over Tarum Kjær det Uheld, der — maaske kun paa indirekte Maade — var medvirkende til hans Død den 20. Febr. 1513.

Svaning¹⁵⁾ fortæller om dette Uheld følgende: „Subsidente tandem æstu, inde discedens, Oleburgum nono Calendas Februarij, seu 24 Januarij æger peruenit, quod equo in itinere prolapso in paludibus Tarmicis se ipsum nonnihil offenderat — In hoc oppido dum ex itinere fessum, atque nonnihil ex casu languescentem se recolligit, & ad cognitionem negociorum præparat, octauo ab eo die, quo oppidum ingressus est, male nonnihil affici oc morbo tentari coepit. Nec desunt qui peste correptum affirmant: aliis tamen aliam mortis causam, & in itinere lapso eqno, graui casu vebementer læsu afferentibus — inter nouam & decimam horam serotina decimo calendas Martij in fata concessit“. Hvidtfeldt¹⁶⁾ har samme Fremstilling, men lader Kongen dø et Par Uger før Svaning, hvad der vel staar i Forbindelse med, at han ogsaa lader Kongen ankomme til Aalborg et Par Uger før denne. I sin Bog om Chr. II¹⁷⁾ fortæller denne sidste tillige, at da Kongen var kommen op af Vandet og bleven bragt ind i et Hus, hvor han satte sig ved Ilden for at blive varm, blev han „febrili horrore correptus, vehementer tremere horrereqve cæpit —“.

Sygdommens Art er ikke tydelig, om det har været en eller flere Kontusioner, eller én eller anden med Feber

forbunden „Forkølelse“ eller Infektionssygdom som Følge af det kolde Bad. Den endte med Døden, maaske fremkaldt ved en uhensigtsmæssig Terapi (Trepanation). (Se U. f. L. 1901, S. 289).

Der fandtes nemlig paa hans Kranium nogle Huller, der allerede omtales c. 100 Aar efter hans Død og den Gang antoges at hidrøre fra Saar, han havde faaet i Krigen. Ved Opgravningen i 1804 omtales de atter og formentes da at skyldes en malign Svulst. I 1874 undersøgte Prof. anat. Schmidt Kraniet og kom til følgende Resultat: 1) at de ikke kunde hidrøre fra Sygdom, 2) at de vare frembragte ved ydre Vold og 3) at ingen af Læsionerne kunde være opstaaet længere Tid før Døden. Han mente, at de var opstaaede ved forsætlig Mishandling af Kraniet. Men Grupperingen af Hullerne taler stærkt mod denne Anskuelse; Hullernes Udseende og især den store Omhu, der øjensynlig er lagt for Dagen for at undgaa Suturerne, tyder paa en i et bestemt Øjemed foretagen Behandling — Trepanationen, der imidlertid paa Grund af den frakturerede lamina int., maa være udført med uøvet Haand og daarlige Instrumenter. Denne Operation udførtes paa den Tid langt hyppigere end nu; til Indikationerne hørte bl. a. Sindssygdom, og muligen er denne recidiveret under hans sidste febrile Sygdom. Døden er indtraadt under eller meget kort efter Operationen, sandsynligvis som en Følge deraf. Naar man har ment, at Hullerne skulde skyldes Nagler, der vare bankede ind i Kisten, eller Stød af Nagler under Transporten af Liget, forekommer det mig, at begge Hypotheser, fraset den fuldstændige Mangel paa Hensyntagen til Hullernes uvendige Aabning, forudsætte den samme ringe Pietetsfølelse over for den folkekære Konges Lig, idet der maa underforstaas, at Kisten har været henholdsvis alt for kort eller alt for lang.

Af Dronningen's 5 Fødsler er Chr. II's bleven bekendt ved de nærmere Omstændigheder Svaning¹⁸⁾ omtaler: „Ferunt præterea illum ante partum in uteru materno flebilem vagitum edidisse, atque adeo sonore, ut a plæ-

risque parturienti assistentibus audiretur“ — formodentlig et Tilfælde af Vagitus uterinus. Dronningen døde i sit 60. Aar, ubekendt af hvad.

Hendes Skelet blev i 1874 undersøgt¹⁹⁾ af Prof. anat. Schmidt, der bl. a. fandt følgende: „Kraniet: Sut. squam. aaben, sut. pariet. mast. nogenlunde kendelig, alle øvrige Suturer paa Hjerneskalsloftet fuldstændig oblittererede, saa at end ikke Sporene af dem vare synlige, undtagen som flade Render langs den bagerste Del af Sut. sagit. og langs Sidedelene af sut. coron. og lambd. — Issen kuppelformig opadvælvet bagved en stærk Tværindsænkning, som følger det oprindelige Løb af den midterste Del af Sut. coron. Fra denne Indsænkning skraaner det lave Forhoved under en svag Bue over i Panden. — Panden noget stærkere fremhævet paa højre Side, bagerste Del af højre Tindingeegn noget mere udbuget, højre proc. mast. og højre sut. squam. rykket noget mere fortil end venstre; men Asymmetrien dog ikke meget fremtrædende. — Tubera malaria temmelig udstaaende; fra den bagerste Rand af højre proc. front. ossis zygom. en mod Tindingen stærkt fremragende Udvækst.“

Kraniet er deformt, klinocefalt og asymmetrisk; paa-faldende er især den udtalte Synostose, der, som vi senere skulle se, ogsaa findes hos begge Sønerne (Chr. II og Franciscus), ja endog hos Chr II's Søn²⁰⁾ i høj Grad, hvad der ikke er saa underligt, da han ogsaa arvede denne Tilbøjelighed efter sin Moder Isabella, der ligesom Dronning Cristine hørte til den store habsburgske Familie, den første til den paa degenererede Individier rige spanske Linje, den sidste til den Ernestinske Linje.

Datteren Elisabeth blev i sit 17de Aar gift med Markgreve Joakim af Brandenburg, et Ægteskab, der dels paa Grund af hans Udsvævelser, dels paa Grund af Uoverensstemmelse i Religionssager blev højst ulykkeligt, saa at hun elter 28 Aars Ægteskab flygtede fra Hjemmet og levede i stor Fattigdom, de sidste 2 Aar endog i den Grad, at hun tidt led Sult. Angaaende hendes Syg-

domme har Allen, til Dels efter Oplysninger i udenlandske Arkiver, i sin Monografi om Elisabeth anført, at hun led af Hovedpine og Melankoli, svulne Fødder og en Øjensygdom, der endte med, at hun næsten blev blind. Desuden findes der i Bibliotekerne her hjemme forskellige Breve, hvoraf fremgaar, at hendes Sygelighed er begyndt i det mindste allerede 1524 og 3 Aar senere vistnok har været af ret alvorlig Art, saaledes et Brev²¹⁾ af 3. April 1524 fra hendes Gemal til Chr. II, hvori han takker denne for hans „freuntlicher erbiethung vnd anzeigung einer frowen die jrer Rath zuschaffen wust, wo es jr lieb begerete dieselben zuhanden zuschicken“. I et Brev hos Allen fra Chr. Winther til Chr. II af 8. Novbr. 1526 hedder det: „Hvad gør det andet, at hendes Naade ligger inde, stundom syg og ilde tilpas, otte Dage, fjorten Dage, end den store Sorg, at hun frygter Eders Naade skal komme noget til og blive forraadt“. I et Brev²²⁾ af 26. April 1527 anmoder Chr. II Kurfyrsten, som var i Frankfurt, om at sende hans Søn for at hjælpe med til at pleje Elisabeth, da denne „eins teyls dy vmb yr lybden sint keins wegs gehorchen noch geuogigk sein wyll“. Den følgende Dag svarer²³⁾ Kurfyrsten, at Chr. II og Sønnen skulle forhindre „das frembde oder sunst vil lewt sunderlich die sie nicht leiden mag zu ir geen sunder ir lieben gantz still halten“.

I et Brev²⁴⁾ af 28. Oktbr. 1527 fra Hans Mikkel-sen til Chr. II taler den førstnævnte om en Medicin, som „the Closterjomfruer haffue giordt til e. n. søsters øjen“ og om en Recept for „then anden hennis nadis brøst“, som „sigbrit“ havde givet ham. Endelig findes der et Brev²⁵⁾ af 10. Decbr. 1527 fra Jean Denys til Chr. II, hvori det bl. a. hedder*) „aengaande den Roetheyt van den hoeghen²⁶⁾ zii²⁷⁾ hebt my ontboden dat

*) Resumé: „hun har ladet mig vide, at hun nok kan helbrede den Injektion af Øjnene, uden at hun behøver at undersøge Øjnene, og sender Eders Naade i den Anledning en Mixtur og Salve“.

zy dat wel ghenesen wilt zonder zyen den hoeghen, daertoe zendt zy uwer ghenaden een drank ende zaluen“.

C. 8 Aar før sin Død fik hun, i Følge et Brev²⁸) fra hende selv til Hertugen af Prøjsen, et Anfald af Apopleksi: „Jeg tvivler ikke om, at I har hørt, at jeg er bleven rørt af Slag, og hvis jeg lever til næstkommende Paaske, saa har jeg i 8 Aar ligget saaledes Nat og Dag, uden at kunne komme af Stedet, naar ikke andre flyttede mig. Desuden har jeg siden den Tid lidt af Gigt, Podagra og Kramper og har en saadan Riven og Bryden i Tænderne — —“.

Om de sidste Dage før Døden findes der nogle Oplysninger i Eisleben's Ligprædiken, hvori det hedder: „Als nun die stunde sich nahen tede des seeligen abschiedes von dieser Welt vnnd die sprach ir fast entpfiel und ward der vorigen reden die sie one vnterlas tag vnd nacht auff einem stuel sitzend — vnd hat in solcher Christlicher und geistlicher disciplin mit drey kleinen stößen doch der dritte am grössesten im beysein vieler Fürstlicher vnd Christlicher personen mit einem kleinen vnnd seer hellen schreilein iren geist im gottes hende auffgeben“.

Det er vanskeligt at vide, hvori hendes tidligere Sygdomme have bestaaet, Sygdommen i April 1527 synes at have været forbundet med en eksalteret Sindsstemning; angaaende Øjensygdommen faa vi kun at vide, at der har været stærk Injektion. Det apoplektiske Anfald har efterladt Paralyse af Underekstremiteterne. Om Podagra'en virkelig har været af artritisk Natur, er umuligt at sige, da mange forskellige Ledsygdomme den Gang benævntes Podagra; det kunde bl. a. ogsaa have været posthemiplegiske Artropatier. Kramperne have sandsynligvis været Neuralgier, da hun tillige klager over meget stærk Tandpine. Hun har i de sidste Dage været i saa høj Grad dyspnoeisk, at hun Dag og Nat har maattet sidde over Ende, og den korte Dødskamp tyder vel nærmest paa, at Dyspnoen har haft sin Aarsag i en Hjerteaffektion.

Om Sønnen Prins Franciscus vides kun lidt, i Følge Krønikeskriverne²⁹⁾ skal han i sit 14de Aar være død af Pest. Mansa³⁰⁾ mener, at det maaske har været Kighoste, da der netop paa den Tid rasede en voldsom Pandemi af denne Sygdom, medens der saa vidt bekendt ikke fandtes Pest.

Af Prof. anat. Schmidt's³¹⁾ Undersøgelse af hans Skelet fremhæves følgende: „Sut. sagittalis saa fuldstændig oblitereret, at end ikke det mindste Spor var synligt, undtagen den svage Længderende, som udvendig viste dens oprindelige Løb: Sut. lambd. (∩: parieto-mast) ligeledes fuldstændig oblitereret og udvisket undtagen i begge sine mest laterale Afsnit, hvor den i en Længde af omtrent 1 C. endnu var aaben, men næsten uden Takker; alle øvrige Suturer aabne og løse, sut. coron. med meget lange og forgrenede Takker; Synchrondr. spheno-basil. ikke forbenet. Trods de tidlige Sømforbeninger har Kraniet dog opnaaet en for Alderen betydelig Størrelse og staar ikke væsentlig tilbage for de udvoksne Hoveder undtagen i saadanne Maal, som nærmest betegne Udstrækningen af Forbindelsesfladen for Ansigtsskelettet, der næppe endnu har naaet sit fulde Gennemsnit. Det store Sagittalomfang af Pandebenet og den store Temporalbredde synes at være Udtrykket for en efter Forbeningens Indtræden fremherskende Vækst af Forhovedet. — Den kuppelformige Ophvælvning af Issen og den foranliggende Tværindsænkning ere saaledes meget bestemt antydede om end noget mindre udtalte, rimeligvis vilde begge være traadt stærkere frem, hvis Hovedet havde naaet sin fulde Vækst“.

Foruden den nedarvede Deformitet og Tilbøjeligheden til præmatur Synostose bemærkes, at Forhovedet skal have været saa paafaldende stort, at man maaske deraf kunde drage den Slutning, at han havde lidt af Hydrocefalus, og at dette havde været Anledningen til hans tidlige Død, Det er i denne Sammenhæng værd at lægge Mærke til, at han blev født 3 Aar efter Faderens første Anfald af Sindssygdom.

Henvisninger.

- ¹⁾ Lachmann siger 1479 og anser hende saaledes for den ældste, medens Hvidtfeldt og Cypræus nævne 1483.
- ²⁾ Old. Chr. S. 218.
- ³⁾ Kong Hans' Krønike (Kv. Udg.) S. 306.
- ⁴⁾ S. 727.
- ⁵⁾ o: Sulemad, der blev lavet for en længere Tid ad Gangen og saa daglig opvarmedes.
- ⁶⁾ Chronicon Joannis R.
- ⁷⁾ Kong Hans' Kr. S. 112.
- ⁸⁾ Rørdam's hist. Kildeskr. 2. R. II, S. 173.
- ⁹⁾ Petrus Svanenius' Afskrift i ny kgl. Samling. Nr. 942 b. 4to. S. 51.
- ¹⁰⁾ Allen: De 3 nord. Rigers Hist. I. S. 219 og flg.
- ¹¹⁾ Behrmann: Chr. II's Hist. S. 68.
- ¹²⁾ Folkesygd. S. 131.
- ¹³⁾ Allen: l. c. IV. S. 266.
- ¹⁴⁾ Naar Allen S. 620 fortæller, at Rejsen foretoges midt i den strengeste Vinter, maa det være en lapsus calami, da Vinteren det Aar netop var saa mild, at Blade og Blomster begyndte at komme frem ved Juletid 1512 (Mansa: Folkesygd. S. 135).
- ¹⁵⁾ Chronicon. Joannis Rr.
- ¹⁶⁾ Kong Hans' Kr. 303.
- ¹⁷⁾ Chr. II, S. 69.
- ¹⁸⁾ Chr. II.
- ¹⁹⁾ Pakken: Aktstykker og Tegninger vedkommende den i 1874 foretagne Undersøgelse af Kongegravene etc., i Nationalmusæets antikv. topogr. Arkiv.
- ²⁰⁾ Prof. Chievitz ved Lægekongressen i København 1884.
- ²¹⁾ Dipl. Norv. XIII, S. 222.
- ²²⁾ — — S. 457.
- ²³⁾ — — S. 458.
- ²⁴⁾ Ekdaal: Chr. II's Arkiv, S. 1197.
- ²⁵⁾ Dipl. Norv. XIV, S. 583.
- ²⁶⁾ = Øjnene.
- ²⁷⁾ o: Abbedissen i Florival.
- ²⁸⁾ Allen's Monografi om Elisabeth, S. 38.
- ²⁹⁾ Joh. Pistorii Ephemeris Hist. i Rørdam's hist. Kildeskr. 2. R. II, S. 582. — M. Mathiæ Reg. Dan. Series i Rørdam: l. c. 2. R. II, S. 183. — Hvidtfeldt: Kong Hans, S. 306. — Meursius: Hist. Dan. (Gram's Udg.) S. 727.
- ³⁰⁾ Folkesygdomme, S. 134.
- ³¹⁾ Pakken: Aktstykker og Tegn etc. (se sub. 19).

Christiern II.

Om Chr. II's Ungdom fortæller Hvidtfeldt: „Fornæffnde Cannick hans Scholemester haffde allehaande met hannom at lide som mand gierne haffuer met Ungdommen. Huilcken sig icke kan besinde. Men er rasende oc Vild oc hialp intet huad hand straffede paa hannom lenger end hand vaar hos Scholemesteren — Vnder hannom forfremmede hand sig vel oc fick hand gode Fundamenter. Saa at hand passelig vel kunde skriffue dicte oc forstaa Latinske Tungemaal — Men siden Tid effter Tid bleff hand sig selff Raadig icke Scholemesteren Fick saa leede til Bogen oc leffuede mere effter hans egen Lyst oc Begiering end hannom burde — Hand bestack dennom som Vact holt udi Københaffns Slaatz Port At de offte hele Natten oc langt vd paa Natterne hulde hannom Porten aaben faare vd oc ind ad Byen Huor hand suermede spøjede ruttede tog seltzamt affsted Aff det ene Borger Hus i det andit Oc fandtz heldst der som Vinen smagede best oc smuckiste Folck vaare — Hans Herre Fader fick det omsider at vide huilcken tog hannom faare en Dag oc læste hannom it gaat Capittel met Ord oc Suøbe Indtil hand falt paa Knæ forbad hans Herre Fader oc loffuede saadant aldrig mere at skulle ske — Der hand kom nu vdi Danmarck (∴ tilbage fra Norge. Forf.) — stillede sig da finligen an mod Faderen att huer Mand haffde it gaat Forhaabning om hannom oc tenckte hand haffde nu udrasit oc skulle bliffue god —.“

I Aaret 1515, da han var 34 Aar gl., blev han gift med den 14-aarige Isabella, en Datter af Philip den smukke og Johanna den vanvittige. Skjønt Isabella har været en af de mest sympatetiske Skikkelser af alle de oldenborgske Dronninger, synes Forholdet mellem Ægtefællerne i Begyndelsen at have været yderst konventionelt, der kom først et Barn efter 3 Aars Forløb, efterat Dyveke var død c. 8 Maaneder i Forvejen. Johannes blev nemlig født i Slutningen af Februar 1518 ifølge Svaning¹⁾, medens Hvidtfeldt²⁾ opgiver 1519 og andre³⁾ 1517. Hvidtfeldt angiver, at der i 1519 tillige fødtes 2 Tvillinger,

Maximilian og Philip, der begge døde kort efter Fødslen, medens Svaning lader Maximilian blive født 4. Juli 1519 og Philip i 1520. Ikke umuligt er det, at Maximilian og Philip have været Tvillinger, men ere fødte med et Par Maaneders Mellemrum (det tidligere Superfötatio). Doröthea blev født i November 1520 og Christine 1521, og endelig i Januar 1523 kom der en Søn, der døde af Mangel paa tilstrækkelig Pleje efter en Uges Forløb, hvad der fremgaar af et Brev⁴⁾ fra Chr. II til Dronningen, dateret 20. Januar 1523, hvori han ønsker hende til Lykke med den vel overstaaede Fødsel af en „deylig ung Søn“ og af et Brev⁵⁾ til Hertug Frederik (senere Kong Fr. I) fra en af hans Spioner: „Item de Koninckienne tho Dannemarcken licht in dem Krame vnde de Junghe Herre leuede nicht bouen achth daghe unde worth vorsumeth Sibrecht beschuldighet darinne de Junckfrauwen unde de Junckfrauwen beschuldighen wederumme Sibrecht der vorsumnisse haluenn — “*). Mærkværdig nok omtales denne sidste Søn slet ikke af Svaning eller Hvidtfeldt, ligesom der paa Dronningens Epitafium⁶⁾ blot tales om 5 Børn, det hedder nemlig:

„Myn vorme heeft mynen man ghecomplaceert
Wien ick vijf kinders reyn ende bequaeme
Ghedragen, ende ghebaerdht hebbe met mynen Lichaeme.“

Med Dyveke har han ikke havt Børn, derimod synes han i Følge en Optegnelse⁷⁾ af Anders Sørensen Vedel under sit Ophold paa Sønderborg Slot, hvor han en Tidlang havde Lov til at bevæge sig frit omkring, at have faaet en uægte Søn, der maaske er den samme, der omtales i et Brev⁸⁾ dateret 27. Juni 1565 fra Landgreven af Hessen til Hertug Adolf.

Som Mand var Chr. II „Herdebred oc Fireskudden“⁹⁾. „Hand vaar megit Laadden oc Haarige paa hans Krop oc vdi hans Ansict“. Italieneren Galeazzi¹⁰⁾ beskriver ham,

*) Resumé: Dronningen af Danmark ligger i Barselseng; Barnet levede kun en 8 Dags Tid, fordi det var bleven passet daarligt. Sigbrit skjød Skylden paa Kammerpigerne og disse paa hende.

saaledes som han saa ud 1521, da han var 40 Aar gl.: „ben formato di corpore, ne grande, ne piccolo.“ Jakob Ziegler¹⁰⁾ siger: „est statura justa, corpore amplo.“ I Prof. anatomie Schmidts Undersøgelse af Kongegravene forekommer følgende om hans Skelet: „Skelettet vidnede om en kraftig Bygning af mere end middel Væxt (Laarbenets Længde 48.₅ ctm., Overarmbenets 33.₆ ctm.), men viste tillige i en fremtrædende Grad Mærker af den høje affældige Alderdom. I Underkæben vare alle Tænder gaaede bort i levende Live og processus alveolares ganske forsvundne; i Overmunden kan der kun have været en enkelt, langt fremragende Stump af en Fortand tilbage. En Række af syv Ryghvirvler (3dje—9de vertebra dorsi) vare indbyrdes sammenloddede ved fast Forbening af de yderste fibrøse Lag af cartilagines intervertebrales, som dannede ujævne og stærkt fremragende Bælter tværs over Hvirvelsøjlen; ligeledes vare tre af Ribbenene (5te paa venstre, 7de og 8de paa højre Side) ubevægelig fastvoxede til Rygraden ved Forbening af alle ligamenta capituli og tildels ligg. colli costæ. Ogsaa paa flere andre Steder fandtes Forbeninger af Baand (lig. apic. proc. spin. ligg. malleolarie o. fl.) og Muskeltilhæftninger (paa tuberositas calcanei, trochanter maj. og min. og især langs linea aspera femoris). Det er ikke umuligt, at det langvarige Fængselsliv med sin Mangel paa Bevægelse kan have været medvirkende Aarsag til Fremkaldelsen af disse, i det væsentlige dog vistnok senile Forbeninger.“

Beregner man Højden efter Laarbenets Længde, faar man 1.₇₆ M., saa at han synes kun at have været faa Centimeter mindre end Bedstefaderen og Faderen.

Om Kraniet forekommer endvidere følgende: „Sutura squam. er paa venstre Side endnu tydelig og kan paa højre Side nogenlunde skjælnes, især bagtil; forresten ere alle Sutures aldeles oblitererede og udviskede. — Kraniet temmelig langt, Bredden dog nedad mod basis betydelig — men stærkt aftagende opad mod Loftet, hvor Isseegnens Midte tilsidst hæver sig frem som en dog kun lav og afrundet Kjøl (omtrent som paa et Grønlænder-

kranium, hvormed der i det hele er en ikke ringe Lighed). Ingen fremtrædende Asymmetri i Kraniet. — Den ovenfra nedad stærkt tiltagende Bredde fortsætter sig overhovedet ned i Ansigtsskelettet og kulminerer i de bredt udstaaende Kindben og den brede Underkjæbe (atter Lighed med Grønlænderkraniet). Den hos Moderen iagttagne Udvæxt paa proc. ossis zygom. gjenfindes her ligeledes kun paa højre Side, men dog noget formindsket. Den tilstedeværende Rest af Overkjæbens proc. alveol. er fortil rettet, ligesom hos Moderen; Hagen er ligeledes fremskudt, saa at der ogsaa her har været „Underbid.“

Kongen synes at have haft en Talefejl; Hvidtfeldt¹¹⁾ fortæller, at Kongen, da Hertug Frederik havde sendt et Bud for at rykke ham for nogle Penge, han havde laant, ytrede: „Ich hoffe nicht dasz mein Vetter mein Feind werde“, hvortil Buddet svarede: „Ey das thete man nicht gerne wo es nicht anders seyn wollte so musz Gott und die Noth helfen. Kongen svarede Ey ey ey som hans Manere vaar Thi hand stammede noget.“ Det er et lidt underligt Exempel paa Stammen, der enten bestaar i en Mangel paa Evne til momentant at kunne fremføre et Ord eller en Lyd (det tyske Stammeln) eller i en hurtig Gentagelse af Konsonanterne i Begyndelsen af et Ord (det tyske Stottern); det er snarere et Udtryk for Kongens Forskrækkelse over det truende Svar og Mangel paa Evne til at finde et passende Svar i Øjeblikket. Men paa et andet Sted siger Hvidtfeldt¹²⁾: „Hans Tale faldt hannom klenligen oc Spotiske.“ Det er vanskeligt at vide, hvordan det sidste Ord skal forstaas, Pastor Kalkar har haft den Venlighed at meddele mig, at efter hans Mening maa det nærmest forstaas som „til Spot“, saa at altsaa Kongen sandsynligvis tidt har staaet og stammet og hakket i det, hvad der unægtelig har staaet daarlig til den myndige Maade, han forøvrigt optraadte paa.

Han synes først i de sidste Aar af sit Liv at være bleven smittet af Tidens store Skjødesynd, Drikkeriet, og det var da særlig Malvasier-Vinen, han yndede. Svaning¹³⁾ fortæller herom: „Meracius sub ingravescentem

ætatem Christiernus libenter bibit, ad fovendum naturalem calorem, quem anxietas animi paulatim minuerat. Maxime vero delectatus est vino Malvatico Quod quoties liberius bibit, in delirium cadere solebat, quare ne ipse sibi malum ulto accerseret, ab eo abstinere coactus, postea id genus vini parcius bibit.“

Der menes næppe ved Delirium en D. tremens, snarere en saa stærk Rus, at han under denne fuldstændig tabte Herredømmet over sig selv og kunde begaa Volds handlinger mod sin egen Person, hvilket tyder paa en vis Idiosynkrasi overfor Alkohol, der, selv nydt i ringe Mængde, hurtigt fremkalder en abnorm stærk Reaktion hos psykisk degenererede Individuer. Der findes hos Chr. II forskellige psykiske stigmata, saasom hans store Hypersensibilitet i alt hvad der angik ham selv og som gav sig Udslag i en overdreven Mistænksomhed og stærk udviklet Egoisme, der ved flere Lejligheder gik saa vidt, at han kunde synes fuldstændig kold overfor tidligere Venners Skjæbne (Henrettelsen af Biskop Mathias Strengenæs ved Stockholmer-Blodbadet og af Didrik Slaghæk Aaret efter). Selv de ivrigste Forsvarere af Chr. II formaa ikke at retfærdiggøre det berygtede Blodbad i Stockholm 1521 og de dermed i Forbindelse staaende Mord paa Clas Holst, hans Sekretær og 2 Tjenere og paa Abbeden og Munkene i Klosteret Nydal, der alle, som det synes, have været fuldstændig sagesløse. Blodbadet er aabenbart fremkaldt ved en ligefrem vanvittig Hidsighed over den megen Modstand, Svenskerne havde gjort mod hans Fader og mod ham selv. Ogsaa ved en anden Lejlighed løb Hidsigheden af med ham i en Grad, der kun daarlig passede til den kongelige Værdighed, da nemlig Chr. II havde forvist Dronningens Skriftefader Mansueri, skrev Svogeren Karl V et Brev, hvori han opfordrede ham til at genindsætte Mansueri i hans tidligere Værdighed, hvorover Chr. II blev saa vred, at han rev Insignierr.e af det gyldne Skind, som Karl V havde skjænket ham, af og traadte derpaa. Under sit Fængselsoophold paa Sønderborg viste han en alt andet

end behersket Optræden; han nød her i længere Tid en vis Frihed, men holdt sig ikke for god til, ved hvert Øjeblik at gaa udenfor hvad der var ham tilladt, at udsætte sig for Reprimander af Folk, der stode saa langt under ham, og at blive „arrig“, naar dette skete, saa at Kommandanten tilsidst hverken vidste ud eller ind, men anmodede om nærmere Instrux i et Par Breve¹⁴) til Chr. III. Det ene Brev af 13. Novbr. 1546 lyder saaledes: „— Ock alder gnedigste k. vnd h. wyll ick E. k. M. vnderd. nicht vorbargen dath he (Christiern II) sick myth syneme affgande vnd vthridenden vnd susth allem donde mech-tich sselssam deith anstellen, denne he rith vth wen dath ohme geleuet vnd secht ssynen denern nicht eyn worht darvon ehe sse de steuelen antheun scholen vnd myne dener de ick Hir to hus liggende hebbe, weten nichts darvon ehr he Im Slate geith vnd hefft de steuelen anne. So rith he denne wech sse mogen nhakomen wen se könen. Lattesth wolde he eynmahl In de iacht riden also ock geschach vnd ginck van husse ehr ick eyn wordt dar von wuste. Do schickede ick hinter ohme her vnd folgede ock suluesth beth twischen beyden porten vnd kam ohme myth lemplichen vnd fahlycken worden an, dath he sick dock wolde myth dem velen vnd sselssam vthridende anders anstellen, dath he sso nicht afflepe vnd vthride wen dath ohme gefelle vnd ssede nemande touore Ein wordt darvon. Do wordt he tornich vnd ssede E. k. M. hedde ohme vorlouet, he mochte riden vnd gan wor he wolde vnd sso ohme dath nicht scholde gehalten worden, so worde ohme wol mher nicht gehalten (Dar ick ohme doch myth allen fahlycken worden antworde vppe dath ick ohme In kenenn wege wolde arren) vnd ginck doch aff vnd reith synes weges. Ock hadde he Jungesth In myneme affwessenide tho Henningk vth der Marcken Husse 1 (ein) tönne kakabille vppegelecht vnd dar tho geste bidden laten vnd hadde dar seten beth dat me (man) des auendes de trumme sloch vnd wolde nicht vpgaen, thom latesten was de hussfaget vor ohme getreden vnd ohme myth lemplichen worden angesproken,

dath eth tydt wer, dath me scholde dath hus to sluten. Do was he tornich geworden vnd dar nha vpgegan. Dar beneffensth lopt he In der Stadt allenthaluen In de Husse vppe de Shipbrugge by den Strandt vnd redeth myth Idermanne, wen he vorfindt, he kame her wo he wyll —.“ Af det andet Brev fra det følgende Aar anføres følgende: „— nicht vorbargen, wo dat kon. Christiern sick mechtig szelszam myth synem affgande In de Stadt tho den kranken vnd susth In alle husze anstellet vnd In szunderheit wen ick nich tho hus byn. Ick hebbe ohme etliche male myth limplichen worden dar In gesecht So gyfft he tho antworde eth schole nicht mehr geschein, aversth szo baldt ick van hus kame, deith he nha also vorhen dath eth ock den ienen szo vp ohme bescheden syn, nicht wenich deith vordreten. Latesth leth he my bidden ick wolde ohme 1 Fadt prusinga halen laten, welches ick ohme halen leth, So leth he dath sulue In mynem affwesende am Dage Marien Barch Ganck In de Stadt dragen eth were leff vnd leth weme i det wolde vnd bath dar geste tho ettliche Junkern Borgere vnd fruen In der Stadt, wene he hebben wolde vnd des auendes hadde he nicht vpgaan willen beth dath ohme de Junkern thom latesten myth guden worden dar tho gebracht hadden. — Ock wolde ick ohme nicht gern arrich macken sondern vele leuer myth allen Fagen beiegenen —.“

Ogsaa den labile Sindsstemning og den ubeherskede Maade, han ytrede den paa, i alt Fald i de senere Aar, tyder paa en vis Uligevægtighed. Svaning fortæller S. 532: „nisi nomen carceris, cuius quum oblivisci non posset, sæpe in uberrimas lacrymas prorumpens in media quandoque lætitia sua, acerrime deploravit casum suum, quæ quoties aboriebantur, quasi extra se raptus, diu ejulans jacebat, ægreque admittebat consolationem, attraxerat enim exparte Patris nimium melancholiæ —.“

Hvidtfeldt siger i Overensstemmelse med det sidst anførte: „Undertiden vaar hand plaget met een specie Melancholiæ.“

Selv om man maa indrømme, at den hyppig depri-

merende Sinds-Stemning hos Chr. II ikke har været umotiveret, da han levede 27 Aar som Fange i et Land, hvor han tidligere havde hersket som en myndig Konge, maa man dog efter den Maade Svanning og Hvidt-feldt omtale den paa, antage, at den i den Grad har været udtalt deprimeret, at den maa kaldes pathologisk og anses for et Degenerationstegn. Om legemlige Sygdomme findes der saa godt som intet, kun ganske lette Antydninger, saaledes et Brev¹⁵⁾ fra Chr. II til Dronningen dateret 10. Novbr. 1523, hvori bl. a. det følgende forekommer: „— Thii wii ere icke well tiil pasz —,“ og et Brev¹⁶⁾ fra Chr. II til Chr. III dateret 21. Maj 1540: „— thi jeg var suare syg som the sielfuer vide —.“

Derimod findes flere Recepter, der tyde paa forskellige Lidelser, saaledes hos Alt me yer¹⁷⁾: „Zum ersten neme ihr wirde von der laltwarg mith denne E. desz tag eynmaal oder drey ihe uff eynen farth ij hazznusz grosz vund halten syg ymm munde bisz dasz sy smelzèt, darnach slinghe er sy lengessam yn, vund esse oder trynke in eynem virttel von eynner stunden nicht daruff, vund dasz mag ir wirde auch wol underzeitten desz nachts thun, — Und ym sunderheith sal sich K. wirde ubrigen trinken, spetemm esszenn vund waschen desz hauptes enthalten.“

I et Brev¹⁸⁾ fra Hans Michelsson til Chr. II, dateret 7. Maj 1526, hvori han skriver om forskellige Ting, han har afsendt til Kongen, findes følgende Linier: „ith lidet krwss met smørelse til myn herris ben —“.

Endelig findes der et Brev¹⁹⁾ fra en Apotheker til Kongen, dateret 23. Novbr. 1527: „— at paa then deel som Thomes hafuer gifuet meg paa ether nadis vegne at kiende sender ieg ether nade en schrift paa den yrth, som er gudh vor den kolde siwge: oc allanden deel som ether nade hafuer begeret tiil siit hofuet och hafuer ieg ther fore socht oc udwald wat thee beste autores sie oc ieg hafuer kunde finde effter myn forstandt — Vltorius petyt Thomas ex mandato vestro

vt titteris significarem quid regia vestra Maiestas posset uti pro alleueatione et pro confortatione cerebri —“

Den yderst beredvillige Apotheker underskriver sig: P. de Tarnaco, R. M., die ac nocte semper paratissimus.“

Om det alene har været Neuralgier eller en anden Sygdom af Hovedet, er det anførte ikke tilstrækkelig til at oplyse.

Om hans Død vides ikke andet, end hvad Resen²⁰⁾ har skrevet: „Thi denne Sorg (o: over Chr. III's Død i Begyndelsen af Januar 1559) oc anden Gjenvordighed gick ham saa til Hjertet, at hand omsider ganske holt ved Sengen og døde derpaa den 24. Januar“ (o: 1559, altsaa 78 Aar gl.).

Der fandt ikke alene en Balsamering Sted af hans Lig, men endog Sektion, i Rentemester Jochim Becks²¹⁾ Regnskaber findes noteret: „15. Febr. efter Docter Cornelii Befaling givet Mester Jacob Wundarzt som Kgl. Maj. skjænkede hannem, for han var paa Kallundborg og opskar gamle Kong Christen — 10 Daler.“

Resultatet af Sektionen omtales i Erasmus Michaelis Lætus²²⁾: Rerum Danic:

„— vni fellis sed paucula cistæ

grana merant: reliquum vitij nil corpus habebat.“

Svaning²³⁾ omtaler ligeledes, hvorledes Cornelius Hamsfort, der ledede Sektionen, blev højlig overrasket ved Fundet af nogle Galdesten: „Cumque jam proprius intestina aspiceret animadvertit in vesica fellis lapillos camplures collectos esse, quibus visis vehementer ipse admiratus est, quod simile aliquid antea nec visum illi nec auditum esset.“

Dronningen blev straks ved sin Ankomst her i Danmark syg, hun fik under Kroningsfesterne midt i August 1515 et Anfald af Tertianfeber²⁴⁾. Hvordan det under hendes 8aarige Ophold i Danmark er gaaet med denne Sygdom og hendes Helbredstilstand i det hele, høre vi ikke noget til; men efter Bortrejsen fra Dan-

mark i April 1523 blev hendes Helbred daarligt, og Tilstanden forværredes hurtigt, til Dels ved de mange Sorger og Bekymringer under det omflakkende Liv og Angsten for, at der skulde tilstøde den af hende forgudede Chr. II en Ulykke, saa at hun døde efter ca. 3 Aars Forløb.

Om hendes Sygdom i disse Aar findes der nogle Breve, der imidlertid kun give et meget taaget Billede.

I et Brev²⁵⁾ fra Dronningen til Chr. II af 9. Juni 1524 hedder det: „— nw hauer jegh fanged so wnt y myne øgen —“, hvorpaa Kongen svarer²⁶⁾: „Item som i scriffwe, ati haffwer vnt ether øgne, tha er thet got, ati lade purgere ether, oc er ther gode docter uti Libs thet er giørt pa en dag —.“

I et Brev²⁷⁾ fra Kantsleren Lambert Andersson til Chr. II af 8. Novbr. 1524 forekommer følgende: „Kiærist nadugist herre tenne quynne som popius sender tiill myn frues nade, haffuer et stor ordt vty these landhe, at hwn skall haffue stor forstandh vty thend handling, som hwn giffuer seeg for vdt“ (∴ at kurere Dronningen).

Af Chr. II's Brev²⁸⁾ af 28. Januar 1526 til Martin Luther anføres følgende: „— das die durchlauchtig fürstinn vnser hertzliebste gemahel, alsz sie aus Teutschenlanden nach diesen Nyderlanden gereist“ (∴ Maj Maaned 1524 Forf.), „von stund an mit schwachheit vmbgeben, und als sie sich in iren herabreyssen einmal zu Ach inns Wiltpat verflugt, hat sie doselbst durch gottliche vorleihung grosse verbesserung gespurth. Wiewol wir aber derwegen vnser muhme frow Margreth ertzherzogin zu Ostereich mit hochsten vleisz ersucht vnd gebeten genanter vnser hertzliebsten gemahel seliger und hochloblicher gedechtnis gutlich zuuorgonnen, auf das sie widerumb in die warmen Wytpat reyssen vnd doselbst erquickung und verbesserung suchen mocht, ist aber das alles bey ir zu erlangen vnfruchtbar und gar vmbsonst gewest, und hat darvber ein docter der ertzney sehr berumbt zu vns geschickt, der bei sechs

wochen verharret, aber durch sein ertzneyne nichts schaffen mogen, darnach ist abermals ein bocherfarner medicus bey uns verordnet worden, der auch in etlicher weil nichts ausgericht. Vnd dornach in mitler zeit als wir in trefflichen vnsern notsachen in Selant“ (o: Be-gyndelsen af 1525 Forf.) „gezogen, ist unser liebe gemahel mit zunemung irer kranckheit mer dan zuorn beschwert blieben und nochvolgends als wir alhier in Flandern gekommen“ (o: 6. Decbr. 1525), „hat die schwachheit dermassen groszlich bey ir vberhandt genommen, also das sie zu pett in grosser qvelung hat vorbleyben muszen — Und als aber nu die schwachheit alzu seher sich gemeret, hat fraw Margreth ire botschafft vnd ander trefflich leuth zu ir verordent, die sie sollen auf dem weg des papistischen end christs gllauben auch derselben religion vnd secten bereden“ (o: 8. Januar 1526). „So hat der allmechtig gott nach sein mildikeit zu der zeit vnser gemahel ire sprach benomen, also das sie inen keins wegs darauf antwort geben —.“

I en hemmelig²⁹⁾ Beretning til Regentinden Margarethe fra dennes Hofchef So uatre forekommer følgende: „Sensément ce quon peult scauoir du Roy de Denemarcke — Item le XVJ jour daoust monsr le Maistre Suastre se trouua a Liere auecq trois ou quatre docteurs en medichinnes lesquelz le jedy ensuiuant se trouuerent au leuer de la Royne et saccorderent ensemble quil failloit quelle se reposa et tient bon gouuernement auecq plusieurs aultres chozes. Item le vendredi ensuiuant le Roy fist enuiron cinq heures du matin arrester deux chariots disant quil vouloit aller a la chasse a Worse capelle et fist rasambler tous les pour leur la trouuer ledict vendredi enuiron neuf heures. Ledict vendredy on va amener le chariot de la Royne deuant son logis et va courre le bruyt quelle volloit aller a la chasse auecq et enuiron XJ heures ledict vendredy quil pluuoit le plus fort que jamais homme vit se partit le Roy et la Royne auecq tous les trois enfans —“.

Dronningens Tilstand i den sidste Maanedstid findes

omtalt i det bekendte Notarial³⁰⁾ Instrument af Pastor Thomas Blanckaert i Zwinarde, hvor Kongen og Dronningen vare ankomne den 6. Decbr. 1526: „op den achsten van decembre — hebben de voornoemde konnick ende koninginne, met hunne voorsegde kinderen, seer godvruchtelyk missie gehoort in de capelle van het selve casteel, ende van dien dagh af heeft dese koninginne begonst te quellen, ende de siekte heeft soodanig aengenomen, dat sy haer camer heeft moeten behouden. — Op den 8en january heeft de koninginne ons Heere ontfangen. — Naer den middag van den selven dagn heeft de voornomde koninginne — haer testament gemaekt. — Den 17de january — hebbe ick ten thien huren in haer bywesen de missie gelesen, die men leest voor de siecken in hun uytterste liggende. — Den selven 17de january 's avonds hebbe ick haer bet heylich olie gegeven. — Den 19de january — hebbe ick tusschen thien en elf huren in tegenwoodigheyt van de agonizerende koninginne wederom eene missie gelesen voor de stervende ende agonizerende — ende ten einde van dire heeft dese serenissime koninginne, mit groote traenen belaeden, seer lieffelyk, ja met een soet snickken, haeren geest gegeven —“*).

Desuden findes der et Brev³¹⁾ fra Chr. II til Regentinden Margarethe dateret 20de Decbr. 1525: „— Madame on trouue en verité que depuis la derniere lettre que ma dicte compaigne vous a escript quelle ne sest ia party du licit a cause de sa maladie laquelle est si tres grande quelle ne peult leuer la teste sans incontinent tomber en pasmoyson et perdre toute la force pourquoy

*) Resume: Den 8de December havde Kongen, Dronningen og Børnene bivaanet Messen i Slotskapellet, og derefter begyndte Dronningen at blive syg, saa at hun maatte blive paa sit Værelse. Den 8de Januar har Dronningen nydt den hellige Nadver og om Eftermiddagen gjort Testamente. Den 17de Januar har jeg læst Dødsmissen og givet hende den sidste Olie. Den 19de Januar har jeg atter læst en Messe for den døende Dronning, hvorefter hun med et Suk har opgivet Aanden.

luy est impossible de faire chemin iusques a tant quil plaire a notre seigneur lamender —“.

Det synes saaledes, at Sygdommen har taget fat. efter at hun i Maj 1524 var ankommen til Nederlandene, saa at det ikke er urimeligt, skønt det kun kan være en løs Formodning, at det har været Malaria, som hun tidligere havde lidt af. I Ny og Næ har hun befundet sig temmelig godt, saa at hun endog c. $\frac{1}{2}$ Aars Tid før Døden, der indtraf 19de Januar 1526, i et øsende Regnvejr har kunnet tage med Kongen paa Jagt. De sidste 6 Uger har hun været stadigt sengeliggende, og den sidste Maaned har Svagheden været saa stor, at hun besvimed ved den ringeste Bevægelse. Den sidste halve Sned Dage har hun ligget hen uden at tale og Dødskampen har, som den plejer ved langvarige Sygdomme, været lang — 2 Døgn.

Angaaende Johannes findes følgende:

I et Brev³²⁾ fra Kansleren til Chr. II dateret 12te Januar 1524 hedder det: „— oc nw jeg er bleffwen tyl pass ta fynner jeg hannum so illa soeroe wdslagen of-fuer alt sijt lyff at han inghen roo haffuer, oc hadde han icke sodan rycht som han haffuer tijl ewentyre han wore dødth“.

I et Brev³³⁾ til Dronningen dateret 3 Dage senere fortæller Regentinden om Børnene: „— voz enffans, qui icy sont avec moy en bonne disposition et sancte, Bien est vray que monsr est vng peu traueillie des Roignes³⁴⁾ quest maladie de iosnes enffans, dont apres ilz se treuvent mieulx disposez tout a crue que a toutes autres choses. Et en sera comme iespere bientost quicte —“.

16 Dage senere skriver³⁵⁾ Kantsleren, at „thet bedres fast med princen —“.

Godt 2 Maaneder senere melder³⁶⁾ Kantsleren til Chr. II: „— oc prinssen haffwer oc waret swarlighen sijwgh sijdhen oc en nw er, so at han mootte tage legedom tijl sijg, oc doctores visiterer hannom en nw alle daghe. Gwd giffwe wy motthe komme i Danmarck igeen, thenne lwhct wyl icke lydhe oss. Sijdhen edher

nade reysede herhen, tha haffuer prinssen icke hafft reet en godh helbredhe 'dagh —“.

Johannes var paa denne Tid c. 6 Aar gl.; den første Sygdom, der omtales, har været et akut kløende Hududslet, der efter Regentiindens Brev at dømme, har været en ganske almindelig Børnesygdom — Eczem? — og næsten er helbredet i Løbet af en 3 Ugers Tid. Der kan næppe være Tale om Variola, saaledes som Altmeyer³⁷⁾ har ment at maatte antage.

Den i det sidste Brev omtalte Sygdom er det umuligt at sige noget nærmere om.

Om en Sygdom, han havde 5 Maaneder senere, findes følgende Brev³⁸⁾ fra Kantsleren til Chr. II dateret 7. Januar 1529: „— Og er mijn vnghe herre princen oc fallet i sywgen ighen vti gaer oc ligger till sengs doch ther ere end nw paa hannom inthet vdslaget, bode princesserne haffue hafft saare mange oc stoore dog the ere nw well till passe æde og dricke well oc the bleener³⁹⁾ falle fast oc tørres bortt saa meg hobes the faa aldels inghen lyde eller merke theraff —“.

Et Brev⁴⁰⁾ fra Melchior (de Germania) til Chr II dateret 1. Februar 1529 lyder saaledes: „— mijn herre prince oc princesserne ere w (eel tiilpas Gud) thes lof hafue: men princen hafuer ennw nogre (saar) ij ansicktet ther legge the noget salbe paa thet synes ille: men hans nade er ganske weel tiil pas oc edher en eengang so møget som tillforn: som alle sije meg: och hans nade sielfuen.“

Endelig findes et Brev⁴¹⁾ fra Kantsleren dateret 6. Febr. 1529, hvori Helbredelsen meldes: „— Mijn vnghe princen og princesserne ere gantz well till passe —“.

Sygdommen har været af smitsom Art, da Søstrene i Forvejen have haft den, og han er bleven angreben, før Søstrene have været helbredede. Den er begyndt akut og har været saa hæftig, at han straks har maattet lægge sig til Sengs. Efter nogle Dages Forløb er der opstaaet et vesikuløst eller pustuløst Udslet, der for største Delen er endt med Indtørring af Sekretet og Afstødning

af Skorperne, og kun i Ansigtet har givet Anledning til Dannelse af nogle Ulcerationer. For øvrigt synes der under største Delen af Sygdommen at have været Velbefindende.

Man kommer straks til at tænke paa en af de typiske Infektionssygdomme; Variceller har det næppe været, da Sygdommen varede c. 1 Maaned, snarere Variolois. Den sene Fremkomst af Hududslettet, det relative Velbefindende under Suppurations- og Ekssikkationsstadiet og Sygdommens gunstige Forløb i 3—4 Uger passer godt dertil.

Om hans Død, da han var c. 14 Aar gl., fortæller Hamelmann⁴²⁾: „— vnd Johannes einem feinem gelerten Herrn — in seiner blühenden jugent nicht ohne verdacht beygebrachtten Giffts im Jahre 1532 — zu Steinbrug gestorben —“.

Svaning⁴³⁾ beretter: „— eodem anno quo Pater in Norvagia captus est, videlicet 1532 Regensburgi — decessit dysenteria sublatus —“.

Endelig haves et Brev⁴⁴⁾ fra Johannes' Onkel Karl V til dennes Søster Marie af Ungarn: „— Ceste nesera sinon pour vous avertir de la perte que avons faite de notre petit neveu de Dennemarcke, lequel il a pleut à Dieu de prendre avant—hier dimanche matin apres avoir eut VIIJ jours entier le flus de ventre, Ce m'a esté ung aussi grand déplésir que saurois avoir, car c'estoit le plus joli petit garson qu'il estoit possible de veoir pour son eage. Toutesfois il ce faut conformer avec la volonté de Dieu et combien que sois il pouvoit ordonner le semblable en tous lieues, si n'ai-je peu de regret de penser que si je l'eusse laissé en ces pais de delà que peut-estre il ne fût avenu; au moins le père ne faudra à le dire —“.

Han er død af en heftig Enteritis efter 8 Dages Sygeleje. Det er umuligt at afgøre, hvorvidt der virkelig har fundet en Forgiftning Sted eller ikke; Muligheden er ikke udelukket, da Chr. II havde mange Fjender saa vel hjemme i Danmark som ude, og Johannes var

oneste Søn; men det er næppe rimeligt paa Grund af den store Omhu Karl V aabenbart har haft for Prinsen, saa at han endog tog ham med til Rigsdagen i Regensburg. Det kan godt, som Svaning siger, have været Dysenteri, der paa den Tid var overmaade almindelig. Der vides intet om en udbredt Epidemi i 1532, men Sygdommen viser sig hyppigst ved smaa lokale Epidemier, og den store Tilstømning af Mennesker til Regensburg i Anledning af Rigsdagen kan have givet Anledning til en saadan.

Dorothea blev i sit 14de Aar gift med Pfaltzgreve Fr. II og døde i sit 61de Aar ubekendt af hvad. Af de oven for anførte Breve fra Kantsleren til Chr. II. dateret 7. Januar 1529, fra Melchior til Chr. II dateret 1. Febr. 1529 og fra Kantsleren til Chr. II dateret 6. Febr. 1529 ses, at hun i sit 9de Aar var angreben af samme Sygdom som Broderen og Søsteren, rimeligvis Variolois.

Christine blev først meget sent — i 3 Aars Alderen — vænnet fra Brystet, i et Brev⁴⁵⁾ fra Kantsleren til Chr. II dateret 8. Marts 1524 hedder det: „— Princesserne ere wel tijl pass och møghet deilighe oc then mynsthe er affwant at hwn dyer icke mere —“.

Om en Sygdom, hun havde i sit 5te Aar, haves følgende Brev⁴⁶⁾ fra Hans Michelsson til Chr. II dateret 14de Marts 1526: „— Item then lille prinsesse febricerer huer anden dag men tock met guds hielp skal henne icke skade theraff thii at norsom sodanne smaa-børn staa vti vext thaa kommer sodan sywgdom. Princen och Dorothea ere vel tilpasse gud thess loff haffue —“.

Endvidere et Brev⁴⁶⁾ fra samme til Chr. II dateret 17. Marts 1526: „— verdes ethers nade at vide at princessen kleinicke haffuer icke endnw foruondit sijn sywgdom —“, og et Brev⁴⁶⁾ fra den samme til Chr. II dateret 13. Maj 1526: „— verdes ethers nade at viide ath ethers nades hogmechtigheds bør(n) ere karske och swnde —“.

Intermitterende Feber forekommer ved forskellige pyæmiske Tilstande, ved Irritationer af Urinvejene, men er et særligt Kendemærke for Malaria, der vistnok har været den Sygdom, hun har lidt af; den er bleven anset for „Voxværk“, ganske som nuomstunder mindre reumatiske Lidelser hos Børn ofte overses og betragtes som „Voxværk“.

I sit 8de Aar havde hun ligesom Søsteren og Broderen Variolois (se de under Johannes anførte Breve).

I sit 13de Aar blev hun gift med Frants II Sforza, Hertug af Majland, der døde 1½ Aar senere, uden at der var kommen Børn i dette Ægteskab, hvad der paa Grund af hendes store Ungdom ikke var saa underligt. 6 Aar senere giftede hun sig med den lothringiske Prins Marquis de Pont, senere Hertug af Lothringen, der døde efter 5 Aars Forløb. I dette Ægteskab fødte hun 6 Børn, hvoraf 2 Tvillinger; de 3 døde i en meget ung Alder.

Gram fortæller i sin Monografi⁴⁷⁾ om hende, at hun ved Foraarstid 1563, da hun var 42 Aar gl., kom syg hjem fra Rigsdagen i Frankfurt. Sygdommen holdt hende i længere Tid bunden til Sengen, recidiverede senere og antog det følgende Aar en meget alvorlig Karakter. Den skal have taget meget stærkt paa hendes Kræfter og gjort Indtryk af at være en „tærende Feber“. 15 Aar senere var hun paa Grund af „Podagra, Gigt og flere Tilfælde“ bleven svag og affældig, saa at hun besluttede at gøre en Baderejse til Loretto. Gram tilføjer, at en Krønikeskriver Tursellinus beretter, at hun var bleven angreben af en „Rørelse“, hvorfor hun havde gjort det Løfte at ville rejse til vor Frue i Loretto, hvilken Rejse hun foretog i en Bærestol, og næppe var hun kommen til Kirkeporten, før hun pludselig atter kunde gaa; men Krønikeskriveren faar samtidig af Gram et daarligt Vidnesbyrd for Paalidelighed. Hun døde 69 Aar gl. Hun var ifølge Gram ekscentrisk, holdt af mandlige Idrætter, Jagt og Ridning, og sad til Hest som et Mandfolk. Hun kunde stadig ikke opgive Tanken

om sin formentlige Adkomst til den danske Trone, lod sig endog 1—2 Aar før hun døde, ved Kong Fr. II's Død, af et falsk Rygte, der gik ud paa, at hun skulde være Dronning i Danmark, da hun var den eneste overlevende af Chr. II's Børn, bevæge til at forandre Titlen af Højhed til Majestæt og lod en Medaille slaa med Danmarks og Lothringens Vaaben og der udenom: *Cristiana* af Guds Naade Dronning til Danmark etc. Hun var i høj Grad egenkærlig, kendte kun lidet til de almenmenneskelige Egenskaber, Venskab og Kærlighed. Hendes „Passion“ eller rettere hendes „Sinds Siugdom“ var at spille en stor Rolle, at være „en af Pillerne, som Europas Velfærd beroede paa“.

Det lader sig ikke bestemme, hvilken Sygdom hun har lidt af i sit 42de Aar; senere skal hun have haft „Podagra“; men af Mangel paa nærmere Beskrivelse kan man ikke se, om det har været, hvad vi nu om Stunder forstaa ved *Arthritis urica*, eller om det har været en eller anden Ledsygdom. Det apoplektiske Tilfælde, hun ifølge *Tursellinus* skal have haft, har næppe haft noget organisk Grundlag, men har sandsynligvis, da Helbredelsen kom pludselig ved psykisk Indvirkning, været af hysterisk Art. Det ekscentriske Væsen, Egoismen, Selvfølelsen i Forbindelse med den svækkede Dømmekraft tyde hen paa et i psykisk Hen-seende abnormt — degenereret — Individ.

Henvisninger.

- 1) Chr. II. S. 95.
- 2) Chr. II's Krønike (Kv. Udg.) S. 111.
- 3) *Lackmann*: *Enil z. schl. holst. Gesch.* S. 337, Note 247.
- 4) *Allen*: *Breve og Aktstykker.* S. 21.
- 5) *Behrmann*: *Chr. II's Hist.* II. S. 212.
- 6) *Universitetsbibl. Manuskriptsamling*: *Addidamentum* 454⁴.
- 7) *Rørdam's hist. Kildeskr.* II. S. 182.
- 8) *Christiani*: *Gesch. d. H. Schl. u. Holst.* II. S. 413.
- 9) *Hvidtfeldt*: *Fortalen til Chr. II Kr.*
- 10) *Allen*: *De 3 nord. Rigers Hist.* II, S. 538. Note 50.

- 11) Chr. II's Kr. S. 222.
 12) — Fortalen.
 13) Chr. II. S. 532.
 14) Behrmann: Chr. II's Fængsels og Befrielses Hist. S. 153.
 15) Ekdahl: Chr. II's Arkiv II. S. 579,
 16) Ny dansk Magazin III. S. 53.
 17) Isabelle d'Autriche et Chr. II. S. 49.
 18) Dipl. Norv. XIV. S. 484.
 19) — XI. S. 516.
 20) Fr. Ifs Krønike S. 2.
 21) Ny kirkehist. Samling V. S. 255.
 22) Libr. VI. S. 251.
 23) Chr. II. S. 538.
 24) Müller's Entd. Staatscab. Jena 1714. 1. Eröffn. S. 329.
 25) Allen: Breve og Aktst. I. S. 249.
 26) — — S. 251.
 27) Ekdahl: l. c. II. S. 771.
 28) Kalkar: Isabella v. Oesterreich i Arch. f. Staats u. Kirchen-
 gesch. V. S. 509.
 29) Sick: Nogle Bidrag til Chr. II's Hist. S. 64. Bilag VI.
 30) Belgisch Museum II. S. 196.
 31) Sick: l. c. S. 65. Bilag VII.
 32) Ekdahl: l. c. II. S. 641.
 33) Dipl. Norv. XV. S. 190.
 34) Roignes-Rongnes o: une asperité du cuir ou une ulceration
 egére conjointe avec un prurit (Littré's franske Ordbog).
 35) Ekdahl: l. c. II. S. 658.
 36) Allen: Breve og Aktst. I. S. 195.
 37) Isab. d'Autriche. S. 20.
 38) Dipl. Norv. XI. S. 569.
 39) Ifølge Molbech's og Kalkar's Ordbog-Blegner. Papler,
 Pustler.
 40) Dipl. Norv. XI. S. 572.
 41) — S. 573.
 42) Old. Chr. S. 226.
 43) Chr. II. S. 95.
 44) Altmeyer: Isab. d'Autr. et Chr. II. S. 52.
 45) Ekdahl: l. c. II. S. 684.
 46) Dipl. Norv. X. S. 474.
 47) Om Christine af Danmark i det kbhvn. Selskabs Skr. V.
 S. 53.

Frederik I.

Om denne Konge er Oplysningerne yderst sparsomme, sandsynligvis fordi han sjældent opholdt sig her i længere Tid, men for det meste boede paa Gottorp Slot; den længste¹⁾ Tid, han har boet her, var $\frac{1}{2}$ Aar i 1526.

Han var gift to Gange, første Gang i sit 29de Aar (1502) med den 15-aarige Anna, en Søster til Chr. II's Svoger Kurfyrst Joakim af Brandenburg; med hende havde han to Børn Chr. (III) f. 1503 og Dorothea (af Prøjsen) f. 1504. I sit 45de Aar (1518) giftede han sig anden Gang med den 20aarige Sofie af Pommern, med hvem han fik 3 Sønner og 3 Døtre, nemlig Anna f. 1519? Hans f. 1521, Elisabeth f. 1524, Adolf f. 1526, Dorothea (af Meklenborg) f. 1528 og Frederik f. 1529.

Fr. I skildres som en Mand af anselig Vækst. Som Hertug levede han et tarveligt og arbejdsomt Liv, hvilket fremgaar af et Haandskrift²⁾ i det Gottorpske Bibliotek, hvori der fortælles om hans Virksomhed ved Digearbejderne i Nærheden af Tønder i Aaret 1506:

„Sin F. g. helt sin egen Teering hyr, leedt ydt vor-schaffen van Tunderen — Dree Dagen in den Wecke Flesch gespiset unde 3 Dag Fisch. Des Sonnavends fastede sin Gnade gern, edde leth vor sick fasten — Vele Kackebelle wordt dar gedronchen ock vele Riper beer, nicht vele Tundering beer. Win wordt nicht vele hier gedroncken. S. F. G. leth stets in 2 Flaschen tho gelyck van Tundern halen, Roden Win in de ein, und blancken in de ander — Des Morgens gudt Tiidt was S. F. G. in de Wending strax nha Upganck der Sonnen ginck in der Kocken, beit eins an, darmit ginck he hen uten nha idt deep tho, nam ein Klott edder ein Speet in der hand, blef dar beth 10 Slagen —“.

Den eneste Antydning til Sygdom hos Fr. I, jeg har kunnet finde, er, at hans Datter Dorothea (af Prøjsen) sendte ham forskellig Slags Medicin; i Hofleben³⁾ und Hofsitte af Schmidt findes følgende: „Auch den

König von Dänemark — beschenkt die Herzogin von Preussen mit ungefassten Armbändern van rechtschaffenen Elendsklaven bald überschicht sie ihren Vater dem Könige von Dänemark ihr erprobtes wohlthuendes Augenwasser. Dem König von Dänemark versorgt Dorothea von Jahr zu Jahr mit ihrer Medicamenten, bald mit einen Pulver für die hinfallende Seuche, bald mit selbst präparirtes Latwerge zum Herzen und zur Brust, bald als auflösendes Mittel mit Spickenarden — Lavendel- und Hollunderblüthenzucker“.

Om hans sidste Sygdom meddeler Skibykrøniken⁴⁾ følgende: „Og efter at han nu, som ovenfor sagt, havde hersket i 10 Aar, og tilbragt hele dette ustadige og kortvarige Liv med Nydelse, Spil og Lystighed — ja saa haanede han i sin sidste Stund først den Præst, der skulde modtage hans Skriftemaal, viste med Flid Foragt for Kirkens øvrige hellige Midler, skreg derpaa op under en saa forfærdelig Rallen, at de omstaaende skjald af Rædsel, og døde saa —“. Men Skibykrønikens Forfatter Povl Eliesen var en altfor fanatisk Katolik, til at man kan tillægge hans Skildring af den Konges Endeligt, der havde brudt sin Haandfæstning med Hensyn til at undertrykke Kætteriet, synderlig Værdi.

I en dansk⁵⁾ Aarvog fra 1286—1549 forekommer følgende: „Aar MDXXXIII Thorsdagen nest for S. Barnabe, bleff konyng Fredrych sywg oc paa skierthorsdag døde handt“. Men Torsdagen før S. Barnabe var 6, Juni (Grootefend: Die Zeitrechnung etc.) og Skærtorsdag var den 10. April, saa at man maa antage, at der i Stedet for 1533 skal staa 1532, og Kongen altsaa maa have haft et meget langt Sygeleje — 10 Maaneder — før sin Død i sit 60. Aar.

Hvidtfeldt⁶⁾ fortæller, at „Emeden hand stod Lig Da flød der en ganske hob Vand oc Blod aff Ligkisten, Dog hun vaar nocksom foruarit som det sig burde“, og i Henrik Smith's⁷⁾ danske Aarvog findes følgende: „och effter hand war død, bleff hand balsamerad och smurder med dyrebar olie och laa y ith wexit læritt och

y en tet begit kiste; rand der alliguell blod aff hans døde legomme, saa mand sette kar vnder att annamme blodet y“.

Disse Skildringer kan maaske forklares ved, at der har været Hypinose af Blodet; dette er Tilfældet ved Død paa Grund af Kvælning, forskellige Forgiftninger og Infektionssygdomme, og maaske er Kongen netop død af en eller anden Infektionssygdom. Skibykrønikens Beretning kan da tyde paa, at han er død under Feberdelirier.

Dronning Anna døde 27 Aar gl., efter 12 Aars Ægteskab, ubekendt af hvad.

Dronning Sofie overlevede sin Gemal i mange Aar, hun døde i sit 70. Aar, efter at hun i mange Aar havde været svagelig⁸⁾ „quasi tabe consumeretur“.

Dorothea af første Ægteskab led⁹⁾ meget af Hovedpine og Svimmelhed. Hun blev i sit 21. Aar gift med Hertug Albert af Prøjsen og døde 43 Aar gl.

Anna døde 16 Aar gl. af Pest¹⁰⁾; hos Mansa¹¹⁾ findes der ikke omtalt nogen Pestepidemi i det Aar (1535), hun døde, vel Aaret efter, men da alene indskrænket til København og Malmø, medens hun døde i Flensborg.

Hans¹²⁾ døde ugift 59 Aar gl. uden nogen som helst foregaaende Sygdom pludselig om Natten under et heftigt Hosteanfald.

Elisabeth blev i sit 19. Aar gift med Hertug Mogens af Meklenborg og efter dennes Død i sit 32. Aar med Hertug Ulrik af Meklenborg. Hun døde i sit 63. Aar i Gjedser paa Falster. Om hendes sidste Sygdom findes nogle Oplysninger i en Ligprædiken, hvoraf følgende anføres: „— An diesen tage (∴ 4. Oktbr.) hat der frome Gott ir F. G. heimgesucht mit einem Fieber vnd hat dieselbige zeit ire F. G. den erste Paroxisumum mit Kälte vnd Hitze eben hart gefület — Denn obgleich unsere selige liebe Landesmutter einer starcken gesunden Natur war, so hat sie doch weil sie nun mehr 63 Jar erreicht hatte die drey letzten

Jar ihres Lebens sehr an allen ihren Leibskrafftten abgenommen. Den 5. Oktbr. auff den Nachmittag des gleichen auff den folgenden tag ist ir F. G. fast schwach worden vnd ob man wol allerley Labsal oder Külung eingegeben hat doch solches alles nicht helfen wollen. Den 7. Oktbr. zu nacht haben ire F. G. ein wenig beserung gefület, aber auff den nachmittag vmb zwey vhr ist das Fieber wider kommen. Den 8. Oktb. — hat irer F. G. widerumb die Kranckheit hefftig zugesetzt das sie sehr schwach vnd matt dauon geworden also das von dem tage an ir F. G. fast keine Nacht mehr für den Fieber sicher war Sondern die Kälte und Hitze fülete welches sie also abmattete das ihr alle lust zu essen und zu trinken vergangen vnd machte irer F. G. den Mund vnd Zunge dürre und vnschmackhaftig (wie es in Febrilibus paroxismis pfelet zu geschehen das sie gar krafftlos ward vnd sich keinen tag wider erholen kondte. Auff denselbigen tag nachdem ir F. G. merckete und fülete das nun mehr die zeit sich herzu nahete das sie Gott auflösen vnnd von allem vbel erretten weil der gantze Leib zusehendes abnam alle Gliedemas wurden schwacher das Herz ward matt vnd vnuermögen die Zunge ward dürre die Béine wolten sie nicht mehr tragen vnd alles was an ihr war krafftlos ward hat sie sich zu der letzten heimfahrt geschicket. — Den 9. Oktbr. — ist ihr F. G. gantz schwach worden auff denselbigen tag ist der König Maj. Medicus D. Petrus angekommen von demselbigen haben ir F. G. Ertzney eingenomen vnd darauff ein wenig geschlaffen. Am 10 tag Octbr. war es zimlich mit ir F. G. auch die Nacht zuvor ist es treglich gewesen also das sie ein wenig gedult gefület hat auch der gelegenheit nach zimlich gessen. Den 11. Octbr. — da ir F. G. zuvor eine schwere nacht gehabt hatte vnd vbel geschlaffen denn das Fieber hat fast dieselbige gantze nacht gewehret mit hefftigen schmerzen vnd grosser mattigkeit also das man ir F. G. ettlich mal hat müssen külen vnd man nicht anders gemeinet hat denn das Gott der Allmechtige würde mit gnaden kommen vnd sie zu sich in sein

Himmelreich nemen. Ist ihr F. G. sehr schwach gewesen. Den 12. Octbr. auff den morgen vmb 6 Uhr war ir F. G. zimlich zufrieden klagte sich nicht sonderlich weil sich das Fieber etwas remittirte also das ir F. G. ein wenig von einer Biersuppe genossen darnach aber vmb halb weg zwölff ongefehr hat ihr F. G. widervmb angefangen schwach zu werden vnd hat man ihrer F. G. schwachheit halben für das Fieber nichts eingeben können Was man ir auch sonst an Juleppen Conseruen vnd andern ertzneyen hat wollen eingeben hat sie nicht zu sich nemen wollen. Den 13. Octbr. hat ir F. G. die nacht wol geruhet bis gegen den morgen vmb 3 Uhr Da ist sie widervmb mit schwachheit befallen das sie gantz matt vnd krafftlos worden welches den gantzen tag geweret. Den 14. Octbr. ist ir F. G. gar schwach worden welches denn auch den gantzen tag geweret. Gegen die nacht aber hat die Krankheit immer je mehr vberhand genomen bis zwischen ein vnd zwey vhr in der Nacht da holet ir F. G. einen tiefen doch sanfften Odem vnd entschieft in dem Herrn Jesu Christo sanfft vnd still also das ir F. G. weder Finger noch Mund mehr reget vnd man kein fülen des Todes an ihr spürete“.

Det har været en akut febril Sygdom med daglige Paroksysmer af Kulde og Hede kort efter Middag; Sygdommen har allerede paa 4. Dag antaget en saa ondartet Karakter, at hun forberedte sig paa det værste. Intermissionerne blev mindre, Paroksysmerne kom tidligere paa Dagen, og fra den 7. Dag blev Tilstanden haabløs. Døden indtraf paa Sygdommens 11te Dag.

Da der intet foreligger om en objektiv Undersøgelse, som man paa den Tid ikke gav sig af med, kan man ikke danne sig nogen bestemt Mening om Sygdommen; men Skildringen kunde nok passe paa et Tilfælde af ondartet Malaria.

Adolf blev gift med Landgreve Philip's Datter. I sit 33. Aar blev han i Slaget ved Heide (13. Juni 1559), efter at han paa Grund af den stærke Varme

havde afført sig sin Rustning, saaret¹⁴⁾ i den ene Lænde-region af en Lanse. Saaret saa i Begyndelsen meget farligt ud, men den 20. August samme Aar træffer vi ham allerede ved Fr. II.'s Kroning. I sit 42. Aar havde han et Anfald af Kvartanfeber¹⁵⁾, som dog hurtigt helbredtes.

Han døde i sit 60. Aar af en alvorlig Sygdom, ubekendt hvilken.

Dorothea blev i sit 45. Aar gift med Hertug Kristoffer af Meklenborg, men døde 2 Aar senere af „calculi renum, obstructione lienis, disuria“¹⁶⁾, sandsynligvis altsaa af Uræmi.

Frederik paadrog sig i sit 27. Aar¹⁷⁾, ved at forløfte sig paa en svær Byrde for at vise sin Styrke, en alvorlig Sygdom, der var forbunden med Ekspektoration af Blod og mentes at skyldes „einer gesprengten Ader an der Leber“¹⁸⁾. Døden¹⁹⁾ indtraf efter et Par Ugers Forløb. Sandsynligvis har han ved sin Styrkeprøve paa draget sig en Lungeruptur med Pneumo- og Hæmatothorax.

Henvisninger.

- 1) Allen: De 3 nord. Rigers Hist. V. S. 257.
- 2) Suhm. Saml. II. 2. S. 193.
- 3) Zeitschr. f. Gesch. II. S. 221, 224 og 225.
- 4) S. 159.
- 5) Rørdams hist. Kildekr. I. S. 292.
- 6) Fr. I.'s Krønike. S. 36.
- 7) Rørdam: l. c. I. S. 625.
- 8) Pavlus ab Eitzen: Ethicæ Doctrinæ (Orat. fun. de obdorm. Dominæ Sofiæ).
- 9) Voigt: Hofleben u. Hofsitte etc. in Zeitschr. f. Gesch. II. S. 228.
- 10) Henr. Ranzowius: De annis climact. S. 246. — Heldvader: Silua Chronol. Circ. Balt. II. S. 37.
- 11) Folkesygdomme. S. 114.
- 12) Mesurius S. 806.
- 13) Conrad Schlüsselburg: Zwo Chr. Leichpr. vber dem sel. absch. der Frawen Elisabeth.
- 14) Joh. Petersen: Holst. Kronik III S. 19 — Christiani: Gesch. d. H. schl. u. Holst. II. S. 343.

- 15) Christiani: I. c. II. S. 440.
 16) David Chytræus: Orat. in fun Dorotheæ.
 17) Meursius S. 806.
 18) Joh. Petersen: I. c. III. S. 15.
 19) Cypræus: Orat in fun. Principis ac Domini Friderici Hildesheimensis episcopus.
-

Christian III.

Om Chr. III's Ungdom fortæller Hvidtfeldt: „Udi Ungdommen som før er sagt, stillede hand sig noget vilt oc rasende an, saa hans Herre Fader icke heller vaar tilfreds met hannom. Men siden hand bleff gift oc kom til Alder, da forandrede hand sig oc recompenserede hans Ungdoms Brøst med allehaande Dyder —“. Det er bekendt, at han senere blev meget maadeholdende og arbejdsom, „skyede¹⁾ han Vellyster som en Gift og havde en ædel Drift til at modstaa samme. For Drukken-skab, som almindelig gik i Svang blandt høye og lave, ædle og uædle, geistlige og verdslige, havde han stor Afskye“.

I sit 22de Aar (1525) giftede han sig med den 15aarige Dorothea, en Datter af Hertug Magnus til Sachsen Lauenborg, med hvem han fik 5 Børn: Anna (f. 1532), Frederik (II) (f. 1534), Magnus (f. 1540) Hans (f. 1545) og Dorothea (f. 1546). Om Chr. III's Sygdomme haves følgende Oplysninger.

Et Brev fra Fr. I til Sønnen Prins Christian af 5. Juli 1527, da den sidstnævnte var 24 Aar gl., hvori Kongen bl. a. skriver „Sodann d. l. mit schwachheit befallen —“ (Rigsarkivet: Danske Kongers Hist. Nr. 8).

Et Brev²⁾ fra Chr. III til „doctor Pommern“ dateret 30. Decb. 1546: „— Im Jungstem Sommer, Do wir vnns nach Schone begebenn, Mit schwerer Leybs schwachheit befallenn vnnd also mehr dann Sechs wochenn zu Bette gelegenn, Darjnn die Sachenn zweifellhaftig vnnd

dermassenn gestandenn Das wir vnns In gottes gnedigenn willenn Ergeben gehapt vnnd vnnsers seeligenn Abschieds von dieser betruetenn welt gewertig gewesen — Aber der Allmechtige — hat vnns, do es Am Eusserstenn gestandenn — vnserre gesundheit hinwidder vorliehenn“.

To Aar senere skriver³⁾ han til samme: „vnd wiewol nicht an, dass wir durch gottes gnedige schickung zu etzlichen Maln mit leibes schwachheit beladen gewesen, Auch vast hart darnidder gelegen, So hat vns doch der Almechtige — noch bis Anhero gnediglich gefristet —“.

Af et Brev⁴⁾ fra Chr. III til samme, dateret 6 Aar senere end det sidste, anføres følgende: „was ir vnser schwachheit halben meldet, das euch deswegen vnnd sonst lange kein schreibenn vonn vnns oder vnnsen dienerrn zwkommen —“.

At Kongen i dette Aar (1554) har været farlig syg, fremgaar ogsaa af Hamsforts⁵⁾ historiske Optegnelser: „1554 rex Christianus ualetudine aduersa longo tempore laborat Coldingæ, ut pro mortuo haberetur“.

Det følgende Aar var han ogsaa syg, af den Grund kunde han⁶⁾ ikke være til Stede ved sin Søsterdatter Anna Sophies Bryllup, og ved Biskop⁷⁾ Ove Bildes Begravelse maatte han paa Grund af Smerter i det ene Ben lade hente en Stol og sætte sig, medens man ventede paa Liget.

Henimod Slutningen af Aaret synes han at være kommen sig nogenlunde, at dømme efter et Brev⁸⁾ fra Kongen til Doctor Georg Maiernn dateret 3. Novbr. 1555: Was nhun vnser gesundheit antreffenn, daruon Ir bericht ist nicht weniger, der Almechtig Gott hat vnns aus besonderrn vnd lautern Gnadenn von dem schwerenn vnd tottlichenn leger, so wir vorgangnes Jars gehapt, gnediglich gefristet vnd erhaltenn“.

De følgende Aar tog hans Sygelighed til; Stephanus fortæller i sin Bog om Chr. III under Slutningen af 1556: „Hafver ogsaa Gud herefter paamint Hans Mayt med sin Svaghed og Alderdom“, og under Begyndelsen af 1557: „Og effter Kongens Svaghed woxte daglig til“.

Den 16. Maj 1558 skriver Sønnen Magnus til Kongen: „— E. K. W. vaterlich widderschreiben habe ich entpfantgen zu diessen dem 29en tage Aprilis vnd am ende E. K. W. schreibens mit bekümmernis vernommen, das in verschienen Osternacht (o: Natten mellem 9. og 10. April) E. K. W. Ire Krankheit also widder begriffen als vormals geschen vnd das E. K. W. also widder am bette ligenn —“ (Rigsarkivet: Danske Kongers Hist. Nr. 29).

Om hans sidste Sygeleje haves forskellige Oplysninger, saaledes flere Breve⁹⁾ fra Dronningen til Tronfølgeren, af hvilke de følgende anføres: 8. Novbr. 1558 „Myn hertz leyb son — du mochst wyssen, das deyn heruatter von eynem dachge bis zwm anderen ser swach wirt, dey doctores trosten ser obbel, als de nu gedan haben“.

18. Decbr. 1558 „— ych kan dych auz mutterlychem hertzen nycht barchgen das deyn heruatter gar swach ys vnd so swach als her nu gewessen ys all dey peyn, dey he hat, folle ych yn meynem hertzen“.

20. Decbr. 1558 „— ych hab korfytz befallen, das he dych schreyben schal, das dar neynmant van sechgen mochtest, das du so eylych most hyr kommen vnd och sug mer, das ych nycht schreyben mach“.

21. Decb. 1558 „— Wir wollen Deiner L. als vnnsERM hertz uolgeliepten Sohne mit schmerzlichem gemueth nich verhaltten, Das Deiner L. hertzliebster herr vatter vnser hertzliebster herr vnd gemahell aus göttlicher vorsehung mitt schwerer schwachheit beladenn“.

Hvidtfeldt fortæller ganske kort: „Han døde en let Død aff Suaghed oc megen Skrøbelighed, som hanem tilfalt Aar efter Aar. Men særdelis vaar Aarsage til hans Død den gylden Aare“.

Hos Stephanus¹⁰⁾ forekommer følgende: „Især maatte han gaa til Sengs den 23. Decb., saasom han fandt en ubeskrivelig Smerte i sit høyre Ben, af en ond Byld, som havde brudt ud sammesteds, derhos havde han en stærk Rystelse over alle sine Lemmer.“

At Gram's Meursius¹¹⁾ anføres: „In primis, circiter XXIII Decembris, quum exquisitissimi dolores. ex ulceris maligni suppuratione cohorti, dextrum pedem valide adhorientur, omnes vero artus tremor ingens occuparet; decumbere lectulo — coepit“.

Jacob Bording¹²⁾, der var Livmedikus, siger i sin Ligtale Side 4: „In aduersa & deplorata valetudine cum certam ei mortem Esaias denunciasset, non sine multis lachrymis ad Deum conuersus, ab eoqve solo liberationem petens et expectans, illud rursus impetrauit, vt ad definitum iam vitæ terminum quindecim anni adjicerentur. Etsi autem de promissione Dei vitaqve longiore minime dubitaret, nequaquam tamen medica auxilia propterea contemplit, qnominus hulus quo laborabat cataplasmata ex ficibus curari pateretur.“ S. 18 In terys natalitys ingruessente paulatim morbo, cum lecto iam ita affixus esset, vix vt se mouere posset præter ordinarias conciones quas audiebat nihil legebat ipse, vt facere prius solitus fuerat“.

Af hans Livkirurg Robert Geyspuscher¹³⁾ findes en Beretning, hvori det følgende forekommer S. 3: „Dieser Christlicher König vnd theurer Furst is alle zeit zum meisten wol in die 18 Jar her mit kranckheit vnd schwachheit behafft gewesen.“ S. 6 og flg. „Item wie aber sein Kö: Ma. Weiter vormarket das sein schwachheit ie mer vnnd mehr sich vormeret vnd zugehomen Hatt die schwachheit sein Kö: Ma. zu bette gedrunge zu bleiben vnd sein Diener beide von Adel vnd och vom vnadel haben müssen vber sein Kö: Ma. Wachen. Ist sein Kö: Ma. Mith einem sehr grossen flus vff der lincken seiten behafft geworden Welches sich im einem schenkel gesetz mith einem sehr grossen geschwelst. Daruon seiner Kö: Ma. Ein grosser Schmerz entstanden Vnd sein Kö: Ma. Inn grosser pein vnnd wehe gelegen ist. — Vngeferlich 3 tage tzuuor Ehe den seine Kö: Ma. in got verscheiden hat sein Kö: Ma. befehl getan das men solth eine todten par vorfertigen vff das wen man seiner Kö: Ma. bette machen würde das Kö: Ma. daruff

rouwen kunth. Item Dieses also geschen Hatt sich die Schertz vnd schwolst ie mehr vnd mer zugenhomen von Tage zu Taghe Wiewol durch die Dochthorn vnd Wundartzten grosser vleiss ist gebraucht worden Hatt aber die Kranckheit nicht wollen vnterlassen Sonder ie hefftiger Procidirit mit geschwolst vnd schmerzen Bisz zum Neuwen Jarstage Wie der Lobliche Köning zuuor gesagt. So hatt sein Kö: Ma. am morgen wie die Glocke zwei geslagen nach mitnacht iegen mir gesagt Als ich dieselbe Nacht vber sein Kö: Ma. Gewacht habe Hatt er mich zu seiner G. Beruffen an das Bette vnd gesagt Mein lieber Sohn Reiche mir dein hant her vnd greiff mir ahn meine lincke seiten. Dar kumpt der der mirs thun wil. — Vnnd vmb den Glochen schlag zehen Hatt sein Kö: Ma. Des hochwirdigen Sacrament zu zich genhomen. — Dan hat sein Kö: Ma. Sein Angesicht iegen den Predicanten gewendet vnd nicht von ihme gwendet Bisz die Gloche halbweg Funff geschlagen ist. Den also senfftichlich in Gote den Hern entschlaffen“.

Chr. III var ved sin Død 56 Aar gl.; han havde allerede i mange Aar været lidende, ifølge Livkirurgen allerede fra sit 38. Aar. Den første alvorlige Sygdom, vi, fraset Sygdommen i hans 24de Aar, ved noget om, havde han i sit 43. Aar, da han laa til Sengs i over 1 $\frac{1}{2}$ Maaned under et Ophold i Skaane. Det synes saa i de følgende Aar at have gaaet op og ned, i sit 51. Aar var han atter alvorlig syg. Af de antørte Breve ses ikke, hvori Sygdommen har bestaaet. Først i hans 52. Aar tales der i al Almindelighed om en Sygdom i det ene Ben, der ifølge Bording har bestaaet i et Saar; men der meldes intet nærmere om, hvilke Komplikationer det har været, der ved flere Lejligheder har gjort Tilstanden saa truende.

Under hans sidste Sygdom synes det at være kommen til Flegmonedannelse med Feber (Pyæmi?), stærke Smerter og Svulst af det venstre Ben, medens Stephanus og Gram nævner det højre Ben. Allerede 10 Dage før Døden har hans Sygdom antaget en haabløs

Karakter, da Tronfølgeren i al Hast kaldtes hjem af Dronningen. Fem Dage senere var den saa forværret, at han næppe kunde røre sig i Sengen og slet ikke mere selv læse i Biblen. I Følge Bording's og Geyspuscher's Beretning var han ved sin Bevidsthed lige til det sidste.

Om Dronningen vides kun, at hun overlevede Kongen i 12 Aar og døde i sit 61. Aar.

Anna blev i sit 16. Aar gift med Kurfyrst August af Sachsen, med hvem hun fik 15 Børn. Hendes Helbred var ifølge v. Weber's¹⁴⁾ Monografi, fraset en hyppig hæftig Tandpine, godt indtil hendes 35. Aar, da hun efter et Puerperium begyndte at blive svagelig „ganz unvermöglich sei mehr als in vorigen Kinderbetten und nicht wieder erstarken könne“. Hun kom sig nogenlunde, men 7 Aar senere skrev hun til sin Broder Fr. II. „uns hat eine Zeit hero grosze Mattigkeit und Ohnmacht zugehangen welche uns am vergangenem Sonntag dermaszen hart zugesetzt, dasz wir nicht anders gemeint, wir wurden unsere von dem lieben Gott bestimmte Zeit in dieser Welt gelebt haben“.

I sit 45. Aar fik hun et let Anfald af Kopper, der ikke efterlod „Narben noch Gruben“. Tre Aar senere forværredes hendes Tilstand, der flere Gange blev højt betænkelig. I 1582, da hun var 50 Aar gl., havde hun, skønt hun ikke følte sig rask, ledsaget Kurfyrsten til Rigsdagen, men blev efter Tilbagekomsten farlig syg og begyndte at klage over Stensmerter. I Novbr. samme Aar kom der atter et heftigt Anfald, hvad der ses af et Brev til hendes Søn Christian fra Svigerdatteren, der plejede hende: „sie hat heute gar serre übel geschlafen und ist serre krank gewesen und hat sich auch gar serre geworgelt und noch serre krank ist, das uns auch allen gar leide dabei ist und bitte eich doch, ir wolt doch morgen zu mittage hier sein, den mir angst und bang darbei ist dieweil ir nicht hir seitt“.

Hun skildrer sin Tilstand et Aars Tid senere i et Brev, dateret 29. Novbr. 1583, til Hertuginde af Bajern: „mir ist vergangene Nacht so wehe ums Herz gewesen,

dasz ich nicht vermeint den folgenden Tag zu erleben, welche Beschwerung mir des Nachts oftmals wieder kehrt. Des Tages gehe ich Gottlob wiederum herum, dasz ich es so heftig nicht empfinde, kann wohl erachten es sei nun mehr des lieben Alters Schuld, das befehle ich zu Gott, der schaffe es mit mir nach seinem Willen zu meiner Seligkeit; denn ich nunmehr auch fast lange genug in der Welt gelebt“.

I et Brev til Hertuginde af Meklenborg et halvt Aar senere skriver hun: „Was unsere Person anlangt, ist es an dem, das wir fast ein ganzes Jahr her uns nicht zum Besten befunden haben, sondern sehr kraftlos gewesen sind dazu denn allerlei Wiederwärtigkeit uns unter die Augen gestoszen“.

Efter Lægernes Raad begav hun sig til Schwalbach for at gennemgaa en Kur; men hendes Tilstand forværredes paa Rejsen, der af den Grund ikke kunde foretages efter den lagte Rejseplan. Hendes Klager over Stensmerter tog til, og da Kurfyrsten pludselig blev meget syg, fik hun den 28. Juni 1584 et saa heftigt Anfald, at hun troede, hendes sidste Time var slaet. Hun kom sig dog saa vidt, at hun kunde taale Tilbagereisen og derefter, skønt hun ikke var rigtig rask og især led meget af en slem Hoste, tage med paa Jagt.

I Begyndelsen af det følgende Aar (1585) var hendes Befindende op og ned, hun plagedes meget af Grus, den 16. Febr. skrev hun: „eines Tages sind wir ziemlich wohl, des andern Tages empfinden wir uns nicht zum Besten, wir danken aber dem lieben Gott, dasz es noch leidlich;“ men i nogle følgende Breve klagede hun stærkt over „Beschwerung, Wehetage, Abnamhe an ihren Schenkeln, Beschwerung am Stein. Hun kom sig dog saa meget, at hun endnu i Juli kunde tage med paa Jagt, men midt i August blev hun atter meget lidende, ifølge Weber af en Underlivssygdom, hun havde „anfänglich Beschwerung im Magen und ist folgendes in ein fettig Brechen gerathen und davon ganz von Kräften gekommen“. Hendes Svaghed tog saadan til, at hun end ikke formaade at sætte sit Navn under et Brev dateret 31. Au-

gust 1585 til Hertuginde af Brunsvig. I et Brev dateret 14. Septbr. 1585 til Hertuginde af Bajern skriver hun: „daz sie grosz Drücken und Aufsteigen im Magen habe und Weh, davon ihr aller Appetit zum Essen und Trinken vergangen“.

Den 30. Septbr. skrev hendes Mand til Kurfyrsten af Brandenburg: „Ew. L. mögen mit bekümmerten Herzen nicht verhalten daz unsere freundliche liebe Gemahlinn noch sehr schwach ist und so von Kräften kommen, daz J. L. fast weder Speise noch Labsal mehr brauchen können, daher wir in groszer Sorge stehen, der Allmächtige möchte J. L. aus diesem vergänglichhen Leben abfordern, derhalben wir sehr bekümmert und betrübt sind“.

Hans Anelse var kun altfor rigtig, den følgende Dags Aften døde hun ganske stille 53 Aar gl. Den Sygdom, hun i den første Tid har lidt af, har vel nærmest været Anæmi paa Grund af de mange Puerperier. Nefrolithiasis'en har manifesteret sig tydelig fra 1582; men maaske har de forskellige farlige Tilfælde, hun allerede 2 Aar i Forvejen havde lidt af, men som ikke nærmere beskrives, været Anfald af Nyrekolik. Sygdommen har i en fremherskende Grad været forbunden med gastriske Symptomer, hvilke sandsynligvis har fremkaldt Formodning om en særlig Underlivssygdom. Afmagringen og Atkræftelsen har aabenbart været en Følge af den sekundære Pyelonefritis.

Magnus levede et meget vildt Liv, hvad der bl. a. fremgaar af flere Breve fra Moderen med Formaninger, saaledes et¹⁵⁾ dateret 20. August 1561 til den paa den Tid 21aarige Søn, der var Biskop i Kurland: „Dan wir weitleufftig von glaubwürdigen leuten in erfahrung kommen Wie vngottseelig vnnnd wild Dein L. Ir leben anstellen vnd sich des wilden Rochlosen vnnnd vnfurstlichenn wesens, als hieuor geschehenn, beflaisige vnnnd wenig Rhats hören vnd folgenn solle“.

Han havde ogsaa, som saa mange fyrstelige Personer i den ældre Tid, sit Anfald af Kopper, hvad der fremgaar

af et Brev af Enkedronningen¹⁶⁾ dateret 4. Decbr 1563. I sit 33te Aar blev han gift med den russiske Prinsesse Maria og døde 43 Aar gl.

Hans. Om hans Trivsel som spædt Barn (i 14 Maaneders Alderen) findes et Brev¹⁷⁾ fra Dronningen til Kongen dateret 2. Maj 1546: „Das vnser liebster sohn Johan durch gottes gnade allenthalben wohl erhaltent wird vnd gotlob teglich wol zunympt vnd ist lustig vnd Fröhlich, Dauon wir dan Itzt vnser meiste vnd groste freude haben — Wir haben auch gemelten vnseren hertz“ lieben Sohn Ein andere Amme zugeordnet dweil die Alte Amme hinfurder nicht fur ihn sein wolt“. Han var gift 2 Gange, 1ste Gang med Elisabeth af Brunsvig, 2den Gang med Kurfyrst August's Enke Agnete Hedvig. Han døde 77 Aar gl.

Dorothea blev i 15 Aars Alderen gift med Hertug Vilhelm af Lyneborg og fik ligesom Søsteren Anna 15 Børn. I Efteraaret 1616 blev hun syg¹⁸⁾, ubekendt af hvad, og døde 6. Januar 1617 71 Aar gl.

Henvisninger.

- 1) Stephanus: Chr. III's Hist. II S. 404
- 2) Aarsberetn. fra det kgl. Geheimarkiv I S. 249.
- 3) „ „ „ S. 254.
- 4) „ „ „ S. 268.
- 5) Rørdams hist. Kildeskr. 2 R. II S. 509.
- 6) Christiani: Gesch. d. H. Schl. u. Holst. II S. 271.
- 7) Ny dansk Magazin. I S. 241.
- 8) Aarsberetn. f. d. k. Geh. arkiv I S. 272.
- 9) „ „ „ S. 82 og 83.
- 10) Chr. III's Hist. S. 397.
- 11) S. 1046.
- 12) Jacob Bording: Oratio de obitu seren. princ. Christiani III.
- 13) Bericht v. d. Chr. vnd sal. absch. des Hern Christian.
- 14) Dr. Karl v. Weber: Annn Churfürstinn zu Sachsen S. 487 og flg.
- 15) Aarsber. f. d. k. Geh. arkiv I S. 114.
- 16) „ „ „ S. 157.
- 17) „ „ „ S. 70.
- 18) Ebeling: Christl. Leichpr. der Frawen Dorothea.

Frederik II.

Kongen blev i sit 38. Aar (1572) gift med den 15-aarige Sofie af Meklenborg, en Datterdatter af Fr. I, med hvem han fik 7 Børn: Elisabeth (f. 1573), Anna (f. 1574), Christian (IV) (f. 1577), Ulrich (f. 1578), Augusta (f. 1580), Hedvig (f. 1581) og Hans (f. 1583).

Anders Sørensen Vedels Ord om Fr. II i Ligprædikenen¹⁾ er bekendte: „Mand mener vel, at dersom H. N. kunde haffd Aarsag for fremmede Førsters oc vdlendiske Legaters oc andre sine gode Mendis daglige omgengelse at holde sig fra den almindelig skadelige drick som nu offuer all Verden iblant Førster oc Adel oc den menige Mand alt for meget gengs er, da syntis for Menneskelige Øyen oc tancker at hans Naade kunde leffuet mangen god dag lenger“.

Kgl. Konfessionarius Knoff²⁾ udtaler sig paa samme Maade i sin Ligprædiken, dog lidt mindre djærvt.

Resen har søgt at dække lidt over Kongens Svaghed, han skriver efter sin Omtale af Kongens Død: „oc som han altid var en frisk og karsk Herre brugede han undertiden icke alleene Nødtørftigheds men ocsaa Glædsens Beggere — oc som det en Herre oc Første egnede oc burde forholt sig imod alle fremmede Herrers oc Førsters Gesandter undfangede oc tracterede enhver effter sin Stand oc Leylighed holdt dog der inden sin Kongelig Majestæts høye Act og Reputatz oc den uskattelige Hebreidis Cle nodie udi Anseelse, saa mand aldrig ved Hans Kongl. Majest. hafver funden nogen Svaghed effter sin Lystighed“.

I Fortalen til sin Krønike omtaler han en italiensk Skribent Botero, der havde skrevet, at Kongen var død af „Ølsiuge oc Druckenskab“. „Dette har bemelte Botero skreffvet otte Aar effter den Salig Konges Død. Det synes at bemelte Botero har været Catholisch icke alleeniste i sin Tro men endoc i sit Hoffvet som hos os kaldis at være Gall“.

Kongens Søster Anna³⁾ af Sachsen raadede ham paa Grund af hans Anfald af Fjerdedagsfeber til Diæt og Maadeholdenhed i Drik, hvad Kongen ogsaa lovede og holdt d. v. s. overfor Vin; til Gengæld slog han sig paa aqua vitæ, der den Gang stod højt i Anseelse som en virkelig Livseliksir, hvorfor Søsteren skrev: „sie trage treuherzige schwesterliche Fürsorge, dasz er nicht etwa zu viel zu seinem Schaden des aquae vitae gebrauche“. Hun sendte ham ogsaa en Mavelatværg, hvoraf man „wenn man sich nach einem übrigen Trunk übel befindet, oder sonst am Magen Beschwerung hat, ein Haselnusz-grosz des Morgens oder Abends nehmen sollte“.

Ogsaa Moderen formanede ham, hvad der bl. a. ses af et Brev⁴⁾ til Kongen dateret 29. Septbr. 1563: „— die wollen sich von vbermesigen trincken daraus all andre erschrückliche sunden herfliessenn, enthalten“. I Hamsforts⁵⁾ histor. Optegnelser 1545—1563 finder vi forskellige Vidnesbyrd om denne Kongens ulyksalige Lidenskab, saaledes under 1560: „Concilium habitum est Neapirgi. — Interiectis aliquot diebus rex ad commessionem a nobilitate vocatus est in oppido, cumqve peteret regiam ebrius, teneretqve arcis pontem, equus de ponte præcipitatur, sed ipse magno cum periculo a setellite equo excussus est“. Og under 1562: „Nuptiæ solenni ritu celebratæ sunt (∴ i Lyneborg) et inter pocula lis exarsit inter regem et Megalburgensem principem, quæ ad manus venisset nisi a proceribus et ijs, qui sunt a conciliis, dirempta fuisset. Megalburgensis tamen colaphum accepit, quod postea multorum malorum fax extitit“.

Forøvrig var Kongen i Følge Resen en rask og rørig Mand „Men hvad Tiden oc Venner kunde forsincke var hand om Morgenen om Sommeren meenligen oppe naar Klocken var tre fire og paa Jacten oc med sin store Lyst øffvede oc rørede Legemet toeg til Tacke med kold Køcken Fleske Skincken Rubrød oc Dansk Øll til Tiden kallede hannem hiem igien tilbage“.

Om Kongens Sygdomme findes følgende:

Den 8. Juni 1559, da han var 25 Aar gl., skriver Moderen til ham: „— Vnd weil wir auch bericht sein das Ew. L. etwas schwewlich vnd mit einem Fieber behafft gewesen sein sollte —“. (Rigsark. Danske Kongers Hist. Nr. 29).

I sit 36. Aar havde han en eller anden Katarrh, hvad der fremgaar af følgende Brev ⁶⁾ fra Enkedronningen til Kongen dateret 6. Novbr. 1570: „— haben wir Peter Oxssen schreiben empfangen vnd daraus verstanden, das gedachter doctor“ (o: Dokior Martin, som en Tid lang havde opholdt sig hos Enkedronningen) „eins flusz halben der e. l. zugestanden, abgefordert wird“.

I den sidste Halvdel af 1575, da han var 41 Aar gl., synes han at have været alvorlig syg; om denne Sygdom haves følgende:

En Gesandtskabsberetning⁷⁾ fra den franske Gesandt dateret 27. Septbr. 1575. „Il (o: den svenske Vicekantsler Erik Sparre) fut hier ouï par ceux du Conseil, et n'a pu parler au Roi de Dannemark, quelque instance qu 'il en ait fait. Ce que l'on excuse pour la maladie du Roi, qui à'été fort afflige d'une fievre quarte depuis un mois ença —“.

Flere Breve⁸⁾ fra Dronning Sofie til hendes Fader; 9. Octbr. 1575:

„— Van wegen des kuniges wil ich och hofen zo got, das es beser werden wirt, aferst er ist noch ser schwack, er helt sich sterker als er ist. Wen seine goden dage sein, so rit er vnd gett gelick wol aus, das ich mich befruchte, das im mochte shedlich sein“.

17. Novbr. 1575: „— und kann e: g: nich furholden, das der kunigh noch mit dem Feber behaftet ist, — Er hat es nich so hart vnd och nich so lange, als er es plecht zu haben —“.

Gesandtskabsberetning fra den ovennævnte Gesandt dateret 24. Novbr. 1575: „Le Roi de Dannemark est encore fort malade, tellement que peu de personnes parleut avec lui —“.

Brev fra Dronningen til Faderen 5. Decbr. 1575:

„— Ich wil hoffen, es schol sich baldt besseren, es nimpt fun dagen zu dagen ab, das ich hoffen wil, das ers nu nicht ofte wider krigen wert —“.

Gesandtskabsberetning fra den ovennævnte Gesandt dateret 11. Decbr. 1575: „Le Roi de Dannemark commence à se promener, combien qu 'il ne soit du tout guéri de sa fievré quarte —“.

Brev fra Dronningen til Faderen dateret 23. Januar 1576: „— vnnd kann e: g: nicht furhalten, das sich mit dem kuninge bessert. Er hates feber in tzwie mal nicht gehat, er hat aferst toedage in der magen —“.

Kongen er bleven syg i Slutningen af August 1575, og først godt og vel 3 Maaneder derefter er der indtraadt nogen Bedring; men endnu 5 Maaneder efter Sygdommens Begyndelse har Helbredelsen ikke været fuldstændig. Det kan jo være, at det har været Malaria (Fjerdedagsfeber). Umuligt var det ikke, at der, især paa Grund af Sygdommens lange Varighed, har skjult sig en Leverlidelse under dette Sygdomsbillede; herimod taler maaske den Omstændighed, at han paa de „gode Dage“ formaaede at spadserere og ride ud.

Maaske har det Anfald af Besvimelse, som Kongen hentydede til kort før sin Død i Følge Resens, A. S. Vedels og Knoffs Beskrivelse, netop fundet Sted under denne Sygdom.

I Følge Fr. II's¹²⁾ Kalenderoptegnelser har han i sit 49de Aar atter været syg: under 6. Febr. 1583 forekommer: „Y dach dro ieg tyl Kollynch och war syck“; Sygdommen har dog ikke været langvarig; thi allerede 10. Febr. staar der: „Y dach goyrde ieg Hejnchrich Beloff brullupt her paa Kollynch“. Under 19. Oktbr. samme Aar har han skrevet: „Y doch dro ieg met mint Soffye tijl Schanderbo ygent, och ieg hadde den kolle sue“; allerede den 29de fortsatte han Rejsen. Det har maaske været et Malariaanfald (kolle sue = kolde syge, o: Koldfeberen).

Fra hans 52de Aar synes hans Sundhedstilstand at være bleven daarlig at dømme efter et Brev⁹⁾ fra Dronningen

faa Dage efter Kongens Død til hendes Fader: „Ich hede nicht gemendet, das mich Godt so hartt straffen solde doch wahr mich wol allezeit bange dafür, ehr ist nicht wol zufrieden gewesen diesen gantzen Wintter, auch nicht eher soder das er von Luneburck“ (hvor der i Sommeren 1586 havde været en Kongres af forskellige Fyrster i Anledning af Protestanternes Stilling især i Frankrig) „kam, das werden sich E. G. wol zu erinnern wissen wie vbel dasz er da aus sach; die Farfe hatte er bis nu behaltten wiewol er nich wolde das er schwach wahr, ich leider nu mitt schmerzen wol weis geworden —“.

Om Kongens sidste Sygdom før Døden, der indtraf i hans 54de Aar, findes forskellige Oplysninger, saaledes hos Resen S. 353 og flg. under Beskrivelsen af Kongens Rejse til Sønderborg for at fejre Broderen Hans' Bryllup den 14. Febr. 1588: „Strax anden dagen (3: efter Ankomsten til Sønderborg) befandt Hans Kongl. Majest. sig noget svag dog hand moxen et gandske Aar tilforn icke haffde været ved sin rette oc fulde Helbred oc Styrke iblant siuntis ocsaa meget tung oc besværlig i Kroppen men (som hand var altid en frimodig oc frisk Herre) loed han alligevel sig dermed ey formercke men var i Brøllupsdagene tilstæde der de bleffve sammenvjede oc siden loed sig finde til Aftens Maaltjd med de andre Førster paa Salen Anden Dag befandt hand sig end mere svag forholdt sig derfor stille inde paa sit Kongelige Gemack oc gick de andre Bryllups Dager ingensteds ud uden nogen faa Ganger han besøgte oc talede med de fremmede Herrer — Dermed drog hand den fierde Dag udi Brølluppet som var den 17 Februari betjmelige derfra til Hattersleff“ (hvor et andet fyrsteligt Bryllup skulde fejres den 21. Febr.) — „Paa deris Brøllups Dag var Hans Majestæt self tilstæde med de andre Herrer den stund Kircke Tjenesten oc Vielsen gick an men for sin Svaghed kom hand icke siden paa Salen — bleff dog der stille til sidst udi Februario siden gjorde hand sig færdig med Dronningen oc de tvende eldste Frøche-

ner oc Hertug Hansis Daatter — Loed de andre unge Kongelige Børn der blifve tilbage til hand kunde formercke hvorledis Siugdommen vilde stille sig an — siden reyste hand derfra til Kolding — til Nyborg — Oc efter hand befandt sig hver Dag svagere oc der icke heller var aff Majest. Skibe ved Haanden bleff hand der til den 6. Martii. Da hand ved Middags Tid gick til Skibs med fornæfnde unge Herrer oc kunde mand baade paa hans Gang oc Ansict nock kiende, at hand var icke vel. Oc efterdi Vinden var icke goed, loed hand anrette kaald Køcken for sig oc Herrerne bleff siddendis hos dennem gad dog hvercken ædt drucket eller talet eller effter sin allmindelige Sædvane skemptet med dennem. Imod Aften kølede det op oc gick Vinden dennem til Villie og komme god betjden ind for Corsøer. Strax hand var stiget paa Landet sætte hand sig paa sin Vogn oc samme Afften kom frem til Anderskouff. Der slog han sig til Rolighed at hvile nogen Tidlang — Men befandt dog ingen Forlindring oc saae at en jdelig oc hitzig Febris oc en tør Hoste begyndte daglig jo meere oc meere at tage Ofverhaand, saa hannem omsider forgick all Lyst og Begierlighed til all Mad oc Øll hvorofver hand baade af den strenge Feber oc af Naturen fick intet at vederqvæge sig med begyndte meget at udmattis. Udi den tredie Uge begyndte Siugens Hitzighed at forlindre sig oc Naturen igien noget at styrckes saa at der var Forhaabning til Bedring med hans Kongel. Majestæt. Men strax der effter faldt Siugdommen hannem igien ganske hart oc hastig an saa baade hand selff oc andre begyndte at bære Sorrig for at han neppeligen skulde kunde komme derfra med Lifvet — skickede oc forordnede hans Majestæt selff hvorledis alting baade udi Kircken oc paa Salen med hans Bisættelse oc gandske Kircke Tieneste baade nu oc udi de effterfølgendis hellige Dage skulde forholdis — oc Hans Majestæt med stoer Ydmyghed gjorde sit Skriftemaal — Anden Dagen som var Skiertorszdag den 4 Aprilis oc sidste Dag Hans Majestæt leffde udi Verden da bestillede hand betjmelig Kircke-

tjeneste at skulde skee paa Salen — frjligen med klar
 oc høj Stemme sang med de andre. — Effter Maaltjd
 var holden hafde hand allehaande Tale med dennem
 som var i Salen hos hannem — Men noget Efftermiddag
 begyndte hand at bliffve flux oc meget svag oc Magtes-
 løs saa Docteren maatte bruge atskillige Vand oc Con-
 fortationer at styrcke hannem med — Oc effter hand
 nogle Gange besvimede oc kom til sig igien begyndte
 hand at tale til dem som omstode — Da sagde Hans
 Majestæt at hand fornam ingen Smærte eller Væ udi
 nogen sine Lemmer men alleene meget amæctig oc
 kraftisløs — Effter hand det hafde talet faldt hannem
 atter paa ny heftige Svimelse oc Amæctighed — Da
 Klocken var ved fire loed Svagheden sig end meere
 kiende — Noget dereffter som Klocken hafde slagit fire
 oc var ved halffgaaen fem begyndte hand at tale med
 Dronningen oc omsider sagde hand vilde op hvormed
 baade hun oc alle de andre der var inde vigede ud
 undertagen Kammerjunckeren alleene oc nogle aff Opvar-
 terne idet de lættede hannem op i Sengen faldt hannem
 en Daanelse paa. Der Dronningen, Cantzleren Slotz-
 herren Hoff Prædickanteren oc hans Medicus det for-
 numme komme de hastigen anløbendis oc dermed seg-
 nede Hans Majest. need oc sagtelligen som udi en Søffn
 eller Besvimelse imellem deris Hænder sødelige hensoff
 udi Herren —“.

Af Anders Sørensen Vedels Ligprædiken an-
 føres følgende: „Huad Aarsag der haffuer været til hans
 Naadis Siugdøm kand icke lettelligen siges. Hans Naade
 vaar altid aff Naturen i sig selff en før karsk tidig Mand
 oc icke nogentid det mand veed aff at sige haffd nogen
 synderlig stor Kranckhed saa H. N. gick dermed til Sengen-
 leie vden hues den fiende dags Kaalde siuge plagede
 hannem for it eller Tj forleden — oc droge saa fra
 Hatthersleff til Kolding den første Dag som var den
 29 February. Oc om anden dagen til Hegenesgaffuel
 oc derfra til Otthensee om Løffuerdagen. Da vaar alle-
 rede stor suaghed forhaanden som huer Mand vel ocsaa

aff hans Naades Ansigt kunde letteligen see oc forfare. Paa Reisen var det end temmeligt med det første. Men der hans N. er dragen fra Otthensee om Mandagen till Nyborg Haffuer hans N. funden sig gantske suig foraluore saa at den Onsdag som vaar den 6 dag Martz der hans N. gick til Skibs da maatte hand støtte sig noget ved Kammer Junckerens haand. Oc der hans N. skulde træde aff Skibet, vaar det hannem meget besuærligt vden andre deris hielp det at giøre oc foer dog alligevel hen til Antuorskoff Slot inden Afftenen. Om Andendagen oc siden her effter formerede sig Siugddommen oc hans N. Lifts styrcke formindskedis Brugte derfaare Raad oc Lægedom som hans Naadis Medicus der til syntis gaffnligst oc følede sig siden nogle dage bedre end tilforn Saa at hans Naade sad op oc talede offuer Bordet med sine gode Mend —“.

I Knoffs²⁾ Ligprædiken forekommer bl. a.: „Es ist allen bekandt, das er sonst allezeit ein gesunder frischer vnd starcker Herr gewesen Aber nach derselbigen zeit“ (o: efter at flere Slægtninge var døde, hvoriblandt ogsaa hans Tante Elisabeth af Meklenborg i 1586) „hat er an Leibes gesundheit vnd kräfteften abgenommen vnd viel anstösz auff einander Insonderheit aber in vergangenem Sommer vnd darnach einen hefftigen anstösz von einem schweren Catarrho vnd trangen Huste bekommen, der ihn sehr matt vnd schwach gemacht. Es seind aber alle diese anstösz wol für über gangen, also das er diesen Winter wiewol ihn der Catarrhus vnd Husten nicht ganz verlassen zimlich ist zu fried gewesen — Den 6 Martii, nachdem er zu Anderschaw in Seeland angekommen vnd folgendes tages fort reisen wollen, ist er doch ausbitte etlicher seiner vornehmen Rhäten vnd Diener wie auch aus bedencken seines Liebmedici seiner gesundheit zu pflegen allda still geblieben. — Er ist aber, weil ihn der Catarrhus vnd beschwerliche Husten vnd das inwendige Fieber alle lust zu Essen vnd auch den Schloff benommen, immer kraftloser vnd schwächer worden, also das er sich im Bette halten müssen. Denn am Freitag

vor dem Palm Sontag kam gegen Abendt ein newer anstösz vom Fieber wieder mit kälte vnd durst, die kranckheit nam zu, die kräfte verlohren sich. So kundte er keiner Speisz geniessen also das alle die auf ihn warteten, fast alle hoffnung verlohren. Nichts desto weniger war er von hertzen vnd gemüt starck sagte, das er keine schmerzen oder krankheit an sich empfinde, sonderen kraftlos vnd matt were. — Nach Mittage“ (o: 3. April) „seind ihme etliche anstözse gleich einer omacht angekommen —“.

Af Andr. Lavrentius' ¹⁰⁾ Ligprædiken anføres blot følgende: „Tota fere æstate superiore, catarrho & sicca tuszi graviter affligebatur — Hatterslebio itaqve in fine February digressus Neoborgum quarto die Martz venit, vbi, quamvis secundus ventus ad nauigandum inuitaret biduum tamen fere tuszi sicca, qui ipsi somnum sæpius interrupit, graviter afflictus, substitit —“.

Endelig findes der et Brev ¹¹⁾ fra Niels Kaas til Christoffer Walkendorff dateret „Anduorskoff thend 9. Martii 1588: „Kon. mtt. — Haffuer weritt til Hertog Hanszis Brylluppe paa Synderborrig — bleff Kon: mtt. nogitt suag ther aff drick, men meste parthen war Hans mtt. saa suag, att Hans mtt. icke kunde were till middagsmaaltid till bordz. Drucke dog temmeligen om effter middagen. I torsdags war viij dage droge Hans mtt. fra Hadersleff till Kolding om fredagen til Hindzgaffuel och on leurdagen till Otthensze om søndagen ther offuer ther komme wij till Nyborrig och tøffuede ther tirsdagen offuer for skiibene ware icke ankomne Kon. mtt. war och flux Suag; i oensdags komme offuer och hiid om afftenen, Och endog Hans mtt. haffde achtitt anden dagen att begiffue seg her fran, haffuer Hans mtt. dog opsatt samme reigsze till nu paa mandag førstkommendes tha att wille begiffue seg till Ringsted och om tirsdagen till Roskild, kunde och icke førre drage her fran for suagheds skyld. Hans mtt. haffuer och stille holdit seg inde, saa ingen aff osz haffuer werite hosz hannom siden hand kom hiid, och

haffuer hans mtt: meste skrøbelighed wdj Maffuen och eder saare liiditt. — I gaar haffuer thett och weritt nogitt bedre end tilforn, I dag wilde Hans mtt: tage nogen Medicin till seg.“

Allerede 2 Aar før Døden er Kongen begyndt at blive svagelig, hans Udseende („die farfe“) er bleven daarligt (kakektisk?) Det paafølgende Aar har han faaet en besværlig Hoste uden Ekspektorat. Bryllupsfesterne midt i Februar 1588 (c. 1½ Maaned før hans Død) har han kun til Dels kunnet bivaane paa Grund af Sygdom, men har stadig ikke kunnet modstaa sin ulyksalige Tilbøjelighed. Fra den 4. Marts har Sygdommen taget stærkt til, Appetitten bliver meget ringe, der kommer vel lidt Bedring i Løbet af Marts, men efter et Feberanfald den 29. Marts er hans Modstandskraft hurtig brudt, han faar flere Anfald af Besvimelse og dør under et saadant den 4. April. Hans Klager er navnlig Træthed og Mæthed, og Gangen falder ham besværlig.

Tilstanden kunde ligne Alkohol chr. med den gnavne Stemning, det kakektiske Udseende, Halskatarrhen, Digestionsforstyrrelserne, den stærke Muskelslappelse og den svækkede Hjertevirksomhed; det ætiologiske Moment har her været til Stede. Muligvis har der ogsaa ligget en — maaske malign — Lidelse af et eller andet Organ (Leveren?) til Grund for dette Sygdomsbillede.

Om Dronningens Sygdomme haves enkelte Optegnelser, saaledes i Fr. II's Kalender¹²⁾ for Aarene 1583, 1584 og 1587, hvor der under 22. Januar 1584 staar: „Y natt bleff mint Soffye such“ og under 30. Juli 1587: „— samme dach dro mint Soffye och tyl Nynt och pae weent (∩: paa Vejen) hent at Kollynch och war nochget war such“.

Resen¹³⁾ fortæller: „Aar 1624 udi Februar oc 1629 i Martz var hun meget Svag. Men Aar 1631 effter at hun i foraarit haffde været Siug og af Siugdømmen opkommet falt hun paa ny i en fierde Dags Feber udi July Maanidt — Men der hjalp ingen Medicamenter imod

Døden, hvorfor hun sødeligen og sagteligen i Herren hensoff — den 4. Octbr. — Aar 1631.

Af en Ligprædiken¹⁴⁾ faar man lidt mere at vide om hendes sidste Sygdom: „Cum ergo Sereniss. Regina Sophia post recuperatam proximo vere valetudinem, adeo ut qui ad eam admittebantur jurassent se meliori eam habitudine nunquam vidisse, incidisset nihilominus mense Julio in novum morbi genus, illud tamen pro more suo tandiu dissimulavit, donec a publicis congressibus, mensa & convictu abstinere coageretur. Ubi monitu & importunitate suorum urgetur, misit accersitum Medicum. — Dn. Henningum Arnisæum — cujus solerti indagine, doctaque manu non tantum genus morbi cognitum fuit, quartana, non simplex, sed febris Epidemicæ continuæ, hac æstate proxima horribilliter grassanti, implicita; sed & paucorum dierum spatio, postquam medicamenta & petiisset ipsa & admisisset ultro, id effectum est, ut videretur Medicum dimittere velle, nec sibi admodum a morbo metuere. Inprimis hilarum se præbuit cum a Sereniss. Rege filio inviseretur ut nemo non de restituta valetudine gratularetur. Verum instabat tamen, clam reliquis, quod ipsa animo agitabat, cum morte certamen, cui viam stravit gravior quam antea recurrens morbus, mox ut Sereniss. R. M. abierat, quo citius graviusque quam pro ratione morbi vires prostratæ sunt, ut cum biduo post Sereniss. Princeps Electus Christianus V adventaret, parce & pauca cum illo loqueretur, quamvis ejus præsentiam præquam ullius hominis libenter ferret Supervenit commodum Illustr. Ducissa Holsatiæ vidua literis ejus evocata. Quæ cum ægre a matre impetrasset, ne Medicus dimitteretur, videns rem in pejus continuo vergentem, hoc tamen exorare non potuit, ut per diem lecto quietam immaneret. Vires interim totius corporis sensim fatiscebant, appetito, qui ab initio sibi non constabat prorsus evanuit, adeo ut nec cibum amplius, mox neque potum, tandem ne medicamenta quidem admitteret. Discussa enim quartana, Epidemica jam Conspectior, plus roboris exeruit elidendis viribus —

in ultimo paroyismo die 4. Oubr. pie placideqve in suorum sinu ac conspectu expiravit, annos nata 74 — Toto decubitus tempore hoc constantiæ in ea Christianæ indicium fuit admirabile, quod neque de dolore ullo, nec de angustia cordis, neque ullo alii symptomati admodum quereretur, sed nec eo momento cum jam animam ageret, ullum impatientiæ signum ederet, quin, protrit licet cæteris viribus, integro intellectu, memoriaqve promptissima ad ultimum usqve anhelitum roganti de variis Illustrissimæ Filiæ, apte & constanti voce responderet, disponens quicquid de corpore suo post obitum factum vellet“.

Det er ubekendt, hvilke Sygdomme hun har haft i sit 27de og 30te Aar. C. $\frac{1}{2}$ Aars Tid, før hun døde, laa hun syg af en Fjerdedagsfeber, og var allerede kommen sig godt, da hun ved Midsommertid blev angreben af en paa den Tid udbredt epidemisk Febr. cont., som hun i Begyndelsen søgte at skjule for sine Omgivelser. Det saa ud, som om det skulde gaa godt; men Sygdommen recidiverede og svækkede hende i den Grad, at Appetiten svandt og hun knap formaaede at tale med den af hende forgudede Sønsøn, den udvalgte Prins, da denne kom for at besøge hende. Skønt den gamle Dronnings Kræfter var udtømte, var hun ikke til at formaa til at holde Sengen hele Dagen. Hun døde efter 2—3 Maaneders Forløb ved fuld Bevidsthed 74 Aar gl. Muligvis har Sygdommen været Tufus, der i gamle Dage var meget udbredt.

Datteren Elisabeth blev i sit 17de Aar gift med Hertug Julius af Brunsvig Lyneborg. Hun døde 53 Aar gl. Om hendes sidste Sygdom faa vi forholdsvis udførlige Oplysninger i en Lægejournal¹⁵⁾, den ældste, jeg har truffet paa: „Sereniss. Elisabetha Danica, Duc. Brunsv. & Lun., cum jam anuum 53 ætatis ageret, & 5. Jul. in cæna & ante cænam cerasa alba, uvas crispas, fabas & pisa recentia liberalius esitasset, nocti sequenti dysenteria correpta est, quæ eam vehementer statim afflixit & vires dejecit.

D. 8. Jul. data purgatio lenis ex infuso rhabarb. deinde alternis diebus pilulæ ex rhabarb. & mastiche, quibus quoties usa fuit & rarius excrevit & probiores coloris saburram egressit. Alioquin non modo cruenta, mucosa, multa itidem tincta, sed & viridia, livida & nigricantia exclusit, præsertim cum confortantibus sive leniter adstringentibus uteretur. Crocus Martis propinatus non tantum nihil profuit, sed & vires dejecit & excretionnes multiplicavit, ut eo nisi ista vice & semel tantum deinceps uti voluerit. Clysteres sæpius sunt injecti ex decocto hordei, & nonnullis illi incoctis roborantibus & lenientibus, interdum ex lacte admisto succo plantag. & melle rosato; hinc semper melius habuit & lenimentum sensit. Tandem ob bilis & humorum corruptorum acrimoniam, intestinum rectum cum sphincter exulceratum est, qua propter Clysteribus locus non fuit per aliquot dies, præsertim cum interfæmineum etiam ita intumuisse perhiberet, ut urinæ retentionem quoque metueret.

D. 18. Jul. tametsi magno cruciatu iterum infusus clyster ex decocto hordei, succo plantag. & mello rosato viscisæ pituitæ & mucii plurimum eduxit, & reliqua excrementa post id magis ad naturalem statum redierunt vires tamen magis magisque fractæ sunt, & pulsus adeo debilis, vix ut sentiri potuerit, somnus interruptus semiclausis oculis semper laborem, molestiam & animi angustiam post se reliquit, & magis visus est impotentia vigilandi, quam verus & naturalis somnus, suborti etiam ructus & singultus quam molestissimi, qui tum intrinsecus assumtis, tum foris adhibitis nihil aut perquam parum remiserunt. Postremis etiam diebus motus convulsivi in digitis & labiis observati sunt, jusculis delicatioribus minima quantitate alta fuit. Post cerevisiam, quæcunque tandem esset, & ructus & singultus increbuerunt, post potum vini Petri Simonis rariores redierunt, verum ex eo calorem se persentiscere conquesta fuit, cum tamen nemo adstantium ullum calorem neque in pulsu neque in contactu totius corporis, sed perpetuum frigus animadvertere potuerit.

D. 19. Jul. 1626 vesperi inter 7 & 8 horam constante mente ex hac miseriarum valle emigravit — Quibus ego moveor ut credam, consimili contagio superiores quoque corporis partes fuisse contaminatas præsertum cum perpetuis ructibus & singultibus Celsitudo ejus sit divexata, & sæpius ejecerit per vomitum materiam mucosam rubore tinctam, non multum absimilem illi, qvæ ab alvo rejecta est —“.

Efter en Diætfejl blev hun 6. Juli angreben af en overordentlig hæftig Tarmsygdом med mukøse, sangvinolente og biliøse Defækationer, hvori der ogsaa fandtes gangrænøse Tjavser. Der var tillige Opkastning af en mukøs, sangvinolent Masse, der lignede Udtømmelserne. Der kom Ekskoriationer om anus og saa stærkt Ødem om Genitalia, at der opstod Frygt for Dysuri. Den 18. Juli havde hun stærke Smerter, og Udtømmelserne bestod næsten kun af Slim og Pus, men antog efter nogle Lave-menter et lidt mere naturligt Udseende. Intoksikationen var imidlertid da allerede skreden saa vidt frem, at der havde udviklet sig en septisk Tilstand med Ræben og Hikken, lille Puls, Kulde og krampeagtige Trækninger af Fingre og Læber, og Døden paafulgte den følgende Dag.

Det har højst sansynlig været Dysenteri og det endda den værste Form, den gangrænøse. Diætfejlen har naturligvis ikke virket paa anden Maade end som prædisponerende.

Anna blev i sit 15de Aar gift med Jacob VI af Skotland og døde i sit 45de Aar. Om hendes sidste Sygdом findes et Brev¹⁶⁾, uden Underskrift eller Adresse, men efter Ortografien og Indledningen at dømme, tydelig nok skreven af en af hendes Kammerpiger til en adelig Dame. Brevet findes i „the Faculty of Advocates“ Bibliotek i Edinburgh og lyder saaledes: „Madame the Queins Death, and Maner thair of. Whair your Ladyship desyres to be satisfied of the forme of hir Maiesties deathe, it was thus. Scho wes ressonable weill recouered to the eyes of all that saw hir, and came to hir

drawing chalmber and to hir gallerie everie day allmost, yit still wayk of hir leggs that scho could not stand wpon them, neither haid scho anie stomack for hir meat, the spaice of fox weaks befoir scho deyed. Bot this was knowen to none bot to your contrie man, Pira, and the Duche woman that serues hir in hir chalmber. They keipit all close frome the Physitions and everie bodie ells: none did sie hir eat but they two. In this meane whylle was scho making preparatioun for the King of Denmark at hir hous of Otlands this summer, and wpon the xxij of Februar scho tuik a fluxes vehementlie, and a cough which scho hes haid all this winter, which is now seine to be the cough of the lunges by a consumptioun. Scho tuik hir bed —“ (Hun fortæller saa, hvorledes Dronningen fik Besøg af Prinsen et Par Biskopper og en Grevinde, men at hun sendte dem alle bort efter en meget kort Samtale). „Hir desyre to hawe them gone, was, because their was no ludgingis for them thair, nether did scho find suche wayknes in hir self — The lords wes verie desyrous to hawe hir mak hir will. Scho prayed them let hir alone till the morrow, and then scho wold, they did imagine becaus Moneday was a dysemell day. Still hir voyce wes strong, but all hir bodie cauld, and feit, or none durst go into hir for feare to offend hir. We stayed all in the chamber nixt to hir bed chamber till scho send a command to ws to go to bed, and would not suffer ws to watch that nyght; only the physitions in the nyght came to hir about twelf o clock: scho callis for the wenche that sat by hir, and bid hir fill sum drynk to wesche hir mowthe: scho brocght hir a glasse of Rey-nisch wyne that scho drank out, and sayes to the woman, now hawe I deceived the physitions. Then scho bids the woman sleip by hir, and in seing hir sleap, scho wold sleip: but within a quarter hour after scho called againe to the woman, and bids hir bring sum water to wasche hir eyes, and with the water, scho brocht a candle, but scho did not sie the lygth, and

asked the woman for at lyght. Scho answers, their is one heir, Madame, do you nocht sie it? No sayes the Queen: then the woman called in the physitions, and they gott hir a cordialle and send for the Prince, and for the lordcs and ladies. This wes about one o clock. Scho layd hir hand wpone the Prince his head, and gaif him hir blessing. The lords presented a paper to hir, and syne scho did it as scho could, but hir syght was gone. — And when hir speiche was gone, the biscope calles to hir, Madame. mak a signe that your Majestie is one with your god, and longes to be with him. Scho held wp hir hands, and when the one hand failed scho held wp the other, till they bothe failed. — and scho lay so pleasantlie in the bed singling, as if scho haid no paine; only in the last, scho gaiue five or six lytle groanes, and haid the pleasantest going out of this wordle that ever any body haid; and two dayes efter looked als weill (as) scho did at any tyme this two yeir. — From Denmark Hous the 27th of Mairche 1619“.

I Jesses¹⁷⁾ Bog findes følgende: „A lingering sickness and fulness of humours brought her to a dropsy — Peyton details some loathsome particulars respecting the illness which preceded her death. He informes us, that Dr. Upton, who had married his near kins woman, and who appears to have attended the Queen professionally in her last illness, assured him on his death bed, that her Majesty was enceinte: and that her dissolution was caused by the remedies which she had taken, in order to procure destruction to her unborn infant. The doctor, moreover, expressed his conviction to Peyton in his last extremity, that his own mortal sickness had been unfairly brought about, in consequence of his having been the depositary of this important secret. The Queen, by other authorities is stated to have died of the dropsy, a disease which, from its external character, might alone be supposed to have given rise to the scandal above alluded to, had not Peyton stated his authority, and

detailed the circumstances with so much colour of truth“.

Ogsaa Slange¹⁸⁾ omtaler, at hun døde af Vattersot.

Af det oven anførte engelske Brev se vi kun, at hun efter at være kommen sig efter en Sygdom atter blev daarlig, mistede Appetiten og blev saa svag, at hun ikke kunde støtte paa Benene, men maatte gaa i Seng og fik en slem Hoste, der mentes at hidrøre fra en Phthisis pulmonum. Muligvis har der været en Nyre-sygdom; det eneste, der kunde tyde derpaa, er den til Slut optrædende uræmiske (?) Amavrose og subnormale Temperatur. Naturligvis kunde vi endnu mindre vide noget om, hvorvidt det har været en Nefritis gravidarum, eller Nefriten maaske har været at tuberkuløs Natur.

Ulrik fik i sit 40de Aar ved et Fyrværkeri nogle Brandsaar¹⁹⁾ i Ansigtet. Han døde 46 Aar gl., i Følge Brochmands²⁰⁾ Ligprædiken af en Lungesygdom.

Augusta blev i sit 16de Aar gift med Fr. I's Sønnesøn Hertug Johan Adolf til Slesvig og døde 59 Aar gl.

Hedvig blev i sit 21de Aar gift med Kurfyrst Chr. II af Sachsen og døde 60 Aar gl. Af Ligprædikerne faar man kun at vide, at den Sygdom, hun døde af, allerede var begyndt for 4 Aar siden, og tilsidst hedder det: „Nachdem die Predigt kaum angegangen bin ich wider geruffen Ihrer Durchl. Trost zuzusprechen, welche inmittels mit einer Ohnmacht befallen — Vnter dieser Handlung sagte Ihr Durchlauchtigkeit: Jetzo wickele ich mich ein in Christi Wunden Gute Nacht Gute Nabht schlug die Hände zusammen vnd hielt sie in die Höhe vnd wolte sich richten. In dem neigte Sie das Haupt zur Seiten vnd gab ihren Geist auff“.

Hans foretog i sit 19de Aar en Rejse til Rusland, hvor han skulde giftes med en russisk Prinsesse, men blev efter 3—4 Ugers Ophold derovre syg og døde i Løbet af en 14 Dags Tid, i Følge et Rygte²²⁾, fordi han var bleven forgivet af Svigerfaderen. Richter²³⁾ og

Müller²⁴⁾ tale om, at han døde af en „hitzig Fieber“, og den sidste anfører, at Prins Hans i Følge forskellige Kilder skulde have paadraget sig Sygdommen ved sine Udsvævelser især i Drik. Axel Gyldenstjerne²⁵⁾ fortæller i sin Dagbog om Prinsens Rejse følgende: „Samme Dag (o: 15. Octbr.) begyndte Hertug Hans at blive syg. Den 16. Octbr. var Hertug Hans syg. Den 18. Octbr. — da var det noget bedre med Hertug Hans. 20. Octbr. Den foregaaende Nat var det ogsaa slemt med Hertug Hans. 21. Octbr. Den paafølgende Nat blev Hertug Hans meget svag. 22. Octbr. Denne Dag lod Hertug Hans sig berette. Samme Dag fra Kl. 4 om Eftermiddagen til Kl. 11 om Aftenen var Hertug Hans saa slet, at man havde opgivet alt Haab om hans Liv. 23. Octbr. var det noget bedre med Hertug Hans. 24. Octbr. var Kejseren selv nede i Gaarden til Hertugen — og lod bede Herrug Hans, at han vilde give ham et godt Ord til Fortrøstning om hans Helbred; men Hertugen laa og kunde intet tale, saa Nogen kunde forstaa det. 28. Octbr. — han var da saa svag, at han intet kunde sanse eller svare, det man kunde have nogen Efterretning af — 4—5 Timer før han døde rakte han sin Haand ud til Gesandterne og alle de andre saa mange der stode omkring Sengen og gav dem alle Haanden uagtet han intet kunde tale, det man kunde forstaae. — Kl. ved 3 slet om Eftermiddagen kom Kejseren selv ned til Hertug Hans igjen — da rejste Hertug Hans sig 2 eller 3 Gange ret hastig og med Magt op i Sengen og vendte sit Hoved om til Kejseren og kunde dog ikke tale noget forstaaeligt — om Aftenen Kl. 6 $\frac{1}{2}$ kaldede Gud Hertug Hans —“.

Man bliver ikke meget klog af denne Dagbog, det ses kun, at Tilstanden allerede efter en Uges Sygeleje var bleven haaaløs.

Det rimeligste er vel at antage, at det har været en eller anden smitsom Sygdom, da der paa den Tid havde hersket og herskede Hungersnød²⁶⁾ og „Pest“ i Rusland.

Henvisninger.

- 1) Anders Søffrinsøn Vedel: En sørgelig Ligprædicken.
- 2) Crist. Knoff: Leichpredigt bey des Herrn Friderich des Andern.
- 3) Dr. Karl v. Weber: Anna Churfürstinn zu Sachsen S. 436.
- 4) Aarsberetning fra det kgl. Geheimearkiv I, S. 153.
- 5) Rørdam's hist. Kildeskr. I, S. 714.
- 6) Aarsberetning f. d. k. Geh. Arkiv III, S. 93.
- 7) Handl. rø. Skand. Hist. XI. S. 109.
- 8) Fridericia: Nogle Breve fra Fr. II's Dronning Sofie til hendes Fader.
- 9) Werlauff: Sophie af Meklenborg i hist. Tidsskr. I. 3, S. 79.
- 10) Oratio de vita et Morte Fr. II,
- 11) Dansk Magazin III, S. 72.
- 12) Hist. Tidsskr. 4 R. 3 Bd.
- 13) Fr. II's Krønike (Fortalen).
- 14) Christianus Janus: Sermo fun. in luctu publ. exsequiisque Dom. Sophiæ.
- 15) Bartholin: Acta medica Vol. II Morbus fatalis Elisabethæ Dan.
- 16) Account of the last moments of Queen Anne of Denmark.
- 17) John Heneage Jesse: Memoirs of the Court of England I, S. 141 og 143.
- 18) Gesch. Chr. IV oversat af Schlegel III, S. 123 Noten.
- 19) Nyerup: Chr. IV's Dagbøger under 3. Juli 1618 og gl. kgl. Samling 874 Fol.: Dagbog over K. Chr. IV Regjering fra 1588—1648.
- 20) Oratio fun. honori & memoriæ Dn. Uldarici.
- 21) Barthels: Christl. Leich Sermøn von Frawen Hedwig.
- 22) Hist. Kalender 1814 Noten paa S. 156.
- 23) Richter: Gesch. der Medicin in Rusland S. 402.
- 24) Sammling rusz. Gesch. V, I, S. 156.
- 25) Hist. Kalender 1814, S. 145.
- 26) Richter: l. c., S. 356.

Christian IV.

Det er noksom bekendt, at Chr. IV var af en meget stærk Konstitution, saa at han til Trods for megen Sygdom og det i forskellige Retninger strabadserende Liv; han førte, opnaaede en høj Alder uden at blive affældig. Af forskellige Gesandtskabsberetninger fra den Tid frem-

gaar tydelig nok det imponerende Indtryk, hans Personlighed med den sjældent svigtende Energi gjorde, men ogsaa hans Hang til overvættes Nydelse af Alkohol selv ved saa højst officielle Lejligheder som en fremmed Gesandts Audiens.

Saaledes skrev¹⁾ en Adelsmand, der ledsagede den franske Gesandt Baron de Courmesvin paa dennes Rejse til Danmark 1629, om en Audiens:

„— sa Majesté ayant un peu trop beu ne sceut repondre une parole à propos, mais changeoit toujourn de posture & répondit quelquefois par monosillables, de peur de se méprendre. — Je m'apperçeus bien en m'approchant du Roy qu'il estoit un peu pris de vin, son regard estoit feroze, sa contenance hardie; cette façon ainsi rude m'offusqua tellement les yeux, qu'a peine le peus je envisager. Il est grand de corps, son visage long et gras — son corps est assez bien proportioné en grosseur, il paroist âgé de soixante ans ou environ —.“

(Han var kun 52 Aar gl). Tre Aar senere havde den engelske Gesandt, Robert Sidney, Audiens, i Beretningen²⁾ om dennes Rejse forekommer følgende:

„Kongen er en svær og stærk Mand, omtrent 56 Aar gammel; hans Haar er brunt, men falder lidt i det graa. Han er nu noget mindre før, end han var under sit første Besøg i England. Han fører et besynderligt Liv, thi skönt han med Omhu tager vare paa sine Forretninger, er han dog jævnlig drukken, som han nu var baade Løvedag og Søndag, hvilket gjorde mig bange for at blive beværtet, og saaledes var han ogsaa drukken om Mandagen, eftersom man siger, at det her er Skik og Brug at være fuld 3 Dage i Rad.“ Ved Omtalen af en Hoffest hedder det: „Kongen beværtede en Gang Mylord; det varede fra Kl. 11 til henimod Aften, i hvilken Tid Kongen udbragte 35 Skaaler — Kongen blev til sidst baaren bort i hans Stol. — Den næste Morgen gik jeg op paa Slottet for nogle Erinders Skyld; men Kongen var allerede gaaet paa Jagt i Dagbrækningen.“

To Aar senere var den franske Comte de Avaux her, og med ham fulgte Carl Ogi er, der skriver³⁾ om sit Besøg: — Er (o: Kongen) ist von sehr ansehnlicher Statur welche doch nicht durch ihre Größe verunziert wird — er steht des Morgens um drey Uhr auf, und um Fünfe übt er sich im Reiten und in Ringelrennen zugleich mit seinen Prinzen. Nach dem Mittagsmal gehen sie entweder gepantertzert mit Lanzen auf einander los oder suchen sich durch ander Wettstreite und Kriegsübungen abzuhärten —.“

I sit 20. Aar (1597) blev han gift med den 22aarige Anna Catharina, en Datter af Kurfyrsten af Brandenburg, med hvem han fik 6 Børn: Frederik f. 1599, Christian f. 1603, Sophie f. 1605, Elisabeth f. 1606, Frederik (III) f. 1609 og Ulrich f. 1611.

Efter Dronningens Død (1612) giftede han sig i sit 38. Aar (1615) med den 17aarige Kirsten Munk, fra hvem han lod sig skille efter 15 Aars Ægteskab. Med hende havde han ifølge hendes⁴⁾ egne Optegnelser 10 Børn: Anna Catharina f. 1618, Sophie Elisabeth f. 1619, Eleonore Kirstine f. 1621, Waldemar Christian f. 1622, Elisabeth Augusta f. 1623, Frederik Christian f. 1625, Tvillingerne Christina og Hedvig f. 1626, Maria Christina f. 1628 og Dorothea f. 1629. Holberg⁵⁾ omtaler desuden 3 Sønner, som kom døde til Verden. I den Ligprædiken⁶⁾, der blev holdt ved hendes Død, tales der om 4 Sønner og 8 Døtre. Desuden omtales en Søn Ulrich, der skulde være født før Ægteskabet.

Med Mætressen Karen Madsdatter havde han en Søn, Christian Ulrik Gyldenløve, f. 1611. Med Karen Andersdatter havde han en Datter Dorothea Elisabeth f. 1613 og en Søn Hans Ulrich Gyldenløve f. 1615, og med Wibeke Kruse havde han en Søn Ulrich Christian Gyldenløve f. 1630 og en Datter Elisabeth Sophie f. 1633, der af Holberg benævnes Anna Catherina.

Kongen var som Dreng sygelig⁷⁾, saa at han maatte plejes med stor Omhu under Opvæksten; man læse blot Faderens⁸⁾ Instruks for Henrich Belov, om hvad den 6aarige Dreng skulde spise: „Och skall Hendrich Belov forordne och lade koge till huer Maaltid Middag och Aften otte Retter och befalle och haffue Tilsyn med, at eblant samme Retter fire, fem eller flere efter Leiligheden bliffue synderlig well kogitt och tilflydt for Høybemelte wor kiere Söns egen Person. Och skall Wiin och Øll til Højbemelte wor kiere Söns Bord och Behoff giftuis aff forskrefne Hendrich Belovs egen Kielder —.“

Ifølge Holberg⁹⁾ havde han et heftigt Anfald af Skaalkopper i sit 14. Aar (1591), medens Schlegel¹⁰⁾ skriver, at han i Begyndelsen af 1592 var angreben af Kopper, hvilken Sygdom varede 9 Uger, hvilket vilde have været et usædvanlig langt Sygeleje for Variceller, saa at Holberg her sandsynligvis har taget fejl.

I sit 21. Aar¹¹⁾ faldt han efter et Drikkelag, da han vilde krybe ind ad et Vindue hos Chr. Barnekow, med Hovedet paa sit Sabelhæfte, saa at han fik et Saar over højre Øje, der næppe har været af stor Betydning, men dog forhindrede ham i den næste Dag at foretage en planlagt Rejse til Kronborg.

I sit 32. Aar var han¹²⁾ meget syg, men det er ubekendt af hvad. 2 Aar senere har der, medens Kongen laa for Kalmar, været en eller anden Upasselighed. Rantzow¹³⁾ skriver til sin Broder Kantsleren: „Hans mastt. haffuer weritt nogit il til pasz, mensz Goud wer loffuit, er nu got igen —.“

I sit 43. Aar (1620) var han atter meget syg; han havde i August været til Stede ved Digearbejderne ved Bredsted, da han den 29. August fik Feber, det hedder herom i hans Dagbog¹⁴⁾:

„29. August Samme Dag fik jeg Febris. 30. Aug. Drog jeg fra Bredsted til Bollerslev. 31. Aug. Laa jeg stille sammesteds formedelst Svagheds Skyld. 1. Septbr. Drog jeg fra Bollerslev til Haderslev. 2. Septbr. Laa jeg syg. 3., 4. og 5. Septbr. Laa jeg syg. 6. og 7. Septbr. Blev det noget bedre. 8. Septbr. Drog jeg fra Haderslev til Dalum. 20. Septbr. Drog jeg fra København ud i Haven. 21. Drog jeg til Frederiksborg. 22. og 23. Septbr. Laa jeg syg. 24. Septbr. Var jeg til Guds Bord. 25., 26., 27. og 28. Septbr. Laa jeg syg. 29. Septbr. Laa jeg syg, dog var jeg i Kirken. 30. Septbr. Laa jeg syg, saa at der var stor Tvivl om Livet. 1. og 2. Oktbr. Laa jeg syg —.“

Den 16. Oktbr. rejste han til København og den 21. til Holsten. Efter Begyndelsen af Dagbogen at dømme synes det, som om Feberen kun optraadte hver 2. Dag, hvad der i Forbindelse med den Omstændighed, at Sygdommen saa hurtig, efter at den pludselig den 30. Septbr. havde antaget en alvorlig

Karakter, atter forsvandt, kunde tyde paa, at det har været et Malariaanfald, der var opstaaet under Opholdet ved Digearbejderne. Kongen synes virkelig i Slutningen af September at have været alvorlig syg, der forekommer i Sigvard Grubbes¹¹⁾ „De curric. vitae“ følgende: „Anno 1620, 29. og 30. Septbr. S. Rex hisce diebus valde periculose laborabat.“

Som en Kuriositet anføres, at Kongen i sin Dagbog skriver, at han i sit 44. Aar endnu fik en Kindtand paa venstre Side. I sit 48. Aar paadrog han sig en meget alvorlig Sygdom ved sit bekendte Fald ved Hamelen. Da han den 20. Juli 1625 om Aftenen red rundt paa Volden for at inspicere Vagterne, maatte han passere et Sted, hvor der paa Grund af Jordskred var lagt nogle Planker. Hesten blev sky paa Grund af Skydningen, ved dens voldsomme Bevægelser skred Plankerne ud, og Hest med Rytter styrtede 22 Fod ned, saa at Hesten knækkede Halsen og Kongen blev funden bevidstløs. Om dette Fald haves Oplysninger saavel i Kongens Dagbøger¹⁴⁾ som hos Bartholin¹⁵⁾.

Dagbogen 20. Juli faldt jeg med en Hest paa Volden til Hamelen, hvor jeg fik et haardt Stød. Den 21. Tillys Trompeter 2 Ros. 22. Tillys Trompeter 4. Ros. 24. En Apoteker og Doktor 13 Ros., som var hos mig, mens jeg laa syg. 25. Drog jeg syg fra Hamelen til Rinteln. 26. Drog jeg fra Rinteln til Petershagen. 27. Drog jeg fra Petershagen til Hoja til Vands. 28. Drog jeg fra Hoja til Feerden. 4. August kom Prinsen fra Danmark til mig til Feerden. — 5. En Kopsætter 4 Dl.“ —

I hele den Tid, Kongen laa syg, er Feltraabet ikke indfyldt i Dagbogen; men den 7. August forekommer den atter og var da „Hamelen,“ og den 10. August staar der: „Vandt jeg 24 Dl.“

Journalen over Kongens Sygdom hos Bartholin: Rex Daniae Chr. IV 20. Julii A. 1625 hora decima vespertina, ubi dispositas vigilias exploraret in foveam secundum perpendicularum effossam 22 pedes profundam cum equo lapsus, & in dextrum latus prostratus diu jacuit inanimis sine loqvela, sine sensu & ratione & sanguis multus ex naribus & utraqve aure fluxit. Medicus in loco veniam aperuit. Ego (∴

Adam Luchtenius) vocatus 23. Julii inveni valde debilem qui neque loqui ipse posset, neque colloquia aliorum ferre, vix nosse me potuit adspiciens tamen manum languide porrexit, nihil locutus. Nullum tempus commodum a medicinis vacuum esse volui & cum serius aliquanto accessissem, nihil potui, nisi clysterem eo ipso die adhibere; ex eo cum bis excrevisset, visus fuit aliquo modo melius habere, loquela tamen ignava & vix intellecta." (Derefter følger Beskrivelsen af forskellige Medikamenter, der bleve anvendte).

D. 24. Julii (omtales kun forskellige Medikamenter).

„D. 25. Julii summo mane sub diluculum iter Verdam ingressi sumus, & tum Rex in monasterio Mollerbeck pransus est, & eo prandio sua manu bis mihi cibum porrexit.

D. 26. Julii & 27. — Eo cum pervenissemus, statim oppositus est clyster, quem addita hierâ fortiore reddidi, ex eo clysteri magnam excrementorum copiam exclusit, & commode habuit, ita ut me post rejectum clysterem ad se vocaret & per horam dimidiam tam bene, tam articulate & tam prudente, ut post hunc lapsum nunquam, mecum de multis rebus consuleret.

29. Julii. Inde ex pulvere cum molestiam nonnullam Rex ipse percepisse austeriore vultu indicasset, adstantes prope me & medicamenta, quorum tamen utilitatem ante perspexerant, torvo vultu incusare videbantur. Verum Rex sub prandio hilarius fuit & multa locutus est modo de his modo de illis, cumque pridie & postridie calidior potum bibisset, circa vesperam præcedentibus duobus diebus capitis gravamentum sensit & noctem inquietiorem habuit absque ullo tamen calore praternaturali. Alioquin tum propter curæ procrastinationem, tum propter calidior potum, æstum & iterum molestias vix fieri potuit, quin in tanto casu corpus a malo & cerebrum ab inflammatione defenderetur.

D. 31. Julii. — Hoc die mentis aliqualis fuit error & hallucinatio, nam quænam urbs, in qua erat, interrogavit inter coenandum tamen satis rationaliter locutus fuit — ea nocte bene dormivit.

D. 1. Augusti. Rex ipse medicamenta flagitavit — Hoc die cum multa adversa nunciarentur aliquanto perturbatori animo visus fuit, inter prandium hallucinari visus est — dormivit nocte neque quicquam absurdi locutus est.

D. 2. Augusti. — Hodie cum mentis hallucinatio & capitis aggravatio pertinacius hæreat, metum cancellario ostendi. Hoc nocte bene dormivit, sed somnia habuit perturbata, unde caput adhuc prægravatum potuit conjici.

D. 3. Aug. — in prandio satis prudenter locutus est.

D. 5. Aug. — quatuor cucurbitulæ scarificatæ appositæ.

D. 8. Aug. Mane vestimenta induit -- deinde exercitum visitavit.

D. 11. Aug. (Behandlingen fortsættes med forskellige Midler indtil)

„28. diem Augusti, morbi autem diem 39, ubi bene valere visus & Arnisæus advenit, neque quicquam incommodi sensit.“

Efter Faldet d. 20. Juli indtraadte der Coma med stærk Blødning fra Næse og begge Øren. Den 23. var han endnu somnolent, havde Møje med at genkende Folk og talte kun faa uforstaaelige Ord. Først den 27. havde Tilstanden bedret sig saa meget, at han i en halv Time kunde føre en fornuftig Samtale med sin Læge og saa smaat begynde paa sin gamle Uvane — Drikkeriet. Fra den 29. Juli til den 2. Aug. inkl. optraadte der lette cerebrale Forstyrrelser med Hallucinationer og urolig Søvn; men fra den Tid bedredes han hurtigt, saa at han allerede den 8. Aug. kunde staa op af Sengen og gaa ud for at se til Soldaternes Øvelser, og den 10. Aug. var han i Stand til at spille Kort. Hans hurtige Bedring ses desuden af et Brev¹⁶⁾ til Kongen af England dateret Verdæ 18. Aug. 1625: „— valetudinem nostram in dies firmiorem reddi, ita ut speramus, nos propediem per Dei gratiam pristinas vires recuperaturos.“

Behandlingen fortsattes indtil den 28. August, da han var fuldstændig rask. Skønt Beskrivelsen er noget mangelfuld, til Dels fordi Forfatteren af Journalen først kom til 3 Dage efter, at Ulykken var sket, kan man vist med stor Sandsynlighed slutte, at der har været en Fissur af Basis cranii kompliceret med en yderst alvorlig Commotio cerebri. En Læsion af selve Hjerne-massen har der næppe været, da der aldeles ikke tales om Kramper eller Paralyser. De cerebrale Forstyrrelser i Tiden fra 29. Juli til 2. August kan maaske forklares ved lette Feberbevægelser eller Kongens Umaadeholdenhed i Drik; der er ingen Sandsynlighed for en Meningitis.

Tilfældet er saaledes tilsyneladende forløbet uden at efterlade Følger; der er imidlertid flere Omstændigheder, der kan tyde paa det modsatte; vi ved Besked om, at Kongen efter den Tid et Par Gange har haft Hallucinationer, der, i alt Fald den første Gang, gjorde et stærkt Indtryk paa ham. C. 4—5 Maaneder efter Faldet

havde han den 8. Decbr. 1625 om Morgen en under Bønnen det bekendte Syn (Jesus, saaledes som han var udstillet til Spot i Pontius Pilatus' Hus). C. 4 Aar senere har han i sin Dagbog skrevet under den 5. Maj 1629: „Drog jeg fra Frederiksborg til Kronborg. Lukte En, som en Dreng, Døren op ved Skorstenen udi Køkkenet udi Lysthuset i Lundegaarden, og der jeg vilde se efter, hvem der var, saa fandt jeg ingen.“

Desuden forekommer der i den ovennævnte franske Gesandt¹⁾ Baron de Courmesvin's Beretning fra 1629 en direkte Antydning, idet det hedder: „Il est aussi alteré de sens depuis qu'il tomba dans un creux a cheval et qu'il y demeura 5 on 6 heures endormy.“

Hos Holberg¹⁸⁾ antydes det ogsaa: „Den gemene Mand tilskrev saadant (o: at Kongen tabte Slaget ved Luther 1626) Kongens Fald ved Hamelen, foregivende, at han siden den Tid ikke havde kunnet agere med den Forsigtighed som tilforn.“ De sidste 23 Aar af hans Regeringstid hørte da heller ikke til hans lykkeligste udadtil (Freden i Lübeck 1629 og især Freden i Brømsebro 1645).

Naar Molbech (Chr. IV Breve I S. 207) mener at kunne affærdige den tyske Forfatter v. d. Deckens Paastand, at Kongens Fald havde bevirket Uorden i hans Sindstilstand og Forstandsevne, med at henvise til, at hans Svaghed efter Faldet ikke hindrede ham i at gøre Optegnelser i Dagbogen, forekommer dette Bevis mig aldeles uholdbart; thi det er afgjort, at Kongen var fuldstændig bevidstløs i flere Dage efter Faldet, saa at han umulig i de Dage har kunnet føre sin Dagbog, men senere maa have tilføjet, hvad der findes under 20. Juli og de nærmest følgende Dage; først den 27. Juli formaaede han at føre en fornuftig Samtale.

Aaret efter fik han et Skudsaar¹⁹⁾ gennem de bløde Dele af venstre Arm, der hurtigt heled.

Om en Sygdom i hans 52. Aar findes følgende i hans Kalender-Optegnelser²⁰⁾: „4. Juli 1629 Drog ieg med Armeien fra Kronsee till Preedtz Kloster. Samme

Dag fyck ieg heftig vudt aff Styng udi Siden och weedage y Ryggen. 6. Juli Stod ieg et haardt Skur ud med Stiick vdi Siden. 7. Juli Drog ieg fra Prydtz till Ewtyhn. 10. Juli Reed ieg fraa Eytyhn till Nysted og tilbage igen samme Dag,“ (i lige Linie er Afstanden c. 10 Kilometer.)

Under denne Sygdom skrev han 7. Juli et Brev²¹⁾ til Kantsleren Chr. Fris:

„Riigensz Raadtz skriffuelse sauell som ochsaa dyn haffde ieg for nogle Dage siiden mig uell uylt resolverid paa, haffde ieg icke formedelst et besuerlig tilfald aft styck udi den høierer siide uerrid forhindrid, huilcken affectus, om den endskøndt Gud uerre loffuid nu mehr inted er saa sterck som tilforn, saa haffuer ieg dog formedelst densamme inted kund mig paa riigens Radtz skriffuelse erklære, huilched dog nest Gudtz hielp om en Dag thu eller tree skall skee —.“

Sygdommen synes imidlertid at have været alvorligere, end man skulde tro efter disse Oplysninger, hvilket fremgaar af nogle svenske²²⁾ Gesandtskabsberetninger fra Johan Fegräus:

„Helsingöhr, den 18. Julii 1629. H. M. t. Konungen ähr och ennu vthi Holstein, han seges skall hafua warit illa Siuck; men nu begynner komma sigh någott føre igen.“

Helsingöhr, den 28. Julii 1629: „Grefuen af Thurn ähr iför-går hijt ankommin ifrån Konungen, huilcken ähr nu Stadh vthi Vttijn, der han hafuer legatt meckta illa Siuck af Stingh vthi sin wenstra Sijda; Och seger Grefuen honom wara så förendratt, bådhe vthi Gestalt humeur och alle sijne affaires att dhet ähr Stortt wunder medh; och han snartt inthett kienner honom mehr igen.“

Helsingöhr, den 18. Augusti 1629: „Konungen hafuer nu på några wekors tiidh warit här henna — han haffuer inthet ennu för-uunnit sin Siuckdom, vthan hafuer mykit tagitt aff, så att han är snartt sigh Sielf intet lyk —.“

At Kongens Opførsel og Udseende paa den Tid har været ganske usædvanligt, ses ogsaa af den engelske Gesandt Sir Thomas Rowe's²³⁾ Beretning; han beskriver sin Audiens hos Kongen i Begyndelsen af August 1629 paa følgende Maade: „Da jeg først traadte ind, gik Kongen frem og tog mig ved Haanden, men sagde ikke et Ord. Hans Aasyn var tungsindigt og

uroeligt. Hele Tiden, mens jeg holdt min Indledningstale, skiftede han Mine og Farve og viste en Misstemning, der laa imellem Sorg og Foragt. Aldrig saa jeg nogen Fyrste saa melankolsk og saa tilbageholdende i alt, uden at han dog kunde skjule sit urolige Sind. — My friends — did assure me, that since the peace they never saw so much alteration in in a Man; as in the King; that he will seldom speak but often start; at his meals that he will sit musing, and let fall any thing in his hands; that he goes to bed, and rises, three or four times a day.“ Selv om Kongen mente at have Grund til at være misfornøjet med sin Søstersøn, den engelske Konge, dels paa Grund af dennes Politik og dels paa Grund af Arvesagen efter Enkedronningens Død, kan dette ikke alene have været Grunden til hans besynderlige Opførsel; allerede af den svenske Gesandts Beretning har vi set, at han i Forvejen befandt sig i en tydelig udtalt nervøs deprimeret Tilstand, der udøvede en betydelig Indflydelse paa Almenbefindendet.

Beskrivelsen af den Sygdom, Kongen omtaler i sin Dagbog, er for kortfattet, til at vi kan have nogen Mening om den; den har ikke været forbunden med Sengeleje, men gør nærmest Indtryk af at have bestaaet i anfaldsvis optrædende Koliksmerter; den har vistnok ikke staaet i nogen Forbindelse med Depressionen, der sandsynligvis er bleven foranlediget ved den lidet tilfredsstillende Fred i Lübeck i samme Aar. Jeg skal i denne Sammenhæng minde om den ovenfor omtalte Hallucination den 5. Maj samme Aar, altsaa mens Fredsforhandlingerne stod paa; det ene med det andet peger hen paa, at der i flere Maaneder — endnu i August var han daarlig — har gjort sig en nervøs Reaktion med daarligt Almenbefindende gældende hos Kongen, og Grunden til, at Depressionen er optraadt med saa stærke Farver, maa maaske søges dels i hans Alkoholisme og dels i den alvorlige Kommotion 4 Aar i Forvejen.

I sit 58. Aar har han atter været syg; i Dagbogen¹³⁾ findes under 30. Januar 1635:

„Drog jeg fra Haderslev til Kolding. 31. Januar brugte jeg Medicin.

13. Febr. Imod Aften halvgaaen 8 blev jeg ilde tilpas. 15. Febr. Brugte jeg Medicin. 19. Febr. Samme Dag drog jeg fra Kolding til Haderslev.“

Aaret efter i Juni Maaned, da han var paa Vejen til Norge, blev han syg²⁴), saa at han maatte opgive Rejsen, og vende om. Sygdommen varede i 3 Uger; den 2. Juli kunde han begive sig paa Rejse til Glükstad.

Af Dagbogen²⁵) ses, at han i sit 62. Aar var sygelig i nogen Tid:

„23. Januar 1639 Drog ieg fra frederigs til S: Lenis kylde. 25. Juni Brugte ieg ded uand aff S: Lenis kylde. 5. Oktbr. Brugte ieg Medicyn paa hadersleffhus. 6. Oktbr. Drog ieg ephter predicken fra hadersleff henad Otthense.“

Angaaende Kongens Saar i Slaget paa Kolberger Heide (1644), da han allerede var 67 Aar gl., kan jeg henvise til den udførlige Omtale af Chr. Bruun i: Slaget paa Kolberger Heide. Det ses, at Kongen blev saaret af en Del Metal- og Træstumper, hvorved han fik en Læsion af sit højre Øje og venstre Øre; desuden bleve nogle Tænder slaaet ud, og han fik forskellige Skrammer i Ansigtet, saa at han endnu 2¹/₂ Maaned senere gik med 3 Plastre i Ansigtet.

Skjønt Kongen ved sin Hjemkomst lod, som om han ikke fejlede noget, og meget snart efter var ved Hæren i Skaane, ses det dog af efterfølgende Brev af Kongen, dateret 24. Decbr. samme Aar, at Følgerne have været temmelig langvarige:

„Rigens Hofmester til Haande. Du skal lade kalde for Dig alle Doctores Medicinæ og dennem befale, at de skal stikke Hovederne sammen og konsultere, Hvad jeg skal bruge, at jeg kan blive restitueret i mit Hoved, hvorudi jeg kontinuerlig haver været besværet, som jeg altid var drukken, siden den Tid mit Øre blev slagen sender, den Tid din Broder Knud blev skamferet og Ejler blev død, af hvilket Slag det højre fik Skade, at jeg ser Intet dermed, der dog

Øjesteinen ingen Skade fik. Om Natten kan jeg Gud være lovet, vel sove paa 4 Timers Tid, og naar jeg da staar op og bliver en Time eller to oppe, da kan jeg siden sove en Time eller to igjen. Om Eftermiddagen ved tre Slet indtil flux ud paa Aftenen, er jeg saa søvning, at jeg næppeligen kan holde mine Øjne aaben. Dog naar jeg sætter mig lidt neder at sove, da forgaar det mig udi et Kvarter og ringere.“

4 Dage senere fandt der en Konsultation Sted af 9 Doctores, der afgave en Erklæring, der in originali findes i Rigsarkivet (Danske Kongers Hist. 102), men forøvrig ogsaa er aftrykt i Bartholin's Cista Medica S. 458 (Consultatio de Affectu Ser. Reg. Maj. Christiani IV); men den bidrager intet som helst til nærmere at oplyse Kongens Tilstand, de have kun erklæret sig for, hvilken Maade Kongen skulde behandles paa. Paafaldende er det, at der i denne Erklæring tales om en Kontusion af højre Øre, medens der baade hos Slange og hos en italiensk Skribent, Siri, findes anført, at det var venstre Øre, der blev kontunderet. Paa samme Maade har der af Kongen nærstaaende Personer fundet Fejltagelse Sted med Hensyn til hvilket Øje, der var bleven ramt. Sperling²⁷⁾ skriver saaledes, at efter Kongens Død trykkede „Frøken Leonora hans højre Øje til, thi det venstre behøvede ikke at trykkes til, eftersom det var gaaet ud i Søslandet, og Øjelaaget havde lukket sig selv.“ Men i Kongens oven anførte Brev staar tydelig nok, at højre Øje var det lidende. Angaaende dette Saar har afdøde Øjenlæge Philipsen afgivet en Erklæring, dateret 4. Sept. 1878; han mener, at der straks efter Kontusionen er opstaaet en stærk Blødning inde i Øjet og sekundært en kronisk Iridocyklitis med paafølgende Atrofi, uden at Øjets Udseende i nogen paafaldende Grad har lidt derunder. Dr. Philipsens Formodning vinder i Sandsynlighed ved, at det, efter at han havde afgivet sin Erklæring, blev oplyst, at der virkelig skal være taget en Metalsplint ud af Kongens Øje; thi Plettenberg skriver i et Brev af 30. Juli 1648: To Adelsmænd fortælle, at der endnu sad et lille Stykke

Metal i Kongens Pande, et andet blev taget ud af Øjet af Barberen. At enkelte af Skrammerne i Ansigtet have været forårsagede af Metalsplinter, ses af det nys anførte, men tillige, i Følge velvillig Meddelelse af Hr. Assistent Bobé, af en Fortegnelse over Wibeke Kruses Efterladenskaber i Rigsarkivet, hvori nævnes 2 Guld-Ørenringe i Form af Hænder, og i hver af dem fandtes en Kobbersplint, der vare „Vdtagne aff Højbet^e Hans May. Hoffuit Effterad Hand i den Sæ Slagt war bleffuen forwundt.“

Allerede før Kongen lod afholde ovennævnte Konsultation, synes han efter den tyske Læge, H. Dietrichs, Raad at have begyndt en Kur med et Mineralvand („Acidula“), hvis Sammensætning holdtes hemmelig, men formodedes at indeholde Kviksølv og Antimon, fordi flere Adelsmænd, der, ligesom Kongen, havde brugt denne Kur, klagede over Løsnen af Tænderne og Svimmelhed. Ole Worm fraraadede derfor Kongen Brugen af dette Vand, da han mente, at Kongens ovennævnte Klager kunde hidrøre derfra, og Kongen syntes derefter ogsaa nogen Tid at have befundet sig vel; det fremgaar af følgende Breve²⁸):

Olaus Wormius D. Henrico Custero Hafn. 11. Januar 1645 „— qvi iis (o: Mineralvandet) usi fuerant (inter quos Rex ipse) de affectu capitis temulento, quidam de dentium vacillatione aliisque symptomatis conqvesti fuissent, consultum judicavimus, ab iis ut abstineret Maj. Regia, dum aliis valetudini inservientibus uteretur—.“

Olaus Wormius D. Henr. Custero, 25. Januar 1645: — „sed quia in casu quodam a Viro Illustri nobis proposito earum facta fuit mentio, dum ægrum iis uti retulerit & varia de ingrediente magna quantitate j ii & ð addiderit, simul relatam Regiam Magist. Canutum Ulfeldum Georgium Seefeldium Joannem Bramium aliosque de tumulento affectu ex earum usi conqveri, hunc imprimis de dentium vacillatione suasimus, ut æger noster ab iis desineret dum aliis curaretur —.“

Henr. Custerus Ol. Wormio Nycopiæ, 14. Febr. 1645: „— Literas tuas d. 4. Febr. scriptas prælegi Serenis. Principi (o: Christian „den udvalgte Prins“), fueruntque eæ perquam gratæ, ob id imprimis, quod Regia Mejestas optime Jam valeat, a quo tempore abstinerit ab Acidulis ob Mercurium & Antimonium suspectis —.“

Men Bedringen af den 68aarige Konges Sundhedstilstand synes kun at have været kortvarig, Hovedsmerterne have atter forværret sig, i Septbr. 1645 raadspurgte han Simon Paulli, Nicolai, Ole Worm og Helv. Dietrich, der alle 4 ved særskilt responsum²⁹⁾ dateret henholdsvis 15., 17., 17. og 19. Septbr. erklærede, at Smerterne skyldtes Digestionsforstyrrelser.

I 1646 var han atter en Tid lang syg; da Jørgen Bielke kom hjem fra den kejserlige Hær³⁰⁾ „opvartede han Hans Majestæt udi 8 Nætter og Dage. Kongen var da meget svag, men vilde dog høre hans Efterretninger om, hvad der i Tyskland mellem Armeerne var passeret.“

Digestionsforstyrrelserne og Tyngdefornemmelsen i Hovedet synes at have været ved i Kongens sidste Leveaar, han skriver³¹⁾ nemlig den 23. Oktbr. 1647: „— ty Sliig discurs tyener Indted y myn vnde maage, som Doctoren. Nu dageligen Er y tag med —“, og 3 Uger (5. Febr.) før Kongens Død²⁹⁾ skriver Kantsleren Reventlow til nogle Læger, der have afgivet en Erklæring om Kongens Tilstand: „— dasz aber das waschen vndt das schmieren dem Haupte helfen solle, so fern die haar nicht abgeschoren werden, dasz können sie (o: Kongen) nicht glauben; Sintemal sie gewisz sindt, da sie mehr molestien haben würden mit trückung des Kopfes vndt das pulver aus den Haren zu bringen als sie itzundt leiden vndt ausstehen —“.

Den 10. Febr. (c. 18 Dage før Døden) blev Kongen syg paa Frederiksborg og blev den 21. transporteret til København, men besørgede dog endnu sine Regeringsforretninger indtil den 26., da han sank fuldstændig sammen og døde 2 Dage senere, 71 Aar gl. Om hans Tilstand i denne Tid findes nogle Oplysninger hos Ole Worm og Sperling, der begge sammen med Livlægen Fabricius behandlede Kongen. Af den førstnævntes Breve fremhæves:

Olaus Wormius D. Otthonio Sperlingio, Friderichsburgi, 15. Febr. 1648: „— Eo die, qvo dissessisti, qvi erat 12 hujus

mensis, largius aliquanto pransus est Rex, quamcum simul aderamus — toto die meliuscule habuit, subsequens nox quietior fuit. Cum hora 8 diei 13 accederemus, dixit se unicam saltem sedem habuisse, eamque circa 4 matutinam — Libenter prandentem vidissem, sed me admittere noluit Noster (Fabricius?), hunc enim honorem sibi soli reservatum voluit. Narravit redux Regiam Majest. valde debilem fuisse, nihil ferme comedisse, quod tamen ex Generali A., qui una adfuit, percipere nequivi. — Decimo quarto accessimus solita hora, invenimus in sella sedentem; ac mox conqvestus, se jusculum suum solitum non sumpsisse, qværenti mihi causam dicit se hora V surrexisse, sed cum ad modum ei doleret ventriculus, coactum fuisse rursus ad lectum se conferre, hinc intermissum jusculum. — Hora 10 prandenti jussus adfui, repugnante altero & certe pro ratione status morbi, utcunqve bene comedit & bibit. Die XV reversi, intelleximus noctem inqvietiore fuisse, qvater M. R. surrexisse, sed cum de dejectionibus qværerem, respondit se pauca sed valde flatulenta egessisse — Assidue adhuc de dolore circa ventriculi regionem conqverebatur magnus æger, unde a prandio turbato alvo multa fæculenta & cruda dejecit —.“

Olaus Wormius D. Otthonio Sperlingio i Frederichsburgi, 16. Febr. 1648: „— Hodie, qui XVI est consveta hora accessimus: Bene se præterita nocte dormivisse retulit Rex — hilarior nobis visus est. Semel horis matutinis ejecit solidiora & melius concocta. Urina sedimentum copiosum ac laudabile habuit. — Hora prandii rediimus: conqverebatur deterius se habere, nec aliquid comedit. — Hora III decumbentem in lecto accessimus — meliuscule se habere visus est —.“

Olaus Wormius Helvico Dieterico Hafn. 1. Mart. 1648: „— Affectum Serenissimi Regis nostri quod attinet cepit is mense Octobri anorexia laborare cum dolore fixo ventriculi gravativo, ita ut parum aut nihil ferme comedere aut bibere potuit, auxit malum dolor ob obitu Serenissimi principis contractus; huic morbo curando adhibitus Medicus ordinarius, sed semper in deterius res cessit. Die 10. Febr. Fridericsburgum, ubi Rex decumbebat, Sperlingius & ego Vidimus vires collapsas & alvum ex debilitate Retentricis concitatioem debito, de quo maxime conqverebatur Majest. Regia; brevi nostro consilio sublatum hoc symptoma, sed in corpore senili & et jam plane marcido nihil etiam generosissimis remediis obtinere potuimus. Tandem Eum huc comoditatis gratia deduximus, ubi in horto inter manus meas 28. Febr. inter 5 & 6 placidissime expiravit —.“

Sperling³²⁾ skriver i sin Selvbiografi:

„— Imidlertid blev Kongen sengeliggende paa Frederiksberg — Kongen klagede sig over stor Svækkelse i Maven, og at han ingen Appetit havde til Maden, klagede meget over Dr. Diderich Hellwigs Surbrønd, hvormed han ganske havde fordærvet Maven, som han sagde. — Men Sygdommen tog dagligen til, saa at han tilsidst ingen Mad kunde

nyde. — Den gode, fromme Herre laa saaledes paa dette Sted (o: Rosenborg Slot) i 8 Dage, og tog Kræfterne dagligen mere og mere af, og eftersom han ingen Spise kunde faa ned, var der intet mere for os at gjøre end at vederqvæge ham med Cordialvand. Den 28. Febr. omtrent Klokken 3, før Kongen døde, begjærede han at staa op, og hans Kammertjener D. Wormius og jeg hjalp Kongen ud af Sengen paa Fødderne, paa hvilke han ogsaa blev staaende fast, uden at vakle, indtil vi fik ham iført sin Natkjortel, hvorefter han satte sig ned foran paa Sengen og sagde noget med utydelig Mæle, og eftersom jeg holdt Herren ved hans venstre Haand, for at han ikke skulde synke tilbage i Sengen, og jeg dristede mig til forsøge at sætte Mod i ham, saa svarede han: „O, Doctor, Doctor, hvad hedder I?“ — Da for han fort i sin Tale, med hvad han før havde tænkt at sige, og sagde: „Døden, Døden“ Han sad saaledes henvend en halv Time i Sengen, da begjærede han at lægge sig og blev igjen hjulpet i Seng —“.

Kongen havde altsaa i lang Tid lidt af Digestionsforstyrrelser, men særlig i de sidste 5 Maaneder, da han næsten ingen fast Føde kunde nyde, og plagedes af Smerter i Maveegnen. Paa Grund af den mangelfulde Beskrivelse kan man ikke se, om den kroniske Gastroenteritis har haft sin Grund i en malign Tumor eller blot været en Følge af Alkoholisme og Alderdom.

Dronningen skal have haft et svageligt Helbred, hun døde 15 Aar efter at være bleven gift, 37 Aar gl. Om hendes sidste Sygdom faar man lidt at vide i et Par Ligprædikener:

P. Resen's³³⁾ Ligprædiken: „— ist den 13. Martii ihrer Mayestat ein gefährliches Fieber zugeschlagen schier wie das welches nun unter dem Volck gemein ist welches dann etliche nicht geringe Verenderungen gehabt. — Den 29. Martii früe ist ihre Mayestat wider in solche Ohnmacht vnd Beschwimmung gefallen, dasz keine Hoffnung dieses Lebens mehr vorhanden war —.“

Caspar Bartholins³⁴⁾ Ligprædiken: „— Illudque manifestum reddidit Regina in variis ægritudinibus, quibus corpus tenellum, tenuis & incertæ valetudinis, crebro affligebatur — incidit die decimo tertio Martii anni hujus currentis in febris incendium passionem etiam colicam, etiam vsqve ad animi deliquium vehementem. Accedebant vigiliæ, appetitus deiectio, aliaque ut fieri solet symptomata. Sed & febris malignitate armabatur. Quæ malorum lerna & confluxus naturæ vires oppido sollicitavit, Cottidie magis magisque afflixit, exhausti, prostravit. Interea raro meliuscule habuit, aut eum morbo inducias.

Hæc impotentia ad decimum quintum diem tenens ægram adeo, debilitavit, vt clusa Medicorum — ope, vigesimo nono Martii mane rem desperatam ob recurrentia Syncoptica Symptomata grauissima, præsentemqve totalem virium destructionem faceret. — Ideo reb. humanis vale facto expiravit adeo tranquille & plæide, absqve corporis commotione, membrorum conuulsione perturbationis aut deformitatis signo vlllo absque vlllo qui deprehendi potuisset, dolore & cruciatu, vt vix emisso duplici spiritus gemitu exiguo, animam Deo datori redens —.“

Den 13. Marts blev hun angreben af en Feber, der paa den Tid var meget almindelig; den var forbunden med fuldstændig Mangel paa Appetit, daarlig Nattesøvn og Sopor. Til Trods for en ringe Bedring i Ny og Næ, blev hun Dag for Dag svagere. Den 29. fik hun flere Anfald af Synkope og døde samme Dag ganske stille, uden at der havde vist sig Tegn paa Sygdom af noget bestemt Organ. Sandsynligvis har det været Febr. typh., og Døden er indtraadt, medens Temperaturen endnu har været paa sit Højdepunkt (Begyndelsen af 3. Uge).

Den kønne Kirsten Munk synes allerede i sit 32. Aar at være bleven usædvanlig fed, at dømme efter Chr. IV's Ord til K. Munks Moder under Skilsmisprocessen: „Raadede du mig ikke selv, Ellen, at jeg skulde tage Wibeke, efterdi Kirsten blev saa fed.“

I Følge Ligprædikenen³⁵⁾ havde hun allerede i mange Aar været svag og skrøbelig. Nogen Tid før Døden fik hun „et Tilfælde udi sine Lemmer“, saa at hun ikke kunde gaa, men stadig maatte bæres rundt i en Stol. Efter nogle Ugers Forløb bedredes Sygdommen lidt, reciderede dog atter, saa at hun altid maatte bæres i Seng og løftes op igen. Dertil kom „et heftigt Flod paa den ene Side fra Hovedet og langs op ad sin Arm“ med „Angest for sit Hierte“, saa at hun troede sig Døden nær og sendte Bud efter Datteren Leonora Kirstine, Hun kom sig vel, men fik snart efter atter „et heftigt Flod for Brystet med stor Tyrke i Munden og Hiertens Angst“, saa at der atter blev sendt Bud efter Datteren, som ankom den 9. April; 2 Dage senere blev det tyde-

ligt, at Døden var nær, hun talte ikke meget, men laa „Dag fra Dag og slumrede.“ Den 18. April fik hun den hellige Nadver og døde Dagen efter 60 Aar gl.

Muligvis har Sygdommen bestaaet i Polysarci, Apoplexi og Angina pectoris. Den 11. April har der atter indfundet sig et apoplektisk Anfald, der under en vedvarende somnolent Tilstand efter 8 Dages Forløb har medført Døden. Svagheden i Benene kunde maaske ogsaa opfattes som hidrørende fra Ødem som en Følge af Mb. cordis, der har været forbunden med stenokardiske Anfald.

Karen Madsdatterskal være død³⁰⁾ meget pludselig 1613, mens hun sad for sit Spejl og gjorde Toilette, 7 Uger efter en Barselseng, en Beretning der dog modsiges af andre.

Karen Andersdatter skal i Følge sin Slægtnings Optegnelser (Ny Dansk Magazin II, 1. H.) have forladt Kongen efter 3 Aars Forløb paa Grund af et daarligt Syn, idet der var kommen en Hinde over hendes ene Øje. 37 Aar senere blev hun opereret af „Catharina, Hans Nielsens“, og fik derefter sit Syn tilbage. Hun døde 1673.

Hendes Sygdom har sandsynligvis bestaaet i Katarakt.

Wibeke Kruse døde 2 Maaneder efter Kongen. Om hendes Sygdom nogle Aar før Døden findes nogle Oplysninger i Ole Worms²⁸⁾ Breve:

Olaus Wormius M. Johanni Dolmero Hafn. 10. Juni 1644: „— Mater (o: Wibeke) dudum restituta fuisset, nisi assidue perrexisset ejulatus & planctibus ruentum ad artus humorem irritare, sed brevi eam convalituram — spero.“

Ex literis Henr. Custeri ad D. Ol. Worm. Nycop. Cal. Febr. 1646: „— D. Dietherici facinora apud Dominam Wibke, periculose decumbentem morbo solito arthritico & scorbutico intra loriam mansisse certum est —.“ Olaus Wormius D. Henrico Custero Hafn. 17. April 1646: „— ferunt ipsum (o: Olaus Petrus Hafnisensis) quædam apud Dominam Vibikam tentasse, sed nec Regiæ Majestati nec ipsi ægræ placuisse ejus tentamina. Ego aliquoties jam ad ipsam sum vocatus, inveni que morbo laborantem non admodum periculose, nec curatu difficili, modo se sanis accommoderet consiliis —.“

4 Aar før Døden har hun lidt af en Ledsygdom, som har været kompliceret med skorbutiske Symptomer (Scorbutum med Ledaffektioner eller Mb. macul. Werlhofii?); den er recidiveret et Par Aar senere og har muligvis foranlediget hendes Død. Rygtet gik rigtig nok, at hun var bleven forgivet³⁷⁾ af Kirsten Munks Slægt, og

det fik Næring ved, at hun sammen med sin Datter straks efter Kongens Død, skønt hun var syg og sengeliggende, af Ulfeldt blev jaget bort fra Rosenborg.

Børnene:

Frederik døde kort efter Fødslen.

Om Christian (den udvalgte Prins) fortælles i den franske Gesandtskabsberetning¹⁾ fra 1629, da han var 26 Aar gl.: „Grand corps, gros visage & se boit bien, age de 30 an ou environ.“

Tre Aar senere siger den engelske Gesandtskabsberetning²⁾ „Prinsen er smuk af Skabning og Haar; han er ikke fuldkommen saa høj som Faderen; svær, fed og, som man siger, stærk — og skjønt kun omtrent 30 Aar gl., er han allerede meget hengiven til Drik og holder 2 eller 3 Qvindfolk, af hvilke een altid ledsager ham og er nu for Øjeblikket med ham i Rendsborg.“

Ved sin Søster Elisabeth Augustas Bryllup³⁸⁾ nøjedes han ikke med 1 Rus, men var 5—6 Gange drukken.

I sit 31. Aar blev han gift med Magdalene Sibylla af Sachsen.

I sit 13. Aar fik han kort efter den yngre Broder Frederik (III) Morbilli i Følge et Brev³⁹⁾ fra Kongen dat. 28. April 1616:

„Jeg haffuer vdaff dijn skriffuelse fornommit att Prindtzen haffuer bekommit Mesling, Och att dii gud uerre loffuit uell erre vdkommen —.“

Det følgende Aar var han atter syg i Følge Brev af Kongen dateret 25. Marts 1617: „Jeg haffuer vdaff dyn Skriffuelse fornommen Prindtzens tilstand, Och er ted best attu bliffuer med hannem saa lenge til Anderskou, indtil der Er nogen forandring paa feerde —.“

Den 27. Marts 1619, da Prinsen var 16 Aar gl., skriver Kongen: „Jeg haffuer fornommit aff dyn skriffuelsze, att Prindtzen Er bleffuen nogit ilde tilpaasz, saaat hand icke kan reysze. Och sender ieg Docteren fram. Cytronerne skall strax komme Epther —.“ 5 Dage senere skriver han: „Jeg haffuer vdaff dyn Skriffuelse fornommit atted Gud uerre loffuit sig till forbedring haffuer laadit ansee —.“

Fra det følgende Aar haves følgende Breve fra Kongen: 18. Septbr. 1620: „Theed er mig keardt, att ieg fornemmer Sygen at haffue faat Saa Stor forandring, den Docter uyll ieg framskikke, om ted nogenlunde muelidt Er att faa ham aasted. Herhuosz sender ieg fram nogit Christallinum tartari —.“ 10. Novbr. 1620: „Vdaff dyn

Syste Skriffuelse fornommit, att Siugdommen siiden igen noget sig haffuer laadit fornemme. Och ephtherdi den saa varierer, saa habisz ieg nest gudz hielp atted med det første uell bliffue gaadt —.“

22. Decbr. 1620: „Jeg haffner vdaff dyn Skriffuelse fornommit den forandring, sygen haffuer faatt med Prindtzen, Saa ieg haabis numher sielff atted nest gudz hielp bliffuer gaadt —.“

Beskrivelsen er for mangelfuld, til at man kan vide noget om, hvori disse Sygdomme i hans 14., 16. og 17. Aar have bestaaet.

I sit 23. Aar skal han i Følge Holberg⁴⁰⁾ under Stormen paa Hoja være bleven „blesseret paa tvende Steder“. Slange mælder intet herom; i Følge en gl.⁴¹⁾ Aarbog skal Saarene kun have bestaaet i 2 Skud gennem Kjolen.

I sit 24. Aar (1627) faldt⁴²⁾ han af Vognen eller i Følge Slange af Hesten og brækkede det ene Ben, en Læsion, der senere gav Anledning til megen Sygdom hos ham:

I et Brev⁴³⁾ fra Helwig Dietrich til Chr IV dateret 21. Juli 1643, altsaa 16 Aar efter Frakturen, findes nogle sparsomme Oplysninger om Frakturens oprindelige Udseende: „— es haben zweiffels ohne die alten barbiere, welche diesen beinbruch von anfangs heylen sollen, dieses beinloch mit einem Bohr durchgeborrt indem Sie entweder den Knochen gar herausheben oder zu recht setzen wollen, welches Ihnen nicht gelungen, vndt demnach das durchbohrte bein also gestocket lassen mussen wie sie es gefunden vndt gemacht —.“

Det synes heraf og af Resten af Brevet, der nedenfor vil blive refereret, at Frakturen har været en af de sædvanlige Frakturer ved den nederste Fjerdedel af Tibia med Indkiling af det ene Fragmen, og at den har været en Fr. complicata eller af Barbererne er lavet til en Fr. compl., og i sidste Tilfælde maa man antage, at det enten er sket under Repositionen, eller at de have gjort en Incision i den Hensigt at løfte det indkilede Fragmen op, for paa den Maade at hæve den mulig til Stede værende Deformitet. Men muligvis gør H. Dietrich de stakkels Barberer Uret; thi Aabningens Størrelse — „ei-

nes groszen erbiszens weit vndt eines fingerglidts tief“ — synes ikke at passe til den Antagelse, at den skulde være lavet med et Bor. Maaske hidrørte Aabningen fra en sekvestrerende Osteomyelitis, der var opstaaet som Følge af en spiroid Fraktur, eller Osteomyeliten har været af luetisk Art, hvortil hans Ekscesser in venere kunde have givet Anledning. Det er vistnok denne Benlidelse, Kongen sigter til 6 Aar senere i et Brev⁴⁴) dateret 27. Oktbr. 1633: „D. Peter Pau Soll dem Prindtzen zuehne fleschen mit Spiritus Viny vndt führe fleschen mit Elixir zukommen lassen vndt van er die Mixtur fertig hatt so Soll er im daruon zuehne fleschen zuschicken wm seine beine darmit zu waschen —.“

Fra 1638, altsaa 11 Aar efter at Frakturen havde fundet Sted, findes hyppigt Breve med Hentydninger til hans Benlidelse.

Ex literis²³) Henr. Custerio ad Ol Worm Nycopiae 12. Januar 1638: Bimestre est, quod Sereniss. Rex. carnificem gluckstadiensem, Chirurgiae peritum, huc miserit, ad medelam constantem, quam pleno ore promisit, Serenissimo Principi, ex carie pedis, uti fert, & ossiculis corruptis & vacillantibus, laboranti faciendam —.“

Henr. Custerus D. Olao Wormio Nyc. 13. Martii 1638: „— Qui (o: Skarpretteren fra Gluckstad) in fine anni ipræteriti a Regia Majestate, optimo proposito, huc missus, ob summum refrigerantium & adstringentium continuum & externum usum, puta, gallas, nitrum, vitriolum & acetum pedi affecto refrigerationem, indurationem, callositatem, gangrænam, atqve ex repercussione humorum intra corpus, pectoris angustiam, inquietem insolitam, hypochondriorum dolorem, lienis obstructionem, hæmorrhoidum interdum nimium fluxum & c induxit. — Idcirco certiorum te facio Serenissimum Principem meum, per bimestre proxime præteritum, a quo, abrogato pediculoso dicto rege per quendam chirurgiae Medicinæ Doctorem. — Helvicus Dietrich — pes læsus manibus propriis viri dicti methodice curari coepit, ob cruciatus atrocissimos, a cauteriis potentialibus excitatos (os enim tibiæ ad dimidiam spitha manu denudandum hisce erat, qva gangræna latens, dictis impense refrigerantibus & adstringentibus vere introducta, caries ossis duplex exterius nigra, interius alba, instar cretæ calcis vivæ vel ovorum putaminis combusti apparens, calli etiam bini intra os & carnem cartilaginis instar hærentes & c. conspici possent) lecto affixum hæsisse; jam vero, Dei Gratia, scipioni innixum, per triduum proximum ambulare in cubiculo cæpisse, sublatis maxima ex parte, uti voveo, qvæ Serenissimum urgebant, malis —.“

Henr. Custerus D. Olao Wormio Nyc. 4 April 1638: „— Nuperrime enim in litteris ad Regiam Majest. missis in quibus affectum Seren. delineavit (o: H. Dietrich) immerito gravissime invehitur in Chirurgos, initio huic curæ præfectos, dicens hosce Serenissimum pessime tractasse, ligamenti majoris paulo supra calcem intra et infra utrumqve taleolum — stultissima & sponte facta incisione —.“

I hvilken Hensigt Kirurgerne have foretaget denne Gennemskæring (af tendo Achilles?) oplyses ikke, og man kan ikke danne sig nogen Mening derom, da vi intet sikkert vide om Frakturens oprindelige Udseende.

Henr. Custerus Olao Wormio Nyc. 22. Juli 1638: „Sereniss. Princeps meus valetudine minus firma fruitur ab eo tempore, quo Medico Chirurg. curæ se subjecit. Pes inducias, si non pacem dedit, ast lien, maligni ulceris ut arbitror, fomes, turbas frequentes, ac seditiones non leves movet, adeo quidem ut appetitum ferme prostravit; a cæna enim Serenissimus præter consuetudinem abstinere omnino; pavores etiam in somno satis graves & frequentes animadvertens non obstantibus duobus fonticulis tam in pede læso, quam sano —.“

Det er paafaldende, at man i de første 10 Aar efter Frakturen hører saa lidt til den; man skulde næsten tro, at hvad Lægerne stadig væk have anset for en Følge af Frakturen, har været foranlediget af en komplicerende ny Sygdom af Benet (Lues?)

Seks Aar efter Frakturen har han brugt nogle udvendige Midler for Benet. 10 Aar efter Frakturen (Novbr. 1637) er Prinsen bleven behandlet af Skarpreteren i Glückstadt „chirurgio peritus“ med det Resultat, at da H. Dietrich i Begyndelsen af 1638 blev tilkaldt, Tibia fandtes denuderet i en Udstrækning af 4—5 Tommer og var Sæde for en kariøs Ostitis eller Osteomyelitis. De i et af Brevene omtalte haarde bruskeagtige Legemer have muligvis været Sekvestre. Almentilstanden var daarlig, han plagedes af Angstfølelse, daarlig Søvn, Pavor nocturnus, Smærter i Hypokondrierne, ringe Appetit, Obstipation og stærk Hæmorrhoidalblødning. H. Dietrichs Behandling bevirkede, at han hen-

imod Midten af Marts formaaede at spadsere lidt rundt støttende sig til en Stok. Saaret saa endnu i Slutningen af Juli daarligt ud.

To Aar senere skriver Ole Worm til Stephan Stephanius 27. Septhr. 1640: „— hisce diebus vocatus fui, Serenissimi Principis oliorumqve in arce valetudini infirmiori ut mederer —.“

Den 13. Januar 1641 skriver Henr. Custerus til Ole Worm: „— Peregrinatio nostra sub brumam licet instituta, hactenus satis feliciter cessit, Dei gratia, nisi quod Sereniss. Princeps meus de sua hypochondriaca affectione adhuc circa primas noctis horas conqueratur, sinon singulis, alternis tamen noctibus ut plurimum —.“

„Affectio hypochon.“ bestod (i Følge Brandts Disputats: De malohypoch. 1676) i en tyngende, knugende Smerte i forskellige Dele af Legemet, især Ventriklen og Diafragma, og den opstod af en Ansamling af viscid, sur Vædske i venstre Hypokondrium, hvorfra denne angreb Nyrerne i de nævnte Dele, især Ventriklen. I Følge andre havde Sygdommen sit Sæde i Leveren, Milten eller Livmoderen. Der nævnes en Masse Symptomer, der hovedsagelig have beroet paa Digestionsforstyrrelser, for en stor Del vistnok hidrørende fra Tidens Umaadeholdenhed i Mad og Drikke, paa anæmisk eller neurastenisk Grundlag.

Med hans Fod har det vel været nogenlunde i Orden, da der intet mældes om den; men 2 Aar senere recidiverer Sygdommen.

Henr. Custerus skriver til Ole Worm 27. Juli 1643: Serenissimum Principem electum, Rensburgi adhuc, sub chura Chirurgorum. ex pede olim fracto, carie nempe ossis, denuo laboretem —.“ Benets Tilstand paa denne Tid se vi af H. Dietrichs ovennævnte Brev⁴³⁾ Brev til Chr. IV af 21. Juli 1643: „— Nach deme aufgesetzten neuen Cauterium vndt (ulæseligt) abgehobene Escharam des vörder zerbrochene vndt uebel eingesetzte stück des Schienbeins recht entblösset worden bin Ich auff ein rundes Loch eins groszen erbiszens weit vndt eines fingerglidts tief, inwendig ganz hosperricht vndt vn- gleich kommen, welches bis auff den marck ins bein geht, so aber fast verdorben vndt hingegen schammichtes fleisz sich hineingesetzt, wenn da nur ein wenig gerüret wirdt, so gibt es ziemlich Bluth aus

den Loch heraus, vnder an diesen ortt bin Ich vor dissem als ich anfangs gangræna petis vndt cariem ossium inferius fractorium aus den grundt hinweggebract welche curirte ortt denn auf disse stundt noch gesundt ist vndt bleibt schon kommen gewesn (∴ Partiet nedentfor Hullet har allerede i 1638 været behandlet af ham) vndt hätte diesmal gern, vmb soches weiter zudurchsuchen, den Platz ferner höher hinauf cauterisiren wollen, es hatt aber von Ihre Prntztl Dlt, als welche damals gemeynet dasz die sonsten genug schmerzen schon ausgestanden hätten, wie durch wegen der Chur Brandenburgschen schon zum dritten maal empfangenen gnädigsten Revocation mir nich zugelassen werden können weiters zu verfahren, damit aber gleichwol etwas zu selber Seit hiezu gethan vndt den ortt nich also fistulirt vndt verstockt gelassen würde, alsz habe ein fontanell dahin gesetzt, welche eine geraume Zeit vndt viele Jahre hatt offen gehalten werden sollen bisz man entlich bey erheischenden nothfall weiters zu der sachen greifen könne, es ist aber seither in meinem abwesen derselbe geöffnete ortt wieder zugeheylet — Sonsten haben Ihre Prntztl. Dlt, anitzo abermals bisz in den dritten tag überaus grosze Schmetzen welche nicht zu beschreiben stehen, in den Schenkel gelitten wegen deren ganz ohnnatürlichen übelen befindung sie denn weder essen noch trinken noch rühren können — es hatt sich nun solche schmetzen heut in den zweiten tag nicht weiter spuren lassen —.“

En Maaned senere er Tilstanden bedre, hvad der ses af følgende Brev fra Henr. Custerus til Ole Worm dateret 26. Aug. 1644: „— in dies tamen laus Deo malum mitigatur, sinon tollitur —.“

Henimod Efteraaret næste Aar, blev han atter⁴⁵⁾ syg, mens han var ved Hæren i Skaane, saa at han Vinteren over maatte blive paa sit Slot i Nykøbing.

I et Par Aar hører man saa ikke noget, men 26. Septbr. 1646 skriver Ole Worm til Stephan Stephanus:

„— jam enim in summa hæc scribo festinatione, ad Serenissimum Principem avocatus, qvem periculose decumbere ajunt .—“

Til M. Ericus Tormicis skriver Ole Worm: „— in afflictia adeo vaietudine, in qua vix horam sibi polliceri habeat, qua non aut hypochondriaco malo, aut vertigine aut imbecillitate ventriculi aut aliis gravioribus symptomatis infestetur —.“

Desuden faar vi lidt at vide om Sygdommen i dette Aar af en Ligprædiken⁴⁶⁾:

„Men fornemmelig hafuer Hans Printzelig Naade forleden Aar 1646 været angrebet ved Paasketid aff heftig Suaghed, som moxen alle Lemmer oc i synderlighed Hofuedet ganske besuærgede huoraff Hans Printzelig Naade nogle Gange samme Aar er bleven offueriet. Oc endog den høybaarne Herre imod samme Suaghed brugte de fornemmeste Medicorums Raad, Lod det sig dog til ingen ynskelig Bedring ansee —.“

Han har herefter vist til Stadighed været syg, hvorfor det blev besluttet, at han ved Foraarstid det følgende Aar (1647) skulde rejse til et Bad (Langenschwalben og Wiesbaden). Men Rejsen fra Nykøbing til København, for at tage Afsked med Kongen, udmattede ham i den Grad, at han først den 8. Maj kunde tage afsted. Den 28. Maj ankom han til Dresden, hvor han paa Grund af Udmattelse var nødt til at blive 3 Dage. Den 1. Juni begav han sig igen afsted. „Oc⁴⁶⁾ paa Veyen udi Vognen er den salig Herre falden udi en rolig og stille Søffn. Men derefter ved 10 slet Formiddag hafuer den høybaarne Herre sig meget suag befunden. — Oc efftersom den salig Herres store Suaghed, stilhed udkreffuede er den høybaaren Herre strax henført til det Churførstelige Huusz Corbitz, som derhos laae. — Om anden Dagen hafuer den salig Herre udi alle Kraffter meget aftaget, saa at mand da læteligen kunde eracte, at der neppeligen vaar nogen ydermere forhaabning. — Imidlertid er Hans Printzelig Naade ligesom falden i en Søffn oc derudi bleffuen henliggende til imellem 10 og 11 om Natten —,“ da han døde 44 Aar gammel.

Allerede 6 Aar før Døden er der optraadt flere cerebrale Symptomer — Angst, Uro, daarlig Søvn, pavor nocturnus, hertil kommer en høj Grad af Digestionsforstyrrelser og endelig i det sidste Aar Prostration og hyp-pige Anfald af Vertigo. Der er ikke ringe Sandsynlighed for en Affektion af Centralnervesystemet — kronisk Alkoholisme?, Lues? —, som hans Ekscesser in Bacho et Venere nok kunne afgive tilstrækkelige ætiologiske Momenter for.

Sophie døde 8 Maaneder efter Fødslen.

Elisabeth døde 2 Aar efter Fødslen.

Ulrik har i sit 14. Aar samtidig med sin ældre Broder Frederik (III) havt en eller anden Sygdom; der findes et Brev fra Kongen til Kantsleren dateret 17. Maj 1625, som, skønt det egentlig ikke oplyser noget, dog anføres paa Grund af dets karakteristiske Indhold:

„Epthersom D. Arnisenius formener at uerre fornøden, at her: frederich og her: wldrich udi denne tiid brugte noget, Oc hand ued, at dii inted gerne uil deran med en god uillie, och jeg inted kan uerre tilstede, førend paa mandag middag muelijt, naar D. (∴: Doctoren) mener dennom at Skulle aldt haffue brugdt medicin. Huorfor du dennem Skaidt siige, at dii dennom dertil accomoderer —.“

Han gik i sachsisk Tjeneste og blev i sit 22. Aar skudt⁴⁷⁾ paa forræderisk Vis, Kuglen gik gennem Ryggen, Lunger, Lever og ud af Underlivet; han døde efter 7 Timers Forløb, sandsynligvis af Forblødning.

Anna Catherine døde⁴⁸⁾ 15 Aar gammel, i Følge nogle af Sorg over, at hendes forlovede, Hofmesteren Frantz Rantzow druknede, i Følge andre af Variolæ.

Sophie Elisabeth blev i sit 15. Aar gift med Grev Christian Pens; efter dennes Død med Holger Wind. I sit 9. Aar havde hun sammen med Broderen Waldemar Christian og Søsteren Eleonore Christine Variolæ; i Følge et Brev⁴⁹⁾ fra Grev Casimir af Nassau-Dietz til Chr. IV, dateret Groningen 26. Septbr. 1628:

„— E. Ko. Maytt. herrn Sohn Graf Wolmarn nicht allein. Sondern auch E. Ko. Maytt. Frewlein Töchttern, Zuuorderst Frewlein Leonora, vndt alsz baldt darauf Frewlein Sophien Elisabethen vnlängst mit den blättern (oder wie man esz alhier zue nennen pfliget Kinderpocken) heimzusuchen, Dar von wolgemelttter E. K. Maytt. Herr Sohn vor wenig Zeitt zumahl genesen, Frewlein Leonora auch ohne allein dasz die gewöhnlichen mahlzeichen noch nicht allerdings verschwunden, gants gesundt, Vndt Frewlein Sophia Elisabeth gleich falsz alle gefahr vberwunden —.“

Hun døde efter Moderens egne Optegnelser 38 Aar gammel.

Eleonore Christine blev i sit 15. Aar gift med Ulfeldt. Hun havde i sit 7. Aar Variolæ⁴⁹). I sit 13. Aar laa hun i 4 Uger syg⁵⁰) efter en Revselse af Gouvernanten; først efter 2 Maaneders Forløb var hun fuldstændig helbredet. Mærkerne efter Revselsen beholdt hun hele sit Liv.

Under den første Graviditet (i sit 15.—16. Aar) var hun sygelig⁵¹), saa at næsten dagligt Lægetilsyn var nødvendigt. Efter Fødslen fik hun en Absc. mammæ sin., der helbredtes i Løbet af 5 Uger.

Under Indespærringen paa Hammershus, da hun var 40 Aar, blev hun alvorlig syg, efter at Ægtefællerne den 15. Juni 1661 vare satte hver i sin Celle.

Fra det 42. til det 64. Aar (1663—1685) sad hun indespærret i Blaataarn, hvor hun gentagne Gange var syg.

Den 15. og 16. Aug. 1663 skriver⁵²) hun: „Jeg var meget suag vdi de toe Dage, oc efftersom ieg intet fortærede vden Zitron oc Øll, bleff Maffuen der offuer swæcket oc kaste ded fra sig —“.

Den følgende Dag — efter et langt Forhør — klager hun over stærk Udmattelse og Hovedpine. Hun blev saa daarlig, at hun den 21. Aug. troede, at hun skulde dø. „Jeg laa saa stille hen vdi tre Dage, nød lidet eller intet. — Der ieg fornam, att min Maffue begierte Maed oc ieg Spieszen hos mig kunde beholde, bleff ieg vtaalmodig, att ieg icke kunde døe — den 31. August fick ieg en roelig Søftn om Natten.“

At den usædvanlige Fangekost og den megen Sindshevægelse har givet Anledning til en Catarrhus ventriculi, kan ikke forundre.

Da Mandens Død (i Febr. 1664) blev hende meddelt, skriver hun i Marts 1664: „Jeg saed heele Nætter offwerende i min Seng, thi ieg kunde icke soffwe, oc naar ieg haffwer Hoffwet Pine, saa kand ieg icke ligge need i Pudn med mit Hoffwet.“

I sit 45. Aar (1666) skriver hun: „Jeg haffde en Hwerdags Feber, haffde Heede, men ingen Kuld. — Jeg

begiærte att være beræt oc loed bede M. Buck att komme til mig wed syff Slæt om Morgen; thi imod $8\frac{1}{2}$ begynte Feberen. Præsten kom icke førend $9\frac{1}{2}$, da Heeden alt haffde begynt (thi den drog sig allerede noget længere hen) —.“

Sandsynligvis har det været Malaria, der paa den Tid var meget almindelig, og især under de ugunstige hygiejniske Forhold, hvorunder hun levede, var ganske naturlig.

Tretten Aar senere hedder det: „25. Decbr bleff ieg syg aff en Feber. — Jeg kom 10 Dage der effter til min Helbred igen —.“

Tre Aar før hun løslodes af Fængslet, skriver hun i April 1682: „— bleff ieg syg oc sengeliggende aff et sær Tilfald, som lenge haffde quælet mig, som war een steenig Materie, som haffde quaguleret sig oc i mine Tarmer sig nederskut til Fundamentet — ieg gjørlige kunde fornemme, att der war en Steen, som i Gangen aff Endetarmen loed sig finde. — Klistererne med anden naturlige Materie kom frem, men Steenen skiød sig i i Gangen og syntist trind; thi ieg kunde icke fatte den med et Instrument, ieg lod giøre mig. — Endelig satte ieg mig en Clisten en Dag om Eftermiddagen ganske aff Olie. Den gjorde først sin Wirckning om anden Dagen om Morgen tiilig; da skiød en stor Steen ut foruden anden Materie, oc slog ieg med en Hammer et Stycke aff den for att see, huorledis den war inden til, befant, att den er saa, som den war sammensat aff Straaler, sommestesz som forgylt oc sommestesz som forsoeffwet. Den er næsten en halff Fingerlang oc fulle 3 Finger tyk —.“

Det har uden Tvivl været en usædvanlig stor Enterolith af koncentrisk Bygning med forskellig farvede Lag, der har haft sit Sæde i en Divertikel i Rectum. 4 Maaneder efter, at hun var kommen ud af Fængslet, skriver⁵³⁾ hun til den yngre Sperling: „— ieg er Suag oc nu nyligen sluppen en Gulsoet, (min) Maffue er ganske forhullet, den forandring forårsager ded —.“

Det er ikke usandsynligt, at den store Forandring i Leve-maade efter 22 Aars Indespærring kan have foraarsaget en Gastrointestinalkatarrh med sekundær Icterus; men forøvrig kunde der, med Enteroliten in mente, være Rimelighed for, at hun ogsaa har lidt af Galdesten.

Waldemar Christian havde i sit 6. Aar samtidig men sine to Søstre Eleonore Christine og Sophie Elisabeth Variolæ⁴⁹⁾. Han døde i sit 34. Aar i svensk Tjeneste under Belejringen af Lublin, i Følge Moderens Optegnelser⁴⁾ af en „hetzig syge“, muligvis en eller anden Infektionssygdom, hvortil Omstændighederne nok kunde give Anledning. I Følge andre⁵⁴⁾ Beretninger skal han være bleven skudt under Belejringen.

Elisabeth Augusta blev gift med Hans Lindelow til Ivernæs og døde 36 Aar gl.

Frederik Christian døde 2 Aar efter Fødslen.

Christine blev gift med Hannibal Sehested og døde 40 Aar gl.

Hedwig blev gift med Ebbe Ulfeldt og døde 53 Aar gl.

Marie Christine døde 3 Maaneder efter Fødslen.

Dorothea („den kasserede Frøken“), som Kongen ikke vilde vedkende sig som sit Barn, og som gav Anledning til Skilsmissem, døde 58 Aar gl.

Ulrich⁵⁵⁾ døde 40 Aar gl. af de Læsioner en Bryggerknægt i et Slagsmaal tilføjede ham med sin Dragestang.

Christian Ulrik Gyldenløve⁵⁶⁾ faldt i sit 29. Aar i spansk Tjeneste i en Træfning tæt ved Køln, han fik 3 Skud, hvoraf 1 gennem Hovedet.

Dorothea Elisabeth døde 2 Aar efter Fødslen.

Hans Ulrik Gyldenløve blev i sit 26. Aar gift med Fru Rigitze Grubbe. Han var i Følge Sperlings Selvbibliografi daarlig begavet og meget umaadeholden i Mad og Drikke; hans Udseende bar tydelige Spor deraf, hans Hud glinsede, og han var saa rød i Ansigtet, at de spanske Damer troede, han havde sminket sig. I sit 25. Aar fik han i Madrid under en Tyrefægt-

ning et Anfald af Epilepsi, som gentog sig nogen Tid efter. Han døde 3 Aar senere af „Vattersot“ 30 Aar gl.

Ulrik Christian Gyldenløve havde i sit 14. Aar Morbilli i Følge et Brev²⁸⁾ fra Janus Dolmerus til Ole Worm, dateret 6. Juni 1644:

„— Extabuere nunc morbilli Gyldenløwii nostri, nullas cicatrices exigua tantum macularum vestigia relinqventes —.“

(Af et følgende Brev af 10. Juni, hvori der tales om hans Moder, der kun kan være Wibeke Kruse, ses, at det maa være denne Gyldenløve). Han døde 28 Aar gl.

Elisabeth Sophie blev gift med Claus v. Ahlefeld og døde i sit 21. Aar (1654?)

Det er ret paafaldende, saa ringe Levedygtighed Chr. IV's Børn have haft.

3 døde mellem	0 og	1 Aar
3 ” ”	2 ”	5 ”
1 ” ”	11 ”	15 ”
2 ” ”	21 ”	25 ”
3 ” ”	26 ”	30 ”

1 døde mellem	31 og	35 Aar
3 ” ”	36 ”	40 ”
1 ” ”	41 ”	45 ”
1 ” ”	51 ”	55 ”
1 ” ”	56 ”	60 ”
1 ” ”	61 ”	65 ”
1 ” ”	76 ”	80 ”

Af de 21 Børn døde de 16 allerede før eller ved 40 Aars Alderen; men af de 16 faldt rigtignok de 2 eller 3 i Krig. De ældste blev den senere Fr. III., der blev 61 Aar, og Eleonore Christine, der blev 77 Aar, til Trods for den megen Modgang, hun havde lidt.

Henvisninger.

- 1) Les voyages de Monsieur Des Hayes Baron de Courmesvin en Danemarck. Par le Sieur P. M. L. Side 144.
- 2) Dansk Magazin 3 R. 1. B. S. 21.
- 3) Schlegel: Samml. zur dänischen Gesch. 2. B. 1. St. S. 131.
- 4) Dansk Magazin 5. R. 1. B. S. 127.
- 5) Holberg: Danmark Riges Hist. (Levin) II. S. 599
- 6) Bangs Samling af nyttige Materier 3. St., S. 303.
- 7) Schlegel: Gesch. d. Könige v. Dänemark aus d. O. St. Chr. IV S. 1.
- 8) Dansk Magazin V. S. 255.
- 9) Holberg: l. c. II. S. 378.
- 10) Schlegel: Gesch. d. Könige ect. S. 9.
- 11) De curriculo vitae Sigvardi Grubbe (Ny kgl. Samling Nr. 2018⁴.)
- 12) Slange: Gesch. Chr. IV (Schlegel) I, 2. Abth. S. 435. — Danske Samlinger. 2. R. 2 B. S. 291. — Dagbog over Chr. IV's Reg. fra 1588—1648 (gl. kongelig Samling) under 1 Juli 1609.
- 13) Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearkiv 6. 7. B. S. 209.
- 14) Nyerup: Chr. IV's Dagbøger.
- 15) Th. Bartholin: Acta medica Vol. II (Historia casus ab alto Regis Daniæ Chr. IV.).
- 16) Exempla litterarum Chr. IV. Latino sermone (gl. kgl. Samling 2620⁴).
- 17) Som man ser, tager Molbech fejl, naar han mener, at Lægebehandlingen ophørte efter den 5. Aug. (Chr. IV, Breve I., Noten paa S. 207.
- 18) Holberg: l c. II. S. 491.
- 19) Slange: l. c. III. S. 294.
- 20) Danske Samlinger 1 R. 5. B. S. 49.
- 21) Molbech: Chr. IV Breve I. S. 360.
- 22) Adlersparre: Hist. Samlinger III.
- 23) Molbech: l. c. I. S. 376.
- 24) Slange: Chr. IV (Gram) S. 840.
- 25) Danske Samlinger 1 R. 5. B.
- 26) Ogier fortæller allerede 1634, at Kongen ved et Skud havde mistet 2 Tænder.
- 27) Otto Sperlings Selvbiografi af Birket Smith. S. 128.
- 28) Olai Wormii et ad eum epistolae.
- 29) Rigsarkivet: Danske Kongers Hist. 102.
- 30) Ny dansk Magazin II. S. 136.
- 31) Nordisk Tidsskr. S. 436 (Molbech: Breve fra Chr. IV til Chansleren).
- 32) l. c. S. 128.

- 33) Joh. Paul Resen: Anna Catharina. S. 45.
- 34) Quinquatria Feralia pro memoria D. Annæ Catharinæ: Caspar Bartholins Therenologia. S. 123 og flg.
- 35) Bangs Saml. etc. III. S. 329.
- 36) Tycho de Hoffmann: Hist. Efterretn. om Danske Adelsmænd (Sandvig) III. S. 221, Note a.
- 37) Birket Smith: Leonoræ Christines Hist. I. S. 153.
- 38) Holberg: I. c. II. S. 510.
- 39) Molbech: Chr. IV. Breve I.
- 40) Holberg: I. c. II. S. 493.
- 41) Dagbog over Chr. IV's Regering for 1588—1648 (gl. kgl. Samling 874 Fol.)
- 42) Sumhs nye Samling. 3. B. S. 95.
- 43) Rigsarkivet: Danske Kongers Hist. 102.
- 44) Kopier af Chr. IV's og Prins Chr.. V's Breve (Kall'ske Saml. 439⁴).
- 45) Slange: I. c. (Gram 1732). S. 1291.
- 46) Laurits Jacobsen: Særgelig Ligprædiken der Christian, Danmarks udvall. Printz ect.
- 47) I Følge en lille Bog i det kgl. Bibl. bestaaende af 2 Blade med følgende lange Titel: „Extract eines Schreibens aus Breslaw vom 27. August. Darin der Zustant wie es mit beyden Armeen beschaffen berichtet wird Auch wie der junge Prinz aus Dennemark erbärmlich aus einem gezogenen Rohr geschossen vnd davon gestorben ist.“ Angaaende de Forhør, der i den Anledning blev optagne, findes Oplysninger i Dansk Magazin 2. B. 4. H. S. 277.
- 48) Dansk Magazin 1. R. 4. B. S. 130.
- 49) Danske Samlinger 2. R. 1. Bd. S. 217.
- 50) Leonore Christine Ulfeldts Selvbiografi af Birket Smith. S. 82.
- 51) Otto Sperlings Selvbiografi af Birket Smith. S. 82.
- 52) Leonore Christines Jammersminde af Birket Smith.
- 53) Birket Smith: Leonore Christine paa Maribo Kloster.
- 54) Tycho de Hofman: I. c. III. S. 226.
- 55) Tycho de Hofman: I. c. III. S. 238.
- 56) Tycho de Hofman: I. c. III. S. 221.

Frederik III.

Af samtidiges Skildring af Kongen skal jeg fremhæve den engelske¹⁾ Gesandt Robert Sidney's, der saa Kongen, da han var 22 Aar gl.: „—ikke saa høj som hans Broder (∴ den udvalgte Prins) og mindre før; — han synes at have gode Anlæg og bryder sig ikke om at drikke, i øvrig er han temmelig udsvævende, som jeg tror, at alle i dette Land ere. Han er omtrent 22 eller 23 Aar gl.“

Sperling siger i sin Selvbiografi²⁾: „Kongen var ikke god at tale med, naar han var rusende, men vilde kun hugge og stikke, hvilken Svaghed hos sig han godt kendte og vogtede sig derfor for overflødig Drik, som var en stor Dyd hos Herren, ligesom det, at han ikke holdt synderligen af Fruentimmer —.“

Hannibal Sehested³⁾ siger ogsaa, at han var meget ædruelig og meget maadeholdende.

Faderens og Bedstefaderens Alkoholisme nedarvedes hos ham som en Idiosynkrasi over for Alkohol, der viste sig ved en abnorm stærk Reaktion og almindelig findes hos degenererede Individuer. Han blev i sit 34. Aar (1643) gift med den 15aarige Sophie Amalie af Brunsvig Lyneborg, med hvem han fik 8 Børn: Christian (V) f. 1646, Anna Sophie f. 1647, Frederikke Amalie f. 1649, Wilhelmine Ernestine f. 1650, Frederik f. 1651, Georg f. 1653, Ulrika Eleonore f. 1656 og Dorothea Juliane f. 1657.

Desuden havde han før sit Ægteskab med Margrethe Papen en uægte Søn Ulrik Frederik Gyldenløve f. 1638.

I sit 7. Aar havde han Mæslinger ifølge et Brev⁴⁾ fra Chr. IV dateret 4. April 1616: „Jeg haffuer aff dyn Skriffuelze fornommit, att hertug Frederik er bleffuen nogit ilde tilpasz, saatt der thuiiffis paa om ted er mesling eller børnepocker. I huilcked ted er, daa skall

hand saa lenge indtill han bliffuer tilpaz igen uerre huosz hoffmesterinden. Och skall uerre vdi En anden stuue Epther Doctorens raad —.“

At det blev til Mæslinger ses af et Brev 3 Uger senere, hvor Chr. IV skriver, at den udvalgte Prins ogsaa har faaet Mæslinger.

I Novbr. samme Aar var han atter syg ifølge et Brev af Chr. IV dateret 18. Novbr. 1616: „— Och eptherdi ieg for stackit tyd syden aff dig haffuer fornommit, att hertug frederick En tydlang haffuer uerrit nogit ylde till paass, huorfor du skaldt laade hannem bliiffue huoss hoffmesterinden —.“

Forresten hører man kun lidt til Sygdomme hos Kongen; af nogle Apotekerregninger⁵⁾ i Rigsarkivet ses, at Kongen har været upasselig i 1651, 1658 og 1659, da han var resp. 42, 49 og 50 Aar gl., saaledes forekommer under 17. Juli 1651 „zu Ihr Kön. Maytt. selben vom Weissen Aq. vitæ“, under 23. Juli s. A.: „noch vom weissen Aq. vitæ“, under 14. April 1658 „Magenbalsam“, under 17. Maj „brustpflaster“, „Dranck“ og „Lexir Dranck“, under 26. Januar 1659 „Brustpflaster“, „Brustsaft“ og „Brust Küchlin“ (∴ Hostekager), under 6. Febr. „Brust Saft“, under 13. Febr. „Brustpflaster“, under 5. Juli „Fluszpulver“, under 11. Juli „Hustküchlin“ og under 1. August „Confect Alkermes“.

Det har vel nærmest været en katarralsk Affektion af Luftvejene, han har lidt af ved disse Lejligheder.

I Decbr. 1660⁶⁾ modtog han det russiske Gesandtskab liggende i sin Seng paa Grund af Sygdom.

I sit 60. Aar har han atter været syg ifølge et Brev⁷⁾ fra den svenske Gesandt, dateret 17. Juni 1669, hvori denne meddeler, at Kongen paa Grund af Sygdom har maattet opgive en paatænkt Rejse til Lolland.

Kongens sidste Sygdom findes refereret hos Bartholin⁸⁾, saaledes som de behandlende 5 Læger har fortalt den; en omtrent enslydende Beskrivelse findes i den Thott'ske⁹⁾ Manuskriptsamling. Sygehistorien gengives

her efter Bartholin med enkelte Tilføjelser efter det Thott'ske Manuskript:

„Die 6. Febr. undecima noctis hora sine ulla prævia manifesta causa, horrorem passus est cum dorsi Lumborum ac Crurum dolore.

Ante primam noctis nausea supervenit cum vomitu quem exceptit præternaturalis calor, aliqva sitis, respiratio crebra & celer cum pulsu frequenti, celeri, langvido. Inter hæc mala in quiete transacta nox cum quodam at non inconveto pectoris infarctu („cum quodam“ etc. indtil „infarctu“ findes ikke i det Thott'ske Manuskript). In diluculo reddita est urina parca, rubra turbida. Inter septimam & octavam ante meridiem a Jusculo alvi excrementa depositurus Ser^{mus} Rex in lipothymiam incidit brevi transeuntem nec amplius revertentem in qua exhibitum est. — Post venæ sectionem remansere sitis Respiratio crebra Pulsus frequentia, celeritas, langvor, in somnum propensio. summa corporis gravitas, cum insigni omnium virium dejectione (i det Thott'ske Mskrpt. er tilføjet: „et extremarum partium insigni frigore) — a quo alvus commode mota excrementa biliosa valde sætentia ter exclusit.

8. Et quamvis Cardiaca noctu non sunt ommissa, sinistriora tamen signa sensim emersere, ut Lingvæ ariditas, sitis, dolor ad Apicem cordis, Pulsus langvor & frequentia, Urina rubra, turbida, parca, Respiratio crebra. Expectoratio difficilis, qva lentum quid tenax ac viscidum post aliquot labores vix tussi e profundo pectoris ejectum. — Quia autem Ser^{mus} noster Rex jam sentiebat cordis anxietatem & dolorem ad inferiores Costas sinistri lateris“ (nu følger atter Oprensning af Medicin).

„Calor p. n. (sandsynligvis = præternaturalis) ad tactum nullus apparuit, sed potius leve quoddam per vices extremorum frigus. — Alvus circa decimam liquidum, biliosum ac sætens excrementum sponte dejecit. Post undecimam jusculum datum cum bucca panis & haustu cerevisiæ. Post secundam a meridie usurpatis Alexipharmacis Expectoratio aliquantulum liberior visa & Pulsus paulo plenior, attamen cum frequentia & celeritate sed non diu stetit hæc felicitas, nam sumpto ad sextam vespertinam jusculo vires omnes multo langvidiores, auctior cordis dolor cum aliqva Extremorum refrigeratione, qvæ tn. (= tamen?) mala post duarum horarum somnum parum remisere, ita ut Pulsu jam pleniore liberius & respirare & in utrumque latus in lecto se commovere ac convertere potuerit Ser^{mus} Rex, urinamque reddere crassam nec ita intense rubram aut turbidam ut antea.

Sucessit nox cæteris mitior, at inter vigilandum sicciore fauces gargarismo — demulsimus.

9. Surgente nono Februarii, & quidem prima noctis hora, urina frequentius & copiosus reddi incepit, colore ad aureum vergente, pulsus subinde plenior, & qui ad cordis apicem fixus hæserat dolor, bis hac nocte omnino evanuit certo flatulentæ utinam non malignæ

auræ indicio (Thott: non tam flatulentæ quam malignæ auræ indicio) Tertia inprimis matutina evigilans Ser^{mus} noster Rex læte fassus est se jam de cordis anxietate vel dolore non amplius conqueri posse sed subitam se virium refectionem & integram a morbo restitutionem sperare si dolor, qvi jam penitus discesserat, non amplius rediret, qvi tamen post quartam secundo reversus est. Hora sexta matutina jusculum oblatum — qvamtamen non obtinens iterum dormivit ad nonam usqve diei horam (Thott har i Stedet herfor efter Ordet „obtinens“: „narcoseos præludiæ in eo animadversa sunt“).

Ab hoc somno omnia in deterius palam ruere visa sunt cum extremorum refrigeratione, ingenti cordis anxietate, Lingvæ ac faucium siccitate ac nigredine, difficiliore respiratione, ἀσφυξία & summa omnium virium ac facultatum prostratione ac exsolutione “

Han døde Kl. 12, 61 Aar gl.

Sygdommen, der i Datidens Sprog benævnes „Stickflod“¹⁰⁾ eller „half“¹¹⁾ et Slag og half et Stickflod“ eller „Catarr“¹²⁾ Suffocatif“, er begyndt pludselig om Natten mellem den 6. og 7. Febr. med Kulderystelse og Smerter i Ryggen, over Lænderne og i Benene, Feber, hurtig og overfladisk Respiration, hurtig, overfladisk og lille Puls, Kvalme, Opkastning og Tørst; hertil kom i Løbet af Natten nogen Dyspnø (pectoris infarctus), hvad der forresten ikke var noget usædvanligt hos ham. Urinen var sparsom, plumret og rødlig. Om Morgenen under Defækationen besvimede Kongen; han var meget mat og somnolent. Afføringen galdefarvet, med føtid Lugt. Trods Incitantia blev Tilstanden den 8. daarligere, Tungen var tør, han ekspektorerede med stor Møje en sej, slimet, traadtrækkende Masse, klagede over Tørst, Smerter i Hjerteregeionen og i venstre Regio infrascapularis. Paa Grund af Kollaps maatte der atter anvendes Incitantia; han kunde derefter nyde en Mundfuld Brød og en Slurk Øl. Til Trods for en kortvarig Bedring et Par Timer efter Middag tog Kræfterne henimod Aften af, Smerterne i Hjerteregeionen tog til og Ekstremiteterne blev kolde. Etter et Par Timers Søvn følte han sig atter noget bedre, han kunde frit røre sig i Sengen og bedre trække Vejret; Urineringen blev hyppigere og rigeligere, Urinen mindre plumret og mere gullig, Pulsen fuldere, Smerterne i

Hjerteregionen var ikke til Stadighed til Stede, og Kongen havde en nogenlunde god Nat, saa at han allerede fattede Haab om at blive bedre; men 3. Dags Morgen (den 9,) blev han soporøs, Dyspnøen tog til, han blev asfyktisk og kollaberede et Par Timer senere.

Det har sandsynligvis været en krupøs Pneumoni af den værste Slags (asteniske Form), med stærke Almen-symptomer lige fra Begyndelsen, maaske forbunden med en Pleuritis og Pericarditis, hvad Smærterne og den straks fra Begyndelsen svækkede Hjerteraktion kunde tyde paa.

Dronningen havde i lang Tid før sin Død lidt af Kortaandethed¹³⁾; det har maaske været Grunden til, at der, for at spare hende Trapperne, i Slottet var indrettet et Hejseapparat, hvori hun siddende i sin Stol blev hejset op til Kongens Gemak. Et¹⁴⁾ Aars Tid, før hun døde, skal hun en Dag, da Stolen blev ført for hurtig ned, være falden og have stødt sig paa Knæene.

Skønt hendes Sygelighed tog til i det sidste Aar, kom Døden dog saa uventet, at hendes Søn (Chr. V) den Dag var gaaet paa Jagt, men dog naaede at komme ind til Byen $\frac{1}{2}$ Time før hun udaandede. Hendes Død annonceres i Maanedlige Relationer af Febr. 1685 saaledes: „— er den 19. hujus en stor Afmæctighed dertil kommen, som hafver holdit ved indtil den 20. dito hen ved Klocken halffgaan 4, da Hendis Mayest. hensoff —.“

Leonore Christine beskriver i sit Jammersminde hendes Død paa følgende Maade: „— men der hun aff Doctorn bleff advaret, att ded syntist, Døden icke wille lengre lænte (∴ tøve) adtraadde hun att tale med sin Søn. Men Døden wille icke biie Kongl. Majt.'s Ankomst, att den kl. Frue Moder kunde sige hannem et Ord Liifwet hafde hun enda; saed saa siddendis opgaff hun sin Aand —.“ Efter disse Beskrivelser at dømme, er hun muligvis bleven ramt af et apoplektisk Tilfælde. Hun var ved sin Død 57 Aar gl.

Anna Sophie blev i sit 19de Aar gift med den

sachsiske Prins Johan Georg. I Følge Kongens Skrivekalender fra 1652 (Rigsarkivet: Kong Fr. III) havde hun i sit 5te Aar „die Pocken“; sandsynligvis menes dog hermed „Windpocken“, altsaa Variceller, da Kongen under 21. Marts, 2 Uger i Forvejen, skriver, at Prins Christian havde faaet „die Windpocken“. Straks efter Brylluppet den 9. Oktbr. 1666 blev hun syg, saa at Afrejsen fra Nykjøbing til Rostock maatte opsættes; endnu den 29. Novbr. skriver den svenske¹⁵⁾ Resident til Carl XI: „— Kurprinsessen er meget syg i Nykjøbing, hvorfor tvende Doctores Medicinae herfra Staden ere rejste derover —.“ Hun døde 70 Aar gammel.

Frederikke Amalie blev i sit 18de Aar gift med Hertugen af Holsten Christian Albrecht. 3 Aar gammel havde hun kort efter Broderen Prins Christian og samtidig med Søstrene A. Sophie og W. Ernestine Variceller. Hun døde efter 4¹⁶⁾ Maaneders Sengeleje i sit 57. Aar.

Wilhelmine Ernestine blev i sit 21de Aar gift med Kurprinsen af Pfaltz. 2 Aar gl. havde hun samtidig med de ovennævnte 2 Søstre Variceller. Hun døde 56 Aar gl. „nach¹⁷⁾ einiger Zeit ausgestandener Unpäslichkeit und endlich dazu geschlagenen Flusz Fieber.“

Frederik døde efter 11 Dages Sygdom 5 Maaneder gammel ifølge Fr. III's Skrivekalender (Rigsarkivet: Kong Fr. III).

Georg blev i sit 30te Aar gift med den senere Dronning Anna af England. De fik mange Børn, Tallet opgives forskelligt, til 13, 17 eller 19; men de fleste var dødfødte eller ufuldbaarne, og de andre døde i en meget ung Alder, kun William opnaede en Alder af 11 Aar og døde da af en „hitzig fieber“ i Løbet af 4 Dage (Rigsarkivet: Fr. IV ind- og udgaaende Breve). En engelsk¹⁸⁾ Forfatter omtaler 6 af Børnene: 1. dødfødt Datter (1684), 2. Marie, døde 8 Maaneder gl., 3. Anna Sophie, døde 9 Maaneder gl., 4. William, 5. Marie, døde straks efter Daaben (1690), 6) Georg, døde straks efter Fødsl'en (ufuldbaaren 7 Maaneders Foster, 1692).

Desuden omtaler Prinsen i sine Breve Fødslen af et dødt Barn i 1687 og en Abort i 1700 (Rigsarkiver: Chr. V's og Fr. IV's ind- og udgaaende Breve).

Han blev med Alderen fed, skal have været drikfældig; de brandenborgske Gesandter, som var her 1670—71, fortæller, at han sammen med den unge Konge (Chr. V) og Gyldenløve strejfede om paa Gaden til Kl. 4—5 om Morgenen og morede sig med at slaa Ruder itu etc. (Dansk Magazin 4 R., 6. B.), og Spring Mackay¹⁹) siger om ham: „He is very fat, loves news, his bottle and his wife.“

Hans Sygelighed synes allerede at være begyndt tidlig, i alt Fald meddeles i et gammelt Dagregister om Chr. V's Regering (Gl. kgl. Samling, 930 Fol.), at han den 18. Oktbr. 1678 — han var da 25 Aar gl. — vendte tilbage fra en 7 Maaneders Baderejse til Tyskland.

I sine Breve omtaler han flere Gange sin Sygelighed, saaledes i et af 6. Oktbr. 1685, da han var 32 Aar: „— weilen ich aber etliche tage nicht wol sondern des Doctors Balbirers und Apothekers Ihrer discretion exponirt gewesen, solch ihr gewöhnlich tractament auch ob schon es die kranckheit gehoben dennoch mich ziemlich affoibliret —.“ Den 23. Febr. 1687: „— nebenst meiner eignen kranckheit, welge mir ein zeit zu bette gehalten.“ (Rigsarkivet: Chr. V's ind- og udgaaende Breve). 25. Febr. 1687: „— und hernach auch selber nur krank sein.“ 27. Septbr. 1687: „— bin wegen eines fluszes aufs ohr gehindert worden.“ 19. Juni 1688: „— ich bin vergangenen freitag wieder hier mit meinem gantzen geschlep von Bath und brachte solchen husten und schnupfen zu Hause, dasz ich fast nich aus den augen seben konte, aber es ist nun fast gantz über bisz auf dem husten, den kan ich noch nicht los werden, weswegen die dockters mir geraten haben eselsmilch zu drincken —.“ (Rigsarkivet: Prins Georg I) 18. Decbr. 1702 takker han Kongen (Fr. IV) for hans Deltagelse i sin (o: Prins Georgs) „ausgestandenen umpaszlichkeit und darauf erfolgten Reconvalescents.“ (Rigsark.: Fr. IV

ind- og udgaaende Breve). Den samtidige engelske Forfatter A. Boyer²⁰⁾ fortæller om hans Sygdom: „His Royal Highness had for many Years been troubled with a constant difficulty of Breathing, and sometimes with spitting of blood, which often endanger'ed his Life.“

I sit 49de Aar især led han hele Sommeren af Astma²¹⁾ (se Brevet af 18/12 1702), hvorfor han henimod Efteraaret foretog en Baderejse. Det følgende Aar i Januar Maaned skrev Plessen til Grev Reventlow, at Prinsen led af en „Pesanteur de sa tête sans parler de sa poitrine, qui est toujours chargée et ne luy permit d'être assis.“

Han kom sig dog efterhaanden, saa at Burnet siger om ham, at han „the last Years of his life seemed to bee recovered to a better state of health.“

Om hans sidste Sygdom fortæller Boyer: „— about Three months before a dropsical Humour (with which his Royal Highness had been formerly afflicted) seized his Legs, and most Parts of his Body. This was attended with a Sleepiness, Cough and an Increase of the Asthma and on Saturday the 23 d. of October (den 23. Oktbr. 1708 var i Følge Grootefend en Tirsdag) the violence of the Cough produced a spitting of Blood, and an Increase of the Coma or Sleepiness, with an Addition of convulsive Motions of the Tendous, which symptoms not yielding — on the 28th. of the same Month — his Royal Highness fell into a Suffocation, from which neither Bleeding nor a Vomit (both being administer'd) could relieve him —.“

Den danske²²⁾ Gesandts Brev af 29. Oktbr. 1708 om hans Død lyder saaledes: „— nachdem der höchst ermeldter Prinz vor etlichen tagen einen abermaligen Anstoss von Ihrem gewöhnlichen übell gehabt sich darauf unterschiedene gefährliche symptomata als Schwulst, Lethargi und convulsiones der Nerven (ein) gefunden, welche zwar am Dienstag Abends (den 23. Oktbr.) und folgenden Mittwoch sich zu verlihren geschienen. Donnerstag Morgens aber als gestern mit solcher Violenz

wieder (ge) kommen sind, dasz Seine hoheit gegen 2 Uhr Nachmittags Ihren geist aufgegeben —.“

Den svenske²³) Gesandt skriver til Carl XII den 29. Oktbr. 1708: „— Det Anfald som Prinsen af Danmark havde Natten mellem den 4. og 5. huius af en svær Astma og Letargi, gik saa vidt over, at han nogle Dage derefter var i Stand til at rejse med Dronningen til Windsor, men befandt sig dog fremdeles meget upasselig, idet Sygdommen daglig tiltog, saavel i Benene som ellers i Legemet, indtil han forleden Tirsdag blev angreben i Kessington af Letargi med en svær Hoste og Blodstyrning. Hans Kræfter blev ogsaa den Dag saa svækkede, at han ikke kunde tale. Men sidste Onsdag kom han til sit Maal; man troede ogsaa i Gaar Morges, at han var i Bedring, men Kl. 9 faldt han i Dødsangsten og afgik Kl. 1 Eftermiddag —.“ Han var ved sin Død 55 Aar.

De 2 Gesandtskabsberetninger stemmer vel overens i Hovedsagen, men ikke hvad Sygdommens Gang angaar.

Det er vanskeligt at afgøre, om Aarsagen til den store Dødelighed hos hans Børn maa søges hos ham eller hos Dronningen; hos hans Søster Ulrikke Eleonore var Børnedødeligheden ligeledes stor, om end i mindre Grad, af hendes 7 Børn døde de 4 i en meget ung Alder.

Hans Sygdom har sandsynligvis bestaaet i Emfysem med Bronkiektasier, og Hæmoptyserne skyldes da ulcerøse Processer i disses Vægge. Muligvis har Sygdommen været kompliceret med Granularatrofi af Nyren, der 3 Maaneder før Døden har forhøjet den vistnok allerede til Stede værende Hjerteinsufficiens (la pesanteur de sa tête) og i Forbindelse med denne foraarsaget Ødem og kronisk Uræmi. 3—4 Uger før Døden har Sygdommen taget til i Hefthighed, og de sidste Dage er der opstaaet akut Uræmi, hvorunder han er død.

Om Ulrikke Eleonore siger en samtidig — Prinsessen²⁴) af Tremoille — der saa hende, da hun var

20 Aar gl., at hun var slankt bygget, hverken stor eller lille og med en meget hvid (anæmisk?) Teint.

Hun blev i sit 24. Aar gift med Carl XI af Sverrig, med hvem hun fik 7 Børn.

Af de ovennævnte Apotekerregninger²⁵⁾ ses, at hun i sit 3. Aar en kort Tid har været syg, den 8. Marts 1659 har hun faaet en „Julap“, 10. Marts „Pulver zum —“ (utydeligt), „ein Leberpflaster“, 11. Marts „Sterckende Perlenmilch“, 12. Marts „Julap, Ein sterckende Perlenmilch“, 13. Marts „Die sterckende Perlenmilch“, 14. Marts „ein Brust Safft, Die sterckende Perlenmilch“, 15. Marts „Die sterckende Perlenmilch, einen Brust Safft“ og 16. Marts „Die sterckende Perlenmilch“.

Da der ikke findes andre Oplysninger, kan man ikke se, hvad der har givet Anledning til denne Medikation, muligvis har hun ikke villet trives.

Hun var som voksen meget sygelig; netop som hun skulde giftes i 1680, blev hun i Marts syg af en „hetzig sjukdom“²⁵⁾, hun kom sig dog hurtig, saa at Brylluppet kunde staa i Maj Maaned.

7 Aar senere, i sit 31te Aar, var hun saa alvorlig syg, at hun maatte holde Sengen største Delen af Aaret, kun paa de varmeste Dage kunde hun gøre smaa Udflugter med sine Børn til de nærliggende Slotte; først henimod Slutningen af Aaret bedredes hun. Hendes Sygdom bestod i „Fluszer, swulnad och wärk i ena sidan, feber och matleda“.

Aaret efter blev hun atter syg paa Grund af „fluszer i hufwudet och ansiktet“, saa at hun maatte holde sig inde c. 10 Maaneder og af Lægerne blev tilraadet at tage til et Bad i Tyskland, hvad hun dog ikke gjorde, fordi hun hellere vilde bruge de mange Penge, der var nødvendige dertil, til de fattige.

1688 — i sit 34te Aar — var hun atter syg hele Vinteren.

Fra Begyndelsen af 1692 tiltog hendes Sygdom i høj Grad, hun plagedes meget af Søvnløshed, saa at hun tidt om Natten spadserede rundt paa Gulvet i den

Hensigt at trætte sig. I August fik en „swår anstöt af wärk tillsätja, hwaraf Hennes Maj:t haft kännning, sedan den sista Barnsängen, hwilcken dragit sig til högra sidan, och småningom begynt fästa sig omkring hjertat med en ängslan, hwartil och andra krämpor kommo,“ saa at hun atter hele Vinteren maatte holde Sengen. Henimod Foraarstid det fölgende Aar blev hun gravid, men følte samtidig nogen Bedring, saa at hun i Juni kunde gøre smaa Lystrejser; men Sygdommen recidiverede atter og i Slutningen af Juli døde hun, 37 Aar gl.

Hun har maaske allerede fra Barnsben af været anæmisk, og de 7 Svangerskaber i Løbet af 7 Aar har ikke bidraget til at forbedre Tilstanden.

Af de 7 Børn, der var fødte resp. $26/6$ 1681, $17/6$ 82, $4/6$ 83, $12/7$ 84, $27/9$ 85, $17/12$ 86 og $23/1$ 88, naaede kun de 2 første og det sidste den voksne Alder, de mellem-liggende 4 døde i en meget ung Alder, den første i Følge Karl XI's Dagbog efter 3 Ugers haard Sygdom, 6 Maaneder gl., Nr. 2 efter 5 Ugers haard Sygdom, 22 Maaneder gl., Nr. 3 efter en halv Dags Sygdom, 10 Maaneder gl. og Nr. 4 efter 6 Dages „bröstwärk“, 2 Uger gammel.

I de sidste 7 Aar af sit Liv har hun lidt af en febril Sygdom, forbunden med Mangel paa Appetit, Smerter, Svulst og Smerter i den ene Side; senere er hertil kommen Smerter i Hovedet. Et Aars Tid, før hun døde, tiltog de Smerter, hun siden den sidste Fødsel havde haft i højre Side, i høj Grad, og hun fik Kardialgi. I et Brev uden Aarstal til Prins Georg taler hun om et „accident an der linken seite“ (Rigsarkivet: Prins Georg I). Sygdommen synes at have været værst i den kolde Aarstid.

Beskrivelsen er for kortfattet til, at man kan danne sig en Mening om, hvad hun egentlig har fejlet; men da Sygdommen er begyndt 1687 under den sidste Graviditet — den sidste Fødsel fandt Sted i Januar 1688 — er det ikke umuligt, at det har været en Lidelse af Uterus eller Adnexa, hvad Beskrivelsen ogsaa peger hen paa.

Efter 1688 har der ikke fundet nogen Fødsel Sted; hvad det er blevet til med den sidste Graviditet i det Aar hun døde, oplyses der intet om.

Dorothea Juliane døde 5 Maaneder gammel af Variolæ.²⁶⁾

Om Ulrik Frederik Gyldenløve fortæller Lacombe de Vrigny i sin Beskrivelse, at han var saa „perdu de goutte, qu'il a peine à se soutenir.“ Han døde pludselig, 66 Aar gl., muligvis altsaa af en Hjertelidelse.

Henvisninger.

¹⁾ Dansk Magazin 3 R. 1 B. S. 22. — ²⁾ Sperlings Selvbiografi af Birket Smith S. 136. — ³⁾ Becker: Saml. til Danmarks Hist. under Fr. III II S. 433. — ⁴⁾ Bricka og Fridericia: Kong Chr. IV's egenhændige Breve. — ⁵⁾ Pakken: Afregninger VIII 189—201 og VIII 35—53 og VIII 44 (E. 5). — ⁶⁾ Holberg: Danmarks Riges Hist. (Levins Udg.) III, S. 358. — ⁷⁾ Becker: l. c. IV. — ⁸⁾ Bartholin: Acta medica Anm. 1671 & 1672, S. 70. — ⁹⁾ Thott'ske Manuskript-samling, 862 Fol. — ¹⁰⁾ Dagregister over Chr. V's Regjering (Gl. Kgl. Samling Nr. 930 Fol.). — ¹¹⁾ Suhms Samlinger 1 B. 2 Hæfte, S. 199. — ¹²⁾ Den svenske Gesandts Brev af 9. Febr. 1670 i Beckers Saml. t. Fr. III's Hist. IV. — ¹³⁾ Maanedlige Relationer Febr. 1685. — Chr. V's Brev til Hertug Wilhelm Ernst i Müller: Entdecktes Staats Cabinet 4. Eröffn., S. 295. — ¹⁴⁾ Birket Smith: Leonore Christines Jammesminde, S. 298. — ¹⁵⁾ Becker: l. c. II, S. 176. — ¹⁶⁾ Müller: Entdecktes Staats Cabinet 4. Eröffn., S. 313 (Hertug Christian August's Brev af 31. Oktbr. 1704). — ¹⁷⁾ Müller: l. c. I. Eröffn., S. 359 (Søsteren Anna Sophies Brev af 26. April 1706). — ¹⁸⁾ A. Boyer: The life and reign of Queen Anne, London 1722, S. 2. — ¹⁹⁾ Jesse: Memoirs of the court of England III, S. 309. — ²⁰⁾ A. Boyer: l. c., S. 357. — ²¹⁾ Brasch: Prins Georg af Danmark i hans Ægteskab med Dronning Anna af Storbritannien. — ²²⁾ Brasch: l. c., S. 79. — ²³⁾ Becker: Breve til Chr. V fra den engelske Kongefamilie, S. 15. — ²⁴⁾ Mosen: Das Leben der Prinzessin Charlotte Amelie de la Tremoille. — ²⁵⁾ Lønbom: Handlinger til Konung Carl XI'tes historia, 6. Saml., S. 41. — ²⁶⁾ Mølbech: Uddrag af Biskop Jens Bircherods Dagbog (15. Maj 1658).

Christian V.

Som et Kuriosum kan anføres, at han allerede ved Fødslen¹⁾ skal have haft 2 Tænder.

Angaaende hans Konstitution skriver^{2b)} Parsbjerg under Chr. V.s Udenlandsrejse som Kronprins i 1662—63, da denne var 16—17 Aar gl., til Fr. III: „Hand siunis at inclinere til fedme, hvis man ved idelige exercitier det ey forekommer, aff taille tror neppelig hand bliffuer ret høy, men sterck —.“ Paa denne Rejse lod han sig veje i Amsterdam^{2c)} og vejede 105 Pund, medens Halvbroderen U. F. Gyldenløve, der var 8 Aar ældre, vejede 177 Pund.

I³⁾ Marquis de Torcy's Beretning om Reisen til Danmark i 1685, da Kongen var 39 Aar gl., hedder det:

„Kongen af Danmark er 40 Aar gl., han er kun af Middelhøjde, men rank og fri i sine Bevægelser — Anstrengelser bærer han med Lethed, og han finder Behag i de voldsomste Legemsbevægelser. Naar han ikke er paa Rejse, anvendes paa Jagten den Tid, som han ikke har anvendt paa sine Tropper, og naar Aarstiden ikke tillader ham at jage, rider han næsten hver Morgen en eller anden Hest paa sin Stald —.“

Den engelske Gesandt⁴⁾ Molesworth var her 4 Aar senere, og siger om Kongen:

„The present King of Denmark Chr. the Fifth is but of moderate stature, rather lean than Corpulent, yet well proportioned and strongly built; his Complexion is sanguin — his Constitution has been very robust, Capable to endure and loving to undergo all manner of fatigue until that within those few years having had some fits of the Gout, he thought it better to dispence with Exercises which might disturb his Ease, especially there being less need in time of Peace of his taking such pains as he easily could, and yet would do, where there occasion — As to his qualities — temperate, if you consider the humour of that Country, being neither luxurious in his Meat or Drink and of late years very seldom making any Debauch —.“

I sine yngre Dage var han en Tid lang noget udsvævende, i alt Fald berettede⁵⁾ brandenborgske Gesandter under 9. Avgust 1670, da han var 24 Aar:

„Det gaar nu temmelig lystigt til her ved Hoffet, idet Gyldenløve, som er Ophavsmanden til al Munterheden, ofte sammen med Kongen og Prins Jørgen strejfer om paa Gaderne hele Natten igennem til Kl 4—5 om Morgenen; de morer sig da paa bedste Maade, iblandt andet ved at slaa Vinduerne ud hos nogle Hofbetjente og gaa ind i Værelserne. — Det gaar hver Dag til paa denne Maade, og Gyldenløve blev i Gaar og i Forgaars ved Midnat hentet af Kongen i Slobrok og med bare Fødder op paa Slottet —.“ 24. September samme Aar: „Grassatgangen er nu ganske ophørt, og Kongen har med stor Iver kastet sig over Forretningerne —.“

Han blev i sit 21. Aar (1667) gift med Charlotte Amalie af Hessen Cassel, med hvem han havde følgende Børn: Frederik (IV) (f. 1671), Christian Wilhelm (f. 1672), Christian (f. 1675), Sophia Hedevig (f. 1677), Christine Charlotte (f. 1679), Carl (f. 1680), en dødfødt Datter (f. 1682) og Wilhelm (f. 1687).

Desuden havde han med Amalie Moth 5 Børn: Christine Gyldenløve (f. 1672), Christian Gyldenløve (f. 1674), Sophie Christine Gyldenløve (f. 1675), Anna Christine Gyldenløve (f. 1676) og Ulrik Christian Gyldenløve (f. 1678).

H. a. Møinichen har i sin Betænkning over Kongens Sundhedstilstand af 13. Oktbr. 1697, der er forfattet i en sjælden knudret Stil, givet en, des værre meget taaget, Oversigt over de Sygdomme, Kongen havde haft til forskellige Tider:

„— Gud — behage — att bevare, styrcke oc forlænge Edersz Kongl. Maytt.s Aar oc Livs Kræffter med it sundt Legom oc Temperament, som effter min allerydmygeligste tancke have været Blod-riigt, dog fra Barndommen temmelig formænget med Salte oc Skarpe Vædsker, huilcke derfor des lettere oc offer haver kundit yttre sig med Rheumatismus, Catarrhus eller Destillationer; huortil oc Hoveditz temmelig tugtighed oc Varme nogit haver contribuerit. Habitus haver været middelmaadig imellem feed oc maver. Effter adskillige i Barndommen og Ungdommen overvundne Svagheder, saafremt mig Naadigst tilladisz her at giøre een kort relation, siunisz vell de udi de Mandige Aar, uden Værligs Natt oc Dagsz, Aarsz eller Tiids Forandringsz eller Beskaffenheds Undseelse ey alleene till fuldflydende Sved, men ofte til Største trethed oc over Kræffternes, baaren og udstanden heel

strenge oc langvarige Besværinges oc Bemødelser ved mange overmaade Stercke oc lange vedholdende Umager oc fostred, med saa sterck oc fast Riden, Jagt, Store Reyser, vanskelige Kriigsz Umageligheder, oc huis deraf følger, letteligen at have kundit opvæcke eller forarsage een oc anden inidertid fornummen Suaghed, Huortil ved een eller anden kendelig forseelse i diæten eller andet, vel beiræctis kand, Kræffternes oc een deel Legoms Parter, saa megit des mere at kunde være medtagne, at den nu icke kand efter ønske fuldkommen svare til alle deris rette forretninger oc functioner. Hertill er oc Siden udi Hovedit fornummen en sær Tunghed oc Besvær oc huisz Naturens Godhed og Omsorg, ved mange Udveje til Lindring oc Lettelse haver søgt, for att kunde befrie Hiernen oc Seenerne.

Paa Ørene (som i Bardommen fløde) Ved en Susen oc Tunghør, med en Vædske inden i Ørit, for den Hinde, som kaldis Tympanum, eller Tromme Udspenning, oc i Hørelsens Seenen (som gaar paa des Sneckis kraaged opstigende Vindel Trappis omgang oc omløb) som dog iblant mildrisz ved mild og klar Luft.

Till Øijnen, ved nogen Hitzighed oc rødhed;

Till Næsen, ved Snue oc flyden;

Til Tandgjærden, ved Hævelse oc Kiøds Løsning;

Til Tænder, ved farvensz forandring, løsning eller Udfald;

Til Halsen, ligesom med en Kildren, heeshed, raahed;

Til Brøstet, med en fast medføed Hoste, som nu er mildere;

Til Mave Munden, ved dens Ømmelse, Væmmen, Silde Kaagning;

Til den Gylden Aare, som tilforn var —? (ulæseligt) oc smertelig; nu sommetider, dog uordentlig flydende; jblant med Ende Tarmensz Udgang; som oc vel kand være tillige forarsagit af den forige Stercke Riden, saavel som oc udaf Indre ufuldkommenheder udi Kaaningen —.“ (Resten følger senere.)

Foruden flere katarralske Affektioner har han altsaa lidt af en Otitis (media?) Hæmorroider, Prolapsus ani og en Stomatitis.

Af andre mere bestemte Oplysninger om hans Sygdomme findes følgende:

I sit 6te Aar havde han ifølge⁷⁾ Fr. III.s Skrivekalender Variceller.

Paa sin Udenlandsrejse 1662—63, da han var 16—17 Aar gl., fik han under Opholdet i Strasburg et Feberanfald^{8a)}; Hofmester Parsbjerg skriver herom til Fr. III ^{10/20} Juli 1663:

„Dagen efter samme Post waar afgaaen, waar Hans Kong. Høy. ude oc besaae Tjghuset oc der hand wilde gaa derfra oc besee dett

Kircketaarn — faltt hannom en stor foiblesse paa, sagde till mig, hand willde gaa hiem. — Saasnart H. K. H. kom hiem i losamentet, gich hand til Sengs oc fornam strax en Extraordinaire heede ofver all sitt legeme. Jeg loed strax kallde de tvende fornemste Medicos her Vdi Byen, som — judiceerde dett waar en hitzig Feber, dett loed sig i Begyndelsen ansee til en lang oc farlig Sijgdom — i Dag som er den 4 Dag Vdi sijgdommen haffuer heeden flux satt sig —.“ En^{2b}) halv Snas Dage senere skriver han fra Frankfurt: „-- den fierde dag vdi Sygdommen begynte den store hitzighed at cessere saa H. K. H. udi faa Dage kom til sin fuldkommen helbred og styrcke igien oc samme nu nyder saa fuldkommen, som den nogen Tid haver været — Forgangen Onsdag som var den 15. Julii drog H. K. H. fra Strasburg, sad udi en Calesche og red ganske korte dagsrejser ankom den 17. til Speir —.“

Sygdommens pludselige Begyndelse og den hurtige Bedring kunde tyde paa, at det har været et Malaria-anfald.

For øvrigt hører man ikke noget til Sygdomme hos Kongen før Aar 1687, da han var 43 Aar gl.; men fra den Tid synes han at være bleven mere og mere sygelig. Der haves talrige Oplysninger, dels i hans egne Dagbøger, dels i en⁸) Dagbog, der vistnok er holdt af en af hans Kammertjenere.

Ifølge denne sidste blev han i 1687, efter at han den 19. Maj var kommen hjem fra Bornholm, angreben af en febril Sygdom, der varede i 14 Dage. Den 13. April 1690 skriver Kongen i sin⁹) Dagbog: „Continuerede det Flod eller geschwulst Jeg havde faaet i min højre Fod den 9. April, som dog nu efterlader —.“

Dette er, saa vidt jeg ved, første Gang, denne Ledsygdom omtales, der endte med at gøre ham til fuldstændig Invalid. Molesworth siger rigtignok, at han allerede flere Aar i Forvejen havde haft „some fits of the Gout;“ men da M. opholdt sig her fra 1689—1692, er det rimeligst at antage, at han først mod Slutningen af sit Ophold har skrevet sin Bog, og i saa Tilfælde passer hans Angivelse ganske godt med, at Sygdommen skulde være optraadt for første Gang i 1690. Dagbøgerne vrimler fra nu af hvert Aar af Optegnelser om Aareladninger, Bade og alle mulige andre Midler, som han

brugte for denne Sygdom, der imidlertid uanfægtet heraf langsomt fortsatte sin destruerende Gang.

Den 21. Maj 1691 skriver Kongen i sin⁹⁾ Dagbog: „Begyndte jeg at bruge Mælk om Morgenen for at drikke den 11 Dage.“ Denne Mælkekur, der her omtales for første Gang, brugte han i de følgende Aar mange Gange, men af hvilke Grunde oplyses som oftest ikke. En egentlig Mælkekiæt (med Grød og Franskbrød) har han kun brugt 2 Gange, nemlig i hele Juni Maaned 1695 og 3 Uger i Juni 1696, den første Gang muligvis paa Grund af en Ventrikellidelse, da der den 1. Juni findes noteret, at han havde haft en Opkastning. De andre Gange bestod Mælkekuren i, at han blot om Morgenen drak ren Mælk eller Te med Mælk, eller Mælk med Fennikelvand eller med „Brunnenwasser“. En saadan Kur brugte han bl. a. i Forsommeren 1692, sidste Trediedel af Maj 1693, fra Slutningen af Novbr. 1695 til lidt ind i Januar 1696, fra Slutningen af Marts til midt i April og et Par Dage i Maj 1696, et Par Dag i Januar, Februar, April og Juli 1697, et Par Dage i April og Maj 1698 og et Par Dage i Juli 1699, denne sidste Gang muligvis atter paa Grund af en Ventrikellidelse, da han i Juni havde lidt meget af Opkastninger. Det er derimod ikke muligt at se, af hvilken Grund han de andre Gange brugte Mælkekuren; der i flere Tilfælde afløstes af en Kur, der bestod i om Morgenen at drikke Bouillon med Mandelolie eller Spermacet, Syre, Rosmarin eller Essentia pini; kun en enkelt Gang — 25. Juli 1697 — anfører Kammertjeneren, at Kongen begyndte at drikke Te med Mælk, fordi han havde faaet Hoste. Mælkekuren synes paa den Tid at have været langt hyppigere indiceret end nu; ifølge H. a. Møinichen var en Mælkekur ved Foraars- og Efteraarstid tjenlig til „det hele Legemes og de saakaldte primarum viarum universelle Purgation og Evacuation,“ og ifølge en Lægeerklæring fra Fr. IV.s Tid (se under denne Konge i det følgende) tjente den til „alle schärffigkeiten des Geblüthes zu versüzen“ og var et udmærket Middel mod Grus, Sten, Podagra og Hektik.

En Uge efter den ovenfor omtalte første Mælkekur i 1691 hedder det: „Begyndte min Fod at giøre mig ondt“ og Dagen efter: „Blev det bedre igien med min Fod —.“

12. April Aaret efter: „— bekom ieg it anstød paa min fod kloken 3 om Morgenen, som kom mig til at holde mig inden mit Cabinet. Den 15. April bleff academiet royal inaugureret vdi worisz nerwerelse, vanszet vi osz noget incomoderett beffant vdi denne fod. 1. May 1692 rejste vi til Friderichsborg, saaszom det bederette sig med min fod.“

Om samme Anfald mælder Kammertjeneren under 12. April: „ward der König vom Podagra incommodirt; fing also an den mittag in der Cammer zu speisen —.“

Anfaldet var ret alvorligt, han besørgede kun de nødvendigste Regeringssager og blev for øvrigt stadig baaren rundt i en Stol. Endnu den 8. Maj hedder det: „Nachmittag ward der König in sein Stuhl nach Sparpeng“ (et lille Lystslot ved Frederiksborg) „getragen“. Et Par Dage senere synes Sygdommen at have været forbi, at dømme efter et¹¹⁾ Brev dateret $\frac{6}{16}$ Juli 1692 fra Ludwig Hahn, der ledsagede Kronprinsen paa dennes Udenlandsrejse, hvori han skriver: „— beliebtes von Frederichsburg d. 10. Maj ist mir alhier sehr wohl eingehändigt, dasz Ihro Majestät von dero gehalten incommoditet am fusze Gotlob gäntzl. wiederum restituiret —.“

Fra 1695, da han var 49 Aar, tog hans Invaliditet stærkt til, han var ofte syg, saa at han maatte holde Diæt eller tage Medicin snart for den ene snart for den anden Lidelse, hvad der imidlertid ikke forhindrede ham i paa de Tider, da han befandt sig bedre, at tilfredsstille sin lidenskabelige Lyst til Jagt.

Den 25. Januar 1695 skriver Kammertjeneren: „Vormittag fuhren I. K. M. nach Rosenburg und fühlten I. K. M. das Podagra, 26. Januar: War es mit dem Podagra schlimmer und kamen I. K. M. nicht aus der Cammer sondern speisten darinnen und gebrauchten den rollstuhl. 27. Jan.: Blieben I. K. M. im bett. 3. Februar: Begaben

sich I. K. M. wieder ausz dem bett in die kleider —“, men han maatte stadig bruge en Rullestol. 25. Febr.: „Fühlten I. K. M. wieder etwas von Podagra —.“ Først 10. Marts kunde han lade sig bære i Kirke, men formaade dog at spadsere rundt i Værelserne ved Hjælp af 2 Stokke, for et Par Dage senere ogsaa at vove sig lidt udenfor; paa længere Strækninger (til Kirken, Stalden etc.) lod han sig dog bære, saaledes endnu den 8. April.

Den 17. April var han atter i Stand til at sidde til Hest, og en Maaned senere deltog han igen i Jagt-udflugter. Men han synes at have maattet bøde derfor; thi han maatte atter lade sig bære i Kirken, og i Slutningen af Maj maatte han igen til at benytte Rullestolen for at lade sig køre rundt i Haven.

Han havde tillige paadraget sig en Forkølelse med Hoste, der varede c. 3 Uger. 1. Juni skriver Kammer-tjeneren: „Befanden sich I. K. M. etwas übel gegen Mittag — Nachmittag gingen I. K. M. ind den gemächern spatzieren, befanden darauf etwas schlecht und erbrachen sich.“ Kongen maatte derefter i 4 Uger holde en meget streng Mælkediæt, muligvis paa Grund af en Ventrikellidelse. Efter en Uges Forløb havde Tilstanden bedret sig noget, „befanden sich heute (8. Juni) I. K. M. trefflich wohl absonderlich im gehen“, og den 19. Juni formaade han at spadsere lidt rundt i Værelset uden Stok, et Par Dage senere kunde han vove sig udenfor med 1 Stok, og den 29. brugte han foreløbig for sidste Gang Bærestolen. En Maaned senere ser vi ham atter paa Parforcejagt.

I Juni Maaned (1696) holdt han i 3 Uger en streng Mælkediæt, muligvis paa Grund af en Ventrikellidelse, hvad der i øvrigt ikke findes nogen Antydning af. Leddelidelsen synes i 1696 at have ladet ham nogenlunde med Ro, naar undtages nogle mindre Recidiver; saaledes begyndte han den 13. Maj en Badekur paa Rosenborg, som han fortsatte 2—3 Uger, da han følte sig⁹⁾ „naaget bedere vdi kneet og laarene.“ Mod Slutningen af Aaret brugte han Svedekure, Fodbade og en „Gliederbalsam“.

Foruden alt det andet plagedes han i den sidste Halvdel af Aaret af en Otitis, i sine¹²⁾ Kalenderoptegnelser for 1696 har han under 8. Juli skrevet: „bekom jeg it sterck flod paa mine Ørenne, med et sterck Susend.“ 4. Oktbr.: „tog ieg den tredige Gang om afftenen piller in igen for det Stercke flod og Susen for mine ørren.“ 20. Novbr.: „Om afftenen offuer bordet fant ieg stor forbedring for mit øre.“ 3. Decbr.: „beffant ieg mig Gud were loffued bedere og wel igen vdi mine øren.“

I 1697 havde han atter i den første Halvdel af Aaret en slem Hoste; men for øvrigt hører man om Ledlidelsen kun, at han flere Gange brugte et Bad, der var lavet af et Afkog af Hoveder og Fødder af Kalve og Lam. En, om end uklar og vistnok langt fra udtømmende, Beretning om Status præsens faar man af den ovennævnte Erklæring af H. a. Møinichen af 13. Oktbr. 1697:

„— Saa er dog samme ommeldte Rheumatismus oc destillation ez saa platt herved overvunden, att den io oc Sommetider falder paa Ryg Beenen, paa Lenderne, ligesom een Skiørbugs Lende Siuge, Sommetider under Arthritidis oc Podagra Skin paa de yderste Lemmer; dog tungist paa Lendernisz, Laarensz oc føders Muscler, Ligamenter, Tendines oc derisz Fibras, Traade eller Strænger, som i sine tag(?) forhindrer Gangen med nogen ukier Følelse udi Ryg Beenen, over Lendernes, Laar, og des Musculer, især paa den som kaldis Membranosus, eller Fascia lata, huilcken ligesom indsvøber Laarit ned over Knæet, item, paa den som kaldis Rectus, de To store Vasti, dog mest paa Crureus eller Laar Musculer, med en liden oc ligesom kildrende følelse udi Sidden; Huorior er oc forhindring udi opstigen paa Vogn, til Hest, oc paa Trapper, tillige med Laarensz og føddernisz Udvielse oc Udstrechninger, saa att de tilforn saa idelig oc behagelige travails oc exercitier, ere sørend høyre Aar og Alder er indfalden ligesom ved Tvang, fast ganske afskaffede oc ligesom falden till it heel forandrit Stille Væsen oc Sidden; udi huilcket (: formedelst Mavensz nu langsommere oc ufuldkommeliger fordøier — oc een deel Skiørbugs Tegn oc Tilfælde :) haver vell adskillige — Midler og Medicamenter — (Der følger nu et vidtløftigt Ræsonnement over Aarsagen til Sygdommen, hvori bl. a. som Aarsag til Ventrikellidelsen anføres, at Maden ikke tygges tilstrækkelig af de faa og løse Tænder) — ey heller fornemmis Smerte, naar man føler paa Musculos oc deris Tendines, uden i den rette Bevægelses oc Udstrechnings act, men ickun een maadelig, især oc meest paa den som af sit Sted og Sæde kaldis Crureus, der er oc

ingen Hævelse eller Haardhed, uden een neppe som en liden Wicke stor, paa Musculi Bicipitis Tendine eller Stræng merckis ey heller nogen sammenkrympning —.“

I det følgende Aar (1698) forværredes Tilstanden i den Grad, at han blev fuldstændig Invalid og fra 6. Februar slet ikke kunde gaa uden Hjælp, men maatte lade sig bære eller benytte Rullestolen. Desuagtet deltog han i Jagtudflugter, ja endog Parforcejagt; men den 18. August findes dog noteret, at han maatte opgive Forfølgelsen af Hjorten paa Halvvejen.

Af den¹³⁾ svenske Gesandt Leijonkloo's Brev af 3. Marts 1698 faar man nogle faa, men gode Oplysninger om Kongens Tilstand:

„Det är wisst, at Hans Maj:ts helsa och lifasundhet så beskaffad är, att den billigt afråda kunda högst bemäldt Hans Maj:t atl begynna nogon oro och widlyftighet, i ty att Hans Maj:t på den wenstra sidan uti höften så incommoderad är, och senorne sig så ihopdragit, att den wenstra foten mera än tre finger kortare är än den högre, warandas det Hans Maj:t omöjligt att sitta till Häst, fast mindra at gå utan nogan käpp, och der Hans Maj:t någon städes kommer att stå wid ett bord, måste Hans Maj:t nödvändigt stödja sig med wenstra handen på bordet, innan Hans Maj:t kan wände sig om och begynna att gå igen —.“

Han formaaede vel at staa paa Benene, men kunde kun gaa, naar han blev støttet af en Person; efter et Fejltrin ved Ind- og Udstigningen af Vognen den 4. April var endog 2 Personer nødvendige. Den 1. Juni noterer Kammertjeneren, at Kongen, medens han stod ved et Bord og vilde vende sig om for at se efter noget, pludselig ved denne Bevægelse følte Smerte og nær var snublet over Gulvtæppet, naar man ikke var kommen ham til Hjælp.

Man kan ikke undre sig over, at han paa Grund af denne Hjæpeløshed prøvede paa alle mulige Midler lige til Bade med Rødvin og Krydderposer og Bade af udpresede Druer etc. og efter en*) hollandsk Kirurgs An-

*) Denne synes ogsaa at have forfærdiget Korsetter til Børnene. Dr. Carl, der var Livlæge hos Chr. VI fra 1736—1742, skriver

visning lod forfærdige et Slags Korset, der imidlertid ikke viste sig praktisk.

Uheldigvis forværredes Sygdommen yderligere, ved at han den 19. Oktober paa Jagten blev stødt omkuld af en Hjort, saa at han faldt paa den syge venstre Hofte; den ovennævnte svenske Gesandt fortæller herom: „— funno de, att det icke bräckt war, men på ett ställe blått, och att blodet sig imellan huden och kötet satt hadt —.“

Efter dette Uheld maatte han holde Sengen i 17 Dage; men først efter $3\frac{1}{2}$ Uges Forløb var Svulsten af Hoftens for Størstedelen forsvunden, og kunde han iføre sig Sko, men klagede dog i nogen Tid over Smerter.

En Maaned efter Faldet kom der pludselig Smerter af Knæet, der atter forsvandt efter nogle Dages Forløb; men i Slutningen af December og i Begyndelsen af det følgende Aar (1699) indfandt der sig atter stærke Smerter i Knæet.

Han kunde ikke mere taale at være oppe hele Dagen, men gik til Sengs mellem Maaltiderne, ja maatte flere Gange spise i Sengen. Han prøvede at gaa ved Hjælp af 2 Krykker, men var end ikke i Stand dertil. For at skaffe ham nogen Bevægelse, blev der midt i Værelset rejst en Pæl til at dreje rundt, med en Tværstang, hvori der var anbragt 2 Remme, i hvilke han støttede Armene under Gangen; men det var ikke tilstrækkeligt, hvorfor der blev lavet et Apparat („Gelenderet“) omtrent som

i sin „General Vorstellung von der Königl. Hauses Gesundheits Disposition“ (Rigsark.: Chr. VI Hist. Nr. 443) følgende: „— In denen Zeiten Christiani 5te — ist wohl dem Königl. Hausz der Grundstein zu Schwächung der Nordischen Leibesforce, Vestigkeit uud Gesundheits Völligkeit gelegt worden. Dann zur derselben Zeit gieng — die Phantasie aus von der Englischen Kranckheit, und muste gegen alles remonstrieren des Collegii Medici ein Chirurgus ausz Hollandt mit groszen Kosten kommen, und alsz ein Stockmeister die Königl. Kinder in Eiszener Bruste einspannen darrinnen Sie Tag und Nacht mit Krächzen zubringen — Ausz solchen Regenten Brun komen ein paar Zweige, die ein wenig grün blieben, da die andere gleich verdorten —.“

Barrieren ved de moderne Gymnastikøvelser, og i dette Apparat, der var 25 Skridt langt, foretog han sine daglige Spadsereture; han drev det til pr. Dag at kunne gaa 21 Gange frem og tilbage; men for det meste maatte han nøjes med langt mindre. Ogsaa den gamle Rullestol maatte forandres, for at Benene kunde hvile mere bekvemt deri, og Sengen blev indrettet saaledes, at den kunde hæves og sænkes for at lette ham Ind- og Udstigningen.

Efterat Knælidelsen var forsvunden, bedredes Gangen lidt, saa at han ifølge Kammertjenerens Dagbog kunde begynde at gaa lidt rundt i Værelserne støttet til 2 Personer eller til 1 Person og 1 Stok; men dette var dog snart forbi; thi hans Kræfter udtømtes ved en yderst besværlig Hoste, der røvede hans Nattero, og ved Opkastninger, der indfandt sig enten efter Bordet, eller naar han gik i Seng eller om Natten, og især tog til fra Juni Maaned. I $4\frac{1}{2}$ Maaned var han ikke, naar undtages, at han et Par Gange var i Kirke, uden for sine Værelser, først den 1. Marts 1699 kunde han lade sig bære ned i Stalden og et Par Uger efter køre en Tur. Den ovennævnte svenske Gesandt skriver 29. Juni 1699:

„Man fruktar ock för, att för än man ser sig om, det Hans Maj:t torde slockna ut som ett ljus, ty krafterne tagé mycket af, och söker man nu icke så mycket att curera Hans Maj:t för den accidentz och tilfal, som uti höften sitter, som mera för en hosta som invetere-rat är, och een förderfwad mage, hafvandes Hans Maj:t för detta wäl äta och dricka kunnat, men nu icke så mere, så att swagheten tager aldeles öfverhand —.“ 13. Juli 1699: „Hans Maj:t daglig mer och mera aftager och till sine krafter förswages —.“

Skønt Kongen legemlig var saa reduceret, maatte han dog i Juli paa Jagt; men det var kun nogle faa Gange, og kan maatte bøde derfor med stor Udmattelse, saa at han maatte tilbringe Størstedelen af Dagen i Sengen. Appetitten blev yderst ringe, saa at han fra Begyndelsen af August levede af nogen Suppe, Grød, et Par Æg og Vin.

Den 18. Avgust — en Uge før han døde — tog han i Forudfølelsen af, at det snart kunde være forbi,

for første Gang Kronprinsen med i Statsraadet. Dagen derefter fik han en meget heftig Diarré, der i den Grad udtømte hans sidste Kræfter, at han den paafølgende Dag opgav Haabet om Helbredelse og nød den hellige Nadver.

Medens Diarreen ustanselig blev ved lige til Døden den 25. August, og Defækationen til sidst foregik involuntært i Sengen, sank han hen i en somnolent Tilstand, besvimeede flere Gange, havde Vanskelighed ved at tale, men var dog ved sin Bevidsthed lige til det sidste. Han var ved sin Død kun 53 Aar gl.

Den svenske Gesandt skriver 20. Avgust 1699:

„Höjstbemäldte Prins har nu på två eller tre postdagar för Konungens store swaghet och oförmögenhet skull uppå Hans Maj:ts egen åstunden och begäran skrifwit Konungens namn under alla de depescher. som afgångne äre; warandes Hans Maj:ts tilstånd nu så swagt, att Hans Maj:t ingen ting annat förtära kan än bouillon, ägg och perlegrynssoppa och om Hans Maj:t äter någon köttmat, kan Hans Maj:t den icka behålla, utan måste gifwa den straxt öfwer igen, kan ej heller mer tugga, all den stund alle tänder äro fallne Hans Maj:t ur munnen, genom de Mercurial medicamenter, som den sista och otörfarne Wolffenhüttelske Medicus Olearius Hans Maj:t ingifwit hade —.“

Kongen havde altsaa i Barndommen haft Variceller og lidt af Hoste og Øreflod. Senere har han haft et Par Feberanfald, hvoraf det ene i alt Fald kan have været Malaria, og lidt af forskellige katarrale Affektioner; desuden haft Hæmorroider og Prolapsus ani. I sit 50. Aar led han atter i lang Tid af Øreflod. I sit 51. Aar (1697) havde han en Sygdom i Munden, der bestod i, at Tandkødet svulmede op, Tænderne forandrede Farve og løsnedes; vi ved ikke, hvornaar denne Sygdom er begyndt, og hvad der har været Grunden. Den svenske Gesandt omtaler i sit Brev et Par Dage før Kongens Død, at alle Tænderne var faldne ud paa Grund af kvikselvholdige Medikamenter, der skulde være ordinerede af Olearius. I Kammertjenerens Dagbog nævnes Olearius først i det sidste Aar; men muligvis har Kongen allerede tidligere brugt saadanne Lægemedler. Scorbut har det næppe været,

da H. a. Møinichen udtrykkelig siger, at Sygdommen kun lignede Scorbut, en Sygdom man paa den Tid ellers havde Lejlighed nok til at lære at kende til Gavns. Maaske har det været en kronisk Stomakace. I hans 44. Aar (1690) kom der en kortvarig Svulst af højre Fodled, hvilken Sygdom recidiverede flere Gange; Recidivet i 1692 varede omtrent 1 Maaned, og i 1695 tog det 5 Maaneder, inden Helbredelsen var fuldstændig. Aaret efter hører man Tale om Knæet og Laaret, uden at det siges, om det har været højre eller venstre; sansynligvis har det været venstre, da der senere altid tales om Hofteskaden paa venstre Side. Der udvikler sig, sandsynligvis paa Grund af en Subluksation i Hoften, en betydelig Forkortning af venstre Ben med Funktionsforstyrrelser, der især gaar ud over Ekstensorerne af Benet og Føden, hvilket i Følge H. a. Møinichen ikke skyldes en Kontraktion af Ekstensorerne, men muligvis har beroet paa Atrofi paa Grund af Ledlidelsen i Hoften og Knæet. Sandsynligheden taler for, at Sygdommen har været en kronisk Polyarthrititis, der er indledet med det akutte Anfald i 1696.

Naar undtages det enkelte Tilfælde i Juni 1695 omtales Opkastningerne først i Marts 1699 — 5 Maaneder før Døden, derefter et Par Gange i April; i Juni har de været særlig hyppige; de har ogsaa fundet Sted en enkelt Gang i Juli og flere Gange i August. Paa Grund af de mangelfulde Oplysninger er det ikke muligt at se, hvad der har været Grunden til denne Ventrikellidelse, maaske har den været forårsaget af den Stomatitis, der allerede omtales 1697, med den deraf flydende mangelfulde Behandling af Føden. Umuligt er det ikke, at Lidelsen kan være forøget ved et eller andet af de mange forskellige Lægemidler, han brugte, da han netop i den sidste Tid af 1698 og i Begyndelsen af 1699 havde været under Behandling af Rektoren fra Ribe, den for sine medicinske Kundskaber bekendte Jørgen Seerup, der kort efter blev Professor i Medicin¹⁴); og fra April blev han behandlet af Olearius, hvem den svenske Gesandt giver et meget slet Skudsmaal og beskylder for

ved kviksølvholdige Medikamenter at have forårsaget, at Kongen mistede alle sine Tænder.

Døden er indtruffen som en Følge af den akutte Enteritis, der muligvis skyldes Kviksølvforgiftning.

Dronningen var smuk og velskabt (Molesworth), af en bleg Hudfarve (Marquis de Torcy).

I sit 27. Aar var hun efter Fødslen af Sophie Hedvig (4. Puerperium)¹⁵⁾ „dødelig syg af en hidsig Feber, som tilsloges hendes Barselseng,“ sandsynligvis altsaa Puerperalfeber.

Fire Aar senere gennemgik hun en¹⁶⁾ Kur ved Badestedet Pyrmont.

Aaret efter, 1682, da hun var 32 Aar gl., aborterede hun¹⁵⁾, formentlig fordi hun nogle Dage i Forvejen havde deltaget i en Jagtudflugt.

Hun var temmelig ofte „upasselig“, uden at man faar noget nøjere at vide om, hvori disse lettere Tilfælde bestod, saaledes paa¹⁷⁾ hendes Fødselsdag i April 1693, April og August 1696⁸⁾, Maj 1697, i hvilket Aar hun fra Slutningen af Juni til Midten af Juli brugte en Brøndkur.

Atter upasselig i Januar 1699. I¹⁵⁾ 1701 og 1705 opholdt hun sig ved et tysk Badested, det sidstnævnte Aar fra Juli til November.

I 1712, da hun var 62 Aar gl., var hun syg; i et¹⁸⁾ Brev fra Chr. VI som Kronprins af 15. Marts 1712 gratulerer han Bedstemoderen til, at hun lykkelig har overstaaet sin Sygdom. 2 Aar senere¹⁹⁾ døde hun af Skarlagensfeber.

Christian Wilhelm²⁰⁾ døde et Par Maaneder gammel.

Christian var kraftig bygget og skal have været meget høj²¹⁾ (3 Alen og 8 Tommer). Han døde 20 Aar gl. paa en Udenlandsrejse af Kopper.

Rejsemarskallen Vieregg oplyser herom følgende i sine²²⁾ Breve til Kongen:

Ulm 23. Juni 1695: „Den 17. dieszes haben Ihre Hoheit dero Reise von Nürnberg p. posta jedoch in Ihrer Chese anhero fort

gesetzt und sindt den 18ten hieselbst einkomen. Unter Wegens befinden sich dieselben sehr unpäßlich — Langeten demnach dieselben abents alhier an vndt nahmen sofort etwas ausz Ihre Apothce vndt legeten sich zum Schweisz, jedoch sonder Effect; den 19. frühe finden sich eine Grosze hitze mit Hauptschmerzen, vndt Würde mit dem gestrigen Medicament angehalten Welches so viel Wirkung hatte dasz Ihre Hoheit zimlich schwizeten, es finde sich aber darauf ein grosze Mattigkeit vndt Omacht, vndt pliebe die Hize vndt Kopfschmerzen excessif. Worauf resolviret wurde die 2 Kurfurst. Medicos dieses Ortes wohnens — zu consultiren Welche auch sich so fort einfinden, vndt erst Wenige trost zu geben Wusten. — Den 20ten Blieben es Wie der Vorige tach, auszer dasz kegen abent die Hize solcher Gestalt zunahm, dasz auch der Prince ein Wenich über sich zu sprechen begunte, vndt die H. H. Medici so Wol alsz auch Wir sämptlich in nicht geringe Sorgen wahren Die folgende Nacht aber gab der Liebe Gott etwas beszerung, die hitze nahm ab vndt lieszen sich gegen Morgen einige Rothe flecken sehen, darausz man abnahm, dasz es die pocken werden möchten — kegen abent sich die pocken gar stark vndt häufig sehen lieszen. Den 22ten fandt Man die blattern schon zimlich erhoben. Ihre Hoheit finde sich dabei zimlich, hatten gar keine übernatürliche Hize vndt gaben hofnung auszer gefahr zu sein; kegen den abendt aber klagten sie sich sehr über den Halsz, vndt ob man gleich so viel möglich sich precautioniret hatte, War doch nicht möchlich zu Wehren, dasz sich auch die pocken nicht hänfig in dem Mundt vndt Halsz hätten mercken lassen — hochgedachte Ihre Hoheit noch bisz dato alles sonder Grosze beschwerde Nieder bringen vndt die Medici mir diesen Morgen ist der 23ten versichern, dasz falls der Liebe Gott vor anderen zufälten bewahret, man anitzo Gott lob auszer Gefahr sei —.“ 26. Juni 1695: „— den 24. Juni Wie der Vorige tach die blättern immer häufiger ausz gebrochen; vndt dasz Gesichte, der inwendige Mundt vndt Halsz benebst den Gantzen Leib solcher Gestalt davon angefüllet sei, dasz ich meines Wissens dergleichen Niehmals Gesehen. Den 25ten fingen die blattern an gelbe zu Werden, vndt War der Printze bisz Mitwoch simlich Wol, kegen abent aber klageten Ihre Hoheit über Kopfschmertzten vndt etwas Angst zum hertzen, Ich liesz darauf die Medicos — (utydeligt) erfordern, Welche danach Ihrer meinung nach keine änderung oder Gefahr verspühren konten — kegen abendt Werden sie etwas schläferich, kamen auch kurtz darauf zur Ruhe vndt schliefen fast die gantze nacht Wie sie dan auch noch itzo abendt an also den 26 dieszes tuhn. So versichern auch die Medici, dasz gar keine Gefahr zu besorgen sei — Inmittelst aber so fangen die blattern an von selbst auf zu gehen Wie dan allbereits einige in dieser abgewichenen Nacht im Gesichte auf gekommen sein, vndt Wollen die Medici den rest diesen nachmittach (:jedoch so viel davon reif zu sein befunden werden:) mit einer goldenen Nadel öffnen —“.

Næste Morgen tidlig døde Prinsen; Budskabet herom maatte i et Brev af 27. Juni sendes hjem af en anden af Følget, da den stakkels Marskal af Skræk havde faaet et apoplektisk Anfald.

Der kan næppe være Tvivl om, at det har været et svært Tilfælde af Variola. Vi har det typiske Initialstadium med Feber, Hovedpine og Delirier. Samtidig med Eruptionen, der bredte sig stærkt, ogsaa til forskellige Slimhinder, falder Feberen for derefter atter at stige i Suppurationsstadiet (fra den 25. Juni), under hvilket Prinsen er død, sandsynligvis af Sepsis, muligvis fremskyndet ved den ejendommelige Behandling (Aabning af Pustlerne).

Om Sophie Hedvig fortæller Lacombe de Vrigny, som var i Danmark i Gesandten Vernons Følge i 1702, da Sophie Hedvig var 25 Aar, at hun var: „— parfaient bien faite — Sa taille me parut être au dessus de la moyenne —.“

Hendes Helbred synes at have været mindre godt; i Brasch's Bog om Vemmetofte²³⁾ ser man, at hun tidt laa syg; men Sygdommens Art angives ikke. Saaledes laa hun syg i Septbr. 1721, da hun var 44 Aar gl., og blev først rask i Begyndelsen af Oktbr. I Novbr. samme Aar blev hun angreben af en hæftig „continuirliches hiziges Fieber mit redoublemens“, som atter hjem søgte hende i Juni det flg. Aar. I Begyndelsen af August 1732, da hun var 55 Aar gl., var hun atter angreben af en Sygdom, som endnu i Oktbr. ikke var forsvunden.

I Febr. 1734 blev hun paa ny syg, bedredes nok lidt hen paa Foraaret, saa at hun kunde køre ud; men Sygdommen recidiverede i Juni, saa at man troede hende Døden nær, hendes Udmattelse var saa stor, at hun ikke kunde rejse sig op fra en Stol, og hun vedblev hele Aaret at være syg, saa at hun den 9. Januar 1735 gjorde Testamente, men døde dog først 2 Maaneder senere, 58 Aar gl. Hendes Tilstand i de sidste Dage skildres i et Brev fra Marskallen Bülow af 9. Marts — 4 Dage før hendes Død: „Hds. kgl. Højhed ligger nu paa 3. Dag

ganske stille hen uden røre sig, forlanger Intet, og naar man rækker hende Noget, tager hun imod det, (men) taler ikke til Nogen, og spørger man til hendes Befindende, svarer hun, at hun befinder sig vel —.“

Hun synes saaledes de 7 sidste Dage at have ligget hen i en torpid eller stupurøs Tilstand, sandsynligvis paa Grund af Udmattelse efter den langvarige Sygdom, som vi forresten ikke kender noget til.

Christine Charlotte²⁰⁾ døde 10 Aar gl.

Om Carl fortæller²⁴⁾ Ms. le Chevalier de Camilly, der var i Danmark i 1698—99, da Carl var 19 Aar gl. og netop var kommen tilbage fra sin 4aarige Udenlandsrejse: „Prins Carl — er meget lille og meget døv; han har en temmelig slet Helbred. Han har intet lykkeligt Fysiognomie, hvilket jeg tilskriver hans to store sorte Øjne, som staar stærkt frem —.“

Tre Aar senere siger Lacombe de Vrigny: „Il paroît avoir les épaules un peu hautes, — le teint — blancheur, n'ayant pas encore eu la petite verole — Il a les yeux grand et beaux, mais un air si delicat qu'on ne croit pas, qu'il puisse vivre longtemps.“

Om hans Ørelidelse og andre Sygdomme faar man en Del Oplysning i²⁵⁾ Lægeerklæringer og Breve til Kongen fra Prinsens Hofmester Holstein, der ledsagede ham paa hans Udenlandsrejse 1695—99:

^{4/14} Septbr. 1695 „— dasz dieses bad hauptsächlich zu dem gehør nichts thun werde, wohl aber den hörbock und gries zu wehren, wozu mein Herr seiner (z: Dr. Oliva's) meinung wie auch der erfahrung nach sehr inclinieren — unser Doctor Oliva sagt doch, das der affect des gehörs sey meinen Herr nicht incurable, weil der mucus sich ein Ohr finde —.“

Med samme Brev følger en Erklæring fra den omtalte Dr. Oliva, hvorefter følgende fremhæves: „Examinata constitutione universali et particulari Exellm. Dn. Comitis Norden“ (under hvilket incognito Prinsen rejste, observatis in urina arenulis dispersisqve per tibias maculis quibusdam levioribus purpureis diathesin aliquam Scorbuticam arguentibus pro his potationem aquarum nostrarum thermalium — per congruam duxi —.“

Den ^{16/25} Sptbr. 1695 skriver Holstein: „— Man hat heut sonderlig wargenommen, dasz der mucus sish nun in beiden ohren

gantz natürlich wieder einfindet, welches der Medicus vor ein sehr gute anzeigung helt —.“

7. Oktbr. 1695: „— so dasz wen mein Herr fleiszig achtung gibt, nicht weniger wie unser einer alles hören und vernehmen könne —.“

Fra Begyndelsen af Novbr. samme Aar havest en Lægeerklæring fra en hollandsk Kirurg v. Balen:

„— Gevisiteerd van een excrement ofte aengevoerde Vuylgheit op den trommelvlies vant gehoor aende lynker zyde. Aen de regter zyde is de cartilagineuse kanael vant oor bevoert met Vuylgheit. Maer endogh de trommelys vant gehoor zelfs is maer een weinigh met vervuyligkeit beslagen, ende beset met een weinigh vles na de onderste kant vant trommelvlies*) —.“

Han udstedte samme Dag en anden Erklæring, i hvilken han tillige anfører, at der gaar ligesom en Traad hen over højre Trommehinde.

Disse Erklæringer blev imidlertid ikke tiltraadt af de to andre, der ligeledes undersøgte Prinsen, hvad der fremgaar af Brevet af 28. Oktbr.—7. Novbr. 95:

„— nach dem er (o: v. Balen) in unserer Gegenwart des Prinzen Ohren in der Sonne und ferder repetitis vicibus besehen, hierbey geschlozener bedencken (de ovenanferte) auf unser begehren von sich gegeben, welches zu untersuchen wir den dieses Orts (o: Utrecht) berühmten Medicum Faland gefodert, der nachdem er ingleichen des Printzen Ohren in der Sonne genau betrachtet ferder in fundo die Sordes in beyden Ohren, nicht aber die fibram per tympanum decurrentem im rechten entdeckte, auch der Meinung ist, dasz solches nicht wol könnte wahrgenommen werden, ehe bevor die Ohren von denen jetzo sich darin befindenden Sordibus inveteratis et induratis befreyet, also folgens des Chirurgi Meinung die Carnosité im rechten Ohr belangend nicht approbirt, vielmehr vermeinet, dasz die pellis des tympani an der einen seite etwas dicker alsz an der andern, welches etwan ex levi inflammatione entstandene und desto weniger gefährlich, alsz solches Ohr noch das beste worauf wir noch dem H. Ziebstein

*) Resumé: Der findes Smuds paa venstre Trommehinde. I den kartilaginese Kanal paa højre Side findes Smuds; ligesaa findes der en Smule Smuds paa Trommehinden paa denne Side, paa hvis nederste Del der findes noget kødagtigt.

Bürgermeister und gleichfalls berühmten Medico dieses Orts gesand, welcher, weil das helle wetter und Sonnenschein aufgehört sein judicium bisz er das Ohr gesehen noch Suspendiret, darin aber mit dem Herrn Faland einig, dasz das Ohr von denen Sordibus nothwendig zu befreyen auch solches innoxie geschehen könne. Imgleichen daücht es ihm nicht thunlich vorher von der Constitution des tympani fibra und carnosité etwas sicheres oder bestendiges zu bejahren, indem nicht allein vor diesem das gehör intervalla gehabt, sondern auch nach dem Acher balneo vaporoso sich merklich gebesert —.“

12. Novbr. 1695: „— Beide Medicos — die dan Sonderlig in dem linker ohr viel harter, brauner und glutinöser materie gefunden, doch nicht aber von dem Zustand den sich der alte Chirurgus (∴ v. Balen) eingebildet — auch hat Er sich seit etlichen tagen wegen eine defluxion an der lincken backen auch seitens des Haupt beklagt, so doch, mitt Gott, ohne consequence hoffe wie es die Medici auch judicirt —.“

19. Novbr. 1695: „— und dadurch die Sordes in groszer quantitet aus beiden ohren herausgebracht sind —.“

7. Decbr. 1695: „— weiles mit dem sprechen noch sehr schwer daher geht und ohneracht allen fleiszes und Bemühung auch itzo beszerung des gehörs, doch die vorige Gewohnheit so sehr überhand genommen, dasz mein Herr viel lieber anderen zuhört alsz selber spricht, auch wenn Er hierin den eüssersten effort thut, doch grosze schwerigkeit findt, sich gegen fremden deutlich zu expliciren —.“

3. Juni 1696: „— so dasz nicht allein das rechte sonder auch das linke ohr seine völlige natürliche feüchtigkeit wieder hat, auch mein Herr itzo nicht allein so gut wie verwichen jahr sondern wie unser einer hört, auch mit der linkeren nicht viel schlechter —.“

Samtidig udstedte Dr. Oliva en Erklæring: „Undecima tandem (∴ qui præterito Septembri quarta) apparuit in sinistra aure mucus quo intra biduum notabiliter adavicto, auditus redijt serenior qui in tantum meliorando in dies accrevit, vt nunc obturato pro possibili aure dextra vt pote meliori, appositoqve insuper pollice, sinistra equidem Ser.mus Comes Sermones submissos commodè audire ac ad singulos accurate respondere possit muco in dies fluidiore et naturali prorumpente —.“

Med dette Resultat, en kronisk Suppuration, synes man at have været vel tilfreds; men med Døvheden er det ikke blevet bedre i nogen særlig Grad, at dømme efter den ovenfor omtalte Beskrivelse af Camilly. Han har aabenbart i høj Grad været lidende af Cerumen, saa at Brugen af Balnei vaporosi (∴ Vanddampe, der lededes

ind i Øret gennem Rør) ganske naturlig har frembragt nogen Bedring; men foruden det maa der have været en anden Lidelse, i alt Fald af v. Øre (kron. Otitis ext. eller media?), der vistnok har bestaaet i lang Tid, da Prinsen havde stor Møje med at frigøre sig for det tilbagetrukne Væsen, man almindelig finder hos døve Folk. v. Balen's Beskrivelse kan ikke tjene til at oplyse noget nærmere; den har næppe været saa objektiv, som han vilde give det Udseende af, da det paa Grund af det meget Cerumen har været umuligt at inspicere Trommehinden.

Om hans formentlige Nyregrus og Purpura(?) faar man for lidt at vide til at kunne have nogen Mening derom.

Han kom syg hjem fra sin Udenlandsrejse i 1699, da han var 19 Aar gl.; ifølge den ovenfor nævnte Dagbog af Kammertjeneren, havde han Feber og var end ikke i Stand til ved Ankomsten her at gøre „dero reverentz bey S. K. M.“; han maatte holde Sengen i flere Dage, og først efter en Uges Forløb var han saa rask, at han kunde samles med den øvrige Familie ved Bordet.

I sit 41. Aar (1721) laa han ifølge²³⁾ Brasch, kort Tid efter at være flyttet til Vemmetofte, syg et Par Uger af en Brystsygdom. I Febr. det følgende Aar blev han atter syg, bedredes i April, men fik atter et Recidiv i Maj.

I Novbr. 1723 og Juni og Juli 1724 var han atter syg; Søsteren Sophie Hedvig, med hvem han boede sammen paa Vemmetofte²⁶⁾, skriver den 20. Juni 1724 til Fr. IV: „— Da er (o: Prins Carl) aber nicht im stand ist es (o: at gratulere til Kronprinsessens Nedkomst) selber schriftlich zu thun, indem er seit einige tage sehr incommodirt gewesen undt gestern Nacht gar ein starckes fieber gehabt —“.

Hele Sommeren 1725 laa han syg, han²⁶⁾ skriver 28. August 1725 til Fr. IV: „— vndt erwarte in gedult eine föllige genesung —.“

I Aaret 1728 var han næsten bestandig syg, Tilstanden forværredes især fra Septbr. af. Vel kom der

nogen Bedring i Løbet af Foraaret det følgende Aar; men Bedringen var kun af kort Varighed; af et Brev af 14. Juni fra Marskallen Bülow ses ifølge Brasch, at Prinsens Brystsvaghed nu ytrede sig i Stemmen, idet han var bleven hæs. Han døde 3 Uger senere, 49 Aar gl., De anførte Fakta er for faa til, at man kan danne sig en Mening om, hvad han har fejlet²⁷⁾; Højer beretter om hans sidste Sygdom: „Es mag selbige aus unordentliche Moliminibus hæmorrhoidalibus und allerlei daraus flieszende bevorrab Brustbeschwerden (nach der Medicorum Bericht) entstanden seyn, welche Se Königl. Hoheit schon seit einigen Jahren angegriffen —;“ men det bliver man ikke meget klogere af, hvad man heller næppe kunde vente af Stahlianeren Højer.

Wilhelm døde efter 13 Dages Sygeleje i sit 18. Aar af Morbilli¹⁵⁾, „hvilke nogen anden hidsig Malignitet var tilslagen.“

Christine Gyldenløve døde 17 Aar gl.

Christian Gyldenløve²⁸⁾ døde 29 Aar gammel af Variolæ.

Sophie Christine Gyldenløve døde 9 Aar gl.

Anna Christine Gyldenløve døde 12 Aar gl., 1 Maaned før den ældre Søster Christine.

Ulrik Christian Gyldenløve døde 41 Aar gl.

Henvisninger.

¹⁾ Peder Syvs haandskrevne Samlinger i Suhms Saml. 1 B. 2 H. S. 109. — ^{2a)} Rigsarkivet: Kong Fr. III.s Breve og Beretninger om Kronprinsens Udenlandsrejse 1662—63. — ^{2b)} Hofmester Parsbjergs Breve til Kong Fr. III om Chr. V.s Udenlandsrejse 1662—63 (Ny kgl. Samling 1064⁴⁾ (Brevet af ²⁰/₃₀ Juli findes ikke i den sub 2 a. nævnte Samling af Originalbreve). — ^{2c)} Chr. V.s udenl. Rejse som Kronprins (Gl. kgl. Samling 927 Fol.). — ³⁾ Danske Samlinger 2 R. 4. B. S. 171. — ⁴⁾ Molesworth: An account of Denmark. — ⁵⁾ Dansk Magazin 4 R. 6 B. — ⁶⁾ Rigsarkivet: Chr. V Diverse Sager. — ⁷⁾ Rigsarkivet: Kong Fr. III. — ⁸⁾ Rostgaards Samling 62 Fol. og Diarium Chr. V for 1698 (Thottske Samling 1650⁴⁾). — ⁹⁾ Molbech: Kong Chr. V egenh. Dagbøger i Nyt hist. Tidsskr. I. og II. — ¹⁰⁾ Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv 6-7 B. (Kong Chr. V egenh. Dagbøger). — ¹¹⁾ Rostgaards Samling 99⁴⁾. — ¹²⁾ Rigs-

arkivet: Danske Kongers Hist. 192 (Chr. V egenh. Kalenderoptegnelser for 1696). — ¹³) Bidrag til Danmarks Hist. under Chr. V samlede fra udenl. Arkiver af Allen (i Danske Saml. 2 R. 5 B. S. 127). — ¹⁴) Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen II. S. 150. — ¹⁵) Mølbech: Uddrag af Bisk. Bircherods hist. biogr. Dagbøger for Aarene 1658—1708. — ¹⁶) Rigsarkivet: D. Kongers Hist. Nr. 172. — ¹⁷) Chr. V.s Dagregister 27. April 1693. — ¹⁸) Rigsarkivet: Chr. VI som Kronprins. — ¹⁹) Mourier: Dronning Charlotte Amalie. — ²⁰) Andr. Bussæus hist. Journal over Fr. IV.s Levnet og Regering (Gl. kgl. Samling 949 Fol). — ²¹) Werlauff: De hellige tre Kongers Kapel S. 60 Note k. — ²²) Rigsarkivet: Kong Chr. V, Prinserne Christian og Vilhelms Opdragelse, Rejser og Død. — ²³) Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie II. — ²⁴) Oversættelsen i Mnemosyne 3. B. S. XIV. — ²⁵) Rigsarkivet: Kong Chr. V. Prins Carls Udenlandsrejse 1695—99. — ²⁶) Rigsarkivet: Fr. IV Ind- og Udgaende Breve. — ²⁷) Gesch. Friderich des Vierten udg. af Falck II. S. 232. — ²⁸) Tycho de Hoffman: Hist. Efterretn. om danske Adelsmænd (Sandvig) III. S. 260.

Frederik IV.

Om Fr. IV's Udseende, da han var 13 Aar gl., skriver den svenske¹) Gesandt Leijonkloos den 5. September 1684: „Eljest tyckes Prinsen wara af någon swag constitution, seendes mycket bleek ut, men helt artige vive och quicker“.

Lacombe² de Vrigny skriver i 1702, da Kongen var 31 Aar gl.: „— Ce prince est de taille moyenne — Son teint devoit être blanc & il l'a assez vif, mais il est fort gâté de petit verole — A l'égard de son âge, je ne lui aurois pas donné 30 ans, cependant il en a 31 passez —.“

7 Aar senere opholdt Fr. IV sig paa en Udenlandsrejse i Bologna, der haves fra den Tid et Par Beskrivelser af ham, i³) den ene, der er af Abbed Giovanne Battiste Casotti siges om ham: „— Hs. Maj. er af Statur liden, af Complexion snarere tynd og maver end fed, uden Rødme i Ansigtet — lidt krum af Skuldre, kort af Hals og rundbrystet —.“

I den⁴) anden Beskrivelse findes følgende: „— Hans Statur er mindre end middelmaadig, bredskuldret og

Brystet noget ophøjet, smal i Siderne og med tynde Ben. — Ansigtet koparret, af en klar Kjødfarve. Han er en Ven af Ædruelighed og drikker kun af Viin faa Sorter ad Gangen —.“

Mr.⁵⁾ le Chevalier de Camilly, der var her i Danmark i 1728, da Kongen var 57 Aar gl., beskriver ham paa følgende Maade: „Betragter man hans Udvortes, da kan man ikke sige, at Gratiernerne have præsideret ved hans Fødsel. Han er liden, den ene Skulder er lidt højere end den anden; hans Legemsbygning er ellers temmelig stærk; han taaler de voldsomste Legemsøvelser, hvilke han i sin Ungdom har elsket meget og som han endnu skulde elske, hvis ikke Dronningen — opmærksom paa hans Sundhed — gjorde sig megen Umage for at afholde ham derfra —.“

Højer⁶⁾ (S. 241) er mindre ærlig i sin Beskrivelse:

Dem Leibe nach war Se. Maj. von mittelmässiger Statur, breiten Schultern, starcken und wohl proportionierten Gliedern. — Der Leib zu Exercitien und Fatiguen geschickt und von Jugend auf zum Tanzen, Reiten und Jagen gewöhnt, von welcher Lustbarkeiten er gleich wohl nie zu viel, in den letzten Jahren aber wenig machte. Auf Reisen und in Campagnen scheute er keine Beschwerlichkeiten, und man sahe ihn oft, und noch ein Paar Jahre vor seinem Ende, bey den Musterungen seiner Truppen, in Kälte, Sturm und Regen einige Stunden zu Pferde, zuweilen ohne Mantel aushalten. — Se Maj. war exemplarisch, und es musz seinem Beispiele allein zugeschrieben werden, dasz das heldenmässige Saufen, so von den Heidenthum herunter in Deutschland und den Nordländern so viele Secula hindurch für eine nothwendige Qualität eines rechtschaffenen Mannes gehalten worden, unter seiner Regierung abgekomen und verächtlich geworden ist. — Niemand von König Friedrichs hohen und niedern Bedienden kann sich rühmen, so viel als der Monarch selbst gearbeitet zu haben, der nicht allein einige Stunden des Tages, sondern ordentlicher Weise auch einen Theil der Nacht bis 1 oder 2 Uhr, und in den letzten Jahren wenigstens bis 12 Uhr an die Expedition seiner Geschäfte wandte —.“

Han blev i sit 24. Aar gift med den 4 Aar ældre Lovisa af Mecklenborg Gystrov, med hvem han havde 5 Børn: Christian (f. 1697), Christian (VI) (f. 1699), Frederik Carl (f. 1701), Georg (f. 1703), og Charlotte Amalie (f. 1706).

Den første Fødsel i 1696 var en Abort (Chr. V.s Dagbog under 13. April 1696). 3 Uger efter Dronningens Død (1721), da Kongen var 50 Aar gl., giftede han sig med den 28aarige Anna Sophie, med hvem han fik 3 Børn: Christiana Amalie (f. 1723), Frederik Christian (f. 1726) og Carl (f. 1728), Men allerede 1712 havde han ladet sig vi til hende til venstre Haand, og i dette morganatiske Ægteskab kom der 3 Børn, der alle døde meget unge, det ældste blev kun 18 Maaneder gl.

Med Elisabeth Helene v. Viereck havde han en Søn Frederik Gyldenløve (f. 1704) og med Charlotte Helene Schindel en Datter (f. 1710). Kongen var i sine yngre Dage bange for at blive Ftisiker, der haves en Afskrift⁷⁾ af hans Dagbog under hans første Rejse til Italien i 1692, da han var 21 Aar gl., hvori han under 29. Marts har skrevet:

Alhier (o: i Rom) habe ich mit dem Porrius geredet, auch wegen meiner gesundheit, mich befraget absonderlich wasz Ihm von das husten deuchte, ob einige gefahr, von der Schwindsucht deszhalb zu vermuthen war worauf mich von dem allen frei gesagt auch auf Sein wort mir sicherlich glauben solte, wann ich nur dasjenige man gebrauchen würde, welches Ehr mir geben wolt, Indem es nur die Brust gut machen thete. — Er wird von vielen vor ein Scharlatan gehalten —.“

Af en Lægeerklæring⁸⁾ (i Nr. 383), der sandsynligvis er udstedt i hans sidste Leveaar, ses det, at han fra sin Ungdom af var disponeret til Bronkiter: „— haben fast von Jugend auf eine sehr schwache Brust gehabt, daher Sie besonders im Herbst, Winter und Frühjahr öftters den defluxionibus catarrhal. mit Engbrüstigkeit, Husten, Rasseln u. Pfeiffen auf der Brust und Auswurf eines dicken zehen Muci sein unterworfen gewesen —“, saa at hans Lægmands Frygt for Ftise ikke var ganske umotiveret.

I Birkerords Dagbog nævnes under ^{30. Marts}/_{9. April} 1694, da han var 23 Aar gl., at han „laae syg af smaa Pokker, dog uden Fare“. Da han 6 Aar senere under en Koppe-epidemi virkelig fik Kopper, har Sygdommen i 1694 muligvis kun været Variceller; den omtales ikke i Eric Torm's Antegnelser.

Ifølge Chr. V.s¹⁰⁾ Dagbog over 1696 laa Fr. IV i sit 25. Aar syg af Feber fra 29. April til 31. Maj. 2 Aar senere kom han til Skade paa en Køretur; i den under Chr. V nævnte Kammertjeners Dagbog¹¹⁾ findes under 2. Novbr. 1698 noteret: „— fuhren sie mit der Cariol auff einen stein dasz derselben fielen und an den fordertheil des hauptes beschädigt worden —;“ ifølge Diarium¹²⁾ Chr. V for 1698 skal det være gaaet lidt anderledes til, idet han selv sprang ud og beskadigede Ansigtet. Han har dog næppe paadraget sig nogen alvorlig Kontusion; thi allerede en Uge efter kunde han gaa ud og aflægge Besøg hos Faderen.

I sit 29. Aar fik han i Septbr. Maaned 1700 under en Epidemi Variolæ¹³⁾, men var „efter 3 Ugers Svaghed paa Jægersborg Slot lykkelig istandsat.“ Efter Birkerods Dagbog kunde han først den 22. Oktbr. forlade Jægersborg og tage ind til København. Som vi oven for har set, efterlod Sygdommen talrige Ar.

Et Par Maaneder senere synes han atter at have været syg, i et Brev¹⁴⁾ af 19. Febr. 1701 til Prins Jørgen takker Kongen ham for hans Lykønskning til sin Rekonvalescents; maaske har det kun drejet sig om Følgerne af Variolaanfaldet og ikke om nogen ny Sygdom.

6 Aar senere (14. Juli 1707) maatte Grev Reventlau paa Grund af Kongens Upasselighed⁹⁾ holde Mønstringen over Landmilitzen i Provinserne.

I hans 44.—45. Aar udviklede der sig en Prolapsus ani, der efterhaanden tiltog i betydelig Grad.

Der findes i Rigsarkivet⁸⁾ en Masse Erklæringer og Breve fra Læger angaaende Kongens Sygdomme, desværre for en Del kun som Concept uden Underskrift eller Datum; i enkelte Tilfælde kan man slutte sig til Aarstallet af forskellige i Erklæringerne eller Brevene berørte Fakta, hvis Datum er bekendt, eller Aarstallet er givet, ved at Kongens Alder er opgivet; men der er ikke saa faa Tilfælde af Sygdomme, der enten bestaar i udelukkende Febersymptomer eller i astmatiske Anfald, der umulig kunne henføres til et bestemt Aarstal og af den

Grund ikke er tagne med i denne Nosografi. Der findes (i Nr. 383) et Brev, sandsynligvis skrevet i 1730, hvori bl. a. følgende forekommer om den ovennævnte Prolapsus ani:

„— Diesem hat vor etwa 15 oder 16 Jahre sich ein ander accidens zugesellet, nemlich eine Procidencia Intestini recti welche sich bey habender Leibesöffnung hervorthut, vorhin aber niemahlen so starck gewesen, dass der Herr Patient das ausgetretene nicht solte haben ohne grosze Mühe selber mit den Fingern wieder zurück bringen können. — Nunmehr aber will öfters der Austritt von selbstem und ohne Stuhlgehen erfolgen —.“ I sit 52. Aar laa han et Par Uger syg, Dronningen har i sin Dagbog¹⁵) holdt Journal: „— 24. Febr. 1723“ (var en Onsdag) „kricht mein lieber König es sehr starck auf die Brust insonders des abents gehen Klock 8 da der Catarr so heftich sich äuszerte dasz nicht allein ein sehr vehement drockener Husten kam sondern auch kaine frei minuten distance darzwischen was es kam darbey Kälte und hernachher hitze welches letztere aber gott sei ewich danck in schweisz sich desoluirte — der pulltz war aber noch sehr emouirt die mitwochen nacht slug er mit groszer vehemence und war die ruhe slecht doch reisten wir den donerstach unter göttlicher ohhut nach Copenhagen — der Husten continuirte noch imer wiewohl dasz er sich durch die gnade gottes noch etwas gelöszet hatte auch war da kain hitze durch gottes gnade zu verspühren der appetit war gantz wech und die nacht von Donerstach war auch sehr unruhich, darbei auszerte sich der husten wieder vehement doch mit mehr auswurf als die mitwochen nacht der freitach continuirte der husten anoch gehen abent aber durch die genade gottes legte es sich etwas — (ulæseligt) aber schienen mehr als die andern dache matigkeite die speise war nichts als habersuppe und der dranck tisane — wie wohl es sich am freitach abent durch die genade gottes etwas besserte war doch der Husten die nacht sehr vehement und drocken die ruhe auch inquet doch etwas beszer als die voriche nacht — am sonabend würde der husten drockener die nacht darauf war auch sehr unruhig am sontage vor der mahlzeit enderte der husten aber war imer drocken zudehm wurden smertzen gefühlet bei den husten unter die kurtzen ripen die nacht darauf war sehr unruhig am folgende tache als am montache war der husten drochener als er vorhin gewesen war und setzten sich die smertzen unter der ripen in der rechten seite des nachts war der husten einer sehr vehement und wurde auch drockener die montach nacht aber thäte gott die genade dasz die nacht beszer und die ruhe tranquiller wurde — am montache waren wir bange für ein durchfall Gott aber in Gnaden wendet es ab der husten war am montach nacht dito am dienstachen war der husten swar nicht vehement aber doch wenn selbige sich auszerte drocken

auch continuirte die seiten smertzen unter der ripen doch Gottlob nicht so vehement wie gewesen war — der apetit wurd auch noch gerahde etwas besser — die dienstach nacht war durch die gnade gottes guht d:e ruhe war tranquil, der husten aber wenn selbigér anfieng continuiret imer vehement und drocken zu sein, die smertzen aber in der saite unter der ripen wahren gottlob nicht so vehement des morgens beim aufwachen etwas kopfwehe verspüret ging aber gottlob bald wieder über der apetit war aber am mitwochen mitache nicht so gut als er die vorichen tache gewesen wahr selbigen mitache wurde mit dem fleisch speisen angefangen — mitwochen liesz sich die güldene ader sehen hilt aber gleich wieder auf in der stelle aber kam ein anfang von durch: (fall) darbei war ängbrüstichkeit und der husten wan selbiger sich auszerte noch drockener wie die voriche tache und würde nichts ausgeworfen, am freitache — der Husten wurde zwar nicht reifer darnach (o: cfter „pimpernel esents“) aber er stillete sich etwas dienstach den 9 (o: Marts) speiste mein lieber König des mitaches durch Gottes Gnade wieder en publick, der apetit war zimlich die farbe aber etwas blasz und schien auch als wenn etwas matichkeit währe —.“

Det er vistnok den samme Sygdom, der omtales i et Brev af en af Livlægerne, der maa være skreven i 1723 (i Nr. 382): „— Se Königl. Mayst. werden den 11. Octbr. a.(nno) e.(odem) in das 53 Jahr ihres Alters treten, sein von magerne und zärtliche Leibesconstitution, blaszer farbe, weiten adern, habe bishero viele und grosze fatigen wohl überstehn können und haben sich jeder Zeit bey starcker motion beszer alsz beym Stilseyen befunden. Der Magen ist ordinaire gut gewesen, und hat es selten an appetit gefehlet. — An Ofnung des Leibes fehlt es nicht, der Schlaf ist zuweilen zimlich. zuweilen aber auch etwas unruhig, weilen Se Maytt. sich nicht selten bis in die späte Nacht mit dero hohen Geschäften bemüht sein. — Die Brust ist es woran Se Königl. Maytt. am meisten leiden und ist ihm dieselbe zimlich schwach, daher Sie öftters von catarrhen und husten besonders bey kalter saison incommodiret werden und hat sich etliche mahl in Herbst ein febr. catarrhalis eingefunden Vor etwa 7 wochen stillete sich nach einiger Verkaltung des Leibes der Husten ein, welcher bishierher, doch nicht allezeit mit gleicher vehemence continuiert. Wie Se Königl. Maytt. sich auf den Schlosz Friedrichsburg aufhielten und sich der damaligen sehr kalten und windigten Luft zu viel mögen exponiret haben, empfunden Sie vor 10 oder 12 tagen des Abendts eine febrilische Kälte über den gantzen Leib, hatten die Nacht zimlich starke Hitze, welcher sich aber des andern Tags grosesten theils verlohre, so dasz Sie sich des anderen Tags wieder nach dero Residence begeben können Indeszen nahm der Husten starck zu, verurzachte unruhige Nachte und einen dolorem obtusum pectoris (welche aber sich bald verlohre), der Urin war etwas hoher alsz ordinaire tingiret, setzte ein rohtes Sediment und der Auswurf, welcher gut erfolgte

bestand in einen dicken und zähen Schleim. Anitzo hat et sich zwar in so weit gebeszert, dasz der Schlaf sich ziemlich wieder gefunden, der Urin seine naturliche farbe und sich der pulsus ohne einige alteration verspühret lassen der Husten aber will sich nicht verliehren und scheinet dasz der Auswurf nicht so leicht als vorhin erfolgen will, besonders des Nachts, wan Se Maytt. vom Schlaf erwacht, da der Halsz etwas trucken ist, welche Truckenheit sich aber gleich verliehret, wan nur etwas sanftes genommen wird, da dan auch der Auswurf desto leichter erfolget. — Obigen Bericht ist noch beyzufügen 1. das Se Königl. Maytt. beym Husten einen dolorem obtusum in beyden seiten unter den Rippen empfinden 2. das sonsten jedesmahl der Auswurf leicht erfolget, anitzo aber nicht und nur in einen dem Speichel ehnligen dünnen Schleim bestehe 3. das der Catarrh jährlich starker zu werden scheine 4. dasz der appetit bey itzigen Zustanden etwas abgenommen —.“

Efter i henved et Par Maaneder at have lidt af Hoste er der kommen en akut Eksacerbation af hans kroniske Bronkitis, der, efter den Mathed og Bleghed, den har efterladt, at dømme, har været ret alvorlig. Den i Dronningens Journal omtalte Kortaandethed og i Livlægens Brev omtalte synlige Stase i Blodaarsystemet skyldes sandsynligvis Emfysem.

Aaret efter maa han atter have været syg, Kronprinsen (Chr. VI) skriver nemlig 29. April 1724: „Es thut mir von grund des hertzen leyd aus Ew. Rönigl. Maj. Gnädigsten schreiben ersehen zu haben, dasz Ew. Königl. Maj. sich so übel befunden —.“ Den 26. Maj samme Aar skriver Kronprinsen¹⁶⁾ til Grev Holstein: „— je vous suis fort obligé que vous m'aves informe de la continuation de la bonne santé de sa Majeste le Roy comme aussi deu dessein pris que Sa Majeste veut aler aus bain d'Ais la Chapelle —.“

Kongen brugte i Aachen en Kur med Æselmælk, men var ifølge Højer⁶⁾ ved Hjemkomsten daarligere end da han rejste, hvad Højer naturligvis sætter i Forbindelse med det uregelmæssige Hæmorrhoidalflod.

Samme Aar brugte han her hjemme fra 28. Juni til 23. Juli en Mælkekur⁸⁾. Man finder omhyggelig noteret, hvor mange Glas han drak hver Dag, og om Mælken stammede fra en rød eller sort Ko. Indikationerne for

en Mælkekur ses af en Erklæring⁸⁾ af Dr. Brunner: „Die Milch dienet alle schärffigkeiten des geblüthes zu versüzen und die aus solchen herrührende Zustände in specie ist sie ein Souverain mittel wieder Gries, stein und Podagra, hectic, und dergleichen zufälle —.“

I 1725, da han var 51 Aar gl., havde han et Feberanfald, der findes⁸⁾ (i Nr. 383) en Journal angaaende denne Sygdom, aabenbart forfattet af en af Kongens Livlæger:

„D. 31. Jan. promenirten J. K. M. der König im Garten hielten sich bey ofenen Thüren und Zugwinden in dem Cappel lange auf und erkälteten sich, worauf Sie sich die nachfolgende Tage nicht wohl befunden.

D. 3. Febr. ward ich gefordert J. K. M. klagten über einige Unruhe im Unterleibe. alsz wann wie Sie sagten der flux hæmorrhoid. auf dem Wege wähen — Selbigen Tages befunden Sie sich zimlich wohl, speisten des Abendts öffentlich. —

D. 4. dito ward des Morgens gefordert, vernahm das J. K. M. nicht wohl geruhet und gegen 6 Uhr Morgens Kälte u. darauf folgende Hitze empfunden hätten. Der pulsus war celer, der Mund trucken und eine Mattigkeit vorhanden — Beym The trinken erzeugeten sich im Gesicht einige rothen Flecken, welche sieh doch bald wieder verlohren — hielten sich den gantzen Tag auszerhalb bettes. Der Hr. Etatsr. Wolfen ward auf selbigen Tag gefordert, die Kranckheit für eine damahls grassirende febr. catarrh. angesehen, weilen sich auch eine tussicula dabey äusserte — der Schlaf war diese Nacht geruhig.

D. 5. — Abendts um 7 Uhr äusserte sich die Kälte mit einer Zuneigung zum Brechen — nach 8 Uhr erfolgte starcke Hitze, welche mit dan und wan ereignenden doch nicht continuirenden Schweisz bisz.

D. 6. nach 10 Uhr anhielten worauf erstl. bis 11 hernach bis 4 Uhr Nachmittags ein matter Schlaf erfolgte mit einem sehr starcken Schweisz, welche die folgende Nacht durch doch etwas gelinder continuirte. — Der Urin war sehr roth mit einem dicken Sedimento lateritio. — Die Nachtruhe war ziml.

D. 7. war ein continuirende gelinder dampf, keine Hitze noch durst — Ohngefehr Nachm. gegen 4 $\frac{1}{2}$ stillete sich der paroxysm. mit Kalte und Hitze wieder ein, doch nicht so starck wie vorhin und hielte bis folgenden Morgen gegen 3 Uhr an. J. K. M. ruheten indeszen 4 bisz 5 stunden.

D. 8. — Die darauf folgende Nacht brachte zimlich doch unterbrochene Ruhe.

D. 9. um halb vier Uhr N. M. fand sich der paroxysm. doch gelinder ein und schickete sich schon um 9 Uhr zur declination an mit heufigen Schweisz die Nacht schliefen J. K. M. 6 bis 7 Stunden zimlich wohl.

D. 10. — die Nacht war etwas unruhig. J. K. M. schliefen aber am folgenden Tage viel bis N. M. gegen 4 Uhr. Selbigen Tages nehmlich

D. 11. fand sich anstatt des vermutheten paroxysmo nur ein gelinder Schweisz ein ohne alle Hitze. —

D. 12. apyrexia, ofen Leib, J. M. waren nur etwas matt.

D. 13. blieb das Fieber auch aus, die Nacht schliefen J. M. erstl. gegen Morgen bis nach Mittag.

D. 19. weilten die Nachtruhe nicht recht erfolgen wolte. —

D. — (Tallet mangler) — Das Fieber ist nachhero völlig ausgeblieben.

D. 2. Martz (her ender Journalen).

Der synes ved denne Sygdom, der har varet c. 3 Uger, kun at have været Febersymptomer, der i alt Fald den 5te, 7de og 9de er optraadt i Paroksysmer med Kulde, Hede og Sved omtrent paa samme Tid af Dagen, saa at det ikke er usandsynligt, at det har været Malaria.

To Aar senere var han syg ifølge et Brev⁸⁾ fra Brunner dateret 24. Septbr. 1727 (i Nr. 382):

„— die 3 nach einander folgenden Nächte eingefallenen Dyspnoea mit rasseln v. vielstimmigen Pfeifen, auch mühesamen Auswurfs einer zehen Schleimes, nachdem fluxus hæmorrhoid. nicht more consueto gefloszen, zeigt an eine regurgitation Sangvinis ad pulmones — der gute appetit v. alvus — (ulæseligt) geben eine gute Hoffnung, auch ist mir lieb, dasz nach 3 bis 4 stündigen Dyspnoea die Symptoma sich gegen Morgen verlohren — Was die furcht eines catarrh suffocat. imgleichen insultus apoplect. anlanget, so hoffe nebst Gott, dasz solche \bar{o} (= ikke) zu befürchten —.“

Den Sygdom, der omtales i dette Brev, der aabenbart er et Svar paa en Anmodning om gode Raad, har sandsynligvis været et af Kongens sædvanlige Anfald — Emfysem med Bronchitis.

Aaret efter (o: 1728) fandt den store Ildebrand Sted i København; ifølge Højer og flere Breve, i hvilke der hentydes til den stærke Sindsbevægelse, Kongen ved den Lejlighed var Bytte for, skal hans Sundhedstilstand efter

den Tid være bleven daarligere, hvad der ikke er saa usandsynligt, da han færdedes ude Dag og Nat, i Kulde og Regn.

Ifølge forskellige Breve⁸⁾ er Kongen i Foraaret 1729, da han var c. 58 Aar gl., begyndt at blive meget dyspnøisk, saa at han havde Vanskelighed ved at gaa op ad Trapperne. I Løbet af Sommeren tabte denne Dyspnø sig noget.

I August samme Aar fik han samtidig med Dronningen et Feberanfald, der omtales i et Brev fra en af Livlægerne (i Nr. 382):

„Da der August Monath nur alhier schlimme Fieber zugeführet die auch annoch continuiren, so hat es dem Allerhöchsten gefallen beyderseits Königl. Maytt. gleichfalls damit zu belagen. Solche Febres sein Tertianæ simpl. et duplices — Se Maj. der König hatte sich schon einige tagen geklaget, nahmen d. 20. Aug. Nachm. gegen 4 Uhr eine prise von E. H. rothen Salinischen Pulver bekamen darauf einige vomitus mit febrilische Kalte, welche bis 6 Uhr anhielt, worauf eine bis gegen Morgen anhaltende starcke Hitze erfolgte, welche alszdan mit einer starcken Schweisz abzuziehen begunte. Den gantzen Tag über wie auch die folgende Nacht lagen I. M. in ein Schweisz mit matten Schlummer; der andere paroxysm. aber anticipirte 2 Stunden, brachte keine Kalte aber desto groszere Hitze, welche sich erstlich Morgens um 7 Uhr mit ein Schweisz zu verliehren begunte. Der dritte paroxysmus war sehr starck, anticipirte bey 12 Stunden und dauerte fast 20 Stunden, mit groszer Entkrafftung der hohen patienten. — J. M. Krafftten waren nicht hinlangl. noch 2 paroxysm. von dieser art aus zu halten — Man ward also genöthigt die Gedanken auf die Chin. zu wenden — Von den Infus. gab man alle 3 Stunden eine Thetasse mit solchen Succes, das bey dem Könige der 4e paroxysm. nur gleichsam mit einem geschwinden Pulsz weinige Hitze und durst anklopfte und sich bald mit ein Schweisz resolvirte, der neststfolgende paroxysm. noch weniger zubemerken war und endl. das Fieber gantzl. ausblieb — befinden sich anitzo durch gottl. Gnaden wohl — genieszen die Speise mit appetit — schlafen wohl und seyn alle exercitiones wie man Sie wünschen kan —.“

Efter Beskrivelsen af den gode Virkning af Kininen at dømme. har Livlægens Diagnose — Febr. interm. tert. — vistnok været rigtig.

Kongen befandt sig derefter nogen Tid ret vel, men

var i Novbr. samme Aar, under en Panik i Giethuset, hvor han havde været til Stede for at overvære Støbningen af nogle Kanoner, ved et Fald ned af en Trappe saa uheldig at paadrage sig forskellige Kontusioner. I en historia⁸⁾ morbi (i Nr. 383) aabenbart forfattet af en af Kongens Livlæger kort før Kongens Død. findes følgende om disse Kontusioner:

„ — auszer der hefftigen alteration nicht nur den Rücken sondern auch das rechte Bein starck zu verletzen, wegen hefftigen Schmerzen in Kreutze konten Sie sich im Bette fast nicht bewegen, und das Bein war mit einem starcken Geschwulst und Sugillatione besonders am Knie eingenommen auch am Schinbein verwundet. Nach Gebrauch dienl. so wohl in als äusserlich Mittel verlohren sich in einigen Tagen die Rückschmerzen wegen des Beines aber muszten hochgedachte Person einige Wochen theils das Bett theils das Gemach halten und da zu selbiger Zeit viele Sorgen und Bekümmernissen aufstiesen sowohl am Leibe alsz Gemuth (Prins Carls Død 10. Decbr. 1729) vieles*) ausstehen. Durch Gottl. Gnade verlohren sich nachgerade alle Zufälle, und groszesten theils der Geschwulst des Beines so dasz man d. 4. Jan. die gebrauchte externa bey Zeiten, wieder zu Tafel gehen und dero hohen Geschäften obliegen konnte —.“

Kongens Tilstand i Begyndelsen af det følgende Aar (o: 1730) findes i en af ham egenhändig skreven Erklæring⁸⁾ (i Nr. 383).

„Mein Zustandt der Gesundheit bestehet solchergestalten als ich selbsten habe observiren können.

1. Die Nacht Ruhe ist nimmer solchergestalten als ich wol Wünschte, den ob ich entlich wohl 6 a 7 Stunden zu weillen schlaffe so ist selbe doch nihmahlen über 1 a 2 bis hochstens 3 Stunden in einem Stücke so das ich mir stehtig darbey im bette von einer seiten bis zur andere keren und wenden mus welches teils im Schlaffen aus müdigkeit und fast sonsten allemahl im wachen darbey geschit, so das ob ich wohl entlich wieder einschlafe, dennoch keine stehte onder bestandige Ruhe des Nachtens habe.

2. So bin ich auch öfters mit der Gülden Aeder incomodirt geweszen, welche mir vohr einem halben jahr ungefehr so hart ange-

*) I en anden, forøvrigt enslydende Konzept, er efter Ordet „ausstehen“ tilføjet: „so dasz Sie den Tag über sehr matt und hinfällig waren, die Nacht über aber wenig oder nicht schlafen konten.“

griffen das ich ein ohder zwey mahlen nicht gewust wie ich wieder vom Nachtstuhl abkommen solte. — Sonsten ist meine Constitusiohne dergestalten condicionnirt das ich mir sehr vohr verstoppongen in acht nehmen mus. —

3. Hiebey habe noch einen Sonderlichen Accident, das nehmlich wen ich zu Stuhl gehen mus, so gehet der Mastdarm alle mahl ein gut Fingerbreit mit heraus, welcher den nicht ohne hülfe der hant, wieder herein gesogen werden kan so das ich allemahl darmit eine stehte arbeit und Incomoditet haben mus.

4. Sonsten ist das Pfeiffen auf der brust dergestalten wen ich es bekomme, das ich als keine Luft krigen kan, insonderheit wen ich die Trepen steigen mus, auch habe ich es zum öffteren sehr starck auch im bette gefühlet, wen ich mir auf der Seite gelegen. Welches aber durch Gottes Gnade zeit einem Jahre sich gebesert, das ich es Sehr selten anjetzo habe, doch ist es noch nicht gantz und gar aufgehört.

5. Anfein mit einem Worte zu sagen, meine Natur ist durch das Stehte Arbeiten mit dem Kopfe und Stillzitzen und Nacharbeiten dergestalten Verdorben, das der Magen auch gantz Ruinirt ist und das ich glaube, das ich eine gewisse Seüre im Magen haben mus, woher es Etwan nicht gahr, eine Verfeüllung genamet — werden kan und ist mein magen so schwag das wan ich das Gerinste Ungesundes von Früchten esze, ohr sonsten etwas so ein wenig hart im magen ligen kan Ich es gleich derogestalten im magen Füllen das ich allen Apetit so fort verlire, auch wan ich nur ein par Spitz gleszer von Frembde weine Probire ich solches Strax, ander gesund, bey Verlust des Apetits selbst an mir verspüre, das ich also im Eszen und drincken mich so Vohr sehen mus, woherferne ich nicht krank sein, ohder werden wil als man woll schwerlich sich wirt Einbilden.

6. So habe auch das mahl, als ich so starck von der GÜlden Ader Incomodirt war, alle mogen (= morgen) wen ich aufstehen wolte einen solchen Schwindel gehabt das wan ich nur eine $\frac{1}{4}$ Minute auf er Erden sahe Es mir vohrkam als wen die gantze kamer mit mir herümbliß. Welches aber anjetzo sich auf ein par jahr zeit simlich gebesert dennoch ist mir der Kopf etwas schwach das mcin Gedechtnis simlich abnimbt auch das gesichte sehr geschwecht insonder bey Lichte wen ich schreiben wil, hernachher mühe habe bey Lichte meine Eigene handt selbst lesen zu können*.

Der findes fra 1730, Kongens sidste Leveaar, saa mange Breve og Erklæringer, at det vilde være umuligt at anføre dem alle her; jeg skal indskrænke mig til at referere den allerede ovenfor omtalte historia morbi, der er forfattet kort før Kongens Død, og supplere den med enkelte Oplysninger fra de andre Breve. I Begyndelsen af Sygehistorien omtales Kongen kun som en „højer Standesperson“; men senere hen nævnes udtrykkelig I.(hre) M.(ajestät): „Eine hohe Standes Person von 59 Jahren, temperamente sanguineo-phlegmat., von sehr

zahrter Leibes-Constitution haben fast von Jugend auf eine sehr schwache Brust gehabt, daher Sie, besonders im Herbst, Winter und Frühjahr öfters den defluxionibus catarrhal. mit Engbrüstigkeit, Husten Rasseln u Pfeiffen auf der Brust und Auswurf eines dicken zehen Muci sein unterworfen gewesen. Sie haben auch von vielen Jahren her den fluxum hæmorrhoidalem, zwar nicht statis et certis periodicis, doch des Jahres einige mahl — Vor etwa $\frac{7}{4}$ Jahr befelen hochstgedachter Herr nach vorhergegangenen Gemüthsalteration (Hildebranden i København) mit einer starcken Dyspnoea, so dasz Sie eine starcke Beklemmung der Brust mit beschwerlichen Athemholen verspühren und keine Treppen ohne Groszer incommodité steigen konte. Doch diese dyspnoea, wobey sich der fluxus hæmorrhoid zeigte, doch nicht recht succedirte, verlohr sich nach und nach — ist nachhero das ascensus p acclivia und das Treppen steigen schwer gefallen. Im November negst abgewichenen Jahres hatten hochgedachte Person das malheur von einer ziemlichen Hohe einen sehr schweren fall zu thun, und auszer der hefftigen alteration (e. t. c. er allerede refereret oven for) — Dan da Sie d. 18. Febr. (o: 1730, efter i en Maanedstid at have opholdt sig paa et af Slottene i Kbhvns. Omegn) sich wieder nach dero Residence verfüget, empfunden Sie des Abendts wan Sie sich zu Bette eine Dyspnoea welche eine bisz 2 Stunden anhielte, nahhhero aber cessirte, des Morgens aber muszten Sie mit groszen effort einen dicken zähen coagulirten Schleim auswerfen, welcher doch mehr per Secreatum alsz veram tussim hervorgebracht wurde. Den 22. dito empfunden Sie, wan Sie aus dem Bette stunden, einen starcken Schwindel, so dasz Sie sich anhalten müsten, welcher aber sich nach eine Stunde wieder verlohr und auf Gebrauch einer Essentz — in wenigen Tagen völlig cessirte — das asthma des Abendts sich bestandig einfand und mehr zu als abnahm — (Aareladning og Hæmorrhoidalblødning) — Dan wie der hohe Patient sich wieder (o: 13. April) naeh dero Lustschlosz aufs Land begaben, continuirten nicht nur die Engbrüstigkeit und setzte gewöhnlicher maszen des Abendts an, sondern begunte auch die Nacht durch beschwerlich zu fallen, wie dan auch im Schlaf sich ein starckes Rasseln auf der Brust hören liesz, wie wohl die Nacht nicht allemahl gleich sondern zuweilen zimlich gut passiret wurde besonders wan I Majest. eine von allen Medicis sehr hoch angepriesene Leibesbewegung durch Reiten oder Fahren machen konte — Von denen am 17. April zur Consultation berufenen Herrn Medici wurde verschrieben — doch wolte sich das Asthma dadurch nicht verliehren sondern setzte bald stärker bald gelinder zu, wobey sich dan an den afficirten Bein ein tumor oedematos. gegen Abend einzufinden begunte, welcher sich aber nicht weiter als an die Knöchelgen extendirte, und sich die Nacht über völlig verlohr, so dasz am Tage wenig oder gar nichts davon zu bemerken war — (Der institueres nu forskellige Kure af Juncker, Stahl og Livlægerne). — Circa Solstitia æstiv (o: sidst i Maj) ward auf Gutbe-

finden derer H. Medicorum eine V.(enæ) S.(ectio) in pede instituiret, wornach I. M. sich einige Tage zimlich erleichtert befunden — Nach 10 oder 11 Tage Verlauf aber klagte I. M. über Schmetz am fusz, da man dan bey Nachsehen befand, das der Ort, wie die Incision geschehen, am Knöchel nehmlich, sich unterfüllet und inlammirt und dem gantzen beine eine starcke Geschwulst mit Röthe zugezogen hatte — verlohr sich zwar die Röthe, auch ward in etwa 14 Tage die Wunde gereinigt und zur Heilung gebracht; der geschwulst aber, da I. M. in solcher Zeit keine Bewegung haben konte wolte sich nicht alleine nicht verliehren, sondern nahm auch das sonst gesunde bein mit ein und extendirte sich auch bisz an die Wade, verging aber groszeten Theils des Nachts so dasz am Morgen wenig davon zu bemercken war. — D. 13. Juli retournirten I. M. nach dero Residence und traten darauf nach wenig tagen die Reise nach Hollstein an. — Wie Sie aber den letzten Tag 11 Meilen zurück legten und bey dero arrivement auf Gottorf (29. Juli) die hohe Treppe geschwinde steigen müsten, ereignete sich eine merckl. Catastrophe des gantzen Zustandes. Dan I. M. befunden sich an denselbigem und folgende Tage gar nicht *) wohl waren sehr engrüstig und klagten, dasz Ihnen etwas in Leibe lage, welches Sie sehr quälte. Der Urin, welcher bisher wohl abgegangen und von guter Couleur und Consistence gewesen, war dick, trübe und ging nur in gar geringe quantité ab — (laxantia) — indehm der Urin etwas beszer abging und eine naturlicher Couleur u. Consistence zu bekommen schien, auch I. M. des Nachts noch ziml. ruhen. D. 8. August aber da Sie des Morgens eine Prise von des H Stahls — genommen befahlen I. M. über der Tafel mit einem hefftigen Schmetzen in der Hypochond. sinistro, so dasz Sie kaum Athem schopfen konten und genöthigt wurden das bette zu suchen. Es verlohren sich aber diese Schmetzen, nachdem einige prises von den rothen Salinischen pulver Stahl gegeben wurde, nachgerade, und verfielen I. M. darauf in einen gelinden Schweisz. — Ob nun wohl durch den fluxum hæmorrh. eine zimliche Erleichterung in der Brust bemercket wurde, so hatte es doch leider eine gantz andere Bewandnisz mit dem Geschwulst, alsz welcher fast zusehendts anwuchs und nur nicht die Waden sondern auch die Knie und Schenkel nachgerade einnahm, und bey I. K. M. abreise (22. August) bisz an den Unterleib gestigen war, wobey der Urin auch nicht fort wolte, dick und trübe abging. Wie I. K. M. den 23. Aug. in Hadersleben angelangt fand sich folgende tages das præputium auch dick geschwollen und gleich eine Blase aufgetrieben, welches sich aber nach applicirung einiger disentirende Kräuter dahals wieder setzte. — Nachdem I. K. M. alhier in Odense ange-

*) Kongen maatte under sit Ophold paa Gottorp stadig bæres op og ned ad Trapperne (Erik Torm's Antegnelser) og kom ¹⁸⁾ de sidste 3 Uger slet ikke uden for Slottet.

længet (29. August) und man, dasz die Geschwulst sehr zu und die genitalia gantz eingenommen und gar in den Unterleib zu treten und denselben aufzutreiben angefangen zu haben, bemercket — (begyndte man den af Stahl foreskrevne Kur). — Weilen aber die Geschwulst mehr zu als abnahm hat ein ander berühmter Medicus (∴ Vecht) ein andern weg einzuschlagen nöthig erachtet (hvilken Kur brugtes i 4 Uger) — anitzo die gelinderste laxantia die Kräfte angreifen. Obgedachte Medicamenten haben auch den erwünschten effect nicht thun wollen, dan obgleich zuweilen das wasser beszer abgegangen. so will sich doch der Geschwulst gar nicht geben, sondern scheineth vielmehr zu zunehmen, wobey sich dan öfters die beschwerl. Asthma einfindet daher man nicht ohne Ursache wegen übler Suiten und dasz der Effect wohl vellig in Hydropen degeneriren mögen, besorgt ist, welches leider geschehen —“.

I et andet Brev, aabenbart skreven før eller i 1ste Halvdel af April 1730 forekommer følgende: — „Zudehm hat sich ein wiewohl nicht gar starcker Schmerz an dem rechter Schulter und Arm eingefunden und fast das gantze Jahr durch continuiert, das man öfters die Hand nicht nach dem Haubte hat bringen können —“.

I et Brev, sandsynligvis skreven lidt senere end den ovenfor anførte historia morbi, findes anført, at ogsaa Lænderegionerne, Arme og Hænder var ødematøse, og at der i den sparsomme Urin afsatte sig et tykt, hvidt Bundfald.

Om Kongens sidste Dage findes nogle Oplysninger, dels i Optegnelser¹⁷⁾ af Hofpræst Peder Hersleb, dels i et fransk¹⁸⁾ Brev fra en Komtesse de H. (ifølge Prof. Holm Storkanslerinden Grevinde Holstein-Holsteinborg).

Den 23. Septbr. — 19 Dage før Døden — blev Hersleb kaldt til Kongen, „vi fandt hannem meget afmægtig, dog siddende oppe — jeg merckede, at der kunde icke længe talis til ham i et veck, førend han strax slummede, det hand og klagede over og sagde, jeg maatte icke derfor gaae bort, om han end slummede, men ickun blive til hand vognede. De fleste Gange sad hand i sin lehnstoel —.“

Den 9. Oktober — 3 Dage før Døden — ankom Kronprinsen, da Kongen nu ikke mere var i Stand til noget som helst, end ikke kunde skrive sit Navn under.

„Après cela (∴ efter at han den 11. Oktbr. havde overrakt de Plessen det blaa Baand) il se sentit une sueur glacée et une grande

foiblesse l'obligea de se mettre au Lit, peu de temps apres il lui prit un froid glace par tout le corps, qui ne le quitta point et un assouppissement qu'il avoit toujours envie de dormir. Vers les 9 heures du soir les Medecins vinrent et en arrivant ils trouverent le Roi qui avoit la parole embarrassée qu'il ne pouvoit parler qu'avec beaucoup de peine, cependant cela ne dura pas un quart d'heure que l'usage de la parole lui revint, qu'il parla à tous ceux qui estoit presents avec tout le bon sens et la facilité possible de manière qu'on crut que cela se passeroit ainsi cette grande foiblesse et cette froideur glacée lui resta toujours — un moment apres (o: efter at Kongen havde opfordret Dronningen, der havde siddet hos ham, til at gaa til Sengs) lors qu'on crut que dans sa grande foiblesse il estoit endormi on s'appercut qu'il estoit encore devenu plus froid, et puis avec douleur que cet adorable Monarque estoit mort —“. Han døde netop Dagen efter sin Fødselsdag 59 Aar gl. Højer⁶) fortæller (S. 240), at der blev gjort Sektion paa Liget, men oplyser kun, at „dessen Beschaffenheit, wie es in Ascitide gewöhnlich ist, befunden“.

Sektionsberetning findes ikke i Rigsarkivet.

Kongens Konstitution var allerede som Barn svagelig, anæmisk; i hans Manddom er det ikke bleven bedre, den korte Hals og det runde Bryst stemplede ham i hans 38. Aar som Rakitiker og Emfysematiker. I sin Ungdom viser han stor Disposition til Bronkiter, som tager til fra hans 52. Aar, fra hvilken Tid ogsaa Emfyset synes at have voldt Besvær, saa at han under sine Anfald af Bronkitis lider af Kortaandethed. 6 Aar senere bliver denne saa betydelig, at han ogsaa uden for sine Anfald af Bronkitis lider af Aandenød, naar han skal gaa op ad Trapper, og hans Tilstand bliver nu hurtig daarligere. Af andre Sygdomme havde han i Aarenes Løb haft Variceller, Malaria og Variolæ, hvilke 2 sidste Sygdomme ogsaa kan have bidraget til at svække ham.

Efter en Bronkitis i Slutningen af Febr. 1730 tager Kortaandetheden stærkt til, og der udvikler sig en betydelig Anæmi (Svimmelheden den 22. Febr.); i April kommer der Tegn paa en stærk Tiltagen af Emfyset (den stærke Kortaandethed om Natten) og en begyndende Nyreaffektion — Stasenyre eller maaske kronisk Nefritis (Ødemet om Anklerne), og ved Ankomsten til Gottorp viser der sig efter en Overanstrengelse ved Trappestig-

ning Tegn paa en akut Insufficiens af Hjertet. Den 8. August er Anasarkaen naaet op over Knæene for i Løbet af et Par Uger at naa op til Genitalia og senere til Overekstremiteterne, samtidig med at der viser sig Tegn paa Ascites. Muligvis paa Grund af Hjerneanæmi synker Kongen de sidste Uger, han levede, hen i en somnolent Tilstand og dør 59 Aar gl. under tiltagende Hjerteinsufficiens. Uræmi synes der ikke at have været.

Dronning Lovise var ifølge Højer⁶⁾ sygelig i flere Aar før Døden, især skal det være taget til fra hendes 50. Aar. Hun blev i det sidste Aar behandlet af en Tysker, Dr. Stisser, hvis „Himmeldraaber“ snarere hjalp hende „zum Himmel“ end til „leibliche Gesundheit“. Maaske har hun haft en Sygdom af Genitalia int., at dømme efter et Brev¹⁹⁾ fra den preussiske Gesandt Viereck, hvis Datter en Tid lang var Kongens Maitresse: „— Men da der ikke i den hellige Skrift findes et eneste Ord, at en Konge eller souverain Prinds ej skulde have Frihed til at leve i ægteskabelig Venskab med mere end een Person, fornemmeligen naar man dertil er tvungen af vigtige Aarsager (fluoro albo) —.“ Hun var ved sin Død 53 Aar gl.

Dronning Anna Sophie. Grev²⁰⁾ de Camilly skildrer hende i hendes 35. Aar: „Hun er stor og har et godt Udseende; hendes Taille skulde være fuldkommen, dersom hun havde kunnet vogte sig for Embonpoint — en altfor varm Hud og meget slette Tænder vanhelde det øvrig skønne Udvortes —.“

I 1722, da hun var 29 Aar, hrugte hun en Brøndkur; hun har herom anført i sin Dagbog¹⁵⁾:

„Donnerstach den 9 (Juli 1722) die brunen Cour angefangen, ich habe dismahl die Kälte davon absiehen laszen den 4^{en} tach es aber wieder kalt trincken müszen und ein salt pulver einnehmen müssen am selbichen tache sintemahlen vihle hitze verspüret wie auch verstopfung des waszers den ersten tach war der durst grosz und continuirte die Hitze bisz das den 4^{en} tach ich anfang dasz waszer kalt zu trincken krichte aber da hingegen oppression der appetit war den ersten tach beszer als hernachher montach den 13^{en} bekamh der

brunen Gott lob beszer der appetit war zimlich die hitze weniger und pas beszer alsz vorhin. Mitvoch den 15^{en} bekamh mir der brunen gott lob recht gut und pas wohl wiewohl die obstrucktion sonsten beiblieb der appetit aber war dem montach beszer und die hitze wech freitach den 17. aufs hochste mit dem brunen gekommen —“. (Kuren fortsættes endnu nogen Tid; men der meddeles blot hvor mange Glas pr. Dag).

Under 22. Marts 1723 har hun skrevet: „— wurde ich nachmittags auf den arm adergelaszen, der rückenweh aber diminuirt nicht sondern kam fast starker darauf wie auch die wallung im gebluht wurde hefticher denselbigen abent verfihl ich in ein starck naszen bluten, welches auch den dritten tach wieder kam — mitwochen den 28^{en} (April) abents um 10 Uhr wechen continuirliche vehementen rücksmerzen wieder auf den arm adergelaszen nachdem solches geschehen folgete eine grosze matichkeit die rücksmerzen waren nachmahls swar nicht wie an dem einen tach continuirlich doch wenn sie kahnen sehr vehement darbei ereignete sich den folgenden morgensmerzen im unterleibe —“. Sandsynligvis drejer det sig her om molimina graviditatis. da hun den 23. Oktbr. kom i Barselseng.

Det følgende Aar ledsagede hun ifølge Højer⁶⁾ Kongen paa dennes Baderejse til Aachen, hvor hun brugte Brøndkur i 3 Uger.

I Foraaret 1725 var hun en længere Tid syg; angaaende denne Sygdom findes et Diarium (de anno 1725), aabenbart ført af den behandlende Livlæge; en Del af det findes i Nr. 383 af den store Pakke⁸⁾, en Del i Nr. 384:

„D. 22. April ward ich Nachmittags zu I. M. die Königin gefordert, welche mir erzehlte, dasz sie schon über 4 Wochen einen starcken Husten gehat, welcher bald starcker bald gelinder gewesen. Sie hatte auf Friderichsburg etwas ausgebracht, welches wunderl. ausgesehen gleichsam alsz dürre Heutgens. Nachdem Sie aber auf Friedensburg gekommen sey der Husten sehr starck und trucken geworden. I. M. sagte, dasz Sie zu Mittag so starck gehustet, alsz wan Sie hatte ersticken sollen. Sie zeigten mir auf dero Schnuptuch einige flecken bluts, welches nach dem hefftigen Husten theils mit dem Speichel ausgeworfen theils aus der Nase geschnaubet, daher man nicht wissen könnte ob es van der Haut gekomen. — Sie des Nachts eine starcke Wallung im Geblüt verspürete. — Der Husten war trucken und warfen I. M. nur des Morgens so viel alsz eine kleine Bohne von einem sehr dicken zehen Schleim aus, worunter Sie ein mahl einige punctgen einer Nadelknopf grosz Geblüt wolten observiret haben.

D. 25 — die Brust piff und rasselte so starck alsz wan viel Schleim vorhanden.

2. Maj. — Der Husten war gelinder und das Rocheln verlor sich auch. —

5. verspührete man molimina flexus menstrui. —

6. der fluxus zich einfand.

7. der Husten liesz sich wenig verspühren, das Rasseln auf der Brust verging gäntzl und I. M. befunden sich sehr wohl, schiefen auch die Nacht gut.

D. 8. ejusd. — verspüreten Sie etwas truckenheit im Halse und gegen Abend die ordinaire wallung mit etwas durst. —

D. 10. Continuirte die Truckenheit im Munde mit etwas Hust gegen Abend. —

D. 11. Continuirte die Truckenheit im Munde mit etwas durst gegen Abend — von den Husten verspührete man nichts, auch nicht von den Rasseln in der Brust.

D. 12. — Sie hatten diese und die vorige Nacht nicht wohl geruhet. Der Urin ist allezeit naturali similis gewesen und obgleich I. M. über die Truckenheit im Halse geklaget, so habe doch niemahlen die Zunge entweder trucken noch mit einem Schleim überzogen gefunden sondern Sie ist allemahl gantz feucht und natürlich gewesen.

D. 13. — Wie I. M. eine halbe Stunde darauf ein kleinen Husten ansties, vermeinten Sie wieder etwas Blut im Speichel gesehen zu haben, welches aber so wenig mus gewesen sein, das ich es auf den Schnuptuch, welche Sie mir zeigte, nicht remarquiren können. — Die nacht war etwas unruhig, doch schiefen I. M. gegen Morgen einige Stunden zimlich wohl.

D. 14. — Aderlasz — 4 Untzen Bluth ex pede — I. M. vermerkten gegen Abendt eine Kalte in extremis, über der Tafel bekamen Sie wieder einen vehementen Husten, welcher trucken war — Um halb 2 (2: om Natten) befunden I. M. sich gar nicht wohl, hatten abwechselende Kalte und Hitze, Hertzens Angst, Ublichkeit und war eine Ohnmacht nicht weit, weilen auch ein starckes Zittern der Glieder verhanden. — Eine Stunde darauf verwexelte sich die grosze Erkaltung mit einer Hitze, welche bis gegen Morgen mit etwas Schweiß anhielte. I. M. hatten nur wenig geruhet befinden sich aber am Morgen ziemlich wohl — hatten wenig Husten, in den Urin war keine Rothe noch Hitze zu finden. Gegen Abend war wieder eine Erkaltung der extremor. worauf etwas Hitze erfolgete.

D. 16. warfen I. M. mit dem Speichel ein wenig mit denselben melirtes Blut aus. — Gegen Abend war wieder eine exacerbation.

D. 17. 18. 19. war alle morgen ein wenig blut unter dem Speichel, des Abendts exacerbatio caloris, wie wohl ein Abend um den anderen mehr oder weniger, mehr oder weniger Schlaf.

D. 19. — hatten gegen Abend zwar etwas Hitze schiefen aber zimlich geruhig. —

D. 21. I. M. befunden sich hirauf (efer 6 Afføring) des Abends zimlich wohl hatten wenig Hitze und wenig Durst, nur klagten Sie

uber Strammigkeit am Halse, womit Sie in voriger Nacht, vielleicht aus Verkaltung oder Zugwind befallen. —

D. 22. I. M. befunden sich zimlich wohl, verspüreten wenig Hitze, warfen kein Blut aus, husteten wenig oder garnicht.

D. 23. wie vorigen tag. —

D. 24. dito wie vorigen tag, auszer gegen Abend mehrere Hitze. I. M. bemerckten ein wenig Blut in den sputo doch nur ein gantz klein partigelgen. -- I. M. haben bey diesen Nacken Schmetzen viel genieset.

D. 25. hatten sich die Schmetzen am Halse verlohren, gegen Abend verspürte I. M. wieder eine Erkaltung und des Nachts war wieder etwas Hitze doch ohne sonderl. Durst vorhanden, der Schlaf war etwas unruhig er erfolgte erstl. gegen Morgen.

D. 26. war wie der vorige.

D. 27. — fingen aber darauf (3: efter nogle Pulvere af Dr. Bing) an starcker zu husten und wie die

D. 28. auf den H. D. Bing's instance die Pulvern continuiret worden, ward nicht mehr der Husten sehr —“.

Journalen ender her; men i ethvert Tilfælde maa hun i Juli Maaned have været rask, da hun ifølge Højer⁶⁾ (II S. 183) sammen med Kongen og Charlotte Amalie foretog en Rejse gennem Provinserne og først 22. Sept. vendte tilbage.

Sandsynligvis har Sygdommen bestaaet i en Trakeobronkitis og reumatisk Affektion af Halsmusklerne (21. Maj); hun har ikke behøvet at holde Sengen (se 14. Maj). Man faar imidlertid Indtrykket af, at Dronningen har været ikke saa lidt af en Neurasteniker, hvortil den Mangel paa Anerkendelse, Kongens Sødskende viste hende, kan have bidraget en Del, naar hun i Forvejen havde Dispositionen. Hendes Frygt for det, sandsynligvis fra Farynks, ophostede Blod, der forekom i saa ringe Mængde, at Lægen enten slet ikke kunde se det, eller angiver Mængden saa diminutivt som mulig „nur ein gantz klein partigelgen“, peger i den Retning, ligesaa den daarlige Søvn, skønt hun f. Eks. den 12. Maj synes at have været temmelig rask, og endelig Klagerne over „Truckenheit“, skønt Tungen var fugtig og ren. Den forholdsvis ringe Aareladning udmattede hende stærkt. Da der ikke omtales lokale Symptomer

paa Aareladningsstedet, maa den opstaaede Feber have haft anden Grund, enten været af katarralsk Natur eller Malaria, skønt Urinens Udseende taler derimod. Muligvis har hendes Neurasteni spillet en Rolle ved disse Febersymptomer. Lægerne har aabenbart ikke kunnet blive kloge paa, af hvad Art Feberen var, hvilket man ser af et Brev (i Nr. 384), der sandsynligvis drejer sig om samme Sygdom, og hvori som Efterskrift følgende forekommer: „Das bey und nebst diesen fieber eine sogenannte Miltz Kranckheit oder Malum Hypochondriacum verhanden seyn könne, solches ist allerdings nicht zu leugnen“. I nogle følgende Sygehistorier (fra 1731 og 1732) kommer Neurastenien tydeligere frem.

Efter Tilbagekomsten fra den ovennævnte Rejse holdt hun sig ifølge Højer nogle Maaneder inde „wegen einer Gemüth und Leib beschwerenden Unpäßlichkeit — davon alhier nichts weiters kann gedacht werden als das dieselbe endlich durch die 1726 den 1. Juni erfolgte Geburt — glücklich geendigt ist“, hvad der kan være meget rimeligt; vi har allerede set, at hun i 1723 led en Del af molimina graviditatis.

Der findes (i Nr. 384) en Journal angaaende denne Barselseng i 1726. Efter at hun til Lægens Skræk den 10. Dag var staaet op en Timestid og havde nydt noget Kødspise, afgik der den 11. Dag nogle store ildelugtende Blodkoagler; forøvrigt synes Puerperiet at være forløben paa normal Maade, i alt Fald til den 11. Dag, da Journalen ender.

Tre Aar senere, da hun var 32 Aar, havde hun en Febersygdom ifølge en Lægejournal (i Nr. 384).

„D. 16. August 1729 hatten I. M. die Königinn des Abendts um 8 Uhr eine langdauernde Kalte die darauf folgende Nacht durch aber starcke Hitze mit Kopf — besonders aber Nacken Schmerzen, reisen in den Backen und Zähnen, Wehetagen in den Beinen und Gliedern (Hatten kurz vorher Mensium fluxum, doch nur einen tag, wie fast ordinaire, gehabt und war es also der dritte tag post hunc fluxu).

D. 17. dito morgens gegen 6 Uhr ward ich zu I. M. gefordert. — die Kopf aber nicht die Nacken Schmerzen waren einigermassen

vergangen, es war ein gelinder dampf, dabey aber noch durst, trucken mund ein laufender Puls vorhanden. Wie die vorige Nacht also auch noch funden sich oftige frisons auch Ublichkeit und anxietas. — Den Tag über war alles in ertragl. Zustande, nur das Schauer und Ublichkeit offers ansetzten, und die Schmerzen in den Beinen wie auch im Nacken, Zahn und Backen sich noch stets meldeten. Gegen Abend begunten sich alle Zufälle mit Hitze zu vermehren. Die Nacht war ziemlich unruhig und schlummerte I. M. nur dan und wan.

D. 18. — Morgens — ich fand I. M. in einen gelinden dampf der Puls noch etwas laufend mit beyfolgenden frison anxietät und Ublichkeiten, doch alles nicht so starck wie in der Nacht. — I. M. befunden sich zimlich wohl bisz 3 Uhr (om Middagen), da Sie das bett machen lieszen, Sie dann eine starcke Kalte empfunden. Dieses dauerte eine Stunde worauf sich etwas Hitze einfand, die bald wiederum mit der Kalte abwexelte, welche Kalte dan bisz 6 Uhr dauerte mit groszer Ublichkeit und Beklommenheit. Um 6 Uhr kam die Hitze und war beständig mit anxietatib. Nacken und Glieder Schmerzen, intercurrent Horripil. und hielte dieses alles an bis 4 Uhr des Morgens d. 19. mit vieler Unruhe, da die Hitze sich nun etwas zu legen und I. M. etwas rubiger zu werden und zu schlummern begunten. Um 8 Uhr aber begunte der Puls ruhiger zu werden und die Hitze nebst anderen Zufallen zich zu verliehren — wir machten die ques (questiones?) in Meinung, es wurde zich die Kranckheit zu einen Intermittirende feber anschicken und ein gewissen typum annehmen, etwas mehr Salinische — und befunden sich I. M. bisz Abendts 9 Uhr zimlich wohl — (Aabningen i Orden). — Nach 9 Uhr begunten I. M. wieder schlimmer zu werden, Hitze zu kriegen mit alle oberwehnter Umstanden — welche Symptomata nicht nur die Nachtruhe verhindert sondern auch bisz hieher alsz Nachm. um 1 Uhr

D. 20. Aug. continuiet haben, so dasz wir Meinung, es wurde febris 3tiana typica werden, fahren lassen und wie ich anfangs febrem catarrhalen Gott gebe! sine malignitate vermuthen müsse. — Um halb 2 Uhr fand sich ein nicht lang anhaltende Schauer und darauf mehrere Hitze und Durst, nach ein paar Stunden fingen I. M. an zu schwitzen — um 11 Uhr (om Natten) begunte ein wenig abzuziehen — um 3 Uhr — der Pulsz war ruhiger und der Schweisz continuirte. I. M. schliefen gleich wieder ein — um 6 Uhr ward ich gefodert, da der paroxysmus fast gantz vorbey — (Aabningen i Orden efter Laksantia) — (D. 21.) — befunden sich aber sonsten zimlich wohl. Ein jeder grosz und klein, hatten schon auf die China gedrungen mit anführung der glückl. exempel — zu welchem Ende wir auch nöthig befunden vor deszen unvermeidl Gebrauch das Sal. Anglic. — Nachts um 12 Uhr fanden sich wieder Vorläufer einer einstehenden paroxysmi mit der gewöhnlichen Ublichkeit, Unruhe, Durst, welche sich um 6 Uhr mit beständig mitverlaufenden Schauer starcker funden. Um 1 Uhr Nachmittags

D. 22. fand sich noch vorlaufenden horripilat. mehrere Hitze und kurtz darauf ein continuirende Schweiß, inconsueta inquietudine, anxietat. und solches continuirte bis folgenden Morgen.

(D. 23.) gegen 3 Uhr, da der pulsus etwas gelinder zu schlagen begunte. I. M. hatten diesen Morgen eine Öffnung.

Journalen ender her, saa at det er vanskeligt at sige noget bestemt om denne Sygdom; men da der i det Brev, hvori Kongens samtidige Sygdom (se ovenfor) omtales, meddeles, at der netop paa den Tid herskede „Febres Tertianae simpl. et duplices“, og man ser, at Dronningen dog tilsidst maatte ty til Kininen, er det muligt, at Feberen skyldes Malaria; der tales nok de første Dage om Tandpine; men en Parulis synes der dog ikke at have været.

Det er bekendt, at Dronningen efter Kongens Død blev behandlet paa en yderst ydmygende Maade af Chr. VI, hvad der sandsynligvis har forværret hendes Neurasteni, hvilket kommer til Syne i de Sygdomme, hun havde de følgende Aar.

Det første af de efterfølgende Breve er uden Underskrift eller Datum, men aabenbart skreven i de første Dage af Februar 1732 af en Dronningen meget nærstaaende Person, de andre er forsynede med Datum og den behandlende Læge Neuhaus' Underskrift.

„Da Ihr. Mayt. die Königin d. 2. Septbr. 1731 Mit einer Mattigkeit auf der rechten Seite, nebst groszer Trägheit in allen Gliedern aufschwellung des Unterleibes, dabey der Urin nicht fort woltet Gesicht hände und füsze befallen wurden. lieszen Sie sich am rechten fusz ader, befunden sich selben tags wole hatten aber des Nachts das unglück dasz die ader wieder auf Sprang so dasz in allen wol 16 Untzen blut weckgingen. Dieser unverhoffte Zufall erwäcke eine grosze alteration u. Mattigkeit, unruhe, unordentliche fieberhafte bewegung truckenheit des Halses, Schnüren der Kähle (= Kehle) Stareke krampfhafte Ziehungen im Nacken, Hande und füsze welche dabey überaus kalt, besonders auf der rechten Seite Hand und Fusz als wan Sie gelämbt waren, welches doch zuweilen nachliesz, ohn der Grosze u. Mittlerzähe blieben eine lange Zeit gantz Steif u. ohnbewächlich diese Zufälle lieszen doch alle dorch Gottes Gnade bey Gebrauchung einiger Medicamente (wobey nochmal an der Hand zuhr ader gelaschen werd) in einer Zeit von 4 Wochen zimlich nach obgleich der geschwulst in die füsze nicht gantz weck gingen, auch die Kälte im

rechten fusz u. Schenkel ob Sie gleich Stehts frotirt immer kalt bleiben auch haben sich die aufdunstung zuweilen wieder eingefunden nebst den kranckhaffden ziehen aber nicht so starck wie vorhero. Bisz den 4. Febr. 1732 Ihr Mayt. Erstlich eine Starcke Kälte welche jederzeit vorgehet nachhero aber ein noch Stärckeres Hertzklöpfen, greiliche (= gräuliche) zittern u. ziehen im Nacken mit unruhe u. bangigkeit, aufs Neue überfallen wurde, wobey die Brust sehr gedruckt ward mit schmerzen über den diaphragma. D. 5te da die Zufälle etwas nachgelassen, würde an rechten arm zur ader gelaszen, u. 7 Untzen blut weckgenommen, worauf das Hertzklöpfen und drocken der Brust, nachliesze, aber sich bald wieder einfunden, continuiren auch noch nebst der Kälte (wobey der kalte Schweisz an die Spitzen der finger ausspringt) dan folgt Hitze u. Schweisz, wie auch die übrigen Zufälle. Besonders finden I. M. einen sehr zähen Schleim in der brust, bringen doch davon nichts auf sondern kombt Ihr vor als wan es zuweilen darin kocht, und Sie ersticken wil —“.

Clausholm 11. Febr. 1732: „— dasz Sie d. 5. hj. vor meiner Ankunft, morgens früh umb 11 Uhr auf den arm zur ader gelaszen seyn, und 3 Tassen blut genommen worden seyn, so vielerley Couleur und mit einer dicken weissen haut bedeckt war.

D. 7. unruhig geschlafen mit ziehen in füszen, zähen etc. wie die vorige nacht. Urin erstlich von der Nacht trübe mit weissen und Tartarischen Sediment, der andere umb 10 Uhr frühe gelaszen blieb Nachmittags bis umb 5 Uhr klar, und goldgelb, und der darauf gleich gelaszene wiederumb trübe, wie die in der Nacht. Nicht ruhig geschlafen, zfehen in Henden und füszen gehabt, Ihnen geschienen als wenn dieselben geschwollen waren. Erste Urin in der Nacht röthlich mit vielen □risch sediment, der andere goldgelb ohne sonderl. Sediment und der neulich gelaszene eben also. — Appetit ungleich. Es scheint Ihnen Nachmittags zu hungern so aber bey erblickung des Essens vergeht.

D. 8. Das ziehen in gliedern und nacken in dieser Nacht nicht gehabt sonsten nicht geschlafen, wegen des Fiebers, es prickelt nur im Nacken. Keine Angst gehabt, wohl aber heiserigkeit und einige trockenheit im halse. Der Urin von 2 item 7 Uhr in der nacht klar und goldgelb, der um 9 Uhr gelaszen nach dem Schlaf nehlich mehr goldgelb cum sedim. □rco, der allerletzte nach genommenen getränke minder goldgelb.

D. 9. Appetit zu Mittag recht gut gewesen, zu Abendts aber nicht, —

D. 10. In der nacht nach 1¹/₄ Uhr wurde ich gerufen, da Sie Kälte mit ziehen in Henden, Nacken, füszen, zähen und zittern des gantzen Leibes, ingleichen Hertzpochen vnd Ublichkeit hatten — wornach Sie gleich in einen gelinden Schweisz kamen. Die Hitze ist niemahls brennend oder grosz, sondern eüsert sich nur mit Trockenheit

des Halses. Gegen 5 Uhr in der Nacht hat die Nase geblutet, fast eine kleine Tasse voll, und darauf sind Sie gleich ganz wohl geworden. Nachmittags wieder etwas geblutet. Im Nacken eine pulsation vormittags verspühret. Urin goldgelb c. sedim. ☐rco. Im paroxysmo wird wie ordinar, wenig und mit zwang gelassen, nach Dem-selben aber viel. — Heute schlechten appetit zu Mittag und Abend gehabt. Nachmittags im Gesicht gedunsen, und ein ziehen vom Nacken bis über die Backen und Kinn gehabt. Den gantzen tag etwas hitzig und übel sich befunden, auch noch abends umb XI uhr. — Nach der Mittags Mahlzeit wolten Sie im bette etwas geschlafen haben, weilen Sie recht schläfrig waren, musten aber des hertzklöpfens wegen wieder aufstehen, da es sich dan gleich verlohr.

D. 11. In der vergangene Nacht umb 3¹/₂ uhr ward gerufen, da Ihr Mayt. an händen und füszen (: umb 2 uhr :) bis an die knie und fingern mit etwas hertzpochen aufwachend, kalt gewesen und der kalte Schweiß von den finger Spitzen herab getropfelt, und am linker arm und fusz etwas schwerer, als sonst zu seyn geschienen, sonst nur kleine trockenheit im Halse und etwas doch wenig kalte Nase (: so allezeit im paroxysmo ist) sehr wenige Hitze, ohne andere symptomata, so bald zusammen übergangen sind. Umb 3¹/₂ uhr bekamen Sie — (Medicin) — kamen darauf gleich in einen ziemlichen Schweiß, worauf Sie gleich bis 5 Uhr unruhig, nachhero aber ruhig geschlafen bis nach 10 Uhr. Urin der Kälte gelassen weisz klar und wenig mit zwang, hernachher goldgelblicher farbe, und hänfig wie ordinar. — Guten Appetit zu Mittag, aber nicht zu Abend gehabt. Über Drücken in der brust und Schwierigkeit in dem linker arm klagend, ingleichen über fliegen im Gesicht und allen Gliedern, so doch kein Gicht ist, wie Sie wollen, den die Juncturen sind frey heute abend umb 12 uhr war der Urin gebrochen cum sedimento ☐rco et viscido. Die heiserigkeit ist vergangen — was von symptomata hier nicht referiret wird, ist auch ♂ (= ikke) vorhanden.

Clausholm 14. Febr. 1732: „D. 12. — haben Sie vor dem paroxysmo gedampft und von gar keinen febrilischen Zufälle gewust, ohne etwas ziehen hin und wieder und etwas Reizen ab und an in der Brust nebst etwas Schwerheit in den henden, arme, so aber alles bald gänzlich verginge. — Urin von der Nacht und frühe goldgelb c. sedim ☐rco und einer blassen kleinen weissen wolken. Befinden sich itzo wohl, und auch nicht so matt, wie den vorigen morgen, nachdem Ihr Mayt. einen guten ruhigen Schlaf von 8 bis 12 Uhr gehabt haben. Den gantzen Tag über wohl gewesen. Umb 11 Uhr des abends über etwas trockenheit im halse nnd ziehen im Nacken geklaget, und der pulsus auch erhoben. — Appetit zu Abend gut gewesen, weilen Sie zu Mittags, des Fastens wegen, nichts bekommen hatte.

D. 13. — ein wenig gedampft. Nichts desto weniger unruhig und wachend geblieben mit ziehen vom hinterhaupte bisz Nacken hinüber (auch nach relation schon gestern bisweilen gehabt) und in den gliedern, Hertzpochen mit etwas zittern und erschüttern des Leibes, Kälte der füsze, Nase und fingern, nebst abwechselende gelinder innerliche Kälte, insonderheit zwischen 5 und 6 uhr, und darauf erfolgten gelinden Schweisz bis nach 7 uhr, da alles bald cessirte — Nachmittags gegen 5 Uhr genommen — (Medicin) — und darauf aufs Bette sich geleet, wohl geschwitzet und fast 1 stunde wohl und ruhig geschlafen. Abends Appetit gehabt und sonsten sich den gantzen tag wohl befunden. NB. ohne Nachmittags vor dem Schlafe, da I. M. über innerliche Kälte in der Brust geklaget, insonderheit an der linken seite so auch gestern einmahl sol verspühret worden seyn nebst dem Ziehen im Hinterhaupte. Welches beides des Abends bey der aufwartung vergangen war ohne ein kleines prickeln oder pulsiren im Nacken. Urin wie gestern.

D. 14. frühe in der Nacht umb $2\frac{1}{2}$ Uhr wieder gerufen. nachdem Sie umb 1 Uhr — (Medicin) — genommen, da I. K. M. ein hefftiges ziehen im Hinterhaupte, Nacken, Schieszung des Blutes vors linke Ohr, so dasz hören schienen difficil zu machen, zusammendruckung beider Schultern vorwärts nach der Brust, und sonsten ziehen in der Gliedern und hefftiges Zittern des kleinen finger an der linken hand hatten. — Sonsten keine febrilische oder andere Zufälle gehabt. Nach dem Schlaf verspühreten Sie noch eine pulsation im Nacken. Urin wie gestern — (faar Bade) — NB. Nun erstlich auf wenige tage zu schwitzen angefangen zu vorn unmöglich —“.

Clausholm 18. Febr. 1732: „D. 15. in der nacht als anfangs des 15ten bin nach 4 Uhr zu Ihrö Königl. Mayt. ingerufen worden, da Sie klagten über gehabten starckes fieber ohne Kälte, über brennende Hitze, vielen durst, Kopf Wehe, starckes ziehen und drücken auf der Brust, flieszen und ziehen, doch ohne schmerzten in den juncturen des lincken Schulders und des rechten knies. Es fing dieses Uebel an umb 1 Uhr, und itzo gegen 5 uhr liegen Ihrö Mayt. in einen starcken Schweisz. — Dero Paroxysm. in allen hat bis nach 7 Uhr gedauert, dan haben Sie geschlafen bis nach 10 Uhr. Nach dem paroxysmo etwas übel und kalt geworden. — Erste Urin weisz, nicht gekocht, von vielen trinken im fieber, 2. weiszgelb, 3. gelblich, der 4. goldgelb mit einer blass enweissen wolchen umher am glasze, wie ein Schleim. Nachmittags umb 5 Uhr genommen — (Medicin) — und darauf sich niedergelegt, wornach Ihrö Mayt transpiret oder gelinde geschwitzet haben, auch die habende Hitze sich setzte, auch nachhero van nichts böses gewust, als von einer kleinen pulsation im Nacken. Der Appetit zu Mittag und Abend sol recht sonderlich gcwesen seyn. — In dieser nacht als anfangs

d. 16te bin nicht gerufen worden — Ihrö Mayt. sind wohl gewesen, haben ruhig geschlafen was Sie geschlafen und von keinen

Zufällen oder fieber vernommen ohne bloß eine Congestion des Blutes nach der Seite des Hauptes welches sich in den lincken arm ergossen und das hören etwas difficil und den arm schwerer machte. Erste Urin von der Nacht trübe mit vielen viscidis, weissen und Tartarischen Sediment ums Glas und unten im Glase sich hänfig gesetzt hatte, den 2. und 3. goldgelb wenig gebrochen, aber unten und herum viel Tartarus gewesen. — Umb $2\frac{1}{2}$ uhr bin gerufen worden da Sie klagte über eine starcke Congestion des Blutes nach beiden Seiten des Hauptes, und konten das Blut selbstn fühlen laufen im arm und steigen nachs Haupt, im gleichen eine Schaurung von den Ohren über die Backen nach dem Kin und im Halsze, als wenn die Luft wegbleiben sollte, so aber bald verging als sich die Congestion durch die Transpiration legte. Kein fieber weder mit Kälte noch mit Hitze oder Durst, imgleichen kein hertzpochen, Schmetzen in den gliedern, Knie, ziehen oder pulsiren im Hinterhaupt, Nacken etc. vernommen oder gehabt. — Ab und zu geschlafen und was Sie geschlafen ruhig geschlafen. Nach dem Schlafe elne kleine pulsation im Hinterhaupt verspühret. — Nachmittags schiene die lincke Hand stramm zu seyn und zu schlafen, so aber gleich durch etwas waschen und reiben derselben gleich wieder verging. Befinden sich den tag wohl. — Appetit zu Mittag und Abend sol nicht recht gut gewesen seyn. — Urin sehr trübe und dick gewesen mit vielen weissen schleimichten und rischen sedimento und eine starcke blaue Haut ums Glas.

D. 18. — Beym erwachen eine sehr kleine Kälte und Truckenheit im Munde, ohne durst, mit einen gelinden und unschmerzhaften ziehen in den juncturen der lincken Schulter, in den juncturen der Knien, des rechten daums und zähen und mit etwas gelinder strammung der lincken Seite des Backens gegen den Hals hinunter verspühret, doch alles ohne merckliche incommodité Worauf eine kleine Wärme und gelinder Schweisz erfolgte. Gegen 8 Uhr fielen Ihre Mayt. wieder in einen geruhigen Schlaf bisz $9\frac{3}{4}$ uhr, und könten langer geschlafen haben, wen Sie nicht durch Lermen anderer wärre aufgewecket worden. Befunden sich nach dem Schlaf munter und wohl. — Erste Urin goldgelb mit vielen Tartarischen sedimente umb und unter am Glasze der ander eben also. — Anbey auch nicht zu erinnern vergeszen, dasz Ihre Mayt. bis dato nicht bettlägerig gewesen seyn auch hoffentlich dieses mahl nicht werden worden —“.

Clausholm 21. Febr. 1732: „ — 18. Febr. Nach überlegung meiner letzten relation vom 18ten an I. K. M. par couvert deroselben, haben Sie auf allerunterthänigstes Befragen gemeldet das der geschwulst der füsze sich treflich in etlichen Tagen verlohren haben, und fast nichts mehr zu rechnen sey. An den Händen ist selbiger gänztlich vergangen.

D. 19. In der Nacht als anfangs des 19ten (da eine rechte fieber Nacht seyn sollte) sind I. K. M. gantz wohl und ruhig, auch von allen Zufällen frey gewesen, obgleich Sie nicht beständig wie gestern in

eins geschlafen haben. In dieser Nacht begunten die Menses zu flieszen (Sie haben selbige nur 24 Stunden lang und solches schon von vielen Jahren her also gehabt). — Urin ante fluxum war etwas milchicht gebrochen mit vielen Tartarischen und viscido Sedimento umb und unten am Glasze.

D. 20. In der nacht als anfangs des 20ten unruhig geschlafen, etwas Hertzpochen gelindes ziehen im Nacken und Gliedern, mit kleiner innerlicher Kälte im Unterleibe, und euserlichen, doch nicht brennenden oder sensibelen Hitze gehabt, ab und zu geschlafen, insonderheit aber von 5 bis nach 10 Uhr, ohne fieber a stagnatione et regurgitatione mensium subitanea — in der nacht nach 1 Uhr als anfangs

D. 21ten etwas Naszebluten gehabt, und sonsten von nichts böses gewust. Diese Nacht sind I. K. M. erst umb 4 Uhr zu Bette gegangen, der obigen frembden (∴ Grev Reventlow med Familie) wegen, haben wohl geschlafen bis nach XI Uhr und von keinen Zufällen gewusst —“.

Skønt det følgende Brev af 18. Febr. 1732 fra Holstein ikke oplyser noget nærmere om Sygdommen, er det dog ret karakteristisk, fordi man deraf ser den Opfattelse, Dronningen selv og hendes Omgivelser havde af hendes formentlig alvorlige Sygdom: „Ihro Mayt. die verwitwete Königin befinden sich gar nich woll, wie von anderen vernehme, glaube das es Mutter Beschwer und hypochondrij ist, sie fast keine Öffnung ohne durch Pillen oder laxation zum öffteren des Nachtes fiebersche Bewegungen, meistens Hitze, unser H. doetor neühaus ist ein dfficiler und verdrieszlicher Mensch, ich fürchte dasz er die krankheit nicht einnimbt dann ich habe ihm gebeten er möchte mir die königinn ihr zustand auff setzen so wolte es verschicken umb andere braffe Männer ihr Concilium einzuholen, welches er sich weigert und will es nicht thun, wie auch die Recepten hat er niemahlen willen ausgeben welche ich von dem Apoteker habe abcopiren laszen — der neühaus bedint sich opium in seine Medicamenten und viele hitzige Sachen, da Ihro Mayt. ohne dem so blutreich und fürchte das sie durch die hitzigen Sachen ein hitzig Fieber bekommen könte — wir alle zusammen die die gnade haben ihr zu dienen von Herten bange darbey sind und mehr unglücklich werden, der neühaus ist so capritieux dasz er keinen anderen Medicum zu hülf haben wollen, welches die Königin ihm unter die handt hat proponiren laszen —“.

Ved Bedømmelsen af denne Sygehistorie, der imponerer ved de mangeartede Symptomer, især de mange forskellige Slags Smerter paa de forskelligste Dele af Legemet, maa man ikke glemme det lille Postscriptum i Brevet af 18. Febr., nemlig at hun ikke var senge-

liggende. Der har maaske været nogen Feber, skønt Lægen den 10. Febr. skriver, at Heden kun ytrede sig ved Tørhed af Halsen, og han ofte ved „Wärme“ eller „Kälte“ tilføjer Ordet lille. Det er i det hele en Op-ramsning af subjektive Symptomer, der, efter den minutiøse Maade de er beskrevne paa, kunde synes skreven efter Dronningens Diktat. Om Svulsten af Hænder og Fødder siger Lægen den 10., at det forekom Dronningen, at de var svulne, saa at sandsynligvis en objektiv Undersøgelse ikke har fundet Sted, og denne Svulst maaske har beroet paa en Paræstesi. Typisk er hans Beskrivelse den 11. Febr. af Dronningens Klager over „fliegen im Gesicht und allen Gliedern, so doch kein Gicht ist wie Sie wollen“, man mærker hendes meget omhyggelige Observation af enhver ubetydelig Fornemmelse og hypokondre Tilbøjelighed til at tro det værste. Den 14. Febr. føler hun en „zusammendrührung bei der Schultern vorwärts nach der Brust“ og en „Zittern des kleinen fingers an der lincken hand“, hun føler 16. Febr. Blodet løbe i Armen og stige op til Hovedet og mærker en Gysen fra Ørene hen over Kinderne, Hagen og ned paa Halsen „als wenn die Lufft wegbleiben solte“, den næste Dag klager hun over Stramhed af v. Haand, og den 18. over en „unschmerzhafter ziehen in den juncturen der lincken Schulter in den juncturen der Knien, des rechten daums und zähnen und mit etwas gelinder strammung der lincken Seite des Backens gegen den Hals hinunter“, „doch“ tilføjer Lægen „alles ohne merckliche incommodité“.

I det hele har de forskellige Fornemmelser navnlig deres Sæde paa venstre Side, hun føler venstre Arm og Fod tungere, medens hun Aaret i Forvejen mere klagede over Mathed paa højre Side og Træthedsfornemmelse af alle Lemmer. „Paroksysmerne“ kommer om Natten, som hun meget ofte tilbringer mer eller mindre søvnløs.

Af Mangel paa en objektiv Undersøgelse kan det ikke afgøres, hvor vidt der har ligget nogen organisk Lidelse til Grund for de mange Klager. Der er imidlertid stor Sandsynlighed for en funktionel Neurose, maaske

samtidig med nogen Feber og molimina mensium; men da vi mangler en Beskrivelse af hendes psykiske Tilstand, er det vanskeligt at se, hvor vidt hun maa betragtes som en Hysterica eller en Neurasteniker; det sidste er vistnok det rimeligste, naar man tager Hensyn til den daarlige Søvn og den vistnok hypokondre Sindsstemning, der har ligget til Grund for de mange Klager og disses Haardnakkethed (Pulsationen i Nakken og Paræstesiernes Sæde paa venstre Side).

Hun døde²²⁾ 11 Aar senere 50 Aar gl. af Variolæ (Chr. VI.s Dagbog under 11. Januar 1743).

Helene v. Viereck døde 26 Aar gl., 8 Dage efter sin første Barselseng, at dømme efter Philip Hacquarts Journal af Septikæmi.

Om Charlotte Helene Schindels Død er intet bekendt.

Christian døde 15 Maaneder gl., efter at han ifølge den under Chr. V nævnte Kammertjeners Dagbog var „mit einen Schlag befallen“.

Frederik Carl døde⁶⁾ 8 Maaneder gl.

Georg døde⁶⁾ 14 Maaneder gl.

Charlotte Amalie. Om et Ildebefindende, hun havde i sit 18. Aar, findes følgende Brev⁸⁾ (i Nr. 384):

„— D. 4. Novbr. 1724 vocatus ad Seren's Princip. Charlott. Amal. ex relatione Dn. von Holstein percipiebam Principem Serenissiman p. aliquot dies laborasse sat gravi coryza subsecutam 3. Novbr. hæmorrhagiam narium sat largam Serenissimam in coena comedisse ostreas cydonias parva cocta t. condita bibisse vinum rubrum adstringentem, postero die a. apparuisse manifesta signa fluxus menstrui, qui tamen nescio an p. adstringentia cohibita, omnino cessabat. Aderat gravitas capitis qvædam, non a. dolor — nox tamen erat consueto more quieta nam ante usum — (ulæseligt) sese manifestaverant tensiones in infimo ventre et dorso qua symptomata somnum per 2 et 3 horas interrompebant. Postero die continuabant hæc eadem symptomata. —“. Sandsynligvis kun molimina mensium.

I Følge Chr. VI's²²⁾ Dagbog fra 1741—44 led hun i de Aar temmelig tit af mindre Ildebefindender, saaledes anføres under 9. Marts 1741: „— blieb meine schwester in der Cammer, weil Sie einen dicken backen hatte“ 13. Marts: ging meine schwester wieder ausz an taffel.

6. Juni 1742: — meine Schwester blieb in die Cammer wegen ein groszen Korn am Augcn, welches Sie aufmachen laszen“. (Hordeolum?). 7. Juni: — meine Schwester blieb heute auch in der Cammer. 9. Juni: — heute ging meine Schwester wieder an die Taffel.. 19. Juni: blieb meine Schwester in der Cammer wegen eines Catharres und Flusz Fieber. 29. Juni: — ging meine Schwester den Mittag aus und an Taffel, den abend aber blieb Sie in der Cammer. 7. Novbr. — blieb meine Schwester in der Cammer. 8. Novbr.: — ging meine Schwester wieder aus.

7. Januar 1743: ward meine Schwester übell bey der Taffel und musste von Taffel aufstehen den Mittag. 8. Januar: meine Schwester blieb heute in der Cammer. 19. Januar: Meine Schwester ging heute wieder aus.

13. Maj 1744: — blieben Ihre Königl. Hoh. Princesse Charlotte in dero Cammer wegen eines Catarrhs. 19. Maj: heute ging — den abend Ihre Königl. Hoheit Princesse Charlotte (wieder aus)“.

Af et Brev⁸⁾ (i Nr. 384), uden Datum eller Underskrift, og som heller ikke indeholder noget, hvoraf Aarstallet kan afledes, ses, at hun „eine geraume Zeit her fast monatlich mit Haut und Augenflüsze, Haut und Rücken Schmerzen und unterlaufenden febrilisehen Bewegungen des Geblüths incommodirt und desfalls das bette zu halten genöthigt worden“.

For en stor Del skyldes disse Symptomer vel molimina mensium. Hun døde ugift 76 Aar gl. og synes at have haft et langt Sygeleje før Døden, der er indtraadt, efter at muligvis en senil Dementis havde udviklet sig, at dømme efter Ligtalerne, saaledes siger Treschou²⁴⁾ i sin Ligtale: „— var dog de sidste Forbedelser som forkyndte Dødens Komme, langvarige, smertelige ja ofte skrækkelige. — Ofte naar Kampen syntes at have Ende, begyndte den paany og hvor megen Møje kostede det ikke denne for Verden allerede løsrevne Siel at forlade sit brøstfældige Legems Hytte —.“ I Bastholms²⁵⁾ Ligtale forekommer følgende: „— femten Uger maatte Hendes udødelige Aand ligge indhyllet, dybt indhyllet i Støvet — hendes udødelige Aand skulde saa længe ligge begravet under Ruinerne af Hendes nedfaldende Hytte —.“

Christiana Amalie døde 3 Maaneder gl.

Frederik Christian. Af et Brev⁸⁾ (i Nr. 384)

uden Underskrift eller Datum, men sandsynligvis skreven i November Maaned samme Aar, han var født, da der findes et Brev af 26. Novbr. 1726, der øjensynlig er Svar paa det førstnævnte, ses, at hans Sundhedstilstand i de første Maaneder ansaas for god, han havde 1—2 Gange Aabning daglig,

„Der Printz wohl geruhet, die Brüste mit guten Appetit genommen, und wan darinnen etwan zu viel gestehn, das uberfluszige durch gelinde vomitus fortgeschaffet hat. Alles was man bemercket ist: 1. Eine Verstopfung der Nasen, welche sich in den ersten Wochen gleich gefunden, niemahlen aber einige Hindernisz im Saugen gebracht hat und sich offters gantz verlohren hat 2. ein beym athemholen verspührete rhonco änliches Schnarren, welches aber nicht beständig auch weder mit einen Husten noch einer Oppletion der Brust und schwerer respiration accompagniret ist 3. ein wie wohl selten bemercktes zusammenschieszen welches sich vornehmlich bey dem ersten Einschlafen ereignet, weder aber die Ruhe unterbrochen noch einige widerliche Suites gehabt hat auch anitzo wenig gespühret wird. Vor etwa 4 Wochen waren der Printz an einen Tag zimlich unruhig, weineten viel und wollen nicht die Brust, welches sich aber bald verlohr und vermuthlich von einigen an dem gaumen observirten blättergen musz entstanden seyn. — Das meiste, welches der tendresse der Königl. hohen Eltern einige ombrage machet, ist der heufige Schleim, welche sich bey Hochstgedachter Printzen befindet und nicht nur durch das Schnarren bey der respiration, sondern auch in dem per vomitum geseheenen Auswurf und in den excrementis und zwar zuweilen klumpenweis, sich in zimliche quantité zeigt —“.

Han er altsaa tidlig begyndt at lide af Dyspepsi og en enkelt Gang haft Aphten. Af det ovennævnte Svar anføres blot følgende som en Kuriositet: „— das meiste zu besorgen ist die bevorstehende dentitio. In Engeland machen Sie ein groszes Werck von einem Halsbändlein üm den Halsz in dentition diffic. von Dr. Chamberlens durch ein eigen tractat 3 jahren in Engliche Sprache sehr recommen-diret, welches unser Printz würckl. v. allezeit anhat die convulsiones zu verhindern —“. Tempora mutantur; men Tandhalsbaandet med dets gamle Indikation bestaar endnu.

I et Brev ef 22. April 1727, da han var 10 Maaneder gl., findes følgende: „— Der Husten incommodirt noch zu zeiten, vornehmlich gegen die Nacht, da er zuweilen die Ruhe unterbrichet und zum Weinen Anlazz giebt. Die excrement. sein offters miszfarbig und führen dan und wan vielen Schleim mit sich —“.

Han døde 3 Uger efter at det sidste Brev var skrevet, muligvis af sin Tarmlidelse.

Carl. Der findes ⁸⁾ angaaende hans Sygdomme en hel Del Betænkninger af Livlægerne og Breve fra disse til Stahl, Vecht og Juncker med Anmodning om deres „hochvernünftige Beyrathen“ og „Sentiment“; men desværre er flere af dem ubrugelige, da der ingen Datum findes og det ikke er muligt at rekonstruere den.

Man ser, bl. a. ogsaa af en 11 Foliosider lang Betænkning, at Afføringen fra Fødslen af var misfarvet, ostet; til Trods derfor trivedes han de første Maaneder godt.

I 3 Maaneders Alderen har han vistnok været alvorlig syg, da der findes en kongelig Ordre af 23. Maj 1728, ifølge hvilken Livlægerne ikke mere behøvede at holde Nattevagt, da Prinsen nu var i Bedring.

Den 7. Septbr. 1728, da han var 7 Maaneder gl., skriver Stahl: „— wegen mannigmahligen Schleims unter den abgehenden Excr. als auch je zuweiligen Verstopfung —.“

Af et Brev til Dr. Juncker, vistnok skrevet i Febr. eller Marts 1729, ses, at der i Begyndelsen af 1729 maa have været nogen Bedring af Dyspepsien:

Es haben hochstgedachter theurester Printz mit dem 16. Febr. das erste Jahr ihres Alters durch gottliche Gnade zurückgeleget, auch um Weynachten die ersten 2 untersten Zähngen wohl herfurgebracht. Sonsten sein Printzl. Hoheiten von der Geburth an öftters durch Kneipfen im Leibe mit miszfärbigen auch zu Zeiten sehr käsigten abgang incommodiret gewesen wie wohl sich nun eine geraume Zeit her weder Leibes Schmerzen noch Käse in den Abgang gefunden. Das accident, worüber I. K. M. anitzo am meisten besorget sein ist eine starcke Verstopfung der Nasen, welche, insonderheit wan der Printz die Brust nehmen oder einschlafen wil, ein so groszes Rasseln in der Nase verursacht, das der Printz die Brust recht zu nehmen verhindert auch bey deroselben der Schlaf unterbrochen, auch zu Zeiten, wan der Schleim hinterwarts fallet, ein Husten verwecket wird. Der Printz ist dabey etwas unruhig, die Gaumen und das Zahnfleisch geschwollen, und zuweilen flieszt ein zehrer Schleim aus der Nase —“.

Tilstanden har imidlertid ikke holdt sig saaledes, hvad der ses af følgende Brev, der maa være skreven et Par Maaneder senere, i alt Fald før 7. Juni 1729:

„— 1. Das zwar Printzl. Hoheiten so wohl tages alz Nachts und zwar viel schlafen, auch am tage über zimlich munter sein. 2.

die Brust und ihre Speiszen wohl nehmen. 3. tägl gute ofnung, zwar nicht so heüfig und oft, wie vorhin, doch tagl. 2 und zu zeiten 3 mahl haben 4. auch die excretiones nicht so miszfärbig noch käsigt sondern von ziml. gute Couleur und consistence befunden werden, mit dem allen aber 5. Printzl. Hoheiten am Leibe gar nicht zu, sondern vielmehr besonders an den Untertheilen etwas abnehmen 6. viel schwitzen 7, ihre blase farbe noch wie vor behalten 8. die fernere dentitio auszenbleiben und zeit mehr als 25 wochen keine anzeigen dazu bisher ereügnen und selbst die beyde vorgebrochene Zähne keinen Zuwachs nehmen, auch etwas schwarz zu werden beginnen und 9. der Printz da man zuerst vor etwa 6 wochen den anfang gemacht, Sie die füsse anzusetzen zu gewöhnen, nicht gerne stehet, sondern lieber sitzen und getragen sein will. Ob man nun zwar an dem Gewächs der Knochen Gott lob bisher keinen merckl. fehler siehet auszer das die Knöchelgen an den Händen mehr als ordinair erhoen zu sein scheinen, auch in dem unterleib keine Harte noch dicke noch inflatio hypochondrior. bemercket wird, so befürchtet man den noch das Printzl. Hoheiten in die sogenannte Englische Kranckheit verfallen mögte, da die partes musculosæ keine rechte festigkeit haben —“.

En Betænkning af Vecht angaaende Tidspunktet for at vænne ham fra Brystet er dateret 2. Maj 1729: „— Unterdeszen kan man Ihn sicher bey der Milch laszen, indem die obstruction einigen glandulen unter der Haut diesen keinen Schaden thun kan, da sie nicht tief gewesen ist. — Det tyder paa, at han har haft Adenitis.

Hans Tilstand efter Midten af 1729, da han var c. 1½ Aar gl., ses af et Brev, der maa være skrevet omtrent paa denne Tid: „Wie Printzl. Hoheiten besonders nach einer medio Aprilis gehabten Unpäslichkeit, mercklich an fleisch abgenommen und man aus einige Umständen die Englische Kranckheit befürchtet, solches habe bereits in meinem vorigen gemeldet. 10. Juni (da einige tage vorher die Amme wieder eine Blutfinne auf der Brust gehabt, welche aber bald abgetrocknet) befiehlen Printzl. Hoheiten unvermuthet mit einer zimlich starcken durchfalle so dasz selbigen tags ein 7 mahliger abgang mit heüfigen dünnen Wasser, welches mit seiner Schärfe die Haut angriff und sehr saur roch auch grünlich aussahe, erfolgte. Dieser Durchfall setzte sich zwar in so weit, das Printz Hoheiten folgende etwa 2 bis 3 mahligen doch starcke ofnung hatten, wobey eine Materie abging von consistence, welche aber einer käsigten fermentirenden Milch gleich sahe. Bey diesen Umständen waren I. Hoheiten von gezicht sehr blasz, verlohren den appetit zum eszen, waren unruhig und knurrig und da Sie nach der vorigen attaque nur peu a peu etwas abgefallen, so fiel das fleisch fast zusehends weg, so dasz die Haut an den Händen etwas runzeligt zu werden begunte und dieses continuirte bis c 15 ejusdem. Man bemerkte hierbey dasz der Printz viel in den Mund griff und salivirte, das fleisch oben im Munde, wo die dentes incisores sitzen war geschwollen beym anrühren empfindl.

und man sahe daselbst 4 distincte erhöhungen, welche noch daselbst vorhanden und so hart an zu fühlen sein, alsz wan es selbst die Zähngens waren. — Nach d. 15ten hat es angefangen sich merklich mit Printzl Hoheiten zu beszern, wie dan anitzo dieselben ruhig und wohl schlafen ihre Speisze mit ziml. guter Appetit genieszen und sich im übrigen dan und wan munter und lustig bezeigen. Indeszen; obgleich Printzl. Hoheiten von Natur eine weisze Haut haben und die Couleur sich in einigen verbeszert so scheint doch dabey eine kränckl. Blaszhait mit durch, und obgleich der Printz anitzo keine so grosze abneigung vom Stehen als vor weniger Zeit bezeigt, sondern sich wohl ein halb viertel ja viertel stunde lang auf die Beine stellen lässt, dabey gerade stehet, auch den Leib und den Kopf zimlich wohl und gerade tragen kan, so giebt es doch leider den Augenschein das Sie an fleisch sehr abgenommen —*.

Sygehistorien er i al Korthed følgende: Skønt Brystbarn dog kronisk Dyspepsi næsten fra Fødslen med Eksacerbation i 3, 14 og 16 Maaneders Alderen. 10 Maaneder gammel 2 Tænder, derefter Stilstand i Tandudviklingen det følgende halve Aar. Fra 14 Maaneders Alderen Anæmi, Rakitis og Afmagring. Ifølge Sektionsberetningerne synes han at være død under de ved Rakitis almindelige Kræmper.

Den første Sektionsberetning er underskrevet af Buchwald, Eichel, Scheffer, Bing, Schmitz, Claussen og Boessel: „— 1. Eüsserlich war nichts zu sehen als was Bey die an Convulsionibus sterbenden allezeit Befunden wird, nemlich das es gegen den Rücken zu an Beyden Seiten etwas röthlich war 2. Invendig in der Brust wurde das Hertz die Lungen und andere Theile in natürliche Zustand gefunden: 'das Hertz aber war etwas wohl grosz, und mit allen seinen Gefäßen in sehr guten Etat, und die Lungen an der rechten Seite an der invendigen Brustwandt oberhalb etwas angewachsen. 3. Im Unterleibe fand sich die Leber, Miltz und Maagen Küssen(?) nebst den Nieren und der Blase in guten Zustande ohne das die Gallen Blase an der Leber etwas viel mit Galle angefüllt war, und die Leber etwas röther als gewöhnlich gefunden wurde. Der Maagen sowohl als die Gedärme aber waren von Winden aufgeblasen: der Grim darm war an zweyen orten als gegen den Blinden Darm alsz gegen den Mastdarm etwas zusammengezogen welches man aber gemeinlich an Convulsionibus sterbenden zum öfftern wehrnimmt. Im Gekrös (Mesenterio) fand man die drüsen deszelben ein wenig gröszer als sie à l'ordinaire zu seyn pflegen, doch aber nicht Scirrhus oder hart. 4. Ubrigens haben wir gefunden. dasz 9 Zähne hervorgebrochen ge-

wesen worunter einer, wo die incision geschehen völig hervorgebrochen, die andern beyden aber, wo die incision geschehen, waren noch nicht völig hervorgebrochen. Aus diesem allen, welches wir so eüsserlich als innerlich angemercket, ist sowoll nach der anatomischen als medicinischen wissenshaft zu urtheilen, dasz der gottselige Königl. Printz wenn nicht dieser starcke Antrieb des Zahnheckens und die dahero entstandene Convulsiones dazu geschlagen, in Betrachtung derer innerlichen Leibenstheile wohl hätte können fortgebracht werden —“.

Den anden Beretning er underskreven af Bing alene: „Udvortes paa Armlidene og Knæerne vare Benene mere udvoxne og større end de naturligvis burdet være. Brystbenet høyt opvoxet, og da det blev separeret fra Ribbenene hvor de ere cartilagineuse, vare Enderne, hvor de vare sammenføyede ved Brystbenet tyckere voxen end naturlig, hvilcket ingenlunde sker hos noget Barn uden De som er dend saakaldte Engelske Sygdom underkastet —“.

Der fandtes altsaa ved Sektionen foruden flere kada-verøse Fænomener Svulst af forskellige Epifyser, Pectus carinatum, rakitisk Rosenkrans, Forstørrelse af Hjertet, Resterne af en Pleuritis adhæsiva i de øverste Lapper (Apex?) af højre Lunge, Tympanitis af Mave og Tyktarm og Svulst af Mesenterialkirtlerne, hvoraf fremgaar, at han foruden Dyspepsi og Rakitis paa en eller anden Tid maa have haft en Pleuritis (tuberkuløs?). Man ser ikke, hvor vidt Forstørrelsen af Hjertet har beroet paa en Hypertrofi eller Dilatation; det sidste er det rimeligste, idet den kunde tænkes at være opstaaet ved Slaphed af Hjertemuskulaturen paa Grund af den langvarige Dyspepsi.

Frederik Gyldenløve døde⁹⁾ 9 Maaneder gl.

Helene Schindels Datter døde²⁰⁾ 1 Aar gl.

Henvisninger.

¹⁾ Bidrag til Danmarks Hist. under Chr. V saml. fra udenl. Arkiver af Allen (Danske Saml. 2. R. 5. B. S. 127). — ²⁾ Lacombe de Vrigny: Relation d'un voyage fait en Danemarc S. 78. — ³⁾ Minerva Oktbr. 1789 S. 31. — ⁴⁾ Ny dansk Magazin 4. B. 2det Hæfte S. 85. — ⁵⁾ Mnemosyne 3. B. Side V. — ⁶⁾ Gesch. Friderich des Vierten udg. af Falck. — ⁷⁾ Ny kgl. Samling 1089c. — ⁸⁾ Rigsarkivet: Kong Fr. IV's Sygdomme og Død. — ⁹⁾ Molbech: Uddrag af Biskop Bircherods Dagbog. — ¹⁰⁾ Rigsarkivet: Danske Kongers Hist. 192. (Chr.

V egenhænd. Kalenderoptegnelser for 1696.) — ¹¹⁾ Rostgaards Saml. 62 Fol. — ¹²⁾ Thottske Saml. 1650⁴. — ¹³⁾ Eric Torms Antegnelser til Kong Fr. IV Hist. i Suhms nye Saml. 2. B. S. 5. — ¹⁴⁾ Rigsarkivet: Fr. IV Ind- og Ud-gaaende Breve. — ¹⁵⁾ Rigsarkivet: Dronning Anna Sophie. — ¹⁶⁾ Gaspari: Urkunden u. Materialien z. nähern Kenntnitz d. Gesch. u. Staatsverw. Nord. Reiche. — ¹⁷⁾ Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv Tillæg til 6.7 B. S. 42. — ¹⁸⁾ Aktstykke vedrørende Fr. IV sidste Levetid og Dødelige Sygd. af Prof. E. Holm (Dansk Magazin 5. R. 2. B. S. 257. — ¹⁹⁾ Riegel: Fr. IV Hist. I S. 48 Noten. — ²⁰⁾ Prof. Møller: Bidrag til Kong Fr. IV Privathist. (Skand. Literaturselsk. Skr. 23 B. S. 114). — ²¹⁾ Rigsarkivet: Chr. VI Hist. Nr. 394. — ²²⁾ Broch: Chr. Vls Dagbøger. — ²³⁾ Ny kgl. Samling 1106a. — ²⁴⁾ Ny kgl. Samling 1106⁴. — ²⁵⁾ Bastholm: 2 Sergetaler over Prinsesse Charlotte Amalie S. 52. — ²⁶⁾ Suhms nye Saml. 1. B. S. 144.

Christian VI.

Hos de Camilly¹⁾, der var her i Landet i 1728, da Chr. VI var 29 Aar gl., forekommer følgende Beskrivelse: „Hans Figur er liden, tynd og svag, hvilket ikke tilkendegiver nogen stærk Helbred. Ved hans Stemme er der noget saa overraskende, at man har ondt ved at tro, at det er den samme Person; saa forskellige er de Toner, som hans Strube frembringer. Han er overordentlig frygtsom, naar han skal tale med nogen, som han ikke er vant til, han rødmer og synes forlegen —“.

Hos Wilh. Langfeldt²⁾ findes følgende: „— ikke meget høy eller før af Statur, men dog derhos af en god Taille —“.

Han blev i sit 22. Aar (1721) gift med den 1 Aar yngre Sophie Magdalene, med hvem han havde 3 Børn: Frederik (V) (f. 1723), Lovise (f. 1724) og Lovise (f. 1726). Ifølge Breve³⁾ fra hans Barndom led han paa den Tid tidt af Snue og Hoste; i 1711 — da han var 12 Aar gl. — skriver han ifølge Koch til Faderen, at han haaber, Gud snart vil gengive ham fuldkommen Sundhed, og den 26. Septbr. 1711⁴⁾ skriver Fr. IV til

ham: „— weil ich aber die folgende Post darauf eine gantz contra und schlimme seitung von dero gesundheit vernohmen —“.

I sit 29. Aar foretog han en Baderejse⁵⁾ til Karlsbad paa 5 Maaneder. Da han var 37 Aar (i 1736), blev han i Altona angreben af en, som det synes ifølge Møller⁶⁾, alvorlig Sygdom; den 25. August 1736 skriver Kongen til Grev Stolberg: „— Kongen af England (har) — ladet mig ved den expres afsendte Kammerherre Bülow gratulere til min Helbredelse —“. Sandsynligvis har det drejet sig om den Tertianfeber. hvortil der sigtes i et Brev af Schaarschmidt af 15. April 1746, som nedenfor vil blive refereret.

To Aar senere skriver Kongen i et Brev⁷⁾ af 16. Decbr. 1737 til Grev Danneskiold Samsø: „— unser catharr hält etwas lange an und ist nun ein schnuppen auch noch dazu kommen, die medici wollen uns nicht erlauben so lange der schnuppen währt in die luft zu kommen —“. 41 Aar gl. blev han syg henimod Slutningen af Aaret, den 26. Decbr. 1740 skriver⁸⁾ han i sin Dagbog: „— dampfte den Morgen und blieb den gantzen tag in die Cammer. 27. Decbr.: — dampfte vormittags und blieb den gantzen Tag in die Cammer. 1. Januar⁹⁾ 1741: ging zum ersten mahl wieder aus —“. I dette og de følgende Aar ses han at have brugt forskellige Slags Piller af Dr. Carl og Dr. Laub. 19. Marts 1741 skriver han: „— fing an Phtisane beim eszen zu trincken“. 29. Maj 1742: „— Aasz ich nicht, sondern drunck nur eine schale Haber Supp“. 18. Marts 1743: „fing an Phtisane zu drincken“. 9. April 1743: „hörte auf Phtisane zu drincken“. Han brugte i dette Aar tillige forskellige Slags Draaber og Piller. 16. Febr. 1744 skriver han: „fing Ihro Maytt. der König dero Cuur an; es bestund selbige darin, dasz Sie alle Tage 3 mahl Phtisane truncken, und des Nachmittags und Abends ein Pulver nehmen, auch ein mahl des Tages Tropfen“. Phtisane Kuren fortsattes til 30. Marts, men gentoges et Par Gange samme Aar; desuden brugte han i Aarets

Løb forskellige Slags Piller, Draaber og „Seltzer Brunnen“.

Kongens Sygdom i 1743 og 1744, da han var 44 --45 Aar gl., har vistnok været af alvorligere Art end man faar Indtryk af i hans Dagbog, i et Brev af Livmedikus i Berlin Eller af 28. Marts 1746, som nedan for skal refereres, findes følgende: „— vor 3 Jahren Herr Patient am rechter arm von zugestoszener Erkältung rheumatische Schmerzen überkommen, so je durch dienliche Mittel gänzlich vertrieben worden, die aber vor 2 Jahren am linken Arm sich eingefundene dolores rheumatici hätten keine Medicamenten weichen wollen, daher dennoch eine grosze Schwäche und Schwindung im besagten Arm und Schulter vorhanden wäre —“.

Da der i Kongens Dagbøger fra de Aar intet forekommer om Sengeleje, har det muligvis været en fra Begyndelsen kronisk Polyarthritis, der har medført Atrofi af v. Arm.

1 Januar 1745 skriver⁶⁾ han til Greven af Stolberg Wernigerode, at han er syg og har maattet holde sig inde i 3 Uger paa Grund af en stærk Maveforkølelse; han kan intet spise og er i sine egne Tanker miserabel. Lægerne siger vel, at det intet har at betyde; men han beder dog Gud gøre ham beredt paa alt. Ved Sektionen (se neden for) fandtes der forskellige Adhærencer af Tarmene, saa at det ikke er umuligt, at „Maveforkølelsen“ kan have været en Peritonitis sicca.

Den 18. Oktbr. 1745 skriver han til Grev Danne-skiold Samsø: „— ich habe heute nicht können nach Friedensburg kommen wegen eines kleinen schnuppens so aber meist wieder guht is —“.

Hans Helbred blev fra Slutningen af Aaret 1745 daarligere, saa at han endog ifølge Møller⁶⁾ fra Begyndelsen af 1746 havde Vanskelighed ved at skrive Breve, hans Haandskrift, der tidligere var fast og tydelig, blev usikker og rystende.

Fra det sidste Aar han levede (∴ 1746), findes der forskellige Breve fra udenlandske Lægeautoriteter, der er

blevne spurgte til Raads; med Udeladelse af de forskellige Lægers Forklaringer af Kongens Sygdom skal det væsentligste gengives:

Brev fra Schaarschmidt (Læge ved Charité i Berlin) af 24. Marts 1746:

„— 1. Nachdem Herr Patient vor 3 Jahren rheumatische Schmerzen am rechter Arm erlitten (etc. ligesom oven for anført i Ellers Brev) — sind sie vor 5 Monathen, vermuthlich nach vorhergegangener Erkältung, mit einem starcken rheumatischen flusz am Kopf und Halsz befallen worden, welcher sich durch empfindliche Schmerzen am Halsze, Stechen in denen Ohren; Schwindel, und den Stock-Schnupfen, nebst einem spasmodischen zusammenfahren des gantzen Körpers geäuzert 2. Man hat zwar anfänglich den pulv marchionum dawider gebraucht, um dadurch die transpiration zu befördern; diese aber hat nicht erfolgen wollen, sondern der Zufluss derer Säfte zum Kopf und Halsz sich noch mehr verschlimmert, indem eine relaxatio uvulae, wie auch derer übrigen Theile deres faucium, ja selbst des oesophagi sich dazu eingefunden vermöge deren Herr Patient weder Speisen noch Geträncke sie mögen kalt oder warm gewesen seyn. ohne mit groszer Mühe und Erregung eines hefftigen Hustens haben hinunter bringen können Bisweilen haben sich die hinunter geschluckte Speisen etliche Minuten in oesophago verweilet, und sind alsdann mit grösster Hefftigkeit, durch Mund und Nase wieder herausgestoszen worden. Bisweilen ist ein Spasmus oesophagi dazu gekommen, welchen Herr Patient deutlich wahrnehmen können und sich währenden deszen sorgfältig hüten müszen, nichts hinunterzuschlucken. weil sonst das Getränk mit Gewalt wieder aus der Nase gefloszen, und bey denen zu solcher Zeit genommenen Speiszen ein entsetzliches Würgen erfolget, nach welchen sich auch öfftens ein Singultus eingestellt. 3. Auszer diesen Beschwerden hat sich ferner bisweilen ein starcker Schwindel sonderlich vor der Mahlzeit geäuzert; die Nase ist beständig trocken gewesen, so dasz Herr Patient nicht haben niesen können, ja solcher Trockenheit wegen hat sich nicht allein der Geruch verlohren, sondern auch der Geschmack mercklich vermindert, wobey man im Halse keine inflammation, wohl aber eine Bläsze und Trockenheit gewahr worden. 4. Hierwieder hat man innerlich — (Medicin) — und obgleich H. Patient hierauf geschienen, sich etwas beszer zu befinden, auch die Mandeln nebst dem velo palatini ihre natürliche farbe wieder bekommen, so ist doch letzteres annoch mehr nach vorne zugetrieben, die uvula relaxirt geblieben, und der oberste theil des pharyngis, welcher wie ein rechter Sack ausgesehen, beständig mit einem dicken zähen Schleim überzogen gewesen, welcher sogar die Sprache schwer gemacht, wen er nicht durch Gurgeln und Pinselen abgespült worden wiewohl solches nur auf eine kurtze Zeit allemahl soulagirt 5. Hier-

nach haben sich Herr Patient über eine beschwerliche Spannung überhalb dem diaphragmate und an dem vordern Theil des Halses, so dasz sie deswegen den Mund nicht allemahl wohl aufthun können, beklaget; und weil sie ferner eine Schwer und drückenden Schmerz über der Nase und denen Augen empfunden, wurd ein aqua errhinia in die Nase injicirt, wornach eine Menge von alten verdickten muco, und gantze dicke blaulige Klumpen durch Mund und Nase abgegangen, und seitdem der Geruch und Geschmack sich etwas wieder eingefunden 6. da sich aber dem ohnerachtet ein trockner Husten mit einem schweren Auswurf dazu gesellet, wurde — (Medicin) — und wieder den noch anhaltenden Spasmus oesophagi — (Medicin) — wornach auch dieser Spasmus sich mercklich vermindert. Weil inmittelst der Schleim sehr zähe und der Auswurf sehr beschwerlich blieb, wurde nach — (Medicin) — mit dem effect, dasz der Auswurf des Schleimes leichter wurde, und sich ziemlich verminderte. Ja es hat sich auch hierbey das velum palatinum allmählich etwas wieder in die höhe gehoben, die uvula ist etwas kürtzer, und die höhle hinter derselben wieder natürlich worden; weil aber gleichwohl das durchlauffen des Getränckes durch die Nase noch anhielt, wurde da wieder — (Medicin) — deszen effect Herr Patient auch guth befunden. 7. Indeszen will sich doch bisz hieher noch keine völlige Genesung ereignen, und auszerdem, dasz die Kräfte sehr abgenommen, wird der gegenwärtige Zustand des H. Patienten so beschrieben, dasz die fauces annoch sehr relaxart sind, mithin bestandig ein Schleim aus demselben hervorquille, welcher den sonst ziemlich ruhigen Schlauff etwas hinderte; dasz hiernechst Herr Patient noch bisz dato nicht zum Niesen kommen können, und dasz die zwar die Speisen beszer als vormahls hinunterbrächten, das Getränk aber noch öfters durch die Nase zurückkomme. 8. Ubrigens wird von denen Umständen des H. Patienten gemeldet, dasz Sie von ihren Mannbahren Jahren an offters, wie auch bey jetziger Kranckheit molimina hæmorrhoidalia verspüret, die hæmorrhoides aber niemahls als einmahl vor 17 Jahren fluentes gehabt; dasz währender jetzigen Kranckheit sich bey dem Stuhlgang ab und zu Schmerzen ereignen, und die excrementa zum öfftern hart und knollicht, bisweilen weiszlich, bald mehr braunlicht, bald mit einem muco vermischt sind; und dasz der Urin ein weisz röthliches Sediment setze, doch mehr derjenige, so den Tag über, als der, so des morgens beym Erwachen gelaszen wird; wie sich denn auch bisweilen auf demselben eine dünne blauröthliche Haut befinden —“.

Brev fra Eller af 28. Marts 1746: „Aus der eingesandten Historia morbi, eine Persohn von 46 Jahren habitus sicci tenerioris, temperamenti chlorico-sanguin. betreffend, welche Anfangs Novembris a. p. von Schmerzen im Halse Stechen in den Ohren und abwechselnden Schwindel belästiget worden, bald darauf aber einen hefftig stockenden Schnupfen empfunden, wornach sich beym Schlafengehn ein überaus starckes spasmodischs zusammenfahren geüssert, welches Herrn Pa-

tienten gezwungen öfters wieder aufzustehen, welches aber, da Sie im Bette warm geworden, wiederum nachgelassen habe, jedoch nachhero eine starcke relaxationem uvulæ, Faucium und oesophagi zu wege gebracht, wozu wiederum ein hefftiger spasmus gestoszen, welcher verhindert, dasz keine Speisen und Getränke ohne mit groszer Müde und Erweckung eines hefftigen Hustens hinunter geschluckt werden können. Unterweilen hätten sich die Speisen einige Minutten lang in Oesophage verhalten, wären aber mit groszer Hefftigkeit aus Mund und Naszen heraus gestoszen worden, daher es dan geschehen dasz H. Patient öfters gezwungen worden die einzuschluckende Speisen so fort wieder aus zu speyen sobald der Spasmus gulæ unvermuthet sich ein gestellet, weil sonst ein hefftiges Würgen und Eintreiben des Geblüts nach dem Kopf, so die Farbe im Angesicht und die Gedanken unterbrochen erfolget wäre. Auszer solchen habe Herr Patient eine merckliche Schwäche in denen Nerven verspühret, indem hierauff Schwindel, Schwäche des Gesichts, unterbrochner Geruch und Geschmack sich eingestellt, eine auszerordentliche Trockenheit der Nasen sey auch Schuld dass Herr Patient numehro in 4 Monathen nicht mehr genieset hätten. An allen denen leydenden Theilen habe man keine Spuhren einer Inflammation wahrgenommen, vielmehr hätten sich die innere Theile des Schlundes als Uvula, palatum pendulum, fauces &c schlapp blasz und trocken gezeigt, und aus denen obern Theilen des Pharyngis welche wie ein rechter Sack ausgesehen, sey beständig ein gelber dicker Schleim herfür gefloszen, welches Herrn Patienten in sprechen sehr belästiget —“.

Brevet fra Muller (M. D. und graflich Ysamburgischer ordinarius) af 31. Marts 1746 indeholder i Hovedsagen det samme som de allerede anførte, og har kun Interesse, fordi der her ikke er Tale om en „Herr Patient“ eller „Persohn“, men „Ihro Konigl. Majestät“ udtrykkelig nævnes, saa at der ikke kan være nogen Tvivl om, at de oven for nævnte Sygehistorier referere sig til Chr. VI. Nogle Uger senere synes der at være kommen nogen Bedring, at dømme efter følgende Brev af Schaarschmidt af 15. April 1746:

„Denn da Herr Patient von jugend auf nicht allein einige Mattigkeit derer zur Sprache dienenden, und im Halse liegenden Theile verspühret, sondern auch zu denen Congestionibus nach dem Halse beständig gewohnt gewesen; so musz es nunmehr allerdings weit schwerer fallen, eine solche gleichsahm angebohrne und durch wiederholte catarrhalische Zufälle vermehrte atoniam gründlich zu heben — Es ist zwar dem Herren Patienten im geringsten nicht zu verdenken,

dasz Sie seit des vor 10 Jahren erlittenen tertianfiebers, sich sowohl vor das starcke Schwitzen, als den häuffigen Gebrauch derer Saliu fürchten. — Da nun vorjetzo Herr Patient sich etwas beszer befunden, der Pulsz freyer und erhabener gehat, der Halsz eine lebhaftte Farbe zeigt, und in solchen Stande ist, das so wohl das Essen als trincken viel beszer von statten gehet auch der jetzige Husten keine Beschädigung oder Verschleimung der lunge zum Grunde hat — und nur noch die Sprache, sonderlich gegen Abend am beschwerlichsten fällt, so wird es nunmehr in der Cur hauptsächliich darauf ankommen —“.

Der findes desuden i Rigsarkivet Breve fra Dr. Paul Gottlieb Werlhof af 17. Marts 1746 og fra Dr. Kuhn af 28. Marts 1746, der imidlertid ikke indeholder noget nyt.

Uden Tvivl kan de anførte Breve fortolkes paa forskellig Maade; det er saaledes ikke umuligt, at Billedet af en bleg, tør Slimhinde kan være fremkommen ved en fin difteritisk Membran, der efter Afstødelsen har efterladt en Slimhinde af nogenlunde normal Farve. Det naturligste er dog maaske at antage, at Sygdommen er begyndt med en eksudativ Betændelse (Herpes?) eller Mykose (hos den da allerede kakektiske Patient) af Larynx og Næsen, Sekretet er sunken tilbage gennem Farynx og indtørret, og har derved fremkaldt det blege Udseende. Efter at Slimen er bleven fjernet, har den naturlige Slimhinde atter præsenteret sig. Det sækformede Udseende af Farynx skyldes sandsynligvis Svulst af Slimhinden i Tubahjørnerne, og det blaa Pus er vistnok Tegn paa, at Cellulæ ethmoidales har været medafficerede. Paa Grund af serøs Infiltration af Ganemusklerne er der opstaaet en Paralyse af Velum palatinum, der synes at have været paafaldende langvarig, naar Paralysen da ikke har haft anden Grund (Difteritis?); den var næppe nok hævet efter c. $\frac{1}{2}$ Aars Forløb.

Desværre haves der kun faa Oplysninger om Tiden fra April til 6. August, da han døde. Langfeldt²⁾ siger, at hans Kræfter tog meget af. I „Leben und Thaten des jüngst verstorbenen König Chr. VI“ forekommer følgende:

„Inmittels nahm seine Unpäßlichkeit die in Februaris das Ausehen gehabt alsz ob sie sich verlieren würde, von neuen gar sehr zu. Er liesz sich in Junio auf das Schlosz Hirschholm bringen um daselbst desto bequemer die Arzeneyen zu gebrauchen — Aber es waren alle Medicamenten ohne erwünschte Wirkung. Die Schwulst und Wassersucht hatte bereits den gantzen Körper eingenommen, dasz keine Hoffnung zur genesung vorhanden war —“.

Den 7. Maj 1746 skriver⁶⁾ Kongen til Greven af Stolberg, at han fra den 3. Maj har faaet Lov til at gaa ud, at han kører og gaar flittig omkring og finder, at Bevægelsen gør ham godt.

Hofpræsten E. Pontoppidan skriver¹³⁾ i sin Levnetsbeskrivelse, at

„Hans Majestæts Helsot og egentlige Døds Aarsag syntes meget dubieus for Lægerne selv; thi da man længe holdt for, at Sygdommens Hovedsæde var i Brystet, saa befandtes den siden, da det Kongelige Liig blev aabnet at have været i Maven og det dermed forenede intestino recto, som begge var angrebne af en Slags Koldbrand, hvorimod alle andre partes nobiles fandtes ubeskadigede. I Hovedet, over hvis Smerter den Høisal. Herre ofte klagede, fandtes usædvanlig megen Vædske. Siden eet Aar, da Kongen gjorde den holsteenske Rejse — var hans Majestæt aldrig ret vel og hele Vinteren derefter maatte han blive i sit Gemak paa Christiansborg; vilde dog ikke være sengeliggende, men klædte sig hver Dag, skønt med stor Besværing. — Sin Andagt forrettede den Høisal. Herre som sædvanlig paa Knæ, skønt med den Besværlighed ved Kræfternes Mangel, at han knapt kunde staae op af Bønnen uden sin Kammertjeners Hjælp. — Den sidste Aften før Kongens Død befandt han sig saa vel, at han gav sin ældste Livmediko, Etatsraad Laub, Forlov at reise til Kiøbenhavn, vilde heller ikke, at Kammertjeneren¹⁾ Mons. Putscher skulde vaage den Nat. — Men denne blev i Nærheden og mærkede henimod Midnat, at Døden var nærmere end man ventede. — Hans Kongelige Højhed Kronprindsen — som ved en Exprese blev averteret i Kiøbenhavn om sin Hr. Faders yderlige Livsfare, indfandt sig saa hurtig som muligt var, dog ikke tidlig nok til for at see Hans Majestæt levende —“.

Kongen, der ved sin Død var 46 Aar gl., havde altsaa lidt en Del af katarralske Affektioner af

¹⁾ Det var Kongens Livkirurg, der havde den i vore Dage af Livkirurger vistnok ikke meget efterstræbte Titel af Kammertjener.

Farynks og Næsen allerede fra Barndommen af. 43 Aar gl. blev han angreben af en vistnok kronisk Polyarthritis, der medførte Atrofi af venstre Arm. 1¹/₂ Aar senere fik han en „Maveforkølelse“, der muligvis har været en Peritonitis sicca. 9 Maaneder før Døden fik han en Affektion af Fauces (Difteritis?), der havde ret alvorlige og langvarige Følger (Paralyse af Velum palatinum). Fra Begyndelsen af 1746 blev hans Helbred daarligt, hans Kræfter tog stærkt af, hans Haandskrift blev usikker, og han havde Vanskelighed ved uden Hjælp at rejse sig op fra den knælende Stilling. Der kom Hydroper, og han døde meget pludselig i August Maaned samme Aar.

Sektionen foretoges Dagen efter Døden, Beretningen er undertegnet af Reizenstein, v. d. Lübe, Asperen (Arch. Reg.), Putscher (Leib. Chir.) og Wohlert (Hoff Chir.):

„— Nach Eröffnung des Unterleibes fand sich in selbigen etwas ausgeträthenes bluthiges Serum. Der Pylorus Ventriculi hatte an seiner obersten Fläche einen inflamirten Flecken, das Intestinum Ileum war an dreym Ohrten mit dem dazugehörigen Mesenterio doch unbeschadiget seiner Cavität zusammen gewachsen, überhalb des Coeci, an den äüszersten Rande des Coli, war auch ein wiedernatürlicher Anwachs an dem Peritonæo. Da natürlicherweisse das Colon, von der Curvatura dextra ad Curvaturam sinistram, qver unter dem Magen weggehen solte, so formirte es mit seinem sonst horizontalen Theile einen scharfen Winckel, wovon die Spitze in dem untersten Theile des Beckens befindlich war. Sonsten war der Umfang derer dünnen Gedärme sehr klein. und in den dicken Gedärme befunden sich hin und wieder ein guth Theil harte knollichte Excrementa.

Bei der gelinden Abtrocknung der Feuchtigkeiten die sich in dem Unterleibe ergoszen hatten, ist der von Luft etwas aufgetriebene Magen geriszen, indem wir beobachteten dasz er zusammen fiel. Um dieses nun desto gemächlicher und behutsamer zu untersuchen, haben wir zuerst die Brust geöffnet.

Die Cartilagines Costarum waren ungemein hart, die Lungen aber sehr mit Geblütt angefüllet, der Lobus sinister war mit seinem Margine anteriori gegen dasz Sternum mit dem Mediastino etwas befestiget. Im Pericardio war ein wenig mehr an Feuchtigkeit enthalten alsz natürlich ist. Das Hartz war schlaff und sonsten in der Höhle der Brust etwas bluthiges Serum befindlich. Nachdem wir die viscera

der Brust herausgenommen ohne den Oesophagum zu berühren befunden wir, dasz dieser in der Höhle der Brust unbeschädiget war. Um desto beszer den Schlund und Magen in seinem gantzen Fortlauff zu sehen, wurde das Diaphragma bisz an dem Ohrte. wo es von dem Oesophago durchbohret, durchgeschnitten.

Da wir dan beobachteten, das gleich unter dem Orificio sinistro, (welcher in seiner inneren Überfläche ein wenig exulceriret aussahe) an dem groszen Rande oder Krümme des Magens, sich eine geriszene Öffnung befand, deren Umkreis viel mürber und bley färbiger war, als der übrige Theil des Magens.

An der inneren und oberen Fläche der Miltz, wo der Magen in seinem beschädigten Theile angewachsen gewesen, fand man noch Überbleibsel von halb verfaulten Membranulis. In der vesicula fellis war nur sehr wenig und blasze Galle.

Die lincke Niere war etwas hart, alle Viscera aber insgesamt sehr mit Geblüthe angelaufen, und auszer der Verlätzung des Magens, schienen sie gesund, einige aber etwas schlaff zu seyn.

Der Kopf um das Gesicht nicht zu verderben, wurde nur an seinem hintersten Theile geöffnet. Die vasa cerebri waren sehr mit Geblütt angelaufen, und in denen Ventriculis lateralibus eine ziemlich grosze Portion von bluthigen Waszer enthalten. Sonsten war die Substance des Gehirns feste, und Substantia corticalis cerebelli konte mit leichter Mühe in viele Lamellas getheilet werden —“.

Der fandtes saaledes foruden postmortel Hypostase af Lunger og Hjerne Slaphed af Hjertet og Underlivsorganerne undtagen venstre Nyre, der var noget haard (sekundær Skrumpenyre?); Hydroper af kakektisk Natur i de serøse Huler; Resterne af en Pleuritis paa venstre Side og af en Peritonitis, Ptois af Colon transv.

Det mest paafaldende er Ulcerationen ved Cardia, den store Skørhed af Mavevæggen i Ulcerationens Omfang, Adhærencen af dette Sted til Milten og de „halb verfaulten Menbranulæ“, der fandtes paa dette Sted. Da Sektionen fandt Sted c. 1 Døgn efter Døden, kan der næppe have været Tale om postmortel Gastromalacie. Det hurtige Svind af Kræfter i de sidste $\frac{3}{4}$ Aar af hans Liv leder Tanken hen paa en eller anden malign Proces, f. Eks. Tuberkulose, tilmed da der fandtes Rester af en Pleuritis og Peritonitis, saa at Skørheden af Mavevæggen maaske kunde skyldes en tuberkuløs Betændelse af Mavens Peritonæalbeklædning. Sektionsjournalen er saa

mangelfuld, at man ikke kan se, om der har været andre Tegn paa Tuberkulose, eller om Skørheden maaske har haft en anden Grund, f. Eks. en karcinomatøs Infiltration. Stedet for Nydannelsen vilde i dette Tilfælde være lidt usædvanligt, og Sektionen oplyser intet nærmere til Støtte herfor, men nævner kun Symptomer paa en almindelig kakektisk Tilstand (de hæmorrhagiske Hydroper og de slappe Organer).

Da det er bekendt, at Charlotte Biehl's Upaalidelighed holder Skridt med hendes Skrivelyst, er der egentlig ikke megen Grund til at gøre opmærksom paa, at ifølge det foreliggende hendes Fortælling om, at Kongens Død skulde skyldes et Stykke Lapis, han ved en Ubehændighed fra Livkirurgens Side var kommen til at synke c. 4—5 Aar før sin Død, savner al Grund.

Dronningen, Sophie Magdalene, brugte i sit 28. Aar sammen med Kongen en Brøndkur⁵⁾ i Karlsbad.

I de Dagbøger, der er bevarede fra den Tid, vrimler det af Optegnelser om mindre Ildebefindender, under hvilke hun et Par Dage har holdt sig inde, uden at der synes at have været nogen alvorligere Sygdom.

I Chr. VI's Dagbog fra 1740, da hun var 40 Aar gl., forekommer under 9. Juni: „— fuhren wir den morgen von Rendsburg nach Drape -- die Königinn ward übel bey der taffel und muste von taffel aufstehen. Den nachmittag fuhren wir von Drape nach Itzehoe. 23. Juni: blieb die Königinn in die Cammer wegen schwindel. 26. Decbr.: — die Königinn hatte starck Zahnweh. 27. Decbr.: — die Königinn hatte heute starck Zahn Weh und Kopf Weh und schwindel“.

I hans Dagbog⁹⁾ for Aarene 1741, 42, 43 og 44 forekommer følgende Optegnelser:

„1741 10. Januar: ging die Königinn zum ersten mahl wieder ausz und an taffel. 1. Febr.: bekam die Königinn zu abends nach dem essen den schwindel. 15. Febr.: muszte die Königinn den gantzen Tag zu bette beliegen bleiben. 16. Febr.: versuchte Sie aufzustehen, konte aber nicht lange aufbleiben, sondern muszte nach dem eszen sich wieder ausziehen und zu bette legen. 17. Febr.: heute ging die

Königinn wieder an taffel. 8. Maj: bekamh die Königinn vormittag den Schwindel beim anziehen, musste zich zu bette legen und den gantzen tag im bette bleiben. 9. Maj: muste die Königinn noch zu bette bleiben wegen starckes Kopfweh. 10. Maj: ging die Königinn wieder ausz an taffel. 4. und 5. Juni blieb die Königinn in die Cammer wegen eines dicken backens und zahnweh. 6. Juni: blieb die Königinn noch in die Cammer. 7. Juni ging die Königinn an taffel. 27. Aug.: bekamh die Königinn den Schwindel den morgen in der Kirche, muste sich nach der predigt ausziehen und zu bette legen. 28. Aug.: ging die Königinn wieder ausz an taffel. 29. Aug.: fuhren — nach Hirschholm —; die Königinn bekamh den Schwindel daselbst: der Schwindel ging doch Gottlob bald wieder über, so dssz die Königinn doch konten an taffel gehen und nach der mahlzeit im garten spazieren gehen. 16. Septbr.: — den nachmittag that die Königinn einen schlimmen fall. 17. Septbr.: kunte die Königinn noch nicht ausz und an taffel gehen. 19. Septbr.: blieb die Königinn mit mir gant(z) allein in die Cammer wegen Ihres falles. 20. Septbr.: blieb die Königinn in die Cammer. 21. Septbr.: diese nacht bekamh die Königinn heftig zahnweh, ohren schmerzen und Kopfweh. 22. Septbr.: heute gegen Abend legten sich die schmerzen etwasz, 29. Septbr.: ging die Königinn Gottlob wieder ausz an taffel aber nicht in die Kirche. 25. Decbr.: blieb die Königinn in die Cammer Wegen Zahnweh und Kopfweh. 27. Decbr.: ging die Königinn den mittag an die taffel.

1742 2. Januar: heute abend beym schlaffen gehen wahr die Königinn recht übel von hertzens angst. 3. Jan.: blieb die Königinn in die Cammer und zu Bette. 4. Jan.: blieb die Königinn gleichfalls in die Cammer, lag meist den gantzen tag auf dem bette. 5. Jan. heute blieb die Königinn zwahr in die Cammer, wahr doch auf ausz dem bette. 8. Jan.: ging die Königinn Gottlob wieder aus und an taffel. 10, 11, 12. Jan.: diese drey tage blieb die Königinn wieder in die Cammer und wahr sehr übel an hertzens angst. 13. Jan.: heute ging die Königinn wieder ausz. 10. Febr.: blieb die Königinn in die Cammer und hatte zu morgen den Schwindel. 11. Febr.: heute ging die Königinn wieder ausz an taffel, aber nicht in die Kirche. 15. Febr.: blieb die Königinn in der Cammer wegen zahnweh. 18. Febr.: die Königinn kunte wegen zahnweh nicht in die Kirche kommen. 23. Febr.: heute ging die Königinn wieder ausz an taffel. Bruger nu Piller og „Kräuter Thee“. 24. Aug.: blieb die Königinn den gantzen tag in die Cammer und zu bette, weil Sie die Nacht und den Tag über sehr heftig Zahnweh hatte 30. Aug.: ging die Königinn zum ersten mahl wieder ausz an taffel“. 20. Septbr. („Seidlitzer Saltz“). 21. Septbr.: (Kur med „Seltzer Brunnen). 23. Septbr. (Mælk). 24. Septbr.: (Bade). 16. Oktbr. heute drunck die Königinn zum letzten mahl Ihren brunnen mit Milch, 17. Octbr.: heute nahm Sie das Seidlitze Saltz und Trunck 6 Gläser waszer dabey, und hiemit hörte die gantze Cour auf“.

1743 (Bruger Piller) 25. Martii: blieb die Königinn in die Cam-

mer, weil Sie Zahnweh hatte. 28. Martii: ging die Königin wieder aus an die Taffel. 18. Maji: ~~bekahm die Königin~~ **bekahm die Königin** ~~zahnweh und einen Dicken Backen~~. Sie musste desfalls in der Cammer bleiben. 24. Maji: heute ging die Königin wieder aus an die Taffel. 8. Juni: musste die Königin in der Cammer bleiben wegen Zahnweh. 15. Juni: ging die Königin wieder aus an die Taffel. 23. Juni: ~~bekahm die Königin~~ **bekahm die Königin** ~~abermahls einen dicken Backen und Zahnweh und musste in der Cammer bleiben~~. 28. Juni: heute ging die Königin Gottlob wieder aus an die Taffel. 4. Juli: („Seidlitzer Salt“ og „Seltzer Brunnen“). 19. juli: (Bade). 10. Aug.: beschloz die Königin Ihre Brunnen Cur. 28. Septbr.: heute blieb die Königin in der Cammer wegen Kopfweh und Flüsze. 1. Oktbr.: heute ging die Königin wieder aus.

1744. 16. Febr.: (Phtisane, Pulver og Draaber). 30. Martii: hörten Ihre Maytt. auf Phtisane zu Trincken. 25. Maji: blieb Ihre Maytt. die Königin den ganzen Tag auf dem Bette liegen, weil höchst-dieselbe Schmerzen am rechten Fusz hatte und nicht gehen könte. 26. Maji: heute befand sich Ihre Maytt. die Königin Gottlob etwas beszer. 2. Juni: („Seidlitzer Salt og Seltzer Brunnen“). 30. Juni: beschloz Ihre Maytt. die Königin die Brunnen Cur. 24. Septbr.: heute ~~bekahm Ihre Maytt. die Königin den schwindel und musste sich zu Bette legen~~. 25. Septbr. blieb Ihre Maytt. die Königin noch in der Cammer. 26. Septbr.: Fuhr Ihre Maytt. die Königin aus —“.

I en Dagbog over 1745, skreven af en af Hofpersonalet, forekommer under 1. Januar: „Heute abend ~~bekahm Ihre Maytt. die Königin die Colic, müste von Essen aufstehen, Sich ausziehen und zu Bette legen und hatte die gantze Nacht viel schmerzen~~, 2. Jan.: Hielten die Schmerzen fast den ganzen Tag an, weshalb Ihre Maytt. die Königin den ganzen Tag in der Cammer blieb. 3. Jan.: ~~Zog Ihre Maytt. Sich wieder an und speizete mit in der Cammer~~“.

Ogsaa i denne Dagbog noteres flere Gange, at hun brugte Seidlitzer Salt og bliver paa sit Værelse, men uden at der nævnes nogen Grund.

Som man ser, har de fleste Sygdomme været af mindre Betydning. Det er ikke godt at vide, hvad der har været Aarsag til den Svimmelhed, hun led af, især i 1741, og som de fleste Gange dog var saa stærk, at den først gik over efter 1—2 Dages Sengeleje. Muligvis har den ligesom Prækordialangsten i 1742 staaet i Forbindelse med Klimakteriet eller med gastriske Forstyrrelser. da der næppe paa Grund af den høje Alder — 69 Aar — hun opnaaede, kan have været Tale om noget alvorligt organisk Grundlag.

I sit 60. Aar synes hun at have været meget syg, Juliane Marie¹⁵⁾ (Fr. V's Dronning) har i sin Dagbog under 19. Juni 1760 skrevet: „La Reine Mère a été ici pour la première fois apres Sa maladie dangereuse“.

Om hendes Død er intet nærmere bekendt.

Lovise døde 6 Maaneder gl.

Lovise: I Rigsarkivet i Pakken: Fr. IV's Sygdom og Død Nr. 384 findes en medicinsk Betænkning angaaende hende fra et eller andet Tidspunkt i hendes Barndom:

„Allerunterthänigstes Bedenken wegen Ihrer Königl. Hoheit Princesse Louyse itzigen Befinden. — 1. Dasz dieselben von zartester Kindheit an mit heufigen Schleimigkeiten incommodirt. 2. nicht selten vormahls mit einem frieselhaften Ausschlag befallen worden. 3. vor etwa eines halben Jahr an einem zu solcher Zeit bey Kinderen epidemisch grassirender Husten wobey die ausgeworfene Materie mit blut meliret gewesen. Da nun anitzo wiederum sich ein dergleichen hefftigen Husten eingefunden und I. K. Hoheit dabey zu einigen mahlen klares Bluth sollen ausgeworfen haben. — Ein wahre Hæmoptysis oder blut-speyen ist zwar bey kindl. alter ein sehr rarer affect, und pflaget bey catarrhal Husten durch deszen Hefftigkeit, dieselbe in peristromata faucium sich einige adern eröffnen und den aus zu werfenden mucum blutig färben; dasz aber bey I. K. Hoheit ein klares dünnes Bluth ausgeworfen solches ist allerdings in consideration zu ziehen und wird eine genauere Untersuchung in wenigen tagen den ausschlag geben können ob selbiges aus den Lungen herrühre —“.

Om senere Sygdomme findes kun faa Antydninger, saaledes noteres i Chr. VI's⁹⁾ Dagbog en Tandpine i 1742 og en kortvarig (2 Dage) „Flusz Fieber“ i 1744, da hun var 18 Aar gl. Hun blev i sit 23. Aar gift med Hertugen til Sachsen Hilburghausen, men døde 6 Aar senere, 29 Aar gl.

Henvisninger.

¹⁾ Mnemosyne 3. B. S. XI (Møllers Oversættelse af de Camillys Breve). — ²⁾ Gl. Kgl. Samling 976 Fol. — ³⁾ Koch: Chr. VI's Hist. — ⁴⁾ Rigsarkivet: Kong Fr. IV's egenhændige Optegnelser. — ⁵⁾ Højer: Gesch. Friederich des 4ten oversat af Falck. — ⁶⁾ Møller: Chr. VI og Greven af Stolberg Wernigerode. — ⁷⁾ Theisen: Nogle Bidrag til Fr. Greve af Danneskiold Samsø's Hist. (i Dansks Saml. 2. R. 2. B. S.

209). — ⁸⁾ Bang: Kong Chr. VI's Dagbog fra 1740 (i Danske Saml. 2. R. 5. P. S. 261). — ⁹⁾ Broch: Chr. VI's Dagbøger. — ¹⁰⁾ Rigsarkivet: Chr. 6. Hist. Nr. 442. — ¹¹⁾ Rigsarkivet: Fr. IV's Sygdom og Død. — ¹²⁾ Ny kgl. Samling 1106 b 4. — ¹³⁾ Prokansler E. Pontopidans Levnetsbeskrivelse udg. af N. E. Hofman (Bang) S. 113. — ¹⁴⁾ Rigsarkivet: Chr. VI's Hist. Nr. 443. — ¹⁵⁾ Rigsarkivet: Dronning Juliane Maries Optegnelser, Breve etc.

Frederik V.

Allerede meget tidlig synes Fr. V. at have hen­ givet sig til Udsvævelser, der findes i Rigsarkivet¹⁾ en Afskrift af nogle Breve fra Chr. VI til Hofmarskallen fra Februar 1744, da Fr. (V) var c. 21 Aar gl., i Følge hvilke det var kommen Kongen for Øre, at den unge Kronprins sammen med en Kammerjunker Tillisch begik Ekscesser in Venere, i hvilken Anledning Hofmarskallen skulde anstille en Undersøgelse. Begge nægtede bestemt alt, men Kammerjunkeren blev dog fjærnet. Hans Drikfældighed er noksom bekendt, Molbech²⁾ anfører en fransk Haandskr. Optegnelse: „Le gout pour le vin, que Braun, son premier valet de chambre & autres lui administroit en secret, etait devenu une habitude chez lui. Il s'enivroit rarement à table, mais il buvoit entre les repas et en cachette.“

Der er da nogen Rimelighed for, at Charlotte Biehls³⁾ Beskrivelse ikke er saa langt fra Sandheden, især da man finder ganske det samme hos Suhm¹⁵⁾. Hun skriver bl. a.:

„Indtil Slutningen af Aaret 1750“ (da han var 27 Aar) „havde Kongen baaren sin Flaske som man den Tid sagde, uden at man kunde mærke det, men saa ofte han nu hyldede Bacchus, blev Druens Virkning meget kiendelig og øyensynlig, som dog ikke kom af det, at han tog meere til sig, men af en Forhærdelse i Leveren, der var forarsaget af et Stød, som hans Hirschfænger havde givet ham

under det venstre Bryst, da han nogle Aar forhen havde styrtet meget farlig paa Jagten og maatte holde Sengen i nogle Dage. — Det var saadan en Yderlighed af grove Vellyster Brochenhuus der søgte at giøre sin Lykke ved at giøre sin Herre bekiendt med, at man ikke uden Skamfuldhed kan nævne dem. De gemeeneste og liderligste Fruentimmer i hele Byen vare Gratierne i disse Forsamlinger, for nogle Ducater fandtes de meget villige til at afføre sig deres Klæder og i samme Stand, som de vare komne paa Jorden at dandse omkring paa Borde og Stoele for de forsamlede Herrer. Den Begiærlighed de haabede at antænde ved denne Leylighed slog dem for det meste feyl, men en anden opsteg derimod hos Kongen, som det syntes umueligt for en Menneske Ven at falde paa, og som man aleene burde vente sig af en grum Tyran. Det var nemlig hans største Vellyst at pidske disse Elendige indtil Blodet; io meere de vaandede sig og krympede sig derved, io meere kildrede det ham, og fornøiede ham saa at sige ind i Sielen, og sielden eller aldrig holdt han op førend han saa Blodet strime efter. — Kongen ingen Aften kom til Sengs med sine fulde Sandser. Indtil 1758 og 1759 havde man vel talt om Virkningen Viinen ofte gjorde hos ham, men ingen uden de som vare ideligen om ham, havde seet ham i denne Tilstand, men nu bleve alle Vidne til den, han kom ikke alleene paa Apartement, som den Tiid begyndte Klokken fem, endskiønt han aldrig kom førend imod 7, i en Forfatning, at hans Been havde Møye med at bære ham, men ieg har meere end een Gang seet ham til Hest med den største Angest for at han skulde falde af den, og i Vognen, at hans Arm ikke var mægtig at bringe hans Hat paa hans Hoved igien uden Moltkes Hiælp.*

Hans Mangel paa Selvbeherskelse overfor den slette Tilbøjelighed til Drik og den perverse Sexualdrift — Saldismen — pege stærkt i Retning af en nervøs Degeneration, som har en ikke ringe Interesse af Hensyn til den sindssyge Søn Chr. (VII); der mangler imidlertid paalidelige Fakta nok til nærmere at kunne paavise den.

I sit 20de Aar (1743) blev han gift med den 1 Aar yngre Lovise af England, med hvem han havde 5 Børn: Christian (f. 1745), Sophie Magdalene (f. 1746), Wilhelmine Karoline (f. 1747), Christian (VII) (f. 1749), Lovise (1750). Aaret efter Dronningens Død giftede han sig for 2den Gang, 29 Aar gl., med den 6 Aar yngre Juliane Marie af Brunsvig, med hvem han havde Sønnen Frederik (Arveprinsen) (f. 1753).

Angaaende en Sygdom i hans spæde Barndom foreligger der en medicinsk Betænkning⁴⁾ af Livmedikus Schæffer af 21. Decbr. 1724:

„Die ersten 6 Wochen von Dero Gebuhrt an, haben Sie mit vielen schreien und Weinen zugebracht, da dann wehrender Zeit continuirlich eine ziemliche mengde Schwartz grün nachhero gelblichte Unreinlichkeiten per Sedes von ihnen gegangen. 2. nach verlauf der 6 Wochen seindt Sie mehr und mehr ruhig und munter geworden, bisz gegen die Zeit, da die ersten Zähnen anfangen den Gaumen zu erhöhen. 3. Ihre Hoheiten waren schon über die 30 Wochen alt ehe der erste Zahn zum Vorschein kamen. 4. Die mehreste Zeit wann Ihre Hoheiten Zähne bekommen haben, seindt sie unruhig und unleidlich gewesen, haben ab und zu etwas hitze gehabt, und der Schlaf ist nur wenig und kurtz gewesen. Ordinaire aber hat sich dieses alles gelegt mit einem durchfall, da jederzeit eine mengde grün und gelblichte Excrementa abgegangen, wornach die Zähne ausgebrochen und der Printz wohl und munter geworden. 5. Von Ihre Hoheiten Gebuhrt an, hat man ab und zu bemercket dasz sie ihren Urin mit einen kleinen Schauder demittirt, seit einem Jahr aber ist es zum öfftern geschehen, dasz sie mit sehr grosze mühe nicht ohne schmerzen ihren Urin zum abgang bringen können, dann wann Sie in 12 à 16 Stunden zuweilen kein tropfen Urin gelassen noch lassen können, haben sie auf einmahl angefangen gantz heftig und entsetzlich zu schreien und weinen, die Knie beständig an den Leibe hinan gezogen, mit den Händen umb sich geschlagen, bisz endlich der Urin, zuweilen Citron farbigt, selten Melckenfarbigt die mehreste Zeit aber gantz gelbfarbigt in sehr groszer mengde abgegangen. 6. Vor etwan 6 Wochen bekamen Ihre Hoheiten einen kleinen trockenen Husten, das Gesichte schien ein wenig geschwollen zu sein, und im Munde empfunden sie einige schmerzen. 7. Nach Verlauff aber 14—16 tagen spührcte mann, dasz sich eine schleimigte Materie auf der Brust setzte, die den Husten immer vehementer machte und fast täglich mehr und mehr zunahm ohne dasz Ihre Hoheiten etwas von diesem Schleim auszuwerffen vermocht. 8. Endtlich fing die Brust an zu röcheln, und der schleim ward immer häufiger, so dasz mann bey dem starcken Husten und jedoch verhaltenen Auswurf öfters in ängsten war, dasz der Printz möchte einmahl von diesen Kwalster ersticken bisz itzo, Gott sei gelobet, der Husten nicht allein ein merckliches nachgelassen, sondern auch der Schleim mehr zum Auswurf disponirt ist. 9 Zu diesen 6 Wochen haben Ihre Hoheiten alle 24 Stunden wenigstens 1 à 2 mahl öfning gehabt, bisz in den letzten Wochen da sie 3 tage hinter einander constipirt gewesen. 10. Der Urin ist durchgehends sehr hoch gelbe gefärbt; dasz auch die Leinen tücher aussehen alsz wann

sie mit Saffranwasser angefärbt waren. 11. Letzt verwichenen Montag den 18 dieses remarquirte man an Dero Hoheiten des Nachmittags bei einem gewaltiger Schreien, dasz sie auf enmal gantz blasz wurden, die Lippen hingegen blauw, und die Augen stunden eine Weile gantz starr und unbewegliche im Kopfe aufwärts stille —.“

Han har altsaa i de første 6 Uger og senere fra 7 Maaneders Alderen lidt af Dyspepsi. Fra 9 Maaneders Alderen har han havt Nyregrus, i Ny og Næ med, iøvrig hos Børn sjældent forekommende Kolik Anfald. Det har næppe været calculi vesicæ, da denne Sygdom ikke ses hyppig før 2 Aars Alderen og Beskrivelsen af Anurien og Urinladningen ikke passer paa calculi, hvor man ser Urineringen pludselig standse, efter at den først uden Besvær er begyndt. Desuden har han i 20 Maaneders Alderen havt Bronkitis med det hos Smaabørn ganske sædvanlige Fænomen, at Ekspektoratet synkes.

I sit 29de Aar havde han en Øjensygdom i Følge et Brev⁵⁾ fra ham af 12. Septbr. 1752: „Weil mein Auge noch nicht völlig besser ist, so wollte ich mir wohl heute von der Parforce Jagd dispensiren.“

Efter Reverdi⁶⁾ (S. 17) skal han i sit 34te eller 35te Aar have havt en Pleuritis. Under 20. Januar 1760, da Kongen var 37 Aar, har Dronningen⁷⁾ skreven i sin Kalender: „Le Roi à l'église pour la première fois apres sa maladie.“ Sygdommen synes at have været Variolæ, i alt Fald forekommer i Wasserschleben's⁸⁾ Optegnelser (10de Ark) følgende: „Le feu Roi Frederik V ayant été attaqué de la petite verole au commencement de l'année 1760 se determina a faire inoculer le 10. juin e. a. le Prince Royale,“ vistnok den første Vaccination eller rettere sagt Variolation hertilands.

Under 8. Septbr. samme Aar forekommer i en Dagbog, ført af en af Hofpersonalet: „Le Roy eut un acces de fièvre. 11. Septbr. Le Roi va à Hirschholm,“ saa Sygdommen har næppe været af nogen Betydning. I Novbr. 1760, da Kongen var 37 Aar, var han saa uheldig at paadrage sig en Fractura cruris dext.; om denne

Sygdom haves en meget udførlig Beretning⁹⁾ af Braun og Wohlerter dateret 16. Maj 1761, men af Pladshensyn skal jeg indskrænke mig til et kort Resumé.

Sygehistorien er i al Korthed følgende: Den 18. Nov. paadrog han sig en kuneiform Fraktur af h. crus paa det sædvanlige Sted – Grænsen mellem midterste og nederste Trediedel, Retningen*) ovenfra forfra, nedad, bagtil og indad; fibula paa sædvanlig Maade brækket lidt højere oppe end tibia. I Begyndelsen prominerede den stumpe Spids af nederste Fragmen, der skød sig op over det øverste; efter Ekstensionen var det det spidse øverste Fragmen, der prominerede mod Huden og allerede efter en halv Snes Dage perforerede denne, hvorfor der anlagdes permanent Ekstension. Denne Bandage forarsagede imidlertid forskellige alvorlige Ekskorationer, saaledes i poples, over Fleksorerne af femur, paa Fodryggen og calcaneus; de lægtes meget langsomt, Ekskorationen paa calcaneus var saaledes først lægt efter 2 Maaneders Forløb. Bandagen blev derfor fjernet den 18. Decbr. og erstattet med Papskinner. Ved Undersøgelse af Frakturen paa denne Dag viste det sig, at fibula var konsolideret, medens der endnu var abnorm Mobilitet af tibia. Den 13. Januar kom han op, og den 20. Januar begyndte han at støtte paa Benet. Der var ingen Smerter, vel nogen Svulst ogsaa paa den sunde Side. En halv Snes Dage senere tog Svulsten til, der viste sig flegmonøse Symptomer paa og nedenfor Frakturstedet, sandsynligvis opstaaet ved Infektion gennem de mange Ekskorationer, og der opstod en Affektion af selve Bensusubstansen (Osteomyelitis?) med det Resultat, at der i Begyndelsen af Februar dannede sig forskellige Abscesser med Underminering af Bløddelene, og Frakturen atter blev mobil, hvorfor der anlagdes Forbinding med Blikskinner. Den

*) Københavns Adresse Contoirs Efterretninger af Fredagen 21. Nov. 1760, der meddeler, at „det var en stoer Lykkie, at Brudet skeede lige,“ har saaledes været mindre godt underrettet.

21. Febr. var Svulsten forsvunden, og den 22. Marts kom han op, uden dog at kunne støtte paa Benet. 4 Dage senere viste der sig atter nogen Rødme af Benet og nogle Dage senere en lille fluktuerende Plet en Fingerbred nedenfor Frakturen paa den indvendige Side af tibia. I Begyndelsen af April kom der spontan Perforation med Udskillelse*) af et lille Sekvester, hvorefter Saaret hurtigt helede, saa at det den 21. April var lægt. Der holdt sig stadig en ringe Svulst af begge Ben, muligvis en ødematøs Svulst paa Grund af det lange Sygeleje. Den 30. April noteres, at Kongen klagede over Stivhed paa forskellige Steder; der findes ikke nogen Angivelse af, naar Funktionen var fuldstændig i Orden.

Kongens Helbred skal i Følge Moltke efter denne Tid have været mindre godt; men man hører ikke noget til Sygdomme, naar undtages en let Forkølelse i Begyndelsen af 1765; i en Kalender⁷⁾, der vistnok er ført af en af Hofpersonalet, noteres under 4. Januar: „Le Roi garda la chambre a cause d'un gros Rhume“ og under 8. Januar: „Le Roi a diné et soupé en Public.“ Først i August Maaned samme Aar blev han angreben af en alvorlig Sygdom, der endte med Døden c. 5 Maaneder senere. I Rigsarkivet i Pakken: Kong Frederik den 5te findes en udførlig Beretning om denne Sygdom; det er aabenbart en Afskrift, den er uden Datum og Underskrift.

„— Ihre Majest. hatten bereits vorher einige Wochen öftters einige Anstöße von Coliquen, Erbrechen und Spannungen in der linken Seite gehabt, welche Zufälle sich jedoch durch dazwischen gehörige Mittel sich legten. Anno 1765 d. 25**) 8bris aber wurden Ihr Maytt. des Nachts von dem Sontage auf den Montag mit einem heff-

*) Det er vistnok dette Sekvester, der har givet Anledning til Moltkes og Charlotte Biehls Fortælling, at Kongen for 2den Gang skulde have brækket Benet.

**) Da der i det følgende anføres forskellige Data fra September og den 28 September 1765 virkelig har været en Lørdag (Groote-fend: Die Zeitrechnung), maa den 25 8bris betyde den 25de August (den 8de Maaned i Aaret), skønt det efter Datidens

tigen Würgen, Erbrechen, Colique und einer mässigen Diarrhoea befallen. — Nach deren Gebrauche sich die vorerwehnte Zufälle gegen 2 Uhr des Nachmittags legten; der Pulsz war dabey natürlich; der Urin aber sehr saturiret und dunckell roth gefarbet. — Die Nacht darauf hatten Sie unruhig geschlafen, ohngeacht Sie weder Schmerzen noch Übligkeiten vernommen. Der Pulsz war matt und langsahm; der Urin war wie der gestrige.

Mitwoch d. 27 8br. observirte man, dasz das weisse in den Augen so wohl als auch die ganze Oberfläche des Gesichts und des Halses gelb war.

Donnerstag den 28. hatten Ihr Maytt. ziemlich gut geschlafen. das Gelbe im Gesicht ausserte sich mehr, der Urin war sehr dunckel roth und gallicht. Gegen Mittag lieszen Ihr Maytt. sich kleiden, speiseten bei Ihr Maytt. der regierenden Königin mit einigen appetit. Seit dieser Zeit vernahm man dasz Ihr Majest. sehr abnahmen und mager wurden, der appetit auch nicht sonderlich war, der Urin sahe noch immer hochroth und gallenmässig aus; da auch Ihr Majest. Diät nicht wie es wohl nöthig wäre, observirten, so klagten Sie d. 26*) 7br. abermals über ein starckes druck und Spannen in der linken Seite, in der gegend der Miltz, welcher Zufall sich ordinair nach einer unordentlichen Diät sich euserte. Der Pulsz war starck und langsahm, mit eine Bespannung und Beklemmung über der Brust, weszhalbea Ihr Maytt. allergnädigst geruheten sich zur Ader zulaszen. — Das Blut hatte einen Scorbutischen Mucum und das Serum, welches sehr wenig war, sahe ganz gelbe aus. Nach der Aderlasz wurde der Pulsz weicher, das Drucken in der Seite und die Beklemmung auf der Brust hatten sich auch verlohren. — Des Morgens darauf als den 29e ejusd. hatten Ihr Maytt. Ihren eigen Geständniss nach, gut geschlafen. Da aber die gelbe Couleur in der Oberfläche des Geblüths und des gantzen Körpers immer mehr und mehr zunahm, der Urin immer gallenhafter und die Excrementa aschgrau und schleimigt wurden, so wurde Ihr Maytt abermahls die Rhabarber Essentz wie zu anfangs verordnet. — Bey Besichtigung des Ani wurde man gewahr, dasz Ihr Maytt. von denen Hæmorrhoidischen Tacken ziemlich incommodiret wurden. Man observirte dabey zugleich, dasz der Unterleib ziemlich maszen in der

Sprogbrug egentlig betegner den 25de Oktober. Der er saa meget mere Grund til denne Formodning som Moltke⁶⁾ (S. 264) fortæller, at Kongen den 28de August (3: i de Dage, da den ikteriske Farve traadte tydelig frem) blev alvorlig syg; den gule Farvning har den Gang ligesom nutildags imponeret stærkt. De 2 følgende Data er heller ikke rigtige, for saa vidt som den 27de August var en Tirsdag og den 28de August en Onsdag; Fejltagelsen kan være fremkommen ved, at Sygdommen begyndte om Natten mellem den 25de og 26de August.

*) Aabenbart en Skrivefejl.

Dücke zugenommen, da hingegen die übrigen Theile des Körpers abnahmen. Wann man demnach die öftern Schmerzen im Unterleibe, das öftere Erbrechen, das Nasze bluthen aus dem rechten Naszeloche, das Drücken und Spannen circa præcordia, die gelbe Couleur der gantzen Oberfläche des Körpers, den gallenhaften Urin und den aschfarbenen Stuhlgang überleget, so sind solche Phenomina genugsame Zeichen einer Verstopfung der Leber. — Nachdem Ihr Maytt die obigen Pulver 8 Tage gebrauchet, so changirte zwar die Couleur des Excrementen gar nichts, wohl aber observirte man ein paar mahl, dasz die quantite des Urins häufiger wurde, doch wurde die Couleur desselben nicht geendert; diese Pulver verursachten täglich 5 und des Nachts 2 sedes mit sehr vielen Schleim; das Unterleib wurde dabey immer dünner, und nachdem diese 24 doses verbrauchet, welches den 14 9br. war, befanden allerhöchstdieselben ziemlich wohl, — in zehn Tagen nichts von Medicamenten einnehmen wollen. Während dieser Zeit fanden sich die vorigten Zufälle zusehends wieder ein; der Urin wurde sehr wenig se und excerniret, die gelbe Farbe über den gantzen Körper nahm täglich zu und die Kräfte mehr und mehr ab.

D. 22. 9br. reiseten Ihr Maytt. von Friedensbourg nach dero Residence Christiansbourg. Diesen Tag waren ihr Maytt. überaus schlecht. Bey dero Ankunfft hatten Sie beständig Übelkeiten Frost, welche Zufälle auch die gantze Nacht continuirten mit einem kleinen und sehr schwachen Pulsz, bis gegen 4 Uhr des Morgens, da Sie etwas Hitze spühreten. Der Pulsz war geschwinde und voll, dabey aber etwas hart. Gegen 9 Uhr des Morgens als d. 23 ej. wurde der Pulsz natürlich doch etwas matt; Sie hatten weder appetit noch durst.

D. 24 9br. Auf den Gebrauch dieser Pillen befanden Ihr Maytt. sich ziemlich wohl, Sie hatten des Nachts gute Ruhe, des Tages hatten Sie von diesen Pulvern 2 Öffnungen und des Nachts eben so viel. Der Urin war sehr gallen mässig und wenig. Die Excrementen schwarz mit einer sehr groszen Menge eben solchen Schleimes vermischet. Der Unterleib zimlich weich, doch aber dabey etwas mehr aufgelaufen, der Pulsz natürlich. Durch das vorhin erwehnte starcke Erbrechen entstand ein descende auf der rechten Seite, weszfalls Ihnen ein commodos Bruchband aufgeleget wurde, und welcher Ihnen gar keine incommodite verursachten.

D. 28ten hatten Ihr Maytt. die Nacht gut geschlafen, der Urin war nicht so übermäszig gallicht und die Excrementen waren heute zum ersten male breyhafft und gelbe.

D. 30 9br. — Geringes abgangen des Urins.

D. 7 Xbr. — Die noch gegenwartige Farbe der Haut, der geringe Abgang des Urins, welcher zwar die mehreste Zeit einen dunkelrothen leichten Boden Satz zeigt, aber dabey immer sehr gallicht ist, und der Mangel des appetits, machen den Gebrauch eines solchen auflösenden Mittels neben den starckenden, nothwendig.

D. 8 Xbr. das gestern Abend eingenommene Laxans hat 7 mahl

gewürcket. Der Pulsz so wohl als auch die Zunge waren natürlich; der Urin war nicht so dicke, wie der gestrige, hatte sich auch mit einer etwas festere Boden Satz präcipiteret, der Abgang war von guter Couleur.

D. 9 Xbr. Ihr Maytt. haben diese Nacht zimlich gut geschlafen; der Urin ist wenig und bricht sich noch immer mit einem Sediment, heute waren Ihr Maytt. auch munterer und hat etwas appetit.

NB. Heute als den 10 Xbr. waren Ihr Maytt. gar nicht bey humeur, obgleich Sie zimlich wohl geschlafen hatten; der Urin war heute auch mehr gallenhaft und hat sich gar nicht gebrochen. Der Abgang aber war gantz gelbe und von guter Consistence.

D. 11 Xbr. Ihr Maytt. haben diese Nacht gut geschlafen. Bey dem Thee speiseten Sie zwey Butter Kringel. Eine Quentin Urins mit 7 quartier wasser vermischet zeigte die natürliche Farbe des Urins. Der Abgang war starck von der Galle tingiret.

D. 12. Diese Nacht haben Ihr Maytt. gar nicht geschlafen, wegen einiger Schmetzen in dem Unterleib, hatten dabey des Nachts 2 öffnungen; der Bruch Band wurde wieder relaxiret, wornach sich das Grimmen im Unterleibe legte. Der Urin war heute bey meisten nicht so gallenhaft, und das gestrige Experiment zeigte die Couleur einer sehr weinigen Galle und durch den Stuhlgang wurde die Galle sehr wohl abgeföhret.

D. 13 Xbr. Nachdem Ihr Maytt. der König in der Nacht abermals mit Coliq Schmetzen, doch ohne fieberhafte Bewegungen oder Erbrechen empfunden hatten, wurde höchst denenselben — (Medicin). —

D. 15 Xbr. Diese Nacht haben Ihr Maytt. zwar keine Pein oder Schmetzen gehabt, und dennoch gar nicht geschlafen — der Urin so wohl als der Abgang waren sehr starck von der Galle gefärbet; der Pulsz var etwas geschwinderer wie gewöhnlich.

D. 18 Xbr. Diese Nacht hat der Husten Ihr. Maytt. sehr incommodiret; welcher Ihnen in ihren Schlaf verhindert. Hatten die Nacht 2 sedes, der Urin ist noch immer von der Galle, wie auch der Stuhlgang sehr gefarbet.

D. 22 Xbr. Diese Nacht haben Ihr Maytt. ab und zu geschlafen, der Husten hat Ihnen sehr incommideret. Sie haben heute viele Oefnungen gehabt aber nur sehr wenig Urin gelaschen. Da aber seit zweyen Tagen der Unterleib mehr wie gewöhnlich erhoben schienen, so bemerkte man heute nachmittags durch das gewöhnliche Experiment eine fluctuation einer ausgetretenen Feuchtigkeit im Unterleibe.

D. 23 Xbr. Heute hatten Ihr Maytt. besonders guten appetit und Kräfte, welche sich aber

d. 24 wieder verlohren. Von diesem Tage wurde ein dicker, gallichter lixivieuser Urin in geringe Menge abgesondert und die Gesichts Züge veränderten mercklich. — Die Nacht hindurch hatten Sie zimliche Coliq Schmetzen erlitten, der Unterleib war mehr erhoben.

D. 26 Xbr. Der Unterleib hatte in 24 Stunden einen guten halben Zoll zugenommen. — Coliq Schmerzen — Beschwerden von Winden. —

D. 27 Xbr. — Seit den 24 fehlte der appetit, der Urin war wenig und lixivieus und der Geschwulst des Unterleibes vermehrte sich binnen 24 Stunden um $\frac{3}{4}$ Zoll. Es wurde bey solchen Umständen Ihr Maytt. die Paracentese vorgeschlagen.

D. 29 Xbr. geruheten Ihr Maytt. sich punctieren zulassen, und wurde durch diese Operation UXI eines gelbgrünlichten, saltzigen nicht riechenden Wassers abgelassen. — Gleich nach der Operation beschwerete Sie der Husten gar sehr, der Pulsz war etwas geschwinde und in der Oberfläche des Körpers verspühreten Sie etwas mehr als eine natürliche Hitze. — Denen sich gegend Abend äusernden fieberhaften Bewegungen suchte man durch folgende — (Medicin) — zu begegnen.

D. 30 Xbr. — des Morgens waren Ihr Maytt. sehr matt und der Pulsz wanckete; auch wurden heute in denen faucibus (: hinter im Halsze:) und auf der Zunge die Aphte (: Schwäm:) entdeckt, für welche man schon seit 3 Tagen besorgt gewesen war. — Aphte haben diese Nacht starck zugenommen; der Pulsz sehr geschwindt, matt an kräften. —

D. 31 Xbr. — diese Nacht unruhig gewesen. — S. M. sind heute sehr zum Schlaf geneigt, haben viele Öffnungen gehabt und des Abends hatten die Aphte mit fieberhaften Bewegungen zugenommen.

D. 1 Januariis 1766 da Ihr Maytt. diese Nacht sehr unruhig zugebracht, die aphte mehr zugenommen, der Pulsz sehr fieberhaft und an Kräften sehr abnahmen, so verlangten Ihr Maytt. — das hochwürdige Abendmahl. — Diesen Tag genoszen Ihr Maytt. den gantzen Tag nichts, ohne einige Tassen Bouillon des Mittags.

D. 2 January. In diese Nacht haben Ihr Maytt. keinen Schlaf gehabt, wolten jedoch keine Medicamenten brauchen, die Aphte hatten zugenommen, so dasz dieselbe die fauces gantz bekleideten, hinderten jedoch die deglutition nicht. Das Fieber war des Vormittags gelinder und die Kräfte erhielten sich noch so zimlich, Speiseten etwas Suppe und die angezeigten Mittel — an öffnungen hat es nicht gefehlet. Gegen Abend wurde eine starcke Fieber Hitze, einiger Singultus (Schlucken) und Ubelkeiten bemercket. Letzere verlohren sich, nachdem Ihr Maytt. etwas Brodwasser getruncken hatten. Die heutigen Öffnungen waren gallicht, gelb und in zimlicher Menge.

D. 3 January Ihr Maytt. haben in allem diese Nacht 7 Stunden geruhet und drey mahl Öffnung gehabt. Die Aphtä stehen wie gestern und das Schlucken ist nicht beschwerlich. Der Pulsz war heute früh etwas weniger geschwind und weich. Des Tages waren Ihr Maytt. zimlich schläfrig, kamen auch um 6 Uhr Abends zum Erbrechen, womit Sie vieler Schleim mit aphtis vermischet auswurffen; heute ist der Singultus nicht bemercket worden, Sie haben noch 3 Öffnungen bey

Tage gehabt. Des Abends um 9 Uhr war der Pulsz geschwindt und weich. — Die heutigen Öffnungen sind gelblicht, schleimigt und im zimlicher Menge, der Urin aber weniger, wie gestern, ermachtet fast nimmer in 24 Stunden mehr wie einer halben Pott aus. Der Unterleib ist weich und die durch die punction gemachte Öffnung giebt noch eine klare gelbfärbende Feuchtigkeit.

D. 4 January. Ihr Maytt. haben zu Anfang dieser Nacht viel gehustet, nachhero aber in allem 7 Stunden geschlafen und 2 mahl Öffnung gehabt. Die Aphtä scheinen heute leichter losz zu gehen und das Schlingen ist nicht beschwerlich. Des Morgens ist der Pulsz weniger geschwind und weich, gegen Mittag aber geschwinder auch sind Ihr Maytt. dabey schläfriger. Heute sind Sie beynahe $\frac{1}{2}$ Stunde auszer Bette gewesen. Bey Tage haben Sie auch einige Öffnungen gehabt, — des Abends ist der Pulsz etwas geschwinder und Ihr Maytt. scheinen auch zum Schlaf sehr geneigt zu sein. Die Aphtä haben seit den Mittag nicht zugenommen. Des Abends lieszen Ihr Maytt. ohngefehr Zij eines wenig gallichten und sehr bald mit einer rötlichen Satz brechenden Urins.

D. 5 January. Der Husten hat die Ruhe unterbrochen; doch haben Ihr Maytt. in allen wohl 6 Stunden geschlafen, — indeszen sondern sich die Aphtä gut ab. Der Pulsz ist heute irüh geschwinder und voll. — S. M. sind noch immer sehr zum Schlaf geneigt. — Nachmittags um 2 Uhr war der Pulsz noch geschwinde und voll. Auch hielt die Neigung zum Schlaf beständig an. Um 4 Uhr — Erbrechen womit auch Schleim vermuthlich von denen Aphtis ausgeworfen wurde. Die übermäßige Hitze und Schläfrigkeit verminderten sich Abends um 9 Uhr. Der Pulsz ist zwar geschwind aber nicht voll. Es sind itzo mehrere Aphtis ausgekommen. — Die Öffnung war gallicht in zimlicher Menge, der Urin wenig und von gewöhnlicher Farbe.

D. 6 January. Der trockene Husten hat die Ruhe unterbrochen; doch haben Ihr Maytt. in den Morgenstunden etwas geschlafen. Um 9 Uhr Morgens war der Pulsz weniger voll und geschwind. Die Aphtä löszten sich zimlich leicht und hindern das Schlingen nicht. Gegen 2 Uhr Nachmittags waren Ihr Maytt. mehr zum Schlaf geneigt und der Pulsz schlug etwas geschwinder Klagten auch einmahl über Coliq Schmerzen. — Von 4 bisz $5\frac{1}{2}$ Uhr haben Ihr Maytt. einen ruhigen und erquickenden Schlaf gehabt. Des Abends ist der Pulsz weniger geschwind, weich, und Ihr Maytt. befinden Sich in einen gelinden Schweisz, auch war das Gemüth heiterer als in den vorigten 4 Tagen. Der um Mittag gelassene Urin ist in der qualité und quantité dem vorigten gleich. Der heutige Abgang ist schleimigt und sehr von der Galle gefärbet.

D. 7. January. Ihr Maytt. der König haben in der Nacht gehustet, wenig geschlafen — der Schweisz unterbrochen worden, des Morgens bis um $11\frac{1}{2}$ schliefen Sie 2 Stunden. Die Aphtä sind besonders linckerseits der faucium dick und gelblicht, der Pulsz nicht

sehr geschwind aber swächer. — Gegen Mittag hatten Ihr Maytt. mehr Hitze und Schläfrigkeit, Sie schliefen auch von 2 bisz 4 Uhr. — Beym erwachen waren Ihnen der Mund sehr trocken, die Aptomtäten halten dasselbe Aussehen und der Pulsz war geschwinder. Sie brachen um 6 Uhr die Pillen wieder auf mit einigen crustis apthosis. In den letzten 24 Stunden haben Sie Uij Urin gelassen, welcher mit dem Stuhlgang gegangen war. Der Abgang ist schleimigt und etwas blutig.

D. 8 January. S. M. haben wenig wegen der Fieberhitze geschlafen. Es werden mehrere Aptomtäten bemercket und diese scheinen auch bald den Schlund besetzen zu wollen. Der Pulsz ist noch geschwind und zimlich voll. — In der Zeit (o: Kl. 2 om Eiterm.) lieszen sich die Aptomtäten etwas leichter lösen. Es scheineth aber, dasz die Kräfte abnehmen und es wird ein Zittern in den Händen bemercket, wann S. M. etwas anfassen wollen. Die quantité des Morgens gelaszenen Urins ist geringe, die Farbe und der Satz wie vorher. Um 4 Uhr vermehret sich das Fieber und S. M geben die Pillen durch Erbrechen wieder von sich. Abends um 9 Uhr ist der Pulsz noch geschwind und voll und die Hitze trocken. Die Aptomtäten laszen sich etwas leichter lösen. S. M. sind durch kein Bitten und Vorstellungen zu bewegen mehr zu trincken. — Die durch die Parenthesin gemachte Öffnung eine klare etwas gelblichte Feuchtigkeit, und der Unterleib ist nicht mehr geschwollen. Mit dem Stuhlgang und Urin ist wenig gegangen.

D. 9 January. Ihr Maytt. haben wenig geschlafen, viele Unruhe gehabt und starck febricitieret. Einmahl haben Sie Aptomtäten aufgebrochen, aber wenig getruncken. Des Morgens sind Sie sehr matt, haben ein Zittern im den Händen und Armen, einen schwachen und geschwinden Pulsz. Die Aptomtäten vermehren sich noch hinter zu im Halsze (velo palatino) vornehmlich linckerseits. Seit 3 Tagen ist schon ein Tumor leucophlegmaticus (ein waszerlichte Geschwulst) der Handt und Arme bemercket worden. Nachmittags vermehren sich die Schläfrigkeit und das Fieber, Sie haben heute mehr duncklen und schwärzlichen Urin gelaszten. Sid trincken fast gar nichts und wollen auch nur selten Medicamenten nehmen. — Des Nachmittags vermehrete sich die Hitze, gegen Abend ist der Pulsz mehr voll, zuweilen intermittierend und es wurde leichte deliria bemercket. Sie haben um 10 Uhr Abends wiederum eine grosze portion Urin gelaszten, welcher aber von der gewöhnlichen Farbe ist, — der Abgang ist geringe und zum Theil schleimigt, wie eine Gallert.

D. 10 January. S. M. haben in der Nacht 2 Stunden zimlich geruhig geschlafen aber von 8 Uhr Abends bisz 3 $\frac{1}{2}$ Uhr früh nichts getruncken, dahero dann auch die Aptomtäten nicht zu lösen waren. — Des Morgens um 9 Uhr war der Pulsz voll und geschwind und S. M. lagen in einem leichten Delirio. Des Mittags um 2 Uhr hatten Sie weniger Hitze bey einem schwächeren Pulsze, auch löseten sich die Aptomtäten beszer, die Augen schienen etwas starr zu seyn. Sie hatten seit gestern Abend 4 Öffnungen gehabt. Um 5 Uhr wurden mehrere

Aphtä bemercket. Heute deliriren Ihr Maytt. nicht so viel. Abends um 9 Uhr war der Pulsz schwach und geschwinder, auch waren mehrere Aphtes zu sehen.

D. 11 January. Die Nacht ist sehr unruhig gewesen. S. M. haben viel deliriret, auch zu verschiedenen mahlen das Bett verlaszen wollen. Der Pulsz ist unordentlich. Einige mahlen wurde ein Singultus bemercket. Seit 3 Tagen ist der Unterleib mehr ausgedehnet und die Wunde giebt keine Feuchtigkeit. Die Aphtä vermehren sich. Nachmittags hat das Delirium nachgelaszen und Abends ist der Pulsz geschwinder und oftmahls unordentlich auch intermittirend. Heute haben Ihr Maytt. keine Öffnung gehabt auch keinen Urin gelaszen. — Heute haben Sie von der Königl. Familie Abschied genommea.

D. 12 January. Die Nacht ist etwas weniger unruhig, doch aber ohne sonderlichen Schlaf von Deliriis unterbrochen gewesen. Die Aphtä verhalten sich wie gestern. Die Lippen bluten. Heute früh um 8 Uhr haben Sie eine zimliche grosze portion eines bräunlichen, fast schwärtzlichen trüben Urins gelaszen. Weilen der Leib in 3 Tagen verschloszen gewesen. — Mannasaft) — S. Majest.'s Schwachheit hat sonsten sehr zugenommen, auch ist der Pulsz oftmahls unordentlich und doch nicht sehr geschwindt, bey Tage haben Sie auch inzwischen deliriret. — Abends um 9 Uhr lieszen Sie eine nicht gar kleine portion eines weniger trüben Urins.

D. 13 January. Der gröszte Theil der Nacht ist sehr unruhig und mit viele Deliriis gewesen, diese wurden des Morgens gelinder, nachdem S. M. etwas getruncken. — Der Pulsz war dabey unordentlich und oftmahls sehr schwach. Bey Tage hielten die deliria und die Schläfrigkeit fast beständig an, der Mund war mit geronnenen Blute von denen excoriirten faucibus angefüllet. Dieses wurde, so viel möglich weg genommen, und Ihr Maytt. des Abends das Geträncke mit dem Löffel gegeben. Auch wurden Subsultus tendinum (ziehen in denen Sehnen) bemercket. Die Respiration wurde kürtzer und der Pulsz unordentlich. In 3 Tagen ist keine Eröffnung erfolget, ohngeachtet Ihr Maytt über 2 Untzen Manna gestern bekommen hatten, doch sind die Winde abgegangen. Abends lieszen Sie eine zimliche Menge Urin von der gewöhnlichen Farbe. — Bisz 11 $\frac{1}{2}$ Uhr hatten Ihr Majest. noch verschiedene Augenblicke, in welchem Sie Sich Ihrer selbst bewusst waren. — Von der Zeit an, sanck der Pulsz mercklich, bisz er endlich nicht mehr zu fühlen war.

D. 14. January in der Nacht um 1 $\frac{1}{2}$ Uhr vershieden Ihr Majest. so sanfft als möglich, hatten weder Röcheln in der Brust noch convulsivische Zufälle, so dasz Sie sanfft nur gleichsahm schlafend — einer seeligen Ewigkeit entgegen gingen.“ —

Sygdommens Forløb er i Korthed følgende: Efter i August Maaned 1765 at have lidt af en Gastrointestinal

katarrh kom der en Eksacerbation af denne Sygdom om Natten mellem den 25de og 26de August. Den følgende Dag var Urinen ikterisk farvet, og de 2 følgende Dage kom der flere Symptomer paa Ikterus — den langsomme Puls og den gule Farvning af conjunctivæ og Huden, medens fæces synes at have været naturlige. Appetiten blev daarlig, og Kongen magrede af. Først 29. September viste der sig Tegn paa Stansning af Galde-ekretionen, idet fæces blev graa, hvilket Symptom atter forsvandt den 28. Novbr., medens den ikteriske Farve af Urinen holdt sig under hele Sygdommens Forløb. I Løbet af den første Halvdel af Oktbr. kom hertil Stase i Portaaren (Hæmorrhoider og Ascites), som vel bedredes noget, dog i Slutningen af Novbr. atter tog til, samtidig med at Afmagringen skred frem, Urinmængden blev mindre og den ikteriske Farve stærkere.

Rejsen fra Fredensborg, hvor Kongen havde opholdt sig, til København den 22. Novbr. tog i den Grad paa ham, at der kom Feber, let Kollaps og paa Grund af Stasen i Portaaren sangvinolent stærk slimet Afføring. Paa Grund af de hæftige Opkastninger opstod tillige et Hernia dextr. Den 18. Decbr. kom der Hoste, der forstyrrede Nattesøvnen i høj Grad. Den 22. Decbr. findes noteret, at Asciten tog til, medens Urinmængden stadig var ringe. Han havde hyppig Koliksmærter, led af Flatulents og Obstipation. Den 29. December punkteredes Abdomen, der udtømtes ca. 343 Gram af en ikterisk farvet Vædske, som i de følgende Dage vedblev at sive ud af Aabningen, der først lukkede sig den 8. Januar. Tilstanden forværredes nu hurtig. Paa Operationsdagen opstod der Feber henad Aften, og Dagen efter viste der sig en Farynx Mykose, der i den følgende Tid bredte sig ud over den bløde Gane og Tungen.

Den 31. Decbr. fik han Diarrhoea og begyndte at blive somnolent og meget mat, hvorfor han den 1. Januar nød den hellige Nadver. Der kom Opkastning og Singultus, og Urinmængden i 24 Timer oversteg ikke $\frac{1}{2}$ Pot, ja den 4de og 7de Januar var det endog kun ca.

62 Gram. Den 6. Januar kom der Tegn paa tiltagende Hjærteinsufficiens (Ødemet af Overekstremiteterne, den svage senere intermitterende Puls), og fæces bleve sangvinolente (7de Januar), ligesom Urinen et Par Dage senere (9de Januar) ogsaa indeholdt Blod. Efterat Fistlen efter Punkturen var lægt, forøgedes Asciten atter, samtidig med at Feberen tog til. Fra den 9de Januar begyndte han at delirere, og 2 Dage senere forværredes Tilstanden i den Grad (daarlig Puls, Singultus, Anuri, stærke Delirier), at Familien tog Afsked med ham. De sidste 2 Dage kom Urineringen vel i Gang; men Urinen var stærkt blodblandet. Den 13de blev Pulsen meget svag, Respirationen overfladisk, han sank hen i en komatøs Tilstand, der kom subsultus tendinum, og han døde samme Nat under fuldstændig Bevidstløshed, omtrent 43 Aar gammel.

Sektionsberetningen er undertegnet af Berger, Braun og Wohler; der findes ikke anført, paa hvilken Dag den blev foretagen.

— „Dasz die gantze Oberfläche des Cörpers Saffran gelb war. Bei Eröffnung des Unterleibes fand man, dasz solcher äusserlich unter der Haut mit einem ziemlichen Theile Fett versehen, und die Muskeln starck und fleischigt waren. Im Unterleibe befanden sich 2 Potte eines gelblichen klaren Wassers. Das Omentum war dem Nabel an und so quer über bis gegen die lincke Niere mit seinem untersten Rande am Peritonæo angewachsen, durch welche Anwachsung der Pars dextra des Coli transversi bis ad regionem umbilicalem heruntergegangen worden war. Damit die Leber, der Magen und die Miltz nicht aus ihren natürlichen Lagen gebracht werden mogten: so öffneten wir die Brust und fanden bei der Ablösung des Brustbeins, dasz der knorplichte Theil der 5 obersten Rippen fast beinigt waren. In der lincken Höhle der Brust befanden sich 4 bis 5 Unzen eines blutigen Waszers, und in der Gegend der 3ten, 4ten und 5ten Rippe war die sonst gesunde Lunge etwas angewachsen. Die rechte Lunge war in allen Puncten an der Pleura dem Mediastino und besonders an Diaphragmate so starck angewachsen, dasz man sie am letzten Orthe nicht ohne Zerreißung abtrennen konte. In dem Pericardio und dem Herzen wurde nichts wiedernatürliches wahrgenommen Nachdem das Diaphragma von den Rippen abgetrennet und an zween Orthen von vorne nach hinten durchgeschnitten worden: so fand sich dasz der rechte Theil des Diaphragmatis wiedernatürlich dicke, und mit dem erhabenen

Theil der Leber starck verwachsen war, bei dessen Absondering man in denen durch die Anwachsung formirten Cellulis ein gelblichtes Wasser bemerkte, die Leber an sich aber war so wie durch und durch inwendig als auch überall auswendig ziemlich hart, körnigt, und von einer wiedernatürlichen gelbgrünlichten Farbe. Der Magen war von Luft ausgedehnet. Die Milz, die Nieren und das Gekrös waren gesund: das Pancreas aber hart. Die Tunica villosa des Schlundes, des Magens und des Zwölf Fingerdarms war wiedernatürlich roth, auch der Magen mit vielem Schleim angefüllet. Die Oeffnung des Ductus cholidochi im Zwölf Fingerdarne war sehr klein und enge, und dieser Ductus so wohl als der hepaticus mit flüsziger Galle angefüllet. In der nur kleinen Gallenblase war nur wenig braune gelbliche Galle mit kleinen Steinen, wie schwartzer Gries, vermischt befindlich.

Nachdem das Cranium an seinem hintersten Theile geöffnet worden so befand sich, dasz die Ossa cranii sehr dünne: und auf dem Septo transverso durae matris eine ziemliche Menge Wasser befindlich war. Die Substance des Gehirus war faste, und in dem ventriculo laterali sinistro eine wiedernatürliche Quantität vom Wasser zugegen.“

Resultatet af Sektioner var altsaa: Ikerisk Farvning af Huden, Hydroper i forskellige Hjerneventrikler. Udbredte pleuritiske Adhærencer paa h. Side, vistnok Rester af Pleuriten i hans 34te eller 35te Aar, medens der paa v. Side fandtes Adhærencer i mindre Udstrækning og c. 124 Gram blodig Vædske i Pleurahulen, en Affektion, der vistnok har været af nyere Datum. En katarrhalsk Tilstand af Slimhinden i Øsofagus, Ventriklen og Duodenum. Aabningen for Ductus choled. i Duodenum svullen, dog synlig. I Underlivet 2 Potter ikerisk farvet Vædske og Adhærencer af Peritonæum, der i Forbindelse med Symptomerne paa en udbredt Pleuritis kunde tyde paa en tuberkuløs Affektion af de serøse Hinder. Leveren haard, kornet og ikerisk farvet; om dens Størrelse antøres intet. Induration af Pankreas.

Medens kun Feberen og Aftagringen kunde tyde paa en tuberkuløs Affektion, passer det i Journalen anførte Sygdomsbillede ganske godt paa en biliær Cirrhose af Leveren, det er Galdestasen i selve Leveren, der er det dominerende, først 5—6 Uger efter Sygdommens Be-

gyndelse iagttages Symptomer paa en Stase i Portaaren. Døden synes at skyldes Cholæmi.

Dronning Louise var i Følge Langfeldt¹⁰⁾ „af en maadelig Højde, deilig af Skabning — overmaade hvid af Hud — meere feed end maver.“

I sit 20de Aar var hun syg en halv Snes Dage, i Chr. VI's Dagbog forekommer under 1744 følgende: „1 Maji: heute Mittag ward Ihre Königl. Hoh. die Cron Princesse übel bey der Taffel, muste aufstehen und Sich nach Charlottenborg tragen lassen. Sie bekam den husten und Blut auswerffen. 3 Maji: Führen beyderseits Maytt. Maytt. den Nachmittag nach der Predigt nach Charlottenburg Ihre Königl. Hoheit die Cron. Princesse zu besuchen; höchstdieselbe lag zu Bette und wahr noch sehr übell. 9. Maji: Führen beyderseits Maytt. Maytt. nach Charlottenburg die Cron Princesse Königl. Hoheit zu besuchen, welche sich Gottlob beszer befand. 11 Maji: heute kahn die Cron Princesse Königl. Hoh. wieder aufs Schlosz.“ Det ser nærmest ud som Blodet har stammet fra Ventriklen, især da der i Hoflægerens Betænkning angaaende hendes sidste dødelige Sygdom (se nedenfor) forekommer følgende: — „die verstorbene aber vor dero Vermählung an einem affectu pectoris sollen laboriret haben, auch seit einiger Jahren über einen beschwerlichen starcken Schmertzten unter der Mitte des Sterni, und schweres Athemholen geklaget; wobey Sie je zuweilen einiges Geblüte ausgeworfen und welche Zufälle bey jeder Schwangerschaft zugenommen, und absonderlich bey dieser letzten sehr empfindlich gewesen.“ — Muligvis har hun lidt af *ulcus ventriculi*.

Under hendes første Svangerskab — den første *) Fødsel fandt Sted 7. Juli 1745 — opstod der et *Hernia umbilic.*, der 6 Aar senere inkarcereredes og gav Anledning til hendes Død. Om denne hendes Sygdom og Sektionen haves en udførlig Beretning¹¹⁾, underskrevet af Laub, Berger,

*) Ogsaa her er Charlotte Biehl fejlagtig underrettet, naar hun fortæller, at *Herniet* først opstod under Puerperiet i 1747.

Braun, Schoenheyder og Wohlert. medens Crüger har afgivet en separat Betænkning, der i flere Henseender afviger fra de andres, men da Sagen er udførlig behandlet af Prof. Julius Petersen i Nordisk medic. Arkiv 1892, skal jeg her nøjes med et kort Resumé.

Den 9de Decbr. om Eftermiddagen opstod der under en hurtig Bevægelse, Dronningen udførte, for at tage noget op fra Gulvet, en Inkarceration af Umbilicalherniet. Der kom Feber, og Tumor, som allerede 1 Døgn senere saa flegmonøs ud, var i høj Grad øm for Tryk. Forsøg paa Reposition gav intet Resultat. Et Lavement den 10de havde god Virkning, den følgende Dag ikke. 52 Timer efter Sygdommens Begyndelse foretoges Herniotomi. Da det ikke var muligt at reponere Herniet efter at annulus var dilateret, blev Broksækken aabnet, hvorefter Repositionen til Dels lykkedes. Paa Grund af Tarmens gangrænøse Udseende opgav man videre Forsøg, Tilstanden bedredes ikke efter Operationen. Et Lavement den 13de havde endnu nogen Virkning, efter den Tid ikke mere, medens i Følge Crüger Lavementerne stadig vedblev at virke, men Galdeeksretionen viste sig at være stanset. Under et Hosteanfald den 14de om Aftenen Kl. 9 opstod der pludselig meget hæftige Smærter med en Fornemmelse, som om noget havde revet sig løs fra umbilicus og var veget ud til højre Side hen mod Spina ilei; i den sidste Halvdel af Natten kom der let Kollaps med Opkastning, ructus, singultus, Dyspnoe, stærk Sved, en enorm Tørst og intermitterende Puls. Hun rettede sig lidt den følgende Dag; men Dyspnoen tog til, der kom (den 16de) hæftige palpitationes cordis, Smærter i Epigastriet og mellem scapulæ, og der konstateredes en Opdrivning i Epigastriet. Den 17de Synkebesvær, i Følge Crüger ikke særlig fremtrædende, Orthopnoea, Cyanose, og Saarsekretet antog en skarp Lugt. Hun døde den 19de om Morgenen, efterat Hikken var tagen stærkt til den sidste Nat.

Der er foruden de allerede omtalte Differencer flere Punkter, hvori de 2 Journaler ikke stemme overens:

Crüger vil saaledes ikke have set, at Pulsen var intermitterende, men blot, at den var uregelmæssig; han har ikke set noget til egentlige Konvulsioner og omtaler først den sidste Dag Opdrivningen i Epigastriet, medens denne allerede den 16de anføres i den første Journal. Sektionsresultaterne afvige ligeledes fra hinanden; medens Crüger anfører, at Maven med Duodenum og Sromannum vare stærkt udspilede, findes i den første Journal ogsaa største Delen af colon at have været det. Crüger finder en Ulceration paa en appendix af colon, i den første Journal tales om en Suppuration af et Stykke af Omentet. Crüger finder Gangræn af peritonæum („Fett Haut“) i Nærheden af Incisionen, i den første Journal hidrører den sorte Plet fra en „cellulosität vom fette“, maaske menes hermed det præperitonæale Fidtæv, saa at Uoverensstemmelsen ikke er saa stor. Begge Sektionsjournaler viser den samme Mangel paa at præcisere, hvad det egentlig kommer an paa, nemlig hvilket Underlivsorgan, der har været inkarcereret, og hvori Inkarcerationen havde bestaaet eller maaske endnu ved Døden bestod.

Saa vidt man kan se, maa det nødvendigvis have været et Stykke Tarm, der har været inkarcereret, da der i den første Journal ved Aabningen af Broksækken tales om det askegraa Udseende af Intestinum, hvilket netop er karakteristisk for en begyndende Gangræn af Tarmen; en Gangræn af Omentet vilde have præsenteret sig anderledes. Da der ved Sektionen ikke tales om Gangræn af Tarmen, og denne, hvis den havde haft sit Sæde paa Tyktarmen, ikke kunde været undgaaet Lægernes Opmærksomhed, er der Mulighed for at antage, saaledes som Professor¹²⁾ Jul. Petersen har gjort, at den har haft sit Sæde paa Tyndtarmen. Paa Grund af den liden Omtale, der skænkes Brækningerne, har Inkarcerationen vistnok haft sit Sæde langt nede paa Tyndtyrmen, og har Herniet maaske paa Grund af den ringe udvendige Svulst kun været et parietalt Hernie med lidt Oment. Efter de i Journalerne omtalte Symptomer kan der ikke

være noget til Hinder for, at Crüger kan have havt Ret, naar han paastaar, at det har været en appendix af colon, der har været inkarcereret; men da de andre 5 Læger ikke har set noget til denne ulcererede appendix, men derimod tale om en Suppuration af Omentet, er det umuligt at træffe en Afgørelse.

Dyspnoen og Dysfagien skyldes sandsynligvis den stærke Meteorisme; om der har været en septisk Pneumoni, faar man ikke at vide, da Brystkassen ikke blev aabnet.

Man faar ikke nogen Oplysning om, hvad der er sket den 14de under Hosteanfaldet; muligvis har Tarmen (Crügers appendix?) trukken sig ud af Broksækken, og Inkarcerationen er derved bleven hævet, hvad der dog næppe er rimeligt, da Tilstanden derefter forværredes.

Hun er aabenbart død af den septiske Peritonitis; men man kan ikke se, om den skyldes den mangelfuld udførte Reposition (Enblocreposition) eller den Omstændighed, at Operationen er foretagen for sent og paa en alt anden end aseptisk Maade.

Dronning Juliane Marie. Om denne Dronning og Børnene er Oplysningerne meget sparsomme, til Dels fordi Kongehusets Sager fra det sidste Aarhundrede ikke er tilgængelige i Rigsarkivet.

Om Sygdomme forekommer der flere korte Optegnelser i 2den Del af Holstein's Memoirer, saaledes i Aaret 1781 (Side 207): „La Reine Julie á été malade, on a creint pour elle une apoplexie mais elle s'est remit.“ I 1782 (Side 215): — „au retour en ville la Reine a été fort malade et une iriscipelle (Erysipelas) qui lui est venu au pied l'a tiré d'affaire.“ I 1783 (Side 228): „La santé de la Reine qui a menacé ruine(?) se remettant ver paques au point qu'on a fait dire a son mèdecin en cour qu'il s'étoit trompé qu'il y avoit j'amaís eut de danger le voyache aux bains a été remit,“ og fremdeles i samme Aar (Side 232): „La reine n'a pas été trop bien portante de tout l'été et soigneusement a caché son mal qui est une sorte d'asme(?) (Asthma) qui fait creindre pour elle a ceux de son partie

une hidropesie de poitrine. A la fin de l'été et a present la santé de la Reine scavoit se retablire quoiqu'on n'en est pas bien assuré."

Hun døde 13 Aar senere, 10. Okt. 1796, 67 Aar gl., i Bastholm's¹⁴) Ligtale forekommer bl. a. følgende: „Saa mange Aar leed Hun i et skrøbeligt, smertefuldt Legeme."

Christian døde knap 2 Aar gl., „han¹⁵) havde paa nogen tiid vaaren meget syg af sig."

Sophie Magdalene blev 20 Aar gl. gift med Gustav III og døde 67 Aar gl.

Wilhelmine Caroline blev i sit 17de Aar gift med Kurfyrst Wilhelm I og døde 73 Aar gl.

Christian (VII). Han var i Følge Holstein¹³) (I. S. 72) „d'une figure petite mais bien prise." 17 Aar gammel blev han gift med den 2 Aar yngre Caroline Mathilde af England.

Om rent legemlige Sygdomme hører man kun lidt, Suhm¹⁶) omtaler (S. 40) en gonorrhøisk Affektion af urethra i April 1767, Aaret efter at han var bleven gift. I 1771 blev han i Følge Holstein¹³) (I. S. 114) en Aften stødt omkuld af en stor, dansk Hund, og i Faldet slog han Hovedet i den Grad, at han besvimed.

Om hans Sindssygdom finder man Oplysninger hos forskellige samtidige, saaledes hans Lærer Reverdil⁶), hans Svoger Prinsen¹⁷) af Hessen, Suhm¹⁶) Wasserschleben⁸) og Holstein¹³); men der findes ikke en eneste Lægeerklæring. Af det foreliggende synes at fremgaa, at der paa Grundlag af en Degeneration, der vistnok allerede var tilstede i Barndommen og traadte tydelig frem under Opvæksten, udviklede sig et Sygdomsbillede, hvis mest paafaldende Symptomer var den tidlige Stansning af den intellektuelle Udvikling og de rudimentære Vrangforestillinger, saa at Diagnosen nærmest bliver juvenil (paranoid) Dements.

Han døde pludselig 13. Marts 1808 i Rendsborg, 59 Aar gammel.

Lovise blev 18 Aar gl. gift med Landgreve Carl af Hessen og døde 81 Aar gl.

Frederik blev i sit 21de Aar gift med Sophie Frederikke af Mecklenborg Schwerin. Han døde 52 Aar gl., hans Død annonceres i Berlingske Tidende 1805 Nr. 98 paa følgende Maade: „Løverdagen den 7. Decbr. om Formiddagen Kl. 11 behagede det den Allerhøieste efter en langvarig Nervesvaghed ved Døden at bortkalde Hans K. H. Arveprins Frederik.“

Henvisninger.

¹⁾ Rigsarkivet: Fr. V. som Kronprins B. ²⁾ Molbech: Bemærkn. og Oplysninger til Chr. VII's Hof S. 64, Note 39. ³⁾ Hist. Tidsskr. III, 4. S. 240 og flg. ⁴⁾ Rigsarkivet: Fr. IV's Sygdom og Død Nr. 384. ⁵⁾ Grev Moltkes efterladte Mindeskraft (i Hist. Tidsskr. 4. R. 2. B. S. 306). ⁶⁾ Mémoires de Reverdil. ⁷⁾ Rigsarkivet: Dronning Juliane Maries Optegnelser, Breve etc. ⁸⁾ Wasserschlebens Optegnelser (Ny kgl. Samling 715 C. Fol.) ⁹⁾ Rigsarkivet: Kong Frederik 5te. ¹⁰⁾ Suhms nye Samling, 3. B. 1. H. S. 29. ¹¹⁾ Rigsarkivet: Dronning Louise (Kong Fr. V). ¹²⁾ Nord. med. Arkiv 1892 Nr. 9. ¹³⁾ Rigsarkivet: U. Ad. Holstein: Memoirer. ¹⁴⁾ Bastholm: Sørge Tale over Juliane Marie. ¹⁵⁾ Langfeldts Anecdoter til Kong Fr. V's Hist. (Gl. kgl. Samling 976 Fol.) ¹⁶⁾ Rigsarkivet: Suhms hemmelige Efterretn. om de danske Konger. ¹⁷⁾ Le Landgrave Charles Prince de Hesse: Memoires de mon temps.

Karl XII.s hoved

"Berlingske Tidende", 24/2 1964, M.
Ny bog om svenske kongers sygdomme løser ikke
spørgsmålet om kuglen ved Frederikshald

Af H. C. Gram

WOLFRAM KOCK: *Svenska Konungars sjukdomar*. (183 sider - (hæftet) sv. kr. 19,30 - Natur och Kultur).

SVENSKERNE synes at have en særlig evne og lyst til at stille retrospektive diagnoser på historiske personligheder.

I denne bog har forfatteren, der er docent i medicinens historie, skildret sygdommene hos de svenske konger fra Gustav Vasa helt op til Gustav den 5. Muligvis af hensyn til bogens titel er den ikke uinteressante dronning Christina ikke medtaget. Der er ikke fra dansk side gjort noget tilsvarende forsøg på at skildre vor kongerækkes sygdomshistorier i den samme periode, men det ville vist blive en noget tam læsning sammenlignet med, hvad man kommer ud for med de svenske konger i retning af sår og død på slagmarken, snigmord og vild sindssyge. Hos os fulgte Frederik Christian på fredsommelig dansk vis, når vi ser bort fra Christian d. 2., der jo også var en slags svensk konge. I øvrigt har vi kun Christian d. 4.s ene øje og Christian d. 7.s for andre ikke direkte farlige sindssyge.

Rekonstruktionen af de svenske kongers sygehistorier er så pålidelig, som forholdene tillader, og forfatterens slutninger nøgterne. Han er som sine forgængere lige så interesseret i Karl d. 12.s hoved, som Mr.

Dick var det i Charles d. 1.s, men ender med at sige, at spørgsmålet om kuglen ved Frederikshald er uløst, så diskussionen kan gå videre. I de første Vasakongers tid var der ligesom nu lægemangel i Sverige, således at kongen undertiden — næppe til stor skade for ham — måtte nøjes med feltskærere og finske naturlæger. Dengang kunne man ikke få læger fra Danmark. Man havde næppe heller ovovet at betro kongens liv til sådanne, når man ser, at Gustav Vasa formanede sin søn til aldrig at tage nogen medicin fra de indfødte læger, uden at lægen først havde drukket af den.

Både historisk og medicinsk er bogen særdeles interessant læsning, idet den både giver den hyppigt betydningsfulde medicinske baggrund for mange begivenheder i Sveriges ofte dramatiske og blodige historie og tillige viser medicinens standpunkt gennem tiderne. Ved flere af bogens billeder fra kongers dødslejer føler man ved synet af de talrige tilstedeværende mennesker den dybeste medynk med disse standspersoner, der ikke kunne få lov til at dø i fred.

Det er et spørgsmål, hvor langt hen i tiden man skal føre en sådan undersøgelse. Personligt mener jeg, at Gustav d. 5. ligger vor tid så nær, at man kunne have undladt at udpensle hans tarm- og urinvejsbesværigheder. Mon man ikke egentlig skulle slutte ved folk, der ikke længere har levende bekendte, altså i dette tilfælde ved Karl d. 15.